

изборно

20.ЈУСТИНИЈАНОВЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

ЮСТИНИЈАНОВЕ ИНСТИТУЦИЈЕ / Превео и са нуждним
обуснувајућим приметбама пропратџо Михаило М. Радовановић. – У
Београду : у Државној штампарији, 1864. - [2], 293 стр.; 20 cm

Новаковић 2708; Кириловић 2378; КНБС 1043.

Власништво: Историјски архив Пожаревац.

превод

20.ЈУСТИНИЈАНОВЕ ИНСТИТУЦИЈЕ

ЮСТИНИЈАНОВЕ ИНСТИТУЦИЈЕ / Превео и са нужднимъ обясњавајућимъ
приметбама пропратио Михаило М. Радовановић. – У Београду : у Државной
штампарији, 1864. - [2], 293 стр.; 20 cm

Новаковић 2708; Кириловић 2378; КНБС 1043.

Власништво: Историјски архив Пожаревац.

5581

5381

Полонне

Полонне

Облигація

№ 259 Промислових

1909

(РИМСКО ПРАВО)

Юстиниановы
институции

Ms. 1656

2/10

УВОДЪ.

Римско е право пре свега положително право, а за изучавава̃ сваког̃ положителног̃ права, нужно е имати пре свега текстъ самы закона, а после добро е имати валяны коментара, кои ќе намъ олакшати разумева̃ текста. Излажу̃и овде текстъ Юстиниановы Институци̃, нужно е казати у каквимъ су околностима те Институци̃ постале, зашто су начинѣне и какву су цель имале.

У юстинианово време одвекъ се яко осе̃шала потреба у каквомъ делу, кое бы руководило оне кои се съ правомъ занимаю. Премда се златный онай векъ цветаня римског̃ правословства прекинуо јонг̃ подъ Александромъ Северомъ, али прелелика мложина правословны дела, која су често была ме̃ собомъ разногласна, збу̃шавала е ослабѣный ве̃ духъ правослова юстиниановог̃ времена. Осимъ тога, варвари бе̃ху са сво̃ страна напали на юстинианову државу, на е требало дати ве̃ху силу администраци̃, а зато е потребно било единство у законодавству. Найпосле, у законодавству био е хаосъ: закони XII таблица, закони, што су издавали понудусъ, плебсъ, сенатъ, владоци, закошци Григоріевъ, Хермогеновъ и Теодосіевъ, као и конституци̃ деци̃и владаца били су у важности. Све то побуди Юстиниана те науми да претопи законодавство, да га разчисти и доведе да буде јсно и просто.

И љу укратко изложити юстиниановъ правословный радъ, нешто по г. Ортолану, а нешто по г. Лагранжу.

Да, би постигао споменуту цель, Юстиніанъ науми начинити еданъ законикъ, кои ће носити нѣгово име (codex Justinianeus). Зато наименоує едну комисію одъ десетъ правозналаца и овима наложи, да изберу одъ многи конституція, коє су се налазила у законицима Григорієвомъ, Хермогеновомъ и Теодосієвомъ, и одъ остали конституція издапы одъ Теодосія II. па до нѣга, оне, коє су јошъ у важности, и да њи све саєдине у еданъ законикъ. Комисари имали су властъ да укинуће подобна или противна расположења и онаква коя се неби саглашавала са временомъ; да изоставе изъ конституція шта хоће, да њи меняю, шта више и да имъ чине додатке какве за добро нађу. Тай законикъ, кои се зове старыи законикъ и кои до насъ нѣ дошао, обнародованъ є био 7. Априла 529. год.

Юстиніанъ наскоро увиди, да тай законикъ нѣ доволяиъ, па науми учинити общту реформу у праву. Зато овласти Трибоніана са јошъ 16. саделателя, не само да изваде изъ дела стары правослова оно што имъ се допадне, него јошъ да могу изменити у тимъ изводима оригиналне изразе, па и самъ текстъ стары закона коє спомину правослови, хотећи да се све саюзи у методичну сбирку. Требало є избегавати повторавања а нарочито противусловія. Посао нѣ био лакъ: премда Трибоніану нѣ было наложено, да сабере безъ разлике све писце о старомъ праву, него само оне правослове, којима є владацацъ дао право да одговараю у нѣгово име (jus respondendi), тако є было много дела овы правослова, и одкако су постале секте сабинска и прокулејанска, таква є била разлика у миѣнјама, да су сабирачи често долазили у забуну.

Да би имъ олакшао посао, Юстиніанъ є реціо више правны спорова особитимъ конституціјама, познатимъ подъ именомъ *Quinquaginta decisio-*

nes (530 год); та решеня дошла су понайвише у нови законикъ.

Юстиніанъ е дао десетъ година за тай посао, комисія га е свршила за три године: збирка та буде обнародована 16. Децембра 533. год. подъ дво-
якимъ именомъ *Дигеста* или *Пандекте*. Та хитна шко-
дила е послу; па и самъ Юстиніанъ признае да
има повтораваня; и премда онъ уверава да нема
противусловая, известно е да е разлика времена и
система у којима су писана дела одъ кои су изво-
ди вађени, оставила многе трагове у збирци.

Дело е поделѣно на 50 књига, и на 7 делова
кои одговараю деловима едикта. Свака књига има
више глава у којима су изводи, а састављене су
често изъ едногъ принципіума и више параграфа.
Ове изводе Юстиніанъ и врло многи објаснитељи
зову *закономъ* и означаваю са L; други њих зову
одломцима — *fragmenta* — и уместо L пишу Fr. —
Directe означаваю некипутъ са D. други путъ са
ff, знакъ кога е порекло дало повода многимъ а
безполезнимъ преширкама.

Ево различити начина како се цитираю зако-
ни или фрагменти. За назначењъ закона 5. § 6. гла-
ве de jure dotium, што е глава III у књизи XXIII.
пише се у наше време:

L. c. § 6. ff. de jure dot. или

fr. c. § 6. D. de jure dot (XXIII. 3); или

fr. c. § 6. D. XXIII. 3.; или најпосле

D. XXIII. 3. Fr. s. § 6. — Одире се писало
овако:

L. profectitia; §. si pater, D. de jure dot. или

L. profectitia 5; §. si pater 6., D (или ff) de
jure dotium.

Юстиніанъ изда две конституције, едну на грч-
номъ а другу на латинскомъ езику, да потврди пан-
декте и да забрани да имъ се праве објасненя: осо-

битомъ конституціомъ наредио е да се предаю у школи.

Доко се радило на Пандектама, осетила се потреба имати какву елементарну књигу, којомъ би се могао човекъ преправити за изучавањ њ овогъ великогъ дела и законика. Такавъ е био предметъ *Институція*, које садрже прва начела науке права. Речъ Институције (*Institutiones*) била е у римскомъ праву готовъ насловъ за књиге, у којима су излагани први основи науке права. И пре юстинијановы Институція писали су правослови таква дела и називали њ Институціјама. Тако имамо Институције одъ Гая, које су поглавито служиле за узоръ при правленю юстинијановы Институція, еръ не само да су предмети у овима тако расположени као у Институціјама Гаевимъ, него е и текстъ, понајвише сасвимъ одъ речи до речи позаиманъ одъ Гаевы Институція. Осимъ Гая писали су Институције: Флорентинъ, Марціанъ и Улпианъ, али све те Институције или су се сасвимъ изгубиле, или су само у одломцима до насъ дошле — Юстинијанове Институције састављене су одъ Трибонијана и професора Доротія и Теофила, биле су обнародоване 12. Новембра 529. год., пре Пандекта, али су добиле силу закона кадъ и Пандекте то естъ 30. Декабра исте године. Редактори су ставили у изводу више юстинијановы конституція, и исторична разјаснена, у којима пису свагда доказали толику точностъ.

Институције су поделѣне на 4 књиге, одъ кои свака има више глава, састављены обично изъ принципіума (*pr*) и више параграфа (§). — Цитираю се по главама и броевима параграфа; на примѣръ: § 1. I. De tutelis. или само по броевима: § 1. I. 1. 13.

Юстинијанъ наложи Трибонијану и четворици правослова, да доведу законикъ у сагласіе са Пандек-

тама и Институціама и да га попуне са *perdesetъ* решеня и са више Конституція изданы докъ су се радиле Дигесте. Изъ тога посла изиђе новъ законикъ, или, ако се хоће, ново изданѣ законика (*Codex repetitae praelectionis*), кои царъ обнародує 16. Новембра 534. год.

Законикъ има 12. књига, поделѣны на главе и уређены готово у истомъ реду као Дигесте. Кадъ Юстиніанъ у Институціама говори о законнику, наравно онъ мисли на прво изданѣ, еръ є ово друго доцнѣ одъ Институція: зато и више Конституція што се спомињу у овомъ последнѣмъ делу као налазеће се у законнику, данасъ се тамо не налазе, еръ су укинуте у другомъ изданю, кое є єдино до насъ дошло.

Пошто су та дела свршена, Юстиніанъ, кои є владао јошъ 30. година, издавао є особите наредбе, којма є менио оно што постои. — Ове нове Конституціє назване *Новеле*, биле су писане латински, нешто грчки, мрачнимъ и надувенимъ стилемъ. Юліанъ, професоръ у Цариграду, начинио є (570 год) изводъ на латинскомъ одъ 125 новела, познатъ подъ именомъ *Epitome* или *Liber novellarum*. Скоро после смрти Юстиніанове, непозната лица савсимъ преведу новеле. Тай преводъ названъ буде *аутентичнимъ* одъ глосатора, кои у XII. веку ставе га у деветъ збирки, одъ кои є свака састављена одъ више глава или новела. Тай преводъ доцнѣ названъ буде *старимъ* или *vulgata*, справъ превода кои су чинѣни у XVI. веку по новимъ рукописима, и којма се онъ у употребању предпостављао: онъ се налази у *Corpus juris civilis*. Глосатори узели су у њіове збирке само 97 новела; многе одъ оны кое су они изоставили, и кое су звали *extravagantes* нађене су у XVI. веку и додане, тако да *Corpus* садржи данасъ 168 новела, одъ кои су 160 Юсти-

иіанове. Новеле 140. 144. припадаю Юстину II; новеле 161. 163. 164. Тиберію II; и новеле 166. 167. 168. есу префектови едикти.

Сваки део юстиніанове збирке, до XVI. века переписивао се и штампао одвоено. Нјіовъ скупъ истина, звао се јошъ врло давно *corpus juris civilis*, но то за разлику одъ *corpus juris canonici*. — Текъ у 1604. год. Годфридъ назвао е *Corpus juris civilis*, друго изданъ свога са приметбама пропраћеногъ *Corpus juris civilis*-а.

Ако се посмотре различни делови *Corpus juris*-а са гледишта на законодавну властъ коју имъ е дао Юстиніанъ, по правилу *posteriora prioribus derogant*, Новеле су јаче одъ Законика, овај одъ Институція и Пандекта; али ће се следовати обрнутъ редъ, ако се на њи посмотри, као што ми данасъ чинити морамо, са гледишта чисто научногъ. Заиста, у Пандектама, то естъ, у позаймљивимъ одломцима, премда често и осакаћенимъ, одъ велики правослова први векова, налазимо ону вештину у разлагању и она дивна логична изводена, која су начинила одъ римскогъ православства најподнији и најнаметнији склопъ науке. Међутимъ не треба изгубити изъ вида, ако су поновљена хришћански царева разрушила сагласіе и изменила единство тогъ православства, то е у користъ човечности и да се доведу у законодавству начела обште блакости и правичности, што су искључавале старе установе.

М. М. Радовановићъ.

ИНСТИТУЦІЄ ЮСТИНІЯНОВЕ.

У В О Д Ъ

У ИМЕ ГОСПОДА НАШЕГЪ ИСУСА ХРИСТА.

Императоръ Цезарь Флавіе Юстиніанъ, аламанскій, готскій, франкскій, германскій, антискій, аламанскій, вандалскій, африканскій, смиренъ, сребранъ, славанъ, победитель и триумфаторъ, свагда Августъ.

Младежи жельной закона.

Царско величество треба да є не само оружіємъ украшено, но да се и на законѣ ослави, да може добро управляти државомъ и у време мира и у време рата, и да римскій владацацъ буде победитель не само у непріятельскимъ битнама, него и у изгонењу неправде опадача законимъ путемъ, и да буде тако у праву религіозанъ, као што є великій *своимъ* триумфима.

1. Обоє ово са найвећимъ трудомъ и са найвећимъ стараніемъ, мы смо са божіомъ помоћи, свршили. Ратне труде наше познаю варварски народи подъ нашъ ярамъ доведени; нѣи засведочаваю како Африка тако и многе друге провинціе, коє су после толикога времена, нашимъ победама одъ Бога дарованимъ, опетъ подъ државу римску и нашу власть дошле. Сви пакъ народи, управляю се по законима, коє смо мы *донели* или скупили.

2. Пошто смо довели у сѣйно сагласіе царске конститутціе, коє су одире быле неуреѣене, обра-

тили смо бригу на безбройне књиге старогъ правознаства, и очалний овай посао, *са великимъ теготина борећи се*, наклоношћу небесномъ већ смо свршили.

3. И пошто е ово свршено са благоволењемъ божињемъ, сазвали смо Трибонијана, великогъ мужа, магистра и екс-квестора нашегъ двора, Теофила и Доротея, професоре и знамените люде, (кои способностъ, званъ закона и верностъ къ нашимъ наложима одавна већ познаемо), на смо њимъ особено наложили, да по нашој власти и по нашимъ настављенима саставе Институције, како бы ви прве основе закона не изъ старихъ дела учили, но добјали њ изъ царскога величества, на да тако ништа нечуєте и да ништа не уѣе у вашъ духъ, што бы было безполезно, или неисправно изложено, но само оно што важи у пракцици. Одре су едва после четири године, напредни долазили до читаня царски Конституція, а вы бете одмахъ съ њима почети, достойни толике чести и тако срећни, да вамъ и почетакъ и край православногъ учења долази одъ владателскогъ гласа.

4. После петдесетъ књига Дигеста или Пандекта, у којима е сабрано сво старо право, и кое су начинили истый изредный мужъ Трибонијанъ и остали знаменити и веома речити мужеви, заповедили смо да се поделе Институције у четири књиге, у којима да буду први основи целогъ православногъ знања.

5. У њима е кратко изложено и што е пре важило, и што е потамнивши збогъ неупотребљени царскомъ брижљивошћу осветљено.

6. Ове Институције састављене су изъ свою стары институція, а нарочито изъ коментара нашегъ Гая, кое е онъ написао како о Институціјама тако и о свакидашњимъ паринцама, и изъ многи други

коментара. Кадъ су намъ ѿ три речена православна поднели, мы смо ѿ прочитали, прегледали и дали ѿмъ сву силу, коју имаю наше Конституције.

7. И тако примите са највећомъ вољомъ и ватреномъ любви ове наше законе; и сами се покажите тако наученимъ, да васъ одушевљава најлепша надежда, да ћете моћи, пошто свршите права, управљати нашу државу, по частима које ће вамъ се поверити.

Дано у Цариграду, 11. децемберски' календа, подъ трећимъ консулатствомъ цара Юстиниана свагда Августа.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

Sacratissimi principis

LIBRI IV. PROOEMIUM.

In Nomine Domini Nostri Jesu Christi.

Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus, et belorum et pacis, recte possit gubernari, et princeps Romanus victor existat non solum in hostilibus proeliis, sed etiam per legitimos tramites calumniantium iniquitates expellens, et fiat tam juris religiosissimus, quam victis hostibus triumphator.

1. Quorum utranque viam cum summis vigiliis summaque providentia, annuente Deo, perfecimus. Et bellicos quidem sudores nostros barbaricae gentes sub iuga nostra deductae cognoscunt; et tam Africae quam aliae innumerosae provinciae post tanta temporum spatia nostris victoriis, a coelesti numine praestitis, iterum ditioni Romanae nostroque additae imperio protestantur. Omnes vero populi legibus tam a nobis promulgatis quam compositis reguntur.

2. Et quum sacratissimas constitutiones antea confusas in luculentam ereximus consonantiam, tunc nostram extendimus curam ad immensa veteris prudentiae volumina, et opus desperatum, quasi per medium profundum euntes, coelesti favore iam adimplevimus.

5. In quibus breviter expositum est, et quod antea oblinebat, et quod postea desuetudine inumbra- tum ab imperiali remedio illuminatum est.

Dat. XI. Kal. Decemb. Constantinop. D. Justiniano PP. A. III. Cons. (533).

К Н Ы Г А П Р В А

ЮСТИНИАНОВЫ ИСТИТУЦИИ.

ГЛАВА I.

О ПРАВДИ И ПРАВУ.

Правда е постоянна и непрестана воля, свакомъ свое право давати.

1. Правознаство е познаванѣ божанскихъ и човечанскихъ стварій, знанѣ онога што е право и неправо.

2. Познавши дакле ово уобште, и починаючи излаганѣ права римскогъ народа, чини се, да се она могу предавати найугоднѣ, ако се съ почетка на лакъ и простъ начинъ изложе, на се текъ доцнѣ са вайирильжнѣмъ и найточнѣмъ толкованѣмъ у ситнице уѣ. Иначе, кадъ бы одма съ почетка юшъ невештый и слабый духъ младиѣ обтеретили мложномъ или различношѣу предмета, было бы едно одъ овога двога: или бы учинили да остави ученѣ, или бы га после великогъ а често и *ирскогъ* посла, што понайвише младе люде одвраѣа, спорѣ на оно довели, што бы онъ, лакшимъ путемъ во-

бѣнь, безъ великогъ труда и безъ икакве неприятности, могао брже постићи.

3. Ово су правила права: честно живити, другогъ не врећати, свакомъ свое давати.

4. Овај се предметъ на двое дели: на јавно и на приватно право. Јавно е право, кое се на државу римску, а приватно, кое се на ползу поедини односи. Право приватно дели се на три части; ерѣ е сабрано изъ правила природны, свенародны или грађанскы.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER PRIMUS.

TIT. I. DE JUSTITIA ET JURE.

Iustitia est constans et perpetua voluntas, ius suum cuique tribuens.

1. *Jurisprudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia.*

3. *Juriſ praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.*

ГЛАВА II.

О ПРАВУ ПРИРОДНОМЪ, СВЕНАРОДНОМЪ И ГРАЂАНСКОМЪ.

Право е природно оно, кое е природа улила свой животини: ерѣ то право нѣ особено само людима, но е свойствеено свимъ животиняма, кое се у ваздуху, земљи и мору рабаю. Одтуда долази саюзъ мушкогъ и женске, што ми зовемо бракъ, одтуда раѣанѣ деце и воспытанѣ. Видимо да и остала животиня исто право познае.

А грађанско или свенародно право дели се овако:

1. *Право е грађанско или свенародно.* Сви народи кои стоје подъ владомъ закона и обичая, употребљаваю одъ части свое собственено право, одчасти право обште свима людима. Ђръ што е свакій народъ самъ себи за право положио, то е особено той држави и зове се грађанско право, као собственено право те државе; што е пакъ природанъ разумъ међъ свима людима положио, то се готово кодъ свою народа брани, и зове се право свенародно, т. е. право свою народа. Тако и римскій народъ, одчасти се своимъ собственимъ, одчасти обштимъ свима людима правомъ служи: каква су та права у поединости, мы ћемо на своме месту казати.

2. *Право грађанско добія име одъ поедине државе, Атинско на примеръ:* еръ ако ко хоће Солонове или Драконове законе да зове правомъ грађанскимъ атинскимъ, неће грешити. Тако и мы право, кое римскій народъ употребљава, називамо право грађанско Римляна, или право Квирита, кое Квирите употребљаваю; еръ се Римляни зову Квирите одъ Квирина. Но кадъ не кажемо кое е државе, онда означавамо наше право: као што се, кадъ кажемо поета а не кажемо његово име, разуме кодъ Грка изредни Хомиръ а кодъ насъ Виргиліе. — *Право свенародно обште е свимъ людима;* еръ нужнымъ употребленіемъ и збогъ нужде, народи су га себи поставили. Вођени су ратови и слѣдовала заробљеня и робство, што е противно праву природномъ; еръ по природномъ праву люди су јошъ одъ почетка слободни рођени. Изъ овога свенародногъ права, готово су сви уговори уведени као: продая и куповина, закупъ и најмъ, оргакукъ, остава, заемъ и м.л. други.

3. *Наше е право писано или неписано, као што су кодъ Грка закони писани или неписани.* — *Писано е право законъ, плебска наредба, закљученіе*

сената, конституція, укази магистрата, одговори правослова.

4. Законъ е оно што е народъ римскій установио на предлогъ сенаторскогъ магистрата на пр. конзула. — Плебска наредба е, што е плебъ на предлогъ плебскогъ магистрата на пр. трибуна установио. Плебъ се разликуе одъ народа као видъ одъ рода: еръ подъ именомъ народа сви се грађани разуму са патрицима и сенаторима; подъ именомъ плеба, разуму се остали грађани безъ патриција и сенатора. Но и плебисците, одкако е издате законъ Хортензија, имаю исту силу као и закони.

5. Заключењ Сената оно е што Сенатъ заповеди или установи; еръ кадъ се народъ римскій умложіо тако, да е тешко било сазивати га уједно да одобрава законе, нашло се за сходно, да се Сенатъ место народа пита за советъ.

6. И оно што владатељ нареди ама силу закона; почемъ е закономъ *Regia*, кои е о иђговой власти издате, народъ иђму и у иђга сву силу своју и мођъ положио. Штогодъ дакле царъ реши рескриптомъ или пресуди декретомъ или указомъ заповеди, то е законъ; то е што се зове конституція. Но одъ овихъ неке су личне и не служе за примеръ, будући то неће владатељ. Тако оно, што онъ коме збогъ заслуге да, или ако кога казни, или коме да ванредну помоћ, то све не простире се преко лица, на кое се односи. Друге су конституције общте и те безъ сумњ све обвезују.

7. И преторски едикти имаю велику законодавну властъ. То зовемо обично почестнимъ правомъ, што су они кои носе честь т. е. магистрати, важностъ овомъ праву дали. Едикте су издавали у некимъ стварима и курулски едили, којихъ е едиктъ део почестногъ права.

8. Одговори правозналаца єсу рєшеня и мнїня онихъ, коима є дозвољено было утврђивати право. Ђръ у старо време наређено є да буде людїи, кои ље право јавно толковати, њима є дано одъ цезара право да одговараю а они су се звали правослови. Рєшеня и мнїня свою њи имала су такву силу, да, по конституцима, судїа нїе могао одступити одъ њиногъ одговора.

9. Право є неписано оно кое є постало изъ употребљеня: єръ давнашњи обичаи држе место закона, ако су одобрени самозволенїмъ оны, кои љи употребљаю.

10. И то нїе неточно што є право грађанско на два вида поделѣно, єръ постанакъ његовъ чини се да долази одъ установка двою држава, т. е. Атинске и Лакедемонске. У овимъ пакъ државама тако се обично радило, да су Лакедемонцы више у намети чували оно што су као законъ држали; Атинцы пакъ имали су законе писане.

11. Природна права коимъ се сви народи готово служе, уређена божиимъ некимъ провиђенїмъ, свагда остаю стална и непремена; она пакъ која є свака држава себи поставила, обично се често менаю или пређутнимъ сагласїемъ народа, или другимъ позднїимъ закономъ.

12. Свако право кое употребљавамо, односи се или на лица, или на ствари или на тужбе. Да видимо најпре о лицима, єръ нїе довољно познавати право, ако се незна о лицима, збогъ коихъ є право постављено.

TIT. II. DE IURE NATURALI, GENTIUM ET CIVILI.

1. Jus autem civile vel gentium ita dividitur. Omnes populi, qui legibus et moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi omnium hominum

iure utantur; nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium civitatis est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis; quod vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes populos peraeque custoditur, vocaturque ius gentium, quasi quo iure omnes gentes utantur. Et populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur. Quae singula qualia sint, suis locis proponemus.

3. Constat autem ius nostrum aut ex scripto, aut ex non scripto, ut apud Graecos *τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἀγγραφοι*. Scriptum ius est lex, plebiscila, senatusconsulta, principum placita, magistratum edicta, prudentum responsa.

7. Praetorum quoque edicta non modicam iuris obtinent auctoritatem. Hoc etiam ius honorarium solemus appellare, quod, qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. Proponebant et aediles curules edictum de quibusdam causis, quod edictum iuris honorarii portio est.

11. Sed naturalia quidem iura, quae apud omnes gentes peraeque servantur, divina quadam providentia constituta, semper firma atque immutabilia permanent; ea vero, quae ipsa sibi quaeque civitas constituit, saepe mutari solent vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata.

ГЛАВА III.

О ПРАВУ ЛИЦА.

Gaj I. 9. 10., l. 4. l. 5. § 1. D. de statu hom. I. 5.

Главно поделенѣ у личномъ праву ово е: сви су люди или слободни или робови.

1. Слобода, одъ кѣе се зову слободни, природна е могућностъ, коју сваки има да чини ово

што му є воля, ако му то сила или право незабраное.

2. Робство є установка свенародногъ права, коюмъ се ко туѣмъ господарству подчинява противъ природе.

3. Робови — *servi* — зато се тако зову, што заповедицы войске зароблѣннике обично продаю, и съ тымъ сачуваю а не убіаю, (*servi* од *servare* сачувати, одржати у животу): они се зову и *mancipia*, што се одъ непріятеля рукомъ хватаю (*manu capiuntur*).

4. Робови се рабаю робови или постаю доцніе робовима. Рабаю се, кадъ се роде одъ робкиня наши: а постаю робовима или по праву свенародномъ т. є. изъ зароблѣня: или по праву граѣанскомъ, кадъ се слободанъ човекъ, имаюћій 20 годява, прода, да бы у цени део имао.

5. Међъ робовима нема разлике. Међъ слободнима много су разлике: еръ или су одъ роѣня слободни, или доцніе ослобоѣени (*ingenui, libertini*).

TIT. III. DE JURE PERSONARUM.

Summa itaque divisio de jure personarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi.

1. Et libertas quidem est, ex qua etiam liberi vocantur, naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi quod vi aut jure prohibetur.

In servorum conditione nulla est differentia. In liberis multae differentiae sunt, aut enim sunt ingenui, aut libertini.

ГЛАВА IV.

О СЛОБОДНЫМЪ ОДЪ РОѢНЯ.

Gaj. I. 11.; L. 5. § 2. 3. D. de statu hom. I. 5.

Слободанъ одъ роѣня онай є, кой є одма како се роди слободанъ, было да є роѣнь у браку два

свободна одъ рођена лица, било изъ два ослобођена лица, било одъ едногъ ослобођеногъ и другогъ одъ рођена свободногъ. Но и ако кога роди свободна мати са оцемъ робомъ, опетъ се рађа свободанъ; као онай кои е рођенъ одъ свободне майке и непознатогъ отца, будући е *vulgo conceptus*.¹⁾ Доста е пакъ, да е мати била свободна у оно време кадъ се родю, ако е зачала као робиня. И напротивъ, ако зачне као свободна, па после као робиня роди, узело се да се онай кои се роди рађа свободанъ; еръ майкина несређа не сме шкодити ономе кои е у утроби. Одтуда положено е ово питањ: ако трудна робиня буде ослобођена, па после поставши опетъ робиня, роди, да ли рађа свободногъ или роба? Марцелъ мисли да рађа свободногъ; еръ е довољно ономе кои е у утроби, да му е мати свободна била у овомъ средњимъ времену: што е истина.

1. Онай кои е свободанъ одъ рођена, не губи ту каквоју што е доведенъ у робство²⁾ и после ослобођенъ; еръ, врло често, изјављено е, да ослобођенъ не може шкодити правама рођени.

TIT. IV. DE INGENUIS.

1. *Quum autem ingenuus aliquis natus sit, non officit illi in servitute fuisse et postea manumissum*

¹⁾ *Vulgo conceptus*. Изразъ тај енергично означава дете, које зачетахъ, догодивши се ванъ брака, не може се вдношъ више приписивати него другомъ.

²⁾ Треба разликовати изразъ *in servitute esse* одъ израза *servus esse*; први означава дело, други право. Некій човекъ има свободну жену у својој служби, она се породи и умре а дете остане живо. После некогъ времена умре и тај човекъ; наследникъ његовъ мисли да е дете робъ па поступа съ њимъ као съ робомъ и после га ослободи. Ово дете има право лица свободногъ одъ рођени, а не ослобођеногъ, будући е било *in servitute*, али не *servus*. Тај намъ примеръ дае Теофилао. —

esse. Saepissime enim constitutum est, natalibus non officere manumissionem.

ГЛАВА V.

О ОСЛОБОЖЕНИМЪ.

Gaj. I. II. 99.; L. 4. D. de just. et jure I. 1.; l. 1. C. de dedit. lib. Soll. VII. 5.; l. 1. C. de lat. lib. Soll. VII. 6.

Ослобођени су кои су изъ правоꙗ робства извађени манумисіомъ. Манумисіа е даваніе слободѣ, ерѣ докѣ е ко у робству, онѣ е подчинѣнѣ власти туѣой а манумитиранѣ ослобођава се одѣ ове власти. Ово има свое порекло у свенародноꙗ праву, ерѣ по праву природноꙗ сви бы се родили слободни, нити бы се знало за манумисію, кадѣ бы робство было непознато. Но пошто е по свенародноꙗ праву робство наступило, следовало е благодѣяніе манумисіе; и као што бы по природноꙗ праву звали люде єднимъ общимъ именомъ, тако су по праву свенародноꙗ постала три реда людій: слободни и ѣима противно робови, и треїій редѣ ослобођени, т. е. кои су престаали бити робови.

1. Манумисіа се догађа на више начина: или у светимъ црквама по царскимъ конституціама, или виндиктомъ, или предѣ пріятельима, или писменымъ актомъ, или тестаментомъ или каквимъ другимъ изразомъ последнѣ воля. И на многе друге начине робѣ може добити слободу; ти су начини уведени како старимъ тако и нашимъ конституціама.

2. Обичай е да господари робове у свако време могу *ослободити*: они то могу учипити и у проласку, на пр. кадѣ преторѣ или проѣонсулѣ или председателѣ иде да се куна или у театорѣ.

3. Ослобођени имали су одпре три различна стая: ерѣ они кои су ослобођени часѣ су добијали целу и праву слободу и постаяли су грађани римски; часѣ су добијали мању слободу и постаяли Латини по закону Юніа Норбана; часѣ најмању слободу и постаяли Дедитиціи по закону Еліа Сениціи. Найгоре положенѣ Дедитиціи већѣ е одавна изобичаено, име пакѣ Латина было е редко. И зато, наша човечность желеђи све поунити и у болѣ станѣ довести, двема конституціјама ово е поправила и у пређашнѣ станѣ довела; будуђи се одъ постапка града Рима, една и проста слобода добијала т. е. онаква, какву е имао ослободитељ, осимъ што е постао ослобођеникъ онај кои се ослобађао, и ако е ослободитељ одъ рођена слободанѣ. Дедитиціе укинули смо нашомъ конституціомъ (L. un. C. de dedit. libert. soll. VII. 5), коју смо обнародовали међѣ нашимъ решенјима, којима смо угабили прецирке старогъ права, по мнѣнію Трибуниана, изредногъ мужа, квестора. А Латине Юніа не и све што се на њи односило, поправили смо по предлогу истогъ Квестора, другомъ конституціомъ (L. un. C. de lat. libert. Soll. VII. 6), која се блиста међѣ царскимъ законима: и негледајући ни на године ослобођенога, ни на врсту собственности господарева, ни на начинѣ ослобођеня, као што смо приметили, даемо свима ослобођенима грађанство римско, додајући многе начине, којима робови могу добити слободу са грађанствомъ римскимъ, едино станѣ кое се сада налази.

TIT. V. DE LIBERTINIS.

2. *Servi autem a dominis semper manumitti solent, adeo ut vel in transitu manumittantur, veluti quum praetor aut praeses, aut proconsul in balneum vel in theatrum eat.*

ГЛАВА VI.

КО И ИЗЪ КАКВЫ УЗРОКА НЕМОЖЕ ОСЛОБОЖАВАТИ.

Gaj. I. 19. 21. 36—41. 47. l. 10. D. qui et a quib. manum. XL. 9.; l. 5. C. de necess. serv. VI. 27. —

Неможе свакій когодъ хоће ослобожавати. Овай, кои на штету поверителя ослобожава, ништа не чини; еръ законъ Елія Сенція спречава слободу.

1. По презадужень господарь може у тестаменту, роба свога са слободомъ за наследника поставити, да буде слободанъ и самъ и нужданъ и ѣговъ наследникъ; ако само нико другій по томъ тестаменту не постане наследникомъ или зато, што никакавъ наследникъ ніе тамо назначень, или што овай кои е назначень, ма изъ каквогъ узрока наследникъ не постане. То е истинимъ закономъ Елія Сенція наређено, и то е праведно; еръ врло е требало постарати се, да сиротни люди, кои небы имали другогъ наследника, добию роба за свога нуждногъ наследника, да овай намери поверитель, или ако то не учини, да поверительи у ѣгово име продаду наслеђене ствари, како споменъ покойника небы никакву увреду претрпіо.

2. Исто е тако, ако е робъ безъ слободе назначень за наследника. То е наша конститущія (l. 5. C. de necess. serv. hered. VI. 27.) наредила, не само за господара кои ніе кадаръ плаћати дугове, но за све, збогъ новогъ узрока човечности, да се изъ самогъ писмена, коимъ се онъ за наследника поставая, добию слобода; еръ ніе вероватно, да е хтео да овай, кога е за наследника изабрао, збогъ тога нито е заборавіо дати му слободу, робъ остае и да тако нема никогъ себя за наследника.

3. Овай ослобожава на штету поверителя, кои или већъ у оно време кадъ ослобађа, неможе да намери поверитель, или давимъ ослобођенїма пре-

стае бити у станю да њ њ намири. Но опетъ, над-
владао е то да се неспречава слобода, ако осло-
бодитељ ње имао намеру да оштети свое повери-
тељ, ма да добра њгова недостижу поверителѣ-
ма; еръ се често люди више него што треба, уз-
даю на свое иманѣ. И тако разумемо да се спре-
чава слобода онда, кадъ су двогубо поверителѣ
преварени, т. е. и намеромъ ослободитеља и самомъ
ствари, што њгова добра нису довољна за пове-
рителѣ.

4. Истымъ закономъ Е. Сенція недозвољава се
господару млаѣмъ одъ 20 година, да друкѣ осло-
бађа, осимъ видикомъ, доказавши кодъ савета¹⁾
закони узрокъ ослобођеня.

5. Закони узроци ослобођеня ово су, на пр. ако
ко ослободи отца, майку, сына, кѣрь, природногъ
брата или сестру, наставника, дойкиню, воспита-
теля, ранѣлика или ранѣницу, брата или сестру по
матери, роба да му буде прокураторъ, или робиню
да е узме за жену, кадъ се за 6 месеци ожени,
ако праведанъ какавъ узрокъ не смете: и кои се
ослобођава да буде прокураторъ неможе бити мла-
ђѣмъ одъ 17 година.

6. Узрокъ пакъ еданпутъ доказанъ, быо исти-
нитъ или лажанъ, не може се поређи.

7. Како е законъ Е. Сенція определяо известанъ
начинъ ослобођеня, за господаре млаѣе одъ 20 го-
дина, тако се догађало, да онај кои е имао пуны
14 година, и ако е могао тестаменатъ правити и у
њѣму наследника себи поставити и легате остави-

¹⁾ Видимо изъ Гая (I. § 20.) да се овај саветъ састоја у Ри-
му изъ 3 сенатора и 5 витезова; у провинціама, изъ 20
рекуператора, грађана римскихъ. То е била права поро-
та, којѣ е магистратъ (преторъ или председатељ про-
винція) давао да реша, е ли истинитъ или лажанъ онај
узрокъ ослобођеня кои се наводи.

ти, опетъ нѣ могао робу дати слободу ако є имао манѣ одъ 20 година. То се нѣ могло одржати, да онай кои може тестаментомъ целимъ иманѣмъ располагати, неможе дати слободу єдиномъ робу, зато смо му мы дозволили, да може како са другима стварима тако и са робовима своимъ тестаментомъ располагати како хоће, и да ѿмъ и слободу може дати. Но како є слобода неоценима, и збогъ тога се у старо време пре 20 година забранѣвало слободу робу дати, тако смо мы, средній на некій начинъ путь изабравши, дозволили оноемъ кои има манѣ одъ 20 година, да може дати робу своємъ тестаментомъ слободу, само ако є навршио пуны 17 година и ступио у 18. годину.¹⁾ Ёрь кадъ ѿмъ се одире у овимъ годинама и за другога тражити дозволявало, зашто да се небы држали да су толико стални у мишленю, да могу добити право да даю слободу робовима своимъ.

**TIT. VI. QUI ET QUIBUS EX CAUSIS MANUMITTERE
NON POSSUNT.**

Non tamen cuicunque volenti manumittere licet. Nam is qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit, quia lex Aelia Sentia impedit libertatem.

4. Eadem lege Aelia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quam si vindicta, apud consilium, justa causa manumissionis approbata, fuerint manumissi.

¹⁾ Доцнѣ дозволава Юстинианъ (Nov. 119. С. 2.) да се може ослобађати чимъ се може тестаментъ правити. Ево речинъ те новеле: *Sancimus ut licentia sit minoribus in ipso tempore, in quo licet eis testari de alia substantia, etiam sevos suos in ultimis voluntatibus manumittere.* —

. . . . quod non erat ferendum. Si is, cui totorum bonorum in testamento dispositio data erat, uni servo dare libertatem non permitebatur, quare nos similiter ei, quemadmodum alias res, ita et servos suos in ultima voluntate disponere, quemadmodum voverit, permittimus, ut et libertatem iis possit prae-
stare?

ГЛАВА VII.

ДА СЕ УКИНЕ ЗАКОН ФУЗИЯ¹⁾ КАНИНІЯ.

Gaj. I. 42.; l. 1. C. h. S. VII. 3.

Закономъ Ф. Канинія постављено є известно ограничењ у ослобођавану робова тестаментомъ. Овај законъ као спречавајућій слободу и тако ре-
ћи ирзакъ, нашли смо да треба укинути, ерѣ є до-
ста нечовечно было, да живи имаю слободу све
своє робове слободомъ обдарити ако другій какавъ
узрокъ неспречава слободу, а мртвима да се таква
слобода узме.

TIT. VII. DE LEGE FURIA CANINIA SUBLATA.

ГЛАВА VIII.

О ОНИМА КОИ СУ НЕЗАВИСНИ И О ОНИМА КОИ СУ ПОДЪ
ТУЋОМЪ ВЛАСТИ.

Gaj. I. 48—53.; l. 2. D. de his qui sui. I. 6.

Следує по праву друго поделењ лица: ерѣ не-
ка су лица свои господари, нека су подѣ туѣомъ
власти. Опетѣ одѣ овы кои су подѣ туѣомъ вла-
сти, неки су подѣ родитељскомъ власти, други
подѣ власти господара. Да видимо лица коя су подѣ
туѣомъ власти: ерѣ кадѣ познамо та лица, позна-
ћемо уєдно и оне кои су независни. Найпре да го-
воримо о онима кои су подѣ влашћу господара.

¹⁾ У Гаю и Уапіану чита се Фурія Канинія.

1. Подъ влашћу господаря робови су. Та власть долази по праву евенародному: ерѣ готово коду свию народа можемо приметити, да су господари надъ робовима имали власть живота и смрти, и што робъ стече то долази господарю.

2. Но сада педозволява се никоме кои с у нашой држави, да претерано безъ законогъ узрока, злоставля свое робове: ерѣ по конституціи бож. Пия Антоинна, ко убіе свога роба безъ узрока, има се казнити као опай кои бы туѣгъ роба убію. Конституціомъ истога владоца ограничава се и претерана строгость господаря: ерѣ питанъ одъ неки' председателя провинція, збогъ оны робова кои су прибегли у свето зданіе или къ статуама владоца, наложіо є, ако є злоставляѣ господаря толико да се неможе трѣтити, да се господари примораю да продаду робове свое подъ добримъ условима, па да се цена да господарима: то є праведно: ерѣ се државе тиче да се нико неслужити зло са своіомъ ствари. Ево речіи тога рескрипта управлѣногъ на Елія Марціана: „Истина треба да є власть господаря надъ нѣнимъ робовима неповреѣена, да се никоме право нѣгово не крѣни, но господаря се тиче да се помоѣь неодрече онима кои праведно моле за помоѣь противъ злоставленя, или гладн или несносны увреда. Зато испознай тужбу оны, кои су одъ Юлія Сабина къ статуи прибегли: и ако дознаѣтъ, да се или строжіє съ нѣима поступало него што є право, или су безчестно увреѣени, заповеди да се продаду, како да се више не врате подъ власть господаря. Нека зна, ако узради противно моіой конституціи¹⁾, да ѣу строго казнити то преступленіѣ.“

¹⁾ на пр. неучинявши праву продаю, или метаяѣи условие противне за роба.

TIT. VIII. DE IIS, QUI SUI, VEL ALIENI IURIS SUNT.

1. In potestate itaque dominorum sunt servi. Quae quidem potestas iuris gentium est; nam apud omnes peraeque gentes animadvertere possumus, dominis in servos vitae necisque potestatem esse; et quodcumque per servum acquiritur, id domino acquiritur.

ГЛАВА IX.

О ОТЧИНСКОЙ ВЛАСТИ.

Gaj. I. 55., l. 4. D. de his qui sui. l. 6.

Подъ нашомъ су влашкѣ деца наша, кою смо родили у законномъ браку.

1. Бракъ есть сюза мужа и жене за цель неразлучногъ узаямногъ живота.

2. Власть пакъ кою имамо надъ децомъ, особа е грађанима римскимъ: ерь нема други людѣи кои толику власть надъ децомъ имаю, колику мы имамо.

3. Дете дакле кое ти родишь са твоіомъ женомъ подъ твоіомъ е влашкѣ. Исто тако дете кое роди твой сынъ и шгова жена т. е. твой унукъ и унука, подъ твоіомъ су власти, и праунукъ и праунука и т. д. Дете пакъ кое роди кѣи твоя, нѣ подъ твоіомъ власти, но подъ власти шговогъ отца.

TIT. IX. DE PATRIA POTESTATE.

In potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreavimus.

1. Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio, individuum vitae consuetudinem continens.

ГЛАВА X.

+ О БРАКѢ.

Gaj I. 58—65, l. 2 s. C. de nupt. V. 4. l. 10.

C. de natur. liber. V. 27.

Уговараю правый бракъ меѣъ собомъ граѣани римски, кои по прописима закона ступаю у бракъ, мушки пунолѣтни, женске способне за удаю, было да су поглавари фамиліе, было да су само членови фамиліе подѣ туѣомъ влашѣу: но само у послѣднѣмъ случаю нужно є санзволєнѣ родителя подѣ чіомъ су власти, єрѣ да то мора быти захтева и граѣайскій законъ и природный разумъ, тако да дозволенѣ родителя мора предходити, одкуда се запитало, да ли се кѣи лудогѣ удати, или сынѣ лудогѣ оженити може? Како су, што се тиче сына, миѣнїя была подеѣѣна, дошло є наше решєнѣ, комѣ се дозволи, по примеру за кѣерѣ лудогѣ, да се и сынѣ може и безѣ отчиногѣ посредованїя оженити, по начиву прописаномѣ у нашей конституціи (B. l. 2 §. C. De nuptiis V. 4.)

1 Неможемо сваку за жену узети; єрѣ се неки бракови несмею заключивати. Бракъ се неможе заключити измеѣу они лица коя су у одношенїю предака и потомака, на пр. измеѣу отца и кѣери, деде и унуке, матере и сина, бабе и унука и тако до безконанности, и ако би така лица меѣу собомъ ступила у бракъ, онда су казнителный и крвосмесный бракъ учинила. Ово є тако да лица, коя ма усвоєнѣмъ у одношенѣ родителя и деде доѣу, немогу меѣъ собомъ у бракъ ступити, на та забрана остає и после разрешеногѣ усвоєнїя. Потому ону, коя ти є усвоєнѣмъ кѣи или унука постала, неможенѣъ узети за жену и ако є ослободишѣ.

2 Измеѣу лица пакъ коя су родѣ у побочной линїи, има се учинити подобно ограниченѣ али не

только. Тако између брата и сестре бракъ є забранинъ, было да су рођени одъ истогъ отца и матери, было одъ єдногъ одъ нихъ само. Но коя ти усвоєнїемъ постає сестра, истива докъ постои усвоєнїє, наравно између тебе и нѣ брака быти не може: но кадъ се разреши усвоєнїє еманципаціомъ, моћи бешъ є узети; исто тако ако ты будешъ ослобођенъ ништа не смета браку. Одтуда, ако ко хоће зета да усвои, треба да найпре ослободи кћерь; и ако ко хоће снаху да усвои, мора найпре сына да ослободи.

3. За жену не може се узети нѣи брата или сестре. Ни унуку брата или сестре не може нико за жену узети, и ако су у четвртомъ степену; ерѣ чїю кћерь не можешъ узети, онога ни унуку не можешъ. Кћерь пакъ оне жене кою є твой отаць усвоїю, можешъ узети ерѣ ни по природномъ ни по грађанскомъ праву нїє ти родъ.

4. Деца одъ два брата или одъ две сестре, или одъ брата или одъ сестре, могу се узети.

5. Такође тетку по отцу и ако усвоєну, не можешъ узети за жену; ни тетку по матери, ерѣ за-узимаю место родителя. Изъ тогъ є узрока истинито забранити да узмешъ за жену тетку твога отца или твоє майке.

6. Збогъ почитаня сродства по тастбини несмеду се неки бракови заключивати; н. пр. пасторку или снаю нїє слободно узети за жену, будући су обе на месту кћери. Што се сиречъ тако узети има, ако є была снаха или пасторка твоя: ерѣ ако є їошѣ твоя снаха, т. є. ако є їошѣ за сыномъ твоимъ, изъ другогъ узрока не можешъ є за жену узети, почемъ за двоїцу не може быти удата у исто време: исто тако ако є їошѣ твоя пасторка, т. є. ако є мати нѣна за тобомъ, зато є не можешъ у-

зети за жену, што две жене у исто време ние дозвољено имати.

7. Ташту и маћино забрањено е за жену узети, што су место майке. То текъ по разрешењомъ сродству долази; иначе, ако е јошъ маћия, т. е. јошъ за отцемъ твоимъ, неможешъ е по обичномъ праву узети, еръ два мужа у исто време имати не може. Исто тако ако ти е јошъ ташта, т. е. ако е јошъ ићна ићи за тобомъ, зато е неможешъ узети, што неможешъ имати две жене у еданшутъ.

8. Ако мужъ има сына одъ друге жене, а жена има ићеръ одъ другога мужа, или обратно, онда ови могу бракъ међъ собомъ заключити, и ако има брата или сестру, кои се родили изъ брака доцније заключеногъ.

9. Ако твоя жена после развода съ другимъ роди ићеръ, ова истина нје твоя пасторка, но Јулиниъ каже да се треба уздржавати одъ оваковы бракова, еръ и заручница синовљѣва нје снаха, нити е заручница отчева маћия, на опетъ ће бољъ и правіе учинити они, кои се одъ оваковы бракова уздрже.

10. Известно е да и робско сродство полаже преносе браку, ако бы на пр. отаць и ићи, или братъ и сестра ослобођени были.

11. Има и други лица, којима се збогъ разны узрока забрањено бракъ заключивати. Те смо узроке дали да се изборѣ у књигама Дигеста или Пандекта, које су сабрање изъ старогъ права.

12. Ако бы неки ступили у бракъ противно овоме што казасмо, сматра се као да нема ни мужа ни жене, ни брака, ни мираза. И тако они кои се одъ оваквогъ саобраћал роде, нису подъ очиномъ влашћу, него су, што се тиче отчинске власти, као што су *vulgo concepti*; еръ се узима да ови не-

маю отца, почемъ имъ е отаць непознатъ: одкуда се зову *спугіи* или одъ грчке речи као *σποράδην* зачети, или као деца безъ отца. Следовательно пошто се разреши такавъ союзъ, нема места ни траженю мираза. Кои пакъ ступаю у забранѣне бракове трпиѣ и друге казни кое се садрже у царскимъ конституціама. (B. Valent. Theod. et Arcad. l. 4; Arcad. et Honor. l. 6. C. de incest. nupt. V. 5)

13. Некипутъ се догађа да деца, која одма кадъ се роде нису подъ влашћу родителя, после долазе подъ ову властъ. Тако онай кои бивши природно дете, буде доцније даиъ куріи,¹⁾ подчинява се отчинской власти; и онай кои рођенъ одъ слободне жене, (кое бракъ ніе было ни наймаиъ законима забранѣнъ, но са којомъ е отаць имао само саобраћай.) доцније по нашој конституціи сачиненѣмъ мираскихъ доказа ступа подъ очину властъ. И ако се и друга деца изъ истога брака после роде, подобно наша е конституція наредила (B. II. 10. et II. C. de natur liber.)

TIT. X. DE NUPTIIS.

1. Ergo non omnes nobis uxores ducere licet; nam a quarundam nuptiis abstinendum est. Inter eas

¹⁾ Курія беше сенать муниципални вароша, т. е. такви вароша кое су добила право државе римске и привилегию да се саме управљаю средствомъ установка, као што су оне у Риму. Курія е дакле сенать у маломе; дезурiori су сенатори; а куріали су муниципални патрици, грађани кои су састављали курію и они су састављали еданъ редъ (*ordo curialis*) кои е уживао известне привилегије, али е имао на себя и разне телесне обвезаности, нарочито было сговоранъ за данакъ. Збогъ тога стану многи избежавати ту честь да припадаю куріи. Теодозъ и Валентинианъ, да бы то препречили, дозволили су грађанину, было онъ куріалъ или не было, кои имао природне деце, да њи позакони, давајући њи куріи, т. е. међуки њи у редъ куріала. Юстинианъ то потврђуе. —

enim personas, quae parentum liberorumve locum inter se obtinent, nuptiae contrahi non possunt, veluti inter patrem et filiam, vel avum et neptem, vel matrem et filium, vel aviam et nepotem, et usque ad infinitum: et si tales personae inter se coierint, nefarias atque incestas nuptias contraxisse dicuntur...

4. Duorum autem fratrum vel sororum liberi, vel fratris et sororis, iungi possunt.

5. Item amitam, licet adoptivam, ducere uxorem non licet, item materteram, quia parentum loco habentur. Qua ratione verum est, magnam quoque amitam et materteram magnam prohiberi uxorem ducere.

8. Mariti tamen filius ex alia uxore et uxoris filia ex alio marito, vel contra, matrimonium recte contrahunt, licet habeant fratrem sororemve ex matrimonio postea contracto natos.

ГЛАВА XI.

О УСВОЕНИЯХ.

Gaj I. 97—107. l. 2. D. de adopt. I. 7. l. 10. C. ead. VIII. 48, l. 1. §. 10. C. de lat. lib VII. 6.

Не само да су подъ нашимъ власти и природна деца,¹⁾ по ономе што казасмо, него и они кое усвоимо.

1. Усвоениѣ догађа се на два начина или рескриптомъ царскимъ или влашћу магистрата. Царскимъ дозволенѣмъ можемо усвоити оне кои су независни: та врста усвоєня зове се арогација. Влашћу магистрата могу се усвоити они, кои су подъ вла-

¹⁾ Naturales liberi у противположеноу са iusti liberi, значе децу коя су се родила изъ конкубината; овде, у противположеноу са adoptivi liberi значе децу, коя су занета рођена одъ ваквогъ лица.

и њу родителскомъ, било да су у првомъ степену деџа, као сынъ, кѣи, или у даљмъ степену, као унукъ, унука, праунукъ, праунука.

2. Но данасъ, по нашој конституціи (l. 10. C. de adopt. VIII. 48.) кадъ природанъ отацъ зависногъ члена фамиліе страномъ лицу у усвоєнѣ дає, не разрешує се ни найманѣ права власти природногъ отца, нити кое право усвоителю прелази, нити є подѣ његовомъ влашти, и ако смо му дали право наслєдія безъ тестамента. Ако пакъ природанъ отацъ да свога сына у усвоєнѣ, не страномъ лицу но деди по матери, или, ако є роѣнѣ одѣ еманципираногъ отца, па се да деди по отцу, или матери, онда, будући се на єдномъ лицу стичу и права природна и права усвоєна, остає стално право усвоителя и природномъ свезомъ везано, и закономъ збогъ усвоєня поставлѣно, тако да дете и у фамилію и у власть *оваковогъ усвоителя долази*.

3. Кадъ се пакъ малолѣтанъ царскимъ рескриптомъ арогира, дозвољава се арогація пошто се узрокъ позна, и испита побуѣнѣ усвоєня, да ли є поштено и да ли є користо пунили, и са некимъ условима, т. є. да усвоитель ємчи єдномъ явномъ лицу т. є. табуларію, да ће, ако пунила умре до пунолѣтства, вратити добра онима, кои бы є наслѣдили, да нема усвоєня. Такође неможе га усвоитель друкчіє еманципирати, осимъ ако, по познатомъ узроку, усвоєный постане достоянѣ еманципаціє и тада му враћа њгова добра. Ако бы умрућій усвоитель лишіо га наслєдства, или га еманципирао за живота безъ праведногъ узрока, има му оставити четвртый део своихъ добара, осимъ оны добара кое му є донео усвоєный у време усвоєня, или коя є доцніє стекао.

4. Млађій старієга да не усває, єрѣ усвоєнѣ подражава природи, а неприродно є, да є сынъ старіи

одъ отца. И зато мора онай кои усвоєнѣмъ или аргациѣмъ себи сына усвая, пунолетство т. е. 18. година више имати одъ усвоєногъ.

5. И ако ко нема сына, оиетъ може усвоити на место унука или праунука, или на место унуке или праунуке и т. д.

6. И туђъ сынъ може се усвоити на место унука, као и унукъ на место сына.

7. Но ако ко усвоява на место унука, или као одъ онога сына кога е веђъ усвоіо, или као одъ онога природногъ сына, кои е подъ нѣговомъ влашћу, онда и тай сынъ треба да санзволи, да подобіе свога наследника противъ волѣ. Но напротивъ, ако деда унука дає у усвоєнѣ, ние нужно санзволеніе сына.

8. Онай кои е усвоєнъ или аргогиранъ, у многоме е уподоблѣнъ оноемъ, кои е рођєнъ изъ законогъ брака. И зато ако ко решкриптомъ царскимъ кодъ претора или председателя провинціє усвои лице кое нїє страно, може га дати другомъ у усвоєнѣ.

9. Обште е обема врстама усвоєня, што и они кои немогу равати, као што су за бракъ неспособни, могу усвоити: ушколѣбници немогу.

10. Нїєне немогу усваяти, ерѣ ни природну децу немаю подъ своіомъ власти. Но по благонаклоности владательской могу усваяти за утеху изгублєне деце.

11. То е особено кодъ усвоєня царскимъ рескриптомъ, што онай кои децу подъ влашћу своіоу има, ако се да у аргацию, не само самъ се властє усвоителѣвой подчинява, но и нѣгова деда, маже подъ властє усвоителѣву као унуци. Тако и бож. Августъ нїє пре усвоіо Тїберія, докѣ се нїє усвоіо Германица, да бы усвоєнѣмъ Германица постао унукъ Августовъ.

12. Кажу намъ стари да є Като съ основомъ пи-сао, да робови, ако су усвоени господаремъ, тим самимъ могу се ослободити. Одкуда смо и мы тимъ научени, наредили у нашој конституціи (L. un. § 10. C. de lat. lib. toll. VII. 6.), да онај робъ постає слободанъ, кога бы господарь у явномъ акту си-номъ назвао, и ако то ніє довольно да да права сыновля.

TIT. XI. DE ADOPTIONIBUS.

Non solum autem naturales liberi secundum ea, quae diximus, in potestate nostra sunt, verum etiam ii, quos adoptamus.

5. Licet autem et in locum nepotis vel pronepotis, vel in locum neptis vel proneptis, vel deinceps, adoptare, quamvis filium quis non habeat.

6. Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare potest, quum nepotem in locum filii.

10. Feminae quoque adoptare non possunt, quia nec naturales liberos in sua potestate habent; sed ex indulgentia principis ad solatium liberorum amissorum adoptare possunt.

ГЛАВА. XII.

КАКО ПРЕСТАЄ ПРАВО ВЛАСТИ.

Gaj I. 124—137. l. 26. D. de captiv. XLIX. 15. l. 28. D. de adopt. I. 7; l. 5. C. de consul. XII. 3. l. 6. C. de emanc. VIII. 49. l. 10. 11. C. de adopt. VIII. 48.

Да видимо сада, како се они кои су подъ ту-жомъ власти ове ослобођаваю. Како се робови ослобођаваю власти, можемо знати изъ онога, што смо горе изложили о ослобађању робова. Они пакъ кои су подъ влашћу родителя, смрћу нѣговомъ по-

стаю независни, но овде треба разликовати: кадъ умре отаць, истана, на свакий начинъ, сынови и кѣри постаю независни, но кадъ умре деда, не постаю сви унуцы и унуке независни, но тако, ако после смрти деде недолазе подъ власть свога отца. И тако, ако при смрти дединой отаць иѣговъ живи и подъ влашћу свога отца налази се, тада после смрти деде, остаю подъ влашћу свога отца. Ако е пакъ овай, кадъ деда умре, или веѣъ умрео, или изишао исподъ власти своѣъ отца, тада они постаю независни, будући подъ власть иѣгову немогу да доѣу.

1. Како губи граѣанство онай, кои се збогъ каквогъ заочинства на острово депортира, слѣдуе, почемъ се тимъ начиномъ изъ броя римски граѣана брише, да деца престаю бити подъ иѣговомъ влашћу, као и дае умрео. Равнимъ начиномъ ако онай, кои е подъ родителскомъ влашћу, буде на острово прогнать, престае бити подъ влашћу родителя. Но ако буду одъ владателя помиловани у свему, добіаю прваниѣ стаѣ.

2. Отчеви кои су релегирани ¹⁾ у острово, задржаваю децу подъ својомъ влашћу. И обратно, релегирани деда остаю подъ отчинскомъ влашћу.

3. Онай кои постане робъ казни, престае имати децу подъ влашћу. Постае робъ казни, кои буде осуѣснъ на радию у рудукоцнѣма, или да се да зверовима.

4. Сынъ кои бы воевао, или постао сенаторъ или консулъ, остае подъ отчиномъ влашћу; ерѣ воина служба или достоѣанство консулско не ослобођава сына одъ отчине власти. Но по нашој конститу-

¹⁾ Релегација, врста изгнаня редко вечитогъ, нѣе узимала насловъ граѣанина, и осуѣеноже остављала е сва иѣгова фамилијарна права. Релегираниъ Овидъ казао е: *pec mihi jus civis nec mihi potest abest.*

ціи (B. I. 5. C. de consul. XII. 3.) найвише достоїнство патриціята¹⁾ одма по издату царскогъ уверени, ослобођава сына одъ отчинске власти. Были се могло трпѣти, да отаць може еманципаціомъ²⁾ сына ослободити одъ уза свое власти, а да царско найвише положенїе не довольо да одъ туђе власти ослободи онога, кога е царь себя за отца изабрао.

5. Ако бы родитель быо зароблѣнъ одъ непріятеля, и ако постае робъ непріятеля, опетъ право надъ децомъ у неизвѣстности е збогъ *jus postliminii*, еръ збогъ *jus postliminii*, они кои су одъ непріятеля ухваћени, ако се врате, добіяю сва пређашня права. Тако, вративши се имаће децу подъ своіомъ влашћу, еръ збогъ повратка узима се дае онай, кои е быо ухваћенъ, свагда остао у грађанству. А ако бы онъ тамо умрео, одъ дана кадъ е отаць ухваћенъ, сынъ е быо независанъ. Исто ће мо рећи и о сыну или унуку, кадъ би одъ непріятеля зароблѣни были; збогъ *jus postliminii*, право отчине власти било е одложено. *Postliminium* накъ каже се одъ *limes* и *post*. Одкуда кажемо са основомъ за онога кои одъ непріятеля ухваћенъ, дође после у землю нашу да се вратио *postliminio*; еръ као што *limina*-прагови-у кућама праве неку границу, тако су стари узели да е и државна граница врата прага. Одкуда се и каже *limes* као край и граница. Одтуда долази *postliminium* будући се въ истомъ прагу вратио са кога е отишао. Но и

1) Титула патриціята, створена Констанциномъ, давана е известнимъ одличнимъ лицамъ, кои е царь барао за искрене саветнике.

2) Еманципація е свѣчанъ актъ, коимъ поглавица фамиліи оставля свою власть надъ дететомъ, да би та учинио *suū jūis*

кои бы зароблѣнъ, быо враћенъ одъ побеђени не-
пріятеля, узима се да се *vratio postliminio*.

6. Осимъ тога еманципаціомъ престаю деца би-
ти подъ родительскомъ влашћу. Еманципація чи-
нила се одпре или старимъ формалностима закона,
кое се свршавашу уображенимъ продајма и послѣ-
дуюћимъ ослобођењима, или рескриптомъ царскимъ,
(В. Anast. I. §. C. de emanc. lib. VIII. 49.) Наше
изданѣ едномъ конституціомъ (В. I. 5. 6. cod.) и ово
є у бољ реформирало, тако да одбацивши пређа-
шню фикцію, родители могу непосредно доћи
предъ надлежне судіе или магистрате, и тако свое
сынове и кћери, унуке и т. д. одъ свое власти
ослободити. И тада, по едикту преторскомъ, на до-
брама овогъ сына или кћери, или унука и унуке,
кои одъ родителя буду манумитирани, иста права
има родитель као и патронъ на добрама ослобође-
ногъ; и осимъ тога ако є малолѣтанъ сынъ или
кћи или прочи, родитель збогъ манумисіе има ту-
торство надъ нѣмъ.

7. Треба да напоменемо да зависи одъ слобод-
не волѣ онога, кои сына или одъ овога унука или
унуку подъ својомъ власти има, да сына одъ влас-
ти ослободи, а унука или унуку задржи; и обрат-
но може сына подъ влашћу задржати, а ослободи-
ти унука или унуку, или све учинити независнимъ.
То се разуме и о праунуку и о праунуци.

8. Но ако по нашимъ конституціама о овоме
издатимъ (В. I. 10. II. C. de adopt. VIII. 48.) отацъ
сына, кога подъ влашћу има, природномъ деди или
прадеди у усвоєнѣ да, — т. є, ако то актомъ учи-
нѣнимъ предъ надлежнимъ судіомъ изяви, упрису-
ству онога, кои се усвоява и да онъ не противо-
рѣчи. и у присуству усвоителя, — разрешава се
право власти природногъ отца. и прелази на ус-

воителя, у чіємъ є лицу, као што смо пређе рекли, најподпуніе усвоєнъ.

9. Треба пакъ знати, ако снаха твоя одъ твога сына зачне, на после сына еманципиранъ или у усвоєнъ данъ докъ ти є снаха трудна, оно што она роди онетъ се рађа подъ твоіомъ влашћу; но ако после еманципаціє или усвоєня дете зачєто буде, подчинява се власти свога еманципираногъ отца или деце усвоителя.

10. Ни природна ни усвоєна деца никоимъ готово начиномъ немогу приморати родителъ, да њ одъ свое власти ослободе.

TIT. XII. QUIBUS MODIS IUS POTESTATIS SOLVITUR.

3. Poenae servus effectus filios in potestate habere desinit. Servi autem poenae efficiuntur, qui in metallum damnantur, et qui bestiis subiiciuntur.

ГЛАВА XIII.

О ТУТОРСТВУ.

Gaj I. 142—147. l l. D. de tutel. XXVI. I.

Да пређемо садъ на друго поделѣнъ лица; ерѣ одъ оны лица коя су подъ влашћу, нека су подъ туторствомъ или старательствомъ, нека нису ни подъ еднимъ. Да видимо оне коє су подъ туторствомъ или старательствомъ: тако ћемо познати остала лица коя нису ни подъ еднимъ ни подъ другимъ. Наипре да видимо о онима кои су подъ туторствомъ.

1. Туторство є, као што є Сервіє определіо, грађанскимъ правомъ дана и дозвољна властъ надъ саободнимъ лицемъ, бранити онога, кои се збогъ младости бранити неуме.

2. Тудори су они кои ту властъ имаю, и од саме су ствари име добиали, и зато се зову тудори,

као tutors или бранители, као што се зову aeditui они, кои чувају aedes (зданија.)

3. Дозвољно є родитељима да малолетной дечи, коју подь својомъ власти имаю, даду тудоре тестаментомъ. То се о синовима и кћерима разуме на свакој начинъ. Унуцима пакъ и унукама тако текъ предци могу тестаментомъ дати тудоре, ако после њихове смрти, неподпадаю подь власть свога отца. И тако, ако є сынъ твой у време твое смрти подь твојомъ влашћу, унуцима коє имашъ одъ њѣга неможешъ дати твоимъ тестаментомъ тудоре, и ако су они подь твојомъ влашћу били: почему кадъ ти умрешъ, они не подпасти подь власть свога отца.

4. Како се у многимъ другимъ случајима посмрчадь за већъ рођену сматра, тако се и у овоме дозвољно, да се посмрчадма као и већъ рођенима, могу тестаментомъ дати тудори: ако су само у таквомъ положаю да бы, кадъ бы се родили за живота родитеља, били његови и подь његовомъ влашћу.

5. Ако еманципираномъ сыну тудоръ одъ отца данъ буде тестаментомъ, има се потврдити решенъмъ председателя на свакој начинъ, т. е. безъ истраживаня.

TIT. XIII. DE TUTELIS.

1. Est autem tutela, ut Servius definivit vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter aetatem se defendere nequit, jure civili data ac permissa.

ГЛАВА XIV.

— МО МОЖЕ ТЕСТАМЕНТОМЪ БЫТИ ПОСТАВЛЕНЪ
ЗА ТУТОРА.

1. 11 5. 6. D. de test. tut. XXVI. 2.

За татора се може дати не само поглавица но и членъ фамиліе.

1. И собствени се робъ тестаментомъ са слободомъ може валино за татора дати. Но треба знати да онъ, поставлѣнъ за татора и безъ слободе, преѣутно непосредну слободу добія, и тимъ валино таторъ постае. Но сасвимъ е друкчіе, ако е онъ погрешно за слободногъ државъ и као такавъ поставлѣнъ за татора. Туђъ робъ неважно се поставя за татора, ако се тестаментомъ просто постави; но ако се рекне, *кадъ постане слободацъ*, валино се поставя. Собственный робъ на тай начинъ бесполезно се за татора поставя.

2. Лудъ или млађи одъ 25. година, тестаментомъ за татора дати, быће таторъ кадъ се опамети или имаће 25. година.

3. Безъ сумнѣ може се дати таторъ до опредѣлаго времена, или одъ опредѣлаго времена, или подъ условомъ или и пре поставленя наследника.

4. За известно пакъ добро или посао, таторъ се дати неможе, будући се дае лицу, а не послу или ствари.

5. Ако бы кѣрима своимъ или синовима дао таторе, ту се и посмрче мушко или женско разуме; будући се подъ именовъ сынова и кѣрій разуму и посмрчадъ. А ако су унуцы, да-ли су подъ именовъ *деце* и њима татори дати? Треба рећи да есу, ако е само казао: *децы*; а ако е рекао *сыновима* они се подъ тимъ насловомъ неће разумевати; ерѣ

разлика е између израза *сынови* и *унуци*. Наравно, ако бы поемрчадма дао татора, разуму се како по-сиртни сынови тако и остала деца.

TIT. XIV. QUI TESTAMENTO TUTORES DARI POSSUNT.

2. Furiosus vel minor vigintiquinque annis tutor testamento datus, tunc tutor erit quam compos mentis aut maior vigintiquinque annis factus fuerit.

4. Certae autem rei vel causae tutor dari non potest, quia personae, non causae vel rei datur.

ГЛАВА XV.

— О ЗАКОНОМЪ ТУТОРСТВУ АГНАТА.

Gaj. I. 155—158.

Коме тестаментомъ нѣ данъ таторъ, ономѣ су татори агнати, по закону XII. таблица, и они се зову законити.

1. Агнати су сродници саюжени свезомъ сродства чрезъ лица мушкогъ пола, сродници чрезъ њиногогъ отца; као: братъ рођенъ одъ истога отца, братовъ сынъ или унукъ; такође стриць, и стричевъ сынъ или унукъ. Кои су сродствомъ везани чрезъ лица женскогъ пола, нису агнати него когнати, по праву природномъ; и тако сынъ твое тетке по отцу нѣ ти агнатъ него когнатъ; и обратно, ты си њѣму истымъ правомъ сроданъ: будући они кои се роде, слѣдую отчину а не материцу фамилију.

2. Кадъ се каже: законъ зове агнате на таторство безъ тестамена, то незначи, ако никакѡ не-начини тестаментъ онај, кои е могао таторѣ дати, но значи: ако умре, што се таторства тиче, безъ тестамена; што се узима да и онда бива, кадъ

онај који је за татора данъ, умре за живота тестатора.

3. Но право агнатства понајвише се губи свакомъ *capitis deminuti*-омъ; еръ је агнатство свеза грађанскогъ права. Право пакъ когнатства не губи се у свимъ случајима, еръ грађански законъ може уништити грађанска права, али никада природна.

TIT. XV. DE LEGITIMA AGNATORUM TUTELA.

Quibus autem testamento tutor datus non sit, iis ex lege duodecim tabularum agnati sunt tutores, qui vocantur legitimi.

ГЛАВА XVI.

Capitis deminutio.

Gaj. I 159—164.

Capitis deminutio је промена првациѣгъ стана, што се догађа на три начина: еръ или је велика *cap. deminutio*, или мања коју неки и средњомъ зову, или најмања.

Велика *cap. deminutio* је, кадъ ко у еданпутъ и грађанство и слободу изгуби: што се догађа са онима, кои строгишћу пресуде постану робови казни; или са ослобођенима, кои су осуђени као неблагодарни спремаъ патрона; или кадъ се ко прода да у цени учествује.

2. Мања или средња *cap. deminutio* је, кадъ се грађанство изгуби а слобода задржи: што се догађа са онимъ коме је забрањена ватра и вода, ¹⁾ или кои на острво буде депортиранъ.

¹⁾ То се употребљавало да би се ко приморао да се исели изъ отачаства; еръ по старимъ начелима, нѣ се могао Рив-

3. Наймания е сар. *deminutio*, кадъ се и грађанство и слобода задржи, но се меня станъ човека: што се догађа са онима кои, независни, подчиняе се ту-ђој власти; или напротивъ: као кадъ членъ фами-ліе буде одъ отца еманципиранъ, онда е сар. *capite minutus*.

4. Робъ ослобођенъ иетрши сар. *deminutio*, бу-дући ніе быо никакво лице.

5. Коже се пакъ меня выше достоинство него станъ, тай иетрши сар. *deminutio*, слѣдовательно ни сенаторъ изъ сената удалѣнъ.

6. Кадъ се рекао да право когнатства остае и после сар. *deminutio*, то се има тако разумети, ако е наймания сар. *deminutio* претрпѣна; еръ та-да остае когнатство. Но ако се претрпѣ найвеђа сар. *deminutio* пропада и право когнатства, на пр. за когната заробѣногъ, нити се повраћа когнатство ако буде ослобођенъ. Ако се ко и на острво депортира престае когнатство.

7. И ако туторство долази на агнате, опетъ оно не долази на све уеданпутъ, него на оне само кои су у ближемъ степену, или, ако е више нѣи у исто-мъ степену на све.

TIT. XVI. DE CAPITIS DEMINUTIONE.

Est autem capitis deminutio prioris status com- mutatio, eaque tribus modis accidit: nam aut maxi- ma est capitis deminutio, aut minor quam quidam mediam vocant aut minima.

4. Servus autem manumissus capite non minui- tur, quia nullum caput habuit.

манину узети противъ иъгове волѣ право грађанства, пл-су га дакле слоомъ теразъ, него су га лишныя стварій нужды за животъ, да бы се тако морао самъ уклонити. Оно е заменѣно депортаціомъ у острво.

7. Quum autem ad agnatos tutela pertineat, non simul ad omnes pertinet, sed ad eos tantum, qui proximior gradu sunt, vel si plures ejusdem gradus sunt, ad omnes.

ГЛАВА XVII.

О ЗАКОНОМЪ ТУТОРСТВУ ПАТРОНА.

Gaj. I. §. 156.

По истомъ закону XII. таблица, титорство надъ ослобоженницама и ослобоженницама, припада патронама и нѣювой децы. И то се зове закономъ титорство, не као да се изречно о овомъ титорству у ономъ закону говори, но будући е доцнѣ толкованѣмъ узето, као да е речима самогъ тогъ закона уведено. Тимъ самимъ што е законъ заповедіо, да наслѣдіе ослобоженника и ослобоженнице, ако умру безъ тестамента, долази на патроне и нѣину децу, мислили су стари, да е законъ хтео и титорство ѣмъ дати: будући и агнатима, коє законъ на наследство зове, дає титорство; ерѣ понайвише гдє е користь наслѣдія ту е и тереть титорства. Зато пакъ кажемо понайвише, што ако жена ослободи малолетногъ роба, она постає наслѣдница а другій титоръ.

TIT. XVII. DE LEGITIMA PATRONORUM TUTELA.

ГЛАВА XVIII.

О ЗАКОНОМЪ ТУТОРСТВУ РОДИТЕЛЯ.

I. 5. C. de leg. tut. V. 30.

По примеру патрона узето е и друго титорство, коє се зове такоже законъ; ерѣ ко сына или вѣрь, унука или унуку одъ сына и т. д. малолетне еманципира, быче нѣювъ законый титоръ.

TIT. XVIII. DE LEGITIMA PARENTUM TUTELA.

Exemplo patronorum recepta est alia tutela, quae et ipsa legitima vocatur. Nam si quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, et deinceps impuberes emancipaverit, legitimus eorum tutor erit.

ГЛАВА XIX.

О ФИДУЦИАРНОМЪ ТУТОРСТВУ.

Има іошъ титорство кое се зове фидуціарно; ерѣ ако предакъ сына или кѣрѣ, унука ил' унуку и т. д. ослободи малолетне, онда онъ има законито титорство надъ нѣма: а кадъ онъ умре, ако остави мушке деце, ови постаю фидуціарни титори свое деце, ¹⁾ или свога брата или сестре и прочихъ. Кадъ пакъ умре патронъ, законный титоръ, нѣгова су деца *законн* титори: будући сынъ покойниковъ, кадъ небы быо еманципиранъ за живота отчина, по смрти нѣговой постао бы независанъ, нити бы дошао подъ власть браће, зато неодолази ни подъ нѣяко *законно* титорство; ослобоженный пакъ, ако бы робъ остао, свагда бы по истомъ основу, кодъ господареве деце, после смрти нѣгове, остао. Ова се лица тако на титорство зову, ако су пунолѣтна. То е наша конституція (l. 5. C. de legit. tut. v. 30.) уобщте при свима титорствима и старательствима наложила да се на-блюдава.

TIT. XIX. DE FIDUCIARIA TUTELA.

¹⁾ На примеръ: Деда еманципира свога унука, а задржи подъ своіомъ власти отца овогъ унука; кадъ деда умре, отаць не постати фидуціарный титоръ своимъ еманципираномъ сыну.

ГЛАВА XX.

О ТУТОРУ АТИЛІЯНСКОМЪ, И О ОНОМЕ КОИ СЕ ДАВАШЕ
ПО ЗАКОНУ ЮЛІЯ И ТИЦІЯ.

Gaj. I. 185—188. 189. 191. I. 30. C. de episc. aud. I. 4.

Ако когодъ ніе имао никаквога татора, нѣму се давао таторъ, у вароши Риму одъ варошкогъ претора и веѣине плебскихъ трибуна, по закону Атилія; а у провинціама, одъ председателя провинціе, по закону Юлія и Тиція.

1. Но и ако бы таторъ тестаментомъ подъ условомъ или до извесногъ времена данъ быо, докъ се неиспунн условіе или рокъ, могао се дати таторъ по истимъ законима. Такође ако е просто данъ, докъ нема никаквогъ наследника по тестаменту, дотле се по истима законима таторъ могао искати, кои е преставо быти таторъ, кадъ се условъ испуніо или рокъ дошао или наследникъ нашао се.

2. Кадъ бы таторъ одъ неприятеля быо заробѣльнъ, искао се таторъ по овимъ законима. Овай е преставо быти таторъ, кадъ бы се заробѣльный у државу вратио, ерѣ вратившій се узимао е таторство по *jus postliminii*.

3. Но по овима законима престаали су се давати татори пупилама, кадъ су найпре консули, а после по конституціама претори, почели давати пупилама оба пола таторе по испыту; ерѣ спомнутимъ законима, нити се захтевала кауція одъ татора, да ће иманѣ пупилно сачувати, нити се што наређивало о томе, како ће се моћи натерати татори на администрацію таторства.

4. По праву коимъ се мы служимо, у Риму префектъ вароши или преторъ, свакій у свомъ кругу, а у провинціама председатели, даю таторе по испыту, или магистрати по заповести предсе-

дателя, ако нѣ велико иманѣ пунилно. (B. Valen. Theod. et Arcad. d. 1. C. de tut. illustr. pers. V. 33. l. 2. C. Quando mul. tut. offic. V. 35.)

5. Мы пакъ нашою конституціою (l. 30. C. de episc. aud. l. 4.) и овакве теготе у лицама удаливши, паредили смо да нечекаюћи на заповѣсть председателя, ако иманѣ пуниле или одрастногъ непрелази 500 солида, ¹⁾ даю тугоре или старателѣ бранителѣ варошій ²⁾ заедно са светимъ спискомъ исте вароши, или друга явна лица, као магистраты или александрійскій судія ³⁾ Законо емство мора се дати по правилу исте конституціе т. е. на опасность оны кой га примаю.

6. Сходно е природномъ праву да су малолетни подъ тугорствомъ, да се они кой исеу пунолетни заштите туѣимъ покровителствомъ.

7. Тугори свршую послове своихъ пунила, а после пунолетства могу се судомъ патерати да даду рачунъ одъ тугорства.

TIT. XX. DE ATILIANO TUTORE ET EO, QUI EX LEGE JULIA ET TITIA DABATUR.

Si cui nullus omnino tutor fuerat, ei dabatur in urbe quidem Roma a praetore urbano et maiore par-

¹⁾ Еданѣ солидъ цене на 108 гр. чарш. одъ прилике.

²⁾ Избранъ не само куріомъ, него целимъ народомъ *defensor civitatis, loci, plebis*, имао е за задатакъ да брани земаю одъ угнѣтавана царске влады. У некимъ варошима, кон исеу уживале *jus italicum*, онъ е и судіо до известне суме, а апелывало се противъ иѣговы пресуда на председателя провинціе. Онъ е судіо и у маимъ крикичнимъ стварима.

³⁾ Управа Египта сматрала се за вишу одъ управе своіо остала царства провинціа. У ту провинцію шло се еданѣ магистратъ, кон е имао дужность да изриче правду у договору са председателѣмъ. Тай се знао *juridicus per Aegyptum, juridicus Alexandriae*.

te tribunorum plebis tutor ex lege atilia, in provinciis vero a praesidiis provinciarum ex lege Julia et Titia.

6. Impuberes autem in tutela esse, naturali iuri conveniens est; ut is, qui perfectae aetatis non sit, alterius tutela regatur.

7. Quum igitur pupillorum pupillarumque tutores negotia gerunt, post pubertatem tutelae indicio rationes reddunt.

ГЛАВА XXI.

ОПУНОМОЋЕНЬ ТУТОРСКО.

Gaj. I. 184. l. q. §. 3. D. de auct. tut. XXVI. 8. —

Опуномоћенѣ турско нужно е пунии у некимъ стварима, а у некимъ нѣ нужно. Тако кадѣ пунила уговара да јој се што да, нѣ нужно опуномоћенѣ турско, а нужно е ако пунила друго ме дати обећава, ерѣ дозвољно е стаиѣ больимъ правити и безѣ опуномоћена турскогѣ, али горимъ ¹⁾ не другчѣ но са опуномоћенѣмъ турска. Одкуда у оимъ стварима где се узаймне обвезаности рабаю, као у куповини и продаи, закупу и найму, налогу, остави, ако нема турскогѣ опуномоћена, обвезую се сами они кои са пунилама уговараю, а обратно оне необвезую се.

1. Нити пунила може на наследство доћи, ни притлакаванѣ добара тражити, ни наследство по фидеикомису примити другчѣ но са опуномоћенѣмъ турска, и ако јој е корисно нити има икакву штету.

2. Турсо одма у самомѣ послу присутствујући, мора дати опуномоћенѣ, ако мысли да е ово корисно

¹⁾ Стаиѣ своѣ больимъ учинити значи набавити што, или обвезати другогѣ према себи; стаиѣ своѣ горимъ учинити значи отуђити што или се обвезати сираиѣ другогѣ.

пушили. Доцнѣ, или писмомъ дано опуномоћенъ не важи.

3. Ако има парница између татора и пушле, будући самъ таторъ у делу своме не може бити опуномоћитељ, неће се дати, као некада, преторскій таторъ, но дае се старатељ на место његово, са којимъ ће се парница свршити, а после старатељ престае бити.

TIT. XXI. DE AUCTORITATE TUTORUM.

I. Neque tamen hereditatem adire, neque bonorum possessionem petere, neque hereditatem ex fideicommisso suscipere aliter possunt, nisi tutoris auctoritate, quamvis lucrosa sit, nec ullum damnum habeat.

ГЛАВА XXII.

КАКО ПРЕСТАЕ ТУТОРСТВО.

Gaj. I. 196., l. 3. C. Quando tut. esse des. V. 60. l. 14. D. de tutelis. XXVI.

Пушле, мушки и женски, кадъ постаю пунолетне ослобођавају се одъ тоторства. Пунолетностъ су стари определявали не само по годинама, но и по развитку тела кодъ мушки. Наше пакъ величаство право е мислило, да е достойно стидљивости наши времена, да се и за мушке укине, што се и у старо време, у погледу на женске за безобразно држало, т. е. гледанъ на развитакъ тела. И зато издамомъ конституціомъ (L. 3. C. Quand. tut. vel. sup. V. 60.) расположили смо, да пунолетностъ кодъ мушкогъ после навршене 14. године одма починъ, оставивши у своме реду, добро положено старо расположењ што се тиче женски, да се држе да су способне за удају после навршене 12. године.

1. Такође се свршује туторство, ако пуница јошъ малолетна, буде усвоена или депортирана; такође ако постане робъ, или одъ непријатеља буде заробљенъ.

2. По и ако е ко до извѣстнаго услова тестаментомъ датъ за татора, наравно престае бити таторъ, кадъ се испуни условъ.

3. Подобнимъ начиномъ свршује се туторство смрћу пунице или татора.

4. Туторство престае кадъ таторъ збогъ сар. *deminutio* слободу или грађанство губи. Маломъ пакъ сар. *deminutio*-мъ таторовомъ, као кадъ бы было усвоенъ, заково само туторство престае а не и друго. Но пуница сар. *deminutio* ма и мала, уништава свако туторство.

5. Осимъ тога, кои су на опредѣљно време тестаментомъ постављени за таторе, по свршеномъ времену полагају туторство.

6. Престаю пакъ бити татори, кои се удаде одъ туторства, што су нађени за подозрителне, или коя се извине изъ праведногъ узрока и оставе теретъ туторства, по ономе што ћемо даљъ казати.

TIT. XXII. QUIBUS MODIS TUTELA FINITUR.

1. Item finitur tutela si arrogati sint adhuc impuberes vel deportati; item si in servitutem pupillus redigatur, vel ab hostibus fuerit captus.

ГЛАВА XXIII.

О СТАРАТЕЉИМА.

Gaj. I. 197.

Мушки пунолетни и женске на удаю до навршене 25. године добіају старатељ; будући и ако

су пунолетни, опетъ су у тымъ годинама, да своє интересе бравити немогу.

1. Старатељ даю исти магистрати кои и таторе. Старатељ не дае се тестаментомъ, но дагъ потврђуе се декретомъ претора или председателя.

2. Младићи недобіаю старатељ противъ њине волѣ, осимъ у парници; ерѣ старатељ се може дати и за известно дело.

3. Луди и раскошнии, и ако имаю 25 година, опетъ су подѣ старатељствомъ агната по зак. XII, таблица; но обично у Риму префектъ варонии или преторъ, а у провинціама председатељи, по испиту даю ѿмъ старатељ.

4. По и будалама, глумимъ, немимъ, и онима кои су неизлечимомъ болешћу заражени, имаю се дати старатељи, почемъ они своє послове немогу надгледати.

5. Повадкадъ и саме пуниле добіаю старатеља, као кадъ законый таторъ нѣ вештъ, будући се ономе, коя има татора, таторъ дати неможе. Такође ако таторъ тестаментомъ данъ, или одъ претора или председателя постављенъ, нѣ способанъ за администрацію, и ако не иде ни на какву превару, обично му се придружи старатељ. Исто тако на место татора, кои се одъ таторства извини, не савсимъ но само за време, обично даю се старатељи.

6. Но ако таторъ збогъ слабогъ здравља или друге нужде, спреченъ буде да неможе послове пунилине одправляти, а пунила или одсуствуе или е дете, на опасностъ самога татора, преторъ или онай кои е надъ провинціомъ, декретомъ ће избрати и поставити едногъ агента.

TIT. XXIII. DE CURATORIBUS.

1. Dantur autem curatores ab iisdem magistratibus, a quibus et tutores. Sed curator testamento non datur, sed datus confirmatur decreto praetoris vel praesidis.

2. Item inviti adollescentes curatores non accipiunt, praeterquam in litem; curator enim et ad certam causam dari potest.

ГЛАВА XXIV.

О ОБЕЗБЕЖЕНО ОДЪ СТРАНЕ ТУТОРА ИЛИ СТАРАТЕЛЯ.

Gaj. I. 199. 200.

Да небы tutors или старатели иманѣ pupils' мужскіи и женскіи и они кои су подѣ старательствомъ, упропастили или умалили, стара се преторъ да и tutors и старатели у то име даду обезбеженѣ. Но ово нѣ безъ изузетка: ерѣ tutors testamentомъ дани неприморавано се да даду обезбеженѣ, будући є верность и ревность нѣова одѣ самога testatora призната; такође по испыту дати tutors или старатели необтереѣваю се обезбеженѣмъ, почемъ су избрати кои су давали сигурность.

1. Но ако є по testamentу или испыту два или више нѣи дато, може еданѣ понудити обезбеженѣ о накнади пубиле или младѣа, и быти предпоставлѣнѣ сатурору или састарателю свомъ, да самъ управля, или да сатуроръ давшій обезбеженѣ нѣму се предпостави и самъ управля. Но самъ собомъ неможе захтевати обезбеженѣ одѣ сатурора или састарателя свогъ, но понудити мора тако, да да изборъ сатурору или састарателю свомъ, да-ли воли обезбеженѣ приимти или дати. Ако нико одѣ

нѣи неповуди обезбеженѣ, онда ако е назначено одъ тестатора ко ће управљати, онај ће то и чинити; а ако нѣе назначено, кога већина избере тай мора управљати, као што се вареѣуе едингомъ преторскимъ. Ако бы се сами татори поделили о избору онога или оны кои ће управљати, преторъ ће пресудити. То исто важи кадъ е выше нѣи дано на пеньту, т. е. већина може избрати, ко ће имати администрацію.

2. Треба знати да су не само татори или старательи збогъ администраціе добара одговорни купилама, одрастнима и прочимъ лицима, но ова лица и противъ оны, кои примаю обезбеженѣ, имаю помоћну тужбу, коя ѣмъ служи као последня помоћъ. Помоћна тужба дае се противу оны, кои или нису се никако старали да татори или старательи даду обезбеженѣ, или су примили недовольно обезбеженѣ. Шта више, да се тужба, како по одговорима правозналаца тако и по царскимъ конституціяма, и противъ нѣини наследника простире.

3. У тимъ конституціяма и то се каже, да се татори или старательи могу натерати залогомъ, ако неће да даду обезбеженѣ.

4. Овой тужби неће бити подложенъ ни префектъ вароши, ни преторъ, ни председатель провинціе, нити другій кои има право дати татора; но само они кои обично изискую обезбеженѣ.

TIT. XXIV. DE SATISDATIONE TUTORUM ET CURATORUM.

3. Quibus constitutionibus et illud exprimitur, ut, nisi caveant tutores vel curatores, pignoribus capitis coerceantur.

ГЛАВА XXV.

УЗРОЦИ ЗБОГЪ КОИ СЕ ТУТОРИ ИЛИ СТАРАТЕЛЬИ МОГУ ИЗВИНИТИ.

l. 18. 21. 7. D. de excus. XXVII. l. 1. 5. C. de legit. tut V. 30. l. 4. C. de excus. V. 62.

Тутори и старатели извиняваю се изъ разны узрока, а найвише збогъ деце, было да су деца подъ нѣювомъ влашћу, было да су еманципирана, еръ ко има трое живе деце у Риму, или четворо у Италиі, или петоро у провинціама; може се извинити одъ туторства или старательства као и одъ прочіи званія; еръ и туторство и старательство сматра се као живо званіе. Усвоена се деца не рачунаю, но она коя су дата у усвоеніи рачунаю се за природногъ отца. Такође унуцы одъ сына брое се, кадъ на место отца долазе; одъ кѣри не брое се. Сынови пакъ само живи служе за извиненіи одъ туторства или старательства; умрли не узимаю се у призереніи. Но ако су у рату погублени, пыта се, да-ли се могу узети у рачунъ? Безъ сумніи они се само рачунаю кои су у битци умрли; еръ они кои су за државу погинули вечно у слави живе.

1. Такође бож. Марко наредіо є у семестрима ¹⁾ да се оная кои фискомъ ²⁾ управля, одъ туторства или старательства може извинити, докгодо администрує.

2. Такође, кои збогъ државе одсутвую, извиную се одъ туторства или старательства. Но и

¹⁾ Први цареви посвећивали су шесть месеци у години администраціи правде и саставляю закона: *semestria* звале су се збиркѣ нѣюванхъ решеня.

²⁾ Фискъ, в особено иманіи владѣоучево, различно одъ живогъ иманя — *aerarium*; али подъ послѣднимъ царевима обоє є ово помешано.

ако бы были поставлени найпре за таторе или старатель, на после тога почели збогъ државе одсуствовати, извиняваю се одъ таторства или старательства докъ одсую, а међутимъ се старатель на место нѣгово поставля. Ако се врате примаю на ново теретъ таторства, нити су разрешени за годину дана, као што е Папиніанъ писао у петой кнѣзѣ одговора; ерѣ ово време имаю они кои су позвани на нова таторства.

3. И они коима е дана каква власть могу се извинити, као што е у рескрипту определіо бож. Марко; но започето таторство немогу оставити.

4. Такође збогъ паринце кою има таторъ или старатель са пупиломъ или одраслимъ, нико се извинити неможе, ако нѣ о целомъ иманю или наслѣдству споръ.

5. Три нетражена таторства или старательства ослобођаваю, докъ годъ су у дужности таторъ или старатель; но и опетъ таторство выше пупила, као браће или старательство о пѣрвимъ добримъ рачуна се за едно.

6. И збогъ сиромаштва може се извинити, то су определила како бож. браћа ¹⁾ тако и посебице бож. Марко, ако могне оправдати, да теретъ кои му се налаже прѣлази нѣгове силе.

7. Слабо здравлѣ, збогъ чега се ни о своимъ пословима неможе старати, извиненю дае места.

8. Такође и они кои незнаю кнѣзѣ могу се извинити, наредіо е бож. Пѣ; и ако су они кои незнаю кнѣзѣ кадкдъ за управу послова способни.

9. Такође ако отацъ изъ непріятельства кога тестаментомъ постави за татора, ово само дае му извиненіе: као што се напротивъ неизвиняваю, кои

¹⁾ Марко Авреліе и Луціе Веръ.

су се обећали отцу пушиле, да ће се примити туторства.

10. Божанствена браћа определение, да се не може допустити извиненіе онога, кои само то наводи, да га отаць пушила ніе познавао.

11. Обичаю одъ туторства или старательства ослобођава непријатељство, у коме єко са отцемъ пушила одрастни живіо, ако є оно было главно, па да су остали непомирени.

12. Такође извинява се одъ туторства онај, кои є са отцемъ пушланимъ имао парницу збогъ лица.¹⁾

13. Ко има 70 година може се извинити одъ туторства или старательства. Млађи пакъ одъ 25. година некада су се извинявали. По нашој конституціи (l. 5. C. de legit. tut. V. 30.) забранѣно їмъ є и тражити туторство или старательство, тако да извиненіе ніе нужно. Томъ конституціомъ определява се: да се ни пушила ни одрастанъ непознаваю за закономъ туторство: єрѣ є неприродно, да они кои потребују туђе помоћи за администрацію своиъ послова, и одъ други управљани биваю, буду другомъ тутори или старатели.

14. И о войнику има се приметити, да се непуншта на туторство, ни кадъ самъ хоће.

15. Такође у Риму граматичи, ретори и лекари, и кои то у своје отечеству упражњаваю а налазе се у закономъ брою, ослобођаваю се одъ туторства или старательства.

16. Ко хоће да се извини, ако има више извиненія, па нека недокáže, може се осталима ползовати за определѣно време. Кои хоће да се извини не треба да анулираю, но ма у какву класу да долазе, т. є. ма како да су были постављени за туторе, мораю се

¹⁾ На примѣръ напао га потврђуюћи да є робъ или да ніе грађанинъ.

извинити за 50 дана узастопце одъ дана кадъ дознаду за наименованѣ, ако су до стотинитогъ камена одъ места гдѣ су за тугоре именовани; ако су веѣма удаљени, узима се еданъ данъ на 20 миља, више 30 дана. Но опетъ, као што Сцевола говорише, тако се има рачунати, да никадъ nebude мањ одъ 50 дана.

17. Данъ тугоръ узима се да е данъ за цело имањ.

18. Кои е тугорство чинѣ имао, не може се нагнати да противъ волѣ свое, истомъ лицу буде старатель: тако ако бы поглавица породице, кои е тугора дао тестаментомъ, додао да дае истогъ и за старателя, опетъ не може се натерати да се противу његове волѣ, прими старательства: бож. Северъ и Антонинъ определили су.

19. Исти су одговорили да се мужъ, жени својој за старателя данъ, може извинити и ако се умешао.

20. Ако бы по лажљивимъ наводима добио извиненѣ одъ тугорства, не ослобођенъ одъ терета тугорства.

TIT. XXV. DE EXCUSATIONIBUS TUTORUM ET CURATORUM.

1. Item divus Marcus in semestribus rescripsit, eum, qui res fisci administrat a tutela vel cura, quamdiu administrat, excusari posse.

4. Item propter litem, quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet excusare nemo se potest, nisi forte de omnibus bonis vel hereditate controversia sit.

7. Item propter adversam valetudinem, propter quam nec suis quidem negotiis superesse potest, excusatio locum habet.

12. Item qui status controversiam a pupillorum patre passus est, excusatur ex tutela.

14. Idem in milite observandum est, ut nec volens ad tutelae munus admittatur.

15. Item Romae gramatici, rhetores et medici, et qui in patria sua id exercent et intra numerum sunt, a tutela vel cura habent vacationem.

17. Datus autem tutor ad universum patrimonium datus esse creditur.

ГЛАВА XXVI.

О ПОДОЗРИТЕЛЬНЫМЪ ТУТОРИМА И СТАРАТЕЛЬНЫМЪ.

1. 1. 3. D. de susp. tut. XXVI. 10.

Треба знати да право тужбе збогъ подозрительности долази одъ Зак. XII. таблица.

1. Право уклонити подозрительне тудоре, дато є у Риму претору, а у провинціама председателънама истихъ и легату проконсулскомъ.

2. Показали смо кои могу подозрительномъ судити: садъ да видимо ко може бити обтуженъ као подозрителанъ. Могу бити сви тудори, тестаментни или не, и другогъ рода тудори. Зато, ако є и законитый тудоръ, може се обтужити. Да-ли и патронъ? Опетъ ћемо то исто рећи: само ћемо опомелути, да се иако не гредити честь патронава, ако буде удаљитъ као подозрителанъ.

3. Следує да видимо, ко може подозрительне тужити. Треба знати да є ово као явко обтуженъ т. е. свима припада. Шта више и женама є допуштено тужити, по рескрипту бож. Севера и Антонина, но само онима, кое то чине по силѣ любви, као мати, такође дойчина и баба, може и сестра; но и ако бы была и коя друга жена, кодъ кое бы преторъ увидіо живу любовь, на се чини да она, неизлазећи изъ скромности свога пола, но во-

ђена томъ любви, неможе да своси нитету учи-
нѣну пушилама, нѣой ће се допустити ово обту-
женѣ.

4. Малолетни немогу тудоре своє тужити за по-
дозрителне; пунолетни пакъ старатељ своє по
савету сродника могу обтужити као подозрител-
не; тако су и бож. Северъ и Антонинъ определили.

5. Подозрителанъ є кои неверно тудорство во-
ди, ма да є кадаръ платити, као што є и Юліянъ
определио. Но Юліянъ наређує да се тудоръ, и пре
него што почне управљати тудорствомъ, може као
подозрителанъ удалити, и по нѣму то є конститу-
ціомъ утврђено.

6. Подозрителанъ ако се збогъ злонамера уда-
ли, казни се губиткомъ чести; ако збогъ кривице,
неће се казнити.

7. Кадъ є ко туженъ као подозрителанъ, забра-
нює му се администрація докъ се неспрши парни-
ца, као што є Папинианъ мислио.

8. Ако се парница збогъ подозрења већъ поче-
ла, па бы после тудоръ или старатељ умрео, уни-
штава се парница.

9. Ако тудоръ недође да се определи издржа-
ванѣ пушили, наређує се рескриптомъ бож. Сесе-
ра и Антонина, да се пушила пошлѣ у притежава-
нѣ нѣгови добара; и да се, по наименованю едногъ
старатеља, продаду ствари, кое бы се стављѣмъ
уквариле. Моћи ће се дакле удалити као подозри-
теланъ онај, кои неће да да издржаванѣ.

10. Ако дође, но каже да се издржаванѣ збогъ
оскудице неможе дати, ако є то лажъ, да се по-
шлѣ варошкомъ префекту да га овај казни; као
што се шилѣ онај, кои бы новцемъ данимъ зва-
нѣнѣцима тудорство прекупио.

11. И ослобођеный, ако се докаже да са пре-
варомъ управљ тудорствомъ сынова или унука на-

троновы, да се прати варошкомъ префекту да буде казниѣнъ.

12. Найпосле треба знати да се они, кои са преваромъ тоторствую или старательствую, могу удалити одъ тоторства и ако нуде обезбеѣенѣ; ерѣ обезбеѣенѣ немєня показану зау волю, но дає средство да може дуже распачавати иманѣ пунилно.

13. За подозрительногъ дрѣймо и овога, кои є таквогъ владаня да є подозрительнѣ. Но тоторѣ иа' старатель: ма да є сиромѣхъ, ако є веранѣ и прилѣжанѣ, неможе се удалити као подозрительнѣ.

TIT. XXVI. DE SUSPECTIS TUTORIBUS ET CURATORIBUS.

Sciendum est, suspecti crimen ex lege duodecim tabularum descendere.

1. Datum est autem ius removendi suspectos tutores Romae praetori, et in provinciis praesidibus earum et legato proconsulis.

6. Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum, famosus est; si ob culpam, non aequē.

6. Si quis autem suspectus postulatur, quod cognitio finiatur, interdicitur ei administratio, ut Papiniano visum est.

8. Sed si suspecti cognitio suscepta fuerit, posteaque tutor vel curator decesserit, extinguitur suspecti cognitio.

КНЬИГА ДРУГА

ЮСТНИЦЬОВЫ ИСТИТУЦІИ.

ГЛАВА I.

О ПОДЕЛЕНІЮ (И КАКВОМЪ) СТВАРІЙ.

Gaj. II. 1—11. 66—79. I. 2—6. D. de div. rer. I. 8.; 1. 73. pr. D. de contr. emt. XVIII. 1.; I. 1. 3. 5. 6. 7. 9. D. de acq. rer. dom. XLI. 1.; 1. 28. D. de usur. XXII. 1.; 1. 21. C. de sacr. eccl. I. 2. 1. 1. C. de usure transform. VII. 31.

У предидухой кнѣзиз изложили смо прво лица: садъ да видимо о стварима. Оне или су у нашемъ иманю, или су вачъ нашегъ иманя. Неке су ствари, по природномъ праву, общте свію, неке явне, неке припадаю каквимъ корпораціама, неке нису ничіе, во найвише су поєдины лица, коя їй на разне начине набавляю, као што ћемо доцнѣ видѣти.

1. Обще ствари свію, по природномъ праву ово су: ваздухъ, текућа вода, море и са овимъ обала морске. Никоме се дакле незабраноє приступъ на обалу морску, кадъ само у польске куће, споменике и здавїя не дѣра; будући ове ствари нису свенародногъ права као море.

2. Све реке и пристаништа явна су. Следовательно и право хватаня рибе у пристаништу и рекама, общте є свима.

3. Обала є морска докле захвата зимный najveћий приливъ.

4. Употребленъ обала явно є по праву свенародногъ, као употребленъ и саме реке: и тако лађомъ къ нѣма приступити и ужетима є привезати за дрва, коя су тамо нарастла, какавъ тереть на нѣи-

ма оставити, свакоме слободно, као и по самој рецы пловити. Но собственост одъ њи припада онима чія є земля; збогъ чега су њина и дрва тамо нарастала.

5. И морскихъ обала явно є употребленъ по праву свенародному, као и самога мора; и зато, свакоме є дозвољено наместити тамо колибу, у коју ће се моћи склонити, као мреже сушити и изъ мора вадити. Собственост њинова пакъ нїє ницїя, по онаквогъ є права каквогъ є и море, и што подъ моремъ лежи, земля или песакъ.

6. Ствари корпорація' а не поедини оне су, коє су у варошима као: театри, стадія и подобна, и друго што є общте у варошима.

7. Ничїє нису *res sacrae religiosae, sanctae*, еръ што є божаственогъ права, то неможе ни у чїємъ иманю бити.

8. *Res sacrae* оне су, коє су Папе надлежнимъ путемъ посветили Богу, као света здањя и прилози кои су свечано служби божїој посвећени, и коє смо нашою конституціою (l. 21. C. de sacr. eccl. I. 2.) забранили отуђити или обвезати, осимъ за одкупъ заробљеника. Ако бы ко своїомъ влашћу штогодъ као *sacrum* себя начинїо, нїє *sacrum* него мирско. Место пакъ на коме су света здањя ози- дана и после разрушеня здањя, остає јоште *sacrum*, тако є и Навицианъ рекао.

9. *Res religiosae*. Свакій може по своїој вољи учинити место какво религіознымъ ако мртвога сарани у земљи коя є њгова. У заєдничко пакъ чистог места, противъ вољъ господара саранити нїє слободно; а у заєдничкїй гробъ може се саранити и противъ вољъ осталихъ. Такође ако другїй има плодоуживанъ, господаръ неможе безъ саизволеня плодоуживателя учинити место религіознымъ. У туђу землю са саизволенїемъ господара може се

саранити; на и кадъ одобри после пошто е унесенъ мртвацъ, опетъ место постае религиозно.

10. *Res sanctae*, као зидови и врата, на некій начинъ божаственогъ су права, и зато нису ни у чіємъ имаю. Зато пакъ кажемо да су зидови *sancti*, што се смртномъ казни казне они, кои бы што зидовима учинили. Зато и оне части закона, којима одређуемо казни противъ оны кои противно закону узраде, зовемо санкціама.

11. Поеднини люди прибавляю ствари разнимъ начиномъ: еръ господарство надъ некимъ стварима добіяю по праву природномъ кое се, као што рекосмо, зове право свенародно; а надъ неимъ стварима по праву грађанскомъ. Зданіе е да почнемо одъ старієгъ права; а очевидно е, да е старіє право природно, кое е са самимъ людьми по природи стварій постало. Грађанска пакъ права текъ су ожда заведена, кадъ е почето државе стварати, магистрате постављати и законе писати.

12. Дивљи зверови, птице и рибе, т. е сва животиња што у мору, у ваздуху и на земљи живи, чимъ се ухвате одмахъ су онога, ко њ њхвати, по свенародномъ праву: еръ што пређе ніе ничіє было, то се по природномъ основу дае заузимателю. Но пита се, да-ли е ко дивљъ зверове и птице похватао на својој земљи или на туђој. Јсно е, да оное кои иде на туђу земљу да лови и меће мреже, може господаръ, ако приметѣ, забранити да не улази. Но штогодъ ухватишъ дотле се узима да е твоє, докъ е подъ твоимъ чуваніємъ; кадъ пакъ исподъ твогъ чуваня побегне и у природну се слободу врати; престае твоє бити и опетъ е онога кои га заузме. Узима се пакъ да се повратило у природну слободу, кадъ или ти се изъ очію изгуби, или га видишъ во тако да е тешко гонити га.

13. Пита се, ако є дивля зверь тако ранѣна да се може ухватити, да-ли се одма узима да є твоя. Неки су мыслили да є одма твоя, и дотле є твоя догдодь є гонити; тако да престає бити твоя ако престанешь гонити є, и постає опетъ онога кои є заузме. Други су мыслили да нїє твоя другїє но кадъ є ухватишь. Мы потврђуємо последнѣ мнѣнїє, будући се много коєшта може догодити, што намъ смета да є ухватимо.

14. Ичеле су дивля одъ природе. И тако оне коє су у твоємъ дрвету, пре него што їй ти ухватишь у кошицу, толико су твоє колико и птице коє праве гнѣзда по твоимъ дрвима; зато ако їй другїй ухвати, быће нїновъ господарь. Ако начинє саѣ меда, свакїй може однети. Безъ сумнѣ, ако видишь пре него што се узело, да ко иде преко твоє земаљ, можешь му забранити да неулази. Што се тиче роя што излети изъ твоє кошице, дотле є твой, докъ ти є у очима а нїє га тешко вїяти; иначе постає заузимачевъ.

15. Пауни и голубови дивля су природе: нити приноси ствари што по навицы одлећу и долећу; ерь и ичеле толико чине, а известно є да су дивля природе. Неки имаю елене тако прииятомлїне, да у шуму иду и враћаю се, но нико їмъ дивлю природу не одриче. За сву животиню коя по навицы одлази и враћа се, ево правила: твоя є дотле докъ се враћа, а кадъ изгуби навику враћати се, престає и твоя бити и постає заузимачева. Узима се да є престала враћатисє, кадъ изгуби навику вратитисє.

16. Кокошке и гуске нису дивля природе; то одтуда можемо видити што има други' кокошака и други' гусака, коє дивльимъ зовемо. Зато, ако твоє гуске ил' кокошке чимъ поплашенє излете, ма где да су, твоє су, и ако їй ко узме у намери да їй присвои, тай чини крађу.

17. Што одъ непріятеля отмемо, по праву свенародному, одма наше постае: штавише и слободни люди у робство наше долазе, но ако утеку исподъ наше власти и къ своимъ се врате, добіаю прваша станѣ.

18. Такође драго каменѣ и остази подобни предмети, што се на обали нађу, долазе налазачу по праву природному.

19. Такође породъ твои животини теби припада по истомъ праву.

20. Што река наносомъ дода твојой ниви, твоє по праву свенародному. Наносъ є неприметанъ нараштай. Узима се да є нанесено оно што є мало по мало набачено, тако да неможешъ знати колико се у кое време набацило.

21. Ако сила реке єдну часть твоє ниве одваљи и на комшиску земљу пренесе, наравно да она твоя остає. Но ако дуже времена остане саюжена са комшискомъ земљомъ, и дрва која є са собомъ однела у ову пусте коренѣ, онда постає комшия господаръ тога твога парчета землѣ.

22. Островъ кои постане у мору, што се редко догађа, постає онога кои га заузме; ерѣ ніє ничій. Ако постане у рецы, што се чешће догађа, онда ако є посредъ реке, припада заєднички онима кои са обе стране реке на обали имаю землѣ, саразмерно спрямъ ширине сваке землѣ; а ширина се узима на обали; а ако є островъ ближій єдној страни, само є оны кои на той страни на обали имаю земалѣ. Ако се река крозь некій просторъ подели, па се после далѣ састави, те тyme чијой ниви да видѣ острова, онога остає нива чія є и была.

23. Ако бы река оставивши сасвимъ свое природно корито узела друго корито, остављаю корито онихъ є, кои на обали имаю землѣ, по ширини сваке ниве, а ширина се на обали узима;

ново пакъ корито онаквогъ е права каквогъ и сама река, т. е. явногъ. Ако се после некогъ времена на првациѣ корито врати река, опетъ ново корито е оны, кои поредъ обале имаю землѣ.

24. Сасвимъ е друго, кадъ чія жива буде сасвимъ потоплѣна: ерѣ потопленѣ немѣна природу землѣ; и зато ако одступи вода, безъ сумнѣ оного земля остае, чія е и была.

25. Кадъ е штогодъ одъ туѣ матеріе начинѣно, пыта се, коме то по природномъ праву припада, дали оноемъ кои е начинію или господару матеріе: на пр. ако ко одъ туѣгъ грождѣ, маслинѣй или класова, вино, зейтинѣ или пшеницу начини; или одъ туѣгъ злата, сребра или туча судъ какавъ награди; или одъ туѣгъ вина и меда мулсумъ начини; или одъ туѣй лекова састави мазъ или мелемъ; или направи халыну одъ туѣ вуне, или одъ туѣ дасака начини лаѣу, орманѣ или седнште. После многи препирки измеѣу Сабиніиана и Прокулеяна, одрѣало се средиѣ миѣніе, по коме се држи, ако се та начинѣна стваръ у матерію преобратити може, господаръ е онай чія е была матерія, а ако се не може тако преобратити, онай е господаръ кои е правію: тако судъ саливенѣ може се у сурову масу туча, сребра или злата преобратити; вино пакъ или зейтин или пшеница, не може се преобратити у грождѣ, маслинке или класове, нити се мулсумъ може растворити на вино и медъ. Ако е ко одчасти одъ свое, а одчасти одъ туѣ матеріе начинію нешто, ако е на пр. начинію мулсумъ одъ свога вина и туѣгъ меда, или одъ свои и туѣ лекова мазъ или мелемъ, или одъ свое и туѣ вуне халыну, безъ сумнѣ у овомъ случаю господаръ е онай, кои е правію; ерѣ е не само дао свой посао, него и едну часть матеріе.

26. Ако бы ко у свою халъину туѣу пурпуру уметуо, и ако е скупоценія пурпура, халъини уступа као прираштай. Онай кои е бую господарь пурпуре има противъ онога, кои ю е украо, *actio furti*¹⁾ и *condictio*,²⁾ было да е овай самъ правю халъину или ко другій; ерь уништене ствари, ако се немогу виидицурати, могу се тражити кондикціомъ одъ допова и юишъ неки притежателя.

27. Ако су матеріе два господара по волъи нѣговой помешане, све што изъ смесе произиђе, обоице е нѣи заеднички; као кадъ бы вина своя помешали, или стопили масе сребра или злата. Исто е тако и ако су разне матеріе, те е збогъ тога особита стварь начинѣна, на пр. изъ вина и меда мулсумъ, или изъ злата и сребра електрумъ: ерь несумня се, да ће у овомъ случаю стварь бити обща. Исто е тако пайносле, ако су случайно, а не вољомъ господара, помешане матеріе, было да су разногоъ рода, было да су еднородис.

28. Ако се пшеница Тициѣва са твоіомъ пшеницомъ смеша, ако е то по вашой волъи, быће заедничка; ерь поедина тела т. е. поедина зрна, кои су свакоме за себе припадала, вашимъ саизволеніемъ постала су заедничка. Ако се случайно помешала, или ако е помешао Тициѣ безъ твоѣ вољѣ, неће бити заедничка; ерь свако зрно задржава свое

1) *Actio furti*, тужба збогъ крађе, има за послѣдакъ да доповъ плати, у нѣе казни, четирипутъ или двапутъ вредность украдене ствари, по томе бля или нѣа ухваћенъ у самомъ злочинствѣу.

2) *Condictio furtiva* грађанска е тужба, коя иде на то да примора допова да врати украдену стварь или да плати нѣну вредность. Речь *condictio* обща е, и употреблява се за све личне тужбе, у коима е тужитель потврђивао да е нѣговъ противникъ обвезанъ да му да или учини што. Было е више врста кондикціа, она коя се давала противу допова, звала се *condictio furtiva*.

особено трааиѣ; нити у таквимъ случаама пше-
ни-ца постає заєдничка, као што нїє заєдничко ни ста-
до; кадъ бы се стока Тицієва са твоіомъ стокомъ
помешала. Ако єданъ одъ васъ сву пшеницу дри-
жѣ, другій има стварну тужбу саразмерно количини нѣ-
гове пшенице; у власти є пакъ судїє, да самъ опре-
дели, каква є чїя пшеница была.

29. Кадъ ко на своіой земљи одъ туѣ граѣ
што начини, самъ є господарь одъ зданїя; єръ сва-
ка граѣвина иде за земљомъ. Но опетъ нїє зато
господарь одъ граѣ престає бити нѣиъ господарь;
но докъ є у зданїю нити є може тражити, нити
искати да се покаже,¹⁾ збогъ зак. XII. таблица,
коиъ се нареѣує, да се нико не натерує да извади
туѣу граѣу кою є у свомъ зданїю употребїо, но да
плати двогубу вредность тако названомъ тужбомъ
de tigno juncto. Подъ именовъ *ligni* разуме се сва-
ка граѣа, одъ кое се зданїя праве. То се зато та-
ко наредило, да небы нужно было рушити зданїя;
но ако є изъ другогъ когъ узрока порушено зда-
нїє, можи ѣе господарь граѣа, ако веѣ нїє добио
дуплу вредность, тражити саму граѣу и да се по-
каже.

30. Напротивъ, ако ко одъ своє граѣа на туѣой
земљи куѣу начини, онога є куѣа чїа є и земля. У
овомъ случаю господарь граѣа престає бити нѣиъ
господарь, почемъ є вољомъ нѣговомъ одтуѣена,
ако є знао да зида на туѣой земљи; и зато, ако
се разруши куѣа, не може тражити граѣу. Ясно є,
ако се опай кои є озидавъ, веѣ налази у притежа-

¹⁾ *Actio ad exhibendum* — тужба да се покаже — имала є за
цель да учини да неко покаже, представи стварь кою є
саврїо, уништїо или разруштїо несавестно. Ако се на дань
судїомъ определїиъ, стварь нїє показала, туженый є бы-
взо осуѣиванъ да накнадѣ тужителю сву штету кою є пре-
трїо збогъ того што се стварь нїє показала.

ню, на господарь землі тражи да кућа буде нѣгова, а неплаћа вредность грађе и плату за руке, може се одбити противставкомъ *doli mali*,¹⁾ ако є поштенъ притежатель онай кон є зидао; ерѣ ономе кон зна да є земля туѣа, може се пребацити да є кривъ, што є несмыслено зидао на земљи, за кою є знао да є туѣа.

31. Ако Тиціє туѣе дрво на своіой земљи посади, нѣгово ѣе быти; и напротивъ ако Тиціє своє дрво у Мевієвой земљи посади, дрво ѣе быти Мевієво: ако є само, у оба случая, корень пустило; ерѣ пре него што корень захвати, онога остає чіє єи было. Одъ онога времена кадъ дрво пушта корень, собственость се нѣгова мени, тако ако се комшиско дрво тако близу Тицієве землі налази, да є у ню корень пустило, кажемо да є дрво постало Тицієво; ерѣ разумъ недопусти да дрво буде другоѣ а не оноѣ у чіой земљи корень има. Зато близу меѣе посаѣено дрво, ако бы и у комшиску землю пустило корень, заєдничко є.

32. Изъ тоѣ узрака и билѣ кое за землю прирасте, иде за земльоѣ; изъ тоѣ узрака и посеяна пшеница иде за земльоѣ. Уосталомъ, као што се онай, кон є зидао на туѣой земљи, ако господарь тражи одъ нѣѣга зданіє, може бранити противставкомъ *doli mali*, по ономе што смо казали, та-

1) Често є тужба была сходна строгости граѣвскоѣ права — *iusta* — а меѣутимъ противна правичности — *iniqua* —. Зато су претори измислили да ненададу судіи просту заповѣсть, коя бы, приораваючи судію да изрече пресуду по строгимъ начедина граѣ. права, безъ сумнѣ учинила да се неправедно осуди обтуженый, но издавали су му условну заповѣсть; казали су му на пр: *вы ѣете осудити ако нѣ было злонамерѣа (si in ea re nihil dolo malo factum sit, neque fiat.)* То ограниченъ заповѣсти да осуди, зове се противставка *exceptio* — (B. l. IV. 13 Inst. —

ко се тымъ истымъ може бранити и онай, кои е туђу землю своимъ трошкомъ савестно мыслећи засеяо.

33. По томе и писмена, ма и златна иду за хартиомъ или пергаментомъ, као што за земљомъ иде оно што се на њој озида или у њо мете, зато ако е на твојој хартии или твојмъ пергаменту, Тицие написао песму, повесть или слово, ты си господаръ овога а не Тицие. Но ако одъ Тиција иштенъ твоје књиге или пергаментъ, а писи готовъ да платишъ трошкове писаня, Тицие може се бранити противставкомъ *doli mali*, ако е само савестанъ притежатель тѣх хартиа или пергамента.

34. Ако бы ко на туђој дасцы живописао, неки мысле да даска иде за живописомъ; а неки опетъ држе да живописъ, ма какавъ да е, иде за даскомъ. Мы смо нашли да е болъ прво миѣнїе: еръ смешно е да живописъ одъ Апела или Паразїа, иде као прираштай наѣгоре даске. Потоме, ако одъ господара даске, кои притежава живописъ, живописаць га тражи а не плаћа вредность даске, може се одбити противставкомъ *doli mali*. Но ако притежава онай кои е живописао, следуе да се господару даске противу њѣга да полезна тужба: ¹⁾ у комъ случаю, ако неплати трошкове живописаня, моћи ће бити одбиенъ противставкомъ *doli mali*, ако е быо савестанъ притежатель онай кои е живописао. Очевидно е да господаръ дасака, ако е живописаць

¹⁾ Полезна тужба — *actio utilis*, у противоположеню тужбама непосреднимъ, зове се она коя не иде непосредно изъ самогъ права, но коя е збогъ правичности, ползе, уведена на подобїе тужбе коя постои у закону, предполажући на примѣръ кодъ известныхъ лица свойства, коя ова немаю. Онде се дае *rei vindicatio*, као да е господаръ платио господаръ и живописа, следовательно то е само полезна тужба.

или другій ко, украо даске, има тужбу збогъ крађе.

35. Кадъ бы ко одъ не-господара кога е за господара джао, савестно купио землю, или на поклонъ или на другій законитый начинъ такође савестно примио, по природномъ разуму плодови кое е сабрао, нѣгови су за обделаваиѣ и стараиѣ; и зато, ако бы се появио доцнѣ господарь и потражио землю, неможе тражити и плодове кое е онъ потрошио. То право нѣ дано безсавестномъ притежателю: овай е дужанъ вратити са земљомъ и плодове, и ако су потрошени.

36. Онай, кои има плодуживаиѣ какве землѣ, непостае друкнѣ господарь плодова, но ако ѣ самъ сабере, и зато, ако бы умрео, докъ су зрели плодови, но не сабрани, они непрелазе на нѣгове наследники но иду господару собственности. Исто е тако готово и са закунцемъ.

37. У плодъ стоке и заметаиѣ спада, као и млеко, длаке и вуна. И тако ягнядъ, яриѣ, теладъ, ждребадъ и прасцы, одма су плодуживателѣви по природномъ праву. Порождъ пакъ робинѣ неразумева се подъ плодомъ; и тако онъ иде господару собственности: ерѣ непаметно е човека као плодъ сматрати, кадъ е све плодове природа збогъ човека створила.

38. Ако ко има плодуживаиѣ стада, плодуживателъ дужанъ е угнувши главе при плодомъ заменити, као што Юлианъ мысли; и угнуло чокође или дрва дужанъ е другимъ заменити: ерѣ мора као што валя обдѣлавати и као добаръ домаинѣ уживати.

39. Ко бы нашао благо на своіой землѣ, бож. Адрианъ по природной правичности, уступіо га е налазачу; то е исто опредѣлію, кадъ бы ко на светомъ или религіозномъ месту случайно нашао бла-

го. Но кадъ бы ко на туѣй земљи, не нарочито тражећи, но случайно нашао, дао є половину налазачу, а половину господару земљи; следовательно ако ко у цезаревой собственности нађе, наредіо є да половину има налазачъ, половину цезаръ. Томе є сходно, ако ко у явномъ или фискальномъ месту нађе, половина припада ѣму, а половина фиску држави.

40. По праву природномъ мы іошъ набавлямо ствари предаіомъ ерѣ ништа ніе сходніе природной правичности, него да се испуни воля господарева, кои хоће да стваръ свою на другога пренесе. И зато, ма каквогъ да є рода телесна стваръ, може се предати и одъ господара предата отуђує се. По томе и стипендиарне и трибутарне земљи, тымъ се начиномъ отуђую: називаю се пакъ стипендиарнимъ и трибутарнимъ земляма оне, кое су у провинціама: између њи и италіански земаља нема никакве разликѣ по нашој конституціи (l. un. C. de iudo jure Quir. toll. VII. 25.); ако се коме збогъ поклона, мираза или другогъ каквогъ узрока предаду, безъ сумнѣ ѣгове су.

41. Продате или предате ствари неостаю дружчіє купчеве, но ако овај продавцу плати цену, или га задовољи на другій начинъ, као ємствомъ или залогомъ. То є наређево и зак. XII. таблица, но опетъ право се каже да то следує изъ свенародногъ права, т. е. права природногъ. Но ако бы продавацъ ослоио се на веру купчеву, треба рећи да стваръ одма постає купчева.

42. Ништа се не тиче, да-ли стваръ предає самъ господаръ, или другій ко по вољи ѣговой.

43. Изъ тогъ узрока, ако є коме господаръ поверіо слободну администрацію своіо послова, па овај у томъ кругу стваръ прода и преда, стваръ постає примчева.

44. По кадкадъ гола воля господарева и безъ предає довольна є, да се стварь превесе, као кадъ ти стварь, кою ти є ко дао у заемъ или у наручь, или кою є кодъ тебе оставіо, прода или поклони; ерь и ако ти ніє предао у то име, тымъ самимъ што санзволява да є твоя, теби се одма набавля собственность, као да є у то име и предана была.

45. Такође кадъ бы ко еспањ у магацynu сложенъ предао, па и ключеве одъ магацына предао купцу, преваша собственность еспана на купца.

46. Шта више, кадкадъ и на неизвѣстно лице управљна воля господарева преваша собственность: као претори и консули кадъ бацаю новаца у народъ, незнаю шта ће кой добити, и опетъ, будући да хоће да оно што свакій узме постане њгово, одма га чине господаремъ.

47. Но томе истинито є, ако бы ко стварь остављну одъ господара заузео, да є одма њѣмъ господарь. За остављно пакъ узима се, што є господарь одбаціо у намери, да то више њгова стварь nebude, и зато одма престає бити господарь.

48. Другіє є са стварима, коє се при мореной бури избаце, да се лађа олакша: ове остаю господареве, ерь очевидно є, да њ њ онъ ніє баціо што хоће да оне преставу бити њгове, него да пре са лађомъ морску опасность избегне. Зато, ако њ ко, таласима избачене или на самомъ мору узме, у намери да њ присвои, чини крађу; нити се ове ствари много разликую одъ оны, коє безъ знаня господарева надиу изъ кола кадъ трче.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER SECUNDUS.

TIT. I. DE RERUM DIVISIONE.

1. Et quidem naturali iure communia sunt omnia haec: aes, aqua profluens et mare, et per hoc litora maris. Nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis abstineat, quia non sunt iuris gentium, sicut et mare.

6. Universitatis sunt, non singulorum, veluti quae in civitatibus sunt, ut theatra, stadia, et similia, et si qua alia sunt communia civitatum.

10. Sanctae quoque res, veluti muri et portae, quodammodo divini iuris sunt, et ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus, quia poena capitis constituta est in eo, qui aliquid in muros delinquerint. Ideo et legum eas partes, quibus poenas constituimus adversus eos, qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus.

18. Item lapili et gemmae et caetera, quae in litore inveniuntur, iure naturali statim inventoris fiunt.

19. Item ea, quae ex animalibus dominio tuo subiectis nata sunt, eodem iure tibi acquiruntur.

21. Quodsi vis fluminis partem aliquam ex tuo praedio detraxerit et vicini praedio attulerit, palam est, eam tuam permanere. Plane si longiore tempore fundo vicini haeserit, arboresque, quas secum traxerit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicini fundo acquisitae esse.

27. Si duorum materiae ex voluntatem dominorum confusae sint, totum id corpus, quod ex confusione fit, utriusque commune est, veluti si qui vina sua confuderint, aut massas argenti vel auri con-

flaverint. Sed et si diversae materiae sint, et ob id propria species facta sit, forte ex vino et melle mulsum, aut ex auro et argento electrum, idem iuris est; nam et eo casu communem esse speciem non dubitatur. Quodsi fortuito et non voluntate dominorum confusae fuerint vel diversae materiae vel quae eiusdem generis sunt, idem iuris esse placuit.

36. Is, ad quem ususfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam si ipse eos perceperit: et ideo, licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredes eius non pertinent, sed domino proprietatis acquiruntur. Eadem fere et de colono dicuntur.

42. Nihil autem interest; utrum ipse dominus tradat alicui rem, an voluntate eius alius.

45. Item si quis merces in horreo depositas vendiderit, simulatque claves horrei tradiderit emtori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

ГЛАВА II.

О БЕЗТЕЛЕСНЫМЪ СТВАРИМА.

Gaj. II. 12—14. l l. § l. D. de div. rer. l. 8.

Неке су ствари телесне, неке безтелесне.

1. Телесне су, које по својој природи падају подъ чувства наша, као: земља, робъ, халбина, злато, сребро и безбројне друге ствари.

2. Безтелесне су, које неподпадају подъ наша чувства: такве су оне што се у праву садрже, као: наследство, плодоуживањъ, употреблењъ, обвезаности ма на какавъ начинъ учинѣне. Пити се што тиче ствари, што су у наследству телесне ствари; еръ и плодови кои се изъ земљъ добіаю телесне су ствари, и оно што намъ се по каквој обвезаности дугуе, понајвише телесно е, као: земља, робъ, по-

вацъ: но само право наследства, само право плодоуживаня, право обвезаности безтелесно є.

3. У томъ су брою и право добара варошки и сеоски, коя се и службеностима зову.

TIT. II. DE REBUS INCORPORALIBUS.

Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales.

I. Corporales hae sunt, quae sui natura tangi possunt, veluti fundus, homo, vestis, aurum, argentum, et denique aliae res innumerabiles.

ГЛАВА III.

О СЛУЖБЕНОСТИМА.

I. 1. D. de serv. praed. rust. VIII. 3; I. 1. 16. D. comm. praed. VIII. 4.

Ово су службености пољски добара: iter, actus, via, aquaeductus. Iter є право за човека да иде, пролази, али не да тера стоку или кола. Actus є право пролазити са стеномъ или колима: и тако ко има iter нема actus; а ко има actus има и iter и њимъ се може служити безъ стоке. Via є право ићи, терати стоку или кола и пролазити, еръ via садржи у себи и iter и actus. Aquaeductus — водоводъ — є право довести воду преко туђе землѣ.

1. Службености варошки добара оне су коє се при зданијама употребљавају: зато се зову службености варошкогъ имана, што сва зданија зовемо варошко иманѣ, ма да су и на селу начинѣна. Варошке су службености ово: да комшија комшиску кућу придржава, да може комшија у дуваръ његовъ грађу уметути, да капанѣ са стрее или изъ олука ко прима на своя зданија, у авалию или у калюгу или

да неприма, и да ко неподигне више здањя своя, да неодузима светлостъ водъ комшіе.

2. У польске службености, неки мисле да се са основомъ може урачувати, црпенъ воде, терапъ стоке на воду, право наше, гашенъ креча, ваденъ песка.

3. Ове се службености зато називаю службености добара, што се безъ добара немогу основати: еръ нико неможе набавити себи службеностъ польскогъ или варошкогъ добра, ако нема добро; нити ко може обвезанъ бити службеношћу осимъ онай коя има добро.

4. Ко хоће да оснуе за комшію какво право службености, то мора чинити уговорима и стимулаціјама. Може ко и тестаментомъ наследнику своме наложити, да неподигне здањя своя преко известне мере, да неодузима светлостъ здањю комшинскомъ, или да трни да овај грађу у зидъ упусти, или да прима воду са крова, или да трни, да онај преко землѣ иде, вози, или воду изъ њъ доводи.

TIT. III. DE SERVITUTIBUS.

2. In rusticorum praediorum servitutes quidam computari recte putant aquae haustum, pecoris ad aquam appulsum, ius pascendi, calcis coquendae, arenae fodiendae.

ГЛАВА IV.

О ПЛОДОУЖИВАНЮ.

1. 1—3. D. de usufr. VII. 1.; l. 16 C. eod. III. 33.

Плодоуживанъ е право употребљавати, уживати туђе ствари, задржавши њину суштностъ. Право е ово у ствари, коя надъ се уништи и право се уништава.

1. Плодоуживанѣ є одѣ собственности одвоєно, а то бѣва на вище начина, на пр. кадѣ ко другомує завѣшта плодоуживанѣ, єрѣ тада наследникѣ има голу собственность, а испорукопримацѣ плодоуживанѣ; и напротивѣ, ако бѣ завѣштао землю задржавши плодоуживанѣ, испорукопримацѣ имає голу собственность, а наследникѣ плодоуживанѣ. Такоѣ, може се завѣштати єдноме плодоуживанѣ, другомує собственность землѣ безѣ плодоуживаня. Ако ко хоѣе безѣ тестамента да да другомує плодоуживанѣ, то мора чинити уговорима и стипулаціама. ¹⁾ По да небѣ сасвимѣ безполезна бѣла собственность, кадѣ бѣ плодоуживанѣ свагда одѣ нѣ одвоєно бѣло, определѣни су известни начини, на кое се плодоуживанѣ уништава и враѣа кѣ собственности.

2. Плодоуживанѣ може се основати не само на землѣи и зданіама, но и на робовима, стоцѣи прочимѣ стварима, изузевши оне кое се самымѣ употребленѣмѣ троше; єрѣ ове ствари и по природи своіой и по граѣанскомѣ закону немогу се дати у плодоуживанѣ. У томѣ су брою: вино, зейтинѣ, пшееница, халыине: нѣима се може уподобити и кованѣ новацѣ, почемѣ се на некій начинѣ троши употребленѣмѣ у непрестаной промени. Но збогѣ ползе сенатѣ є определіо, да се и надѣ такимѣ стварима плодоуживанѣ може основати, ако само наследникѣ добіє у то име довольну безбедность. Тако, ако є завѣштано плодоуживанѣ новца, дає се легатару новацѣ да нѣговѣ буде, али тако, да онѣ обезбеди наследника, да ѣе му толико новаца

¹⁾ Стипулація састої се у питанію, коимѣ єданѣ уговорачѣ пита другоѣ обѣжавали да да али учини што, и у потвѣрђуюѣемѣ одговору овоѣа, на пр. *spondes ne dare centum?* *Spondeo*. Стипулація управѣ нѣє уговорѣ по началѣ на кои се уговара.

вратити ако умре или постане *capite minutus*. Остале ствари такође се предају легатару да њгове постану, но да по процени да сигурност, да ће, ако умре или постане *capite minutus*, толико новаца вратити колико су оне биле проценѣне. Дакле сенатъ истина нѣе начинио плодоуживанѣ тѣх стварѣй, нити є то могао учинити, но ємствомъ установио є неко као — плодоуживанѣ.

3. Плодоуживанѣ свршує се смрћу плодоуживателя и двема *cap.* *deminutio*, великомъ и средњомъ, и неупотребљиванѣмъ по начину и за време: коє є све определила наша конституція. (1. 16. рг. § 1. 2. *C. de usufr. et hab.* III. 33.). Такође свршує се плодоуживанѣ, ако се оно уступи одъ уживателя господару собственности, ерѣ уступанѣ другомъ комъ не важи; или напротивъ ако уживатель набави стварѣ у собственность, што се зове консолидація. Известно є, ако здањя буду пожаромъ разрушена, или се сруше збогъ землѣтреса, или што су рѣаво начинѣна, да се и плодоуживанѣ уништава, и да земля нѣе подложна плодоуживању.

4. Кадѣ се сврши плодоуживанѣ, оно се враћа къ собственности, и одъ тогъ времена, господарѣ голе собственности, почињѣ имати цуну властѣ надѣ ствари.

TIT. IV. DE USUFRUCTU.

Ususfructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia. Est enim ius in corpore, quo sublato et ipsum tollit necesse est.

4. *Quum autem finitus fuerit ususfructus, revertitur scilicet ad proprietatem et ex eo tempore nudaе proprietatis dominus incipit plenam in re habere potestatem.*

ГЛАВА V.

О УПОТРЕБЛЕНЮ И ОБИТАВАНЮ.

I. 11. D. de usu. VII. 8.; I. 13. C. de usufr. III. 33.

На истый начинъ на кои се оснива плодуюживанѣ, може се основати и голо употребленѣ; и свршуе се на истый начинъ као плодуюживанѣ.

1. Машѣ се права има у употребленю него у плодуюживаню; ерѣ онай, кои има само употребленѣ землѣ какве, ништа друго нема него право, да зеленѣ, плодове, цвеће, сено, сламу и дрва за свакидашнѣ употребленѣ узима. На той земљи може и живити по тако, да нити досађуе господару землѣ, нити да смета онима, кои польске послове раде. Онѣ неможе другомѣ коме свое право дати подѣ кирию, продати или бадава уступити, као што то може чинити онай кои има плодуюживанѣ.

2. Такође онай кои има употребленѣ зданія, узима се да има само право да обитава самѣ, нити ово право може на другога пренети, и едѣ се допустило, да и госта може примити; но са женомѣ своимѣ и децомѣ, са ослобођенимѣ и другимѣ слободнимѣ лицима коя су у нѣговой служби, као и са робовима, има право обитавања; а исто тако, ако жена има употребленѣ зданія, може обитавати са супругомѣ своимѣ.

3. Такође онай кои има роба на употребленю, може само употребити нѣговѣ трудѣ и посао: никакѣ пакѣ неможе право свое на другога пренети. Тако е исто и са теглећомѣ стокомѣ.

4. Ако е употребленѣ ситне стоке на пр. оваца, завештано, нити ће моћи млеко, нити ягњѣце, ни вуну употребити онай, кои има право употребленя, ерѣ су то плодови. Но може се томѣ стокомѣ служити за гноенѣ свое нѣиве.

5. Ко има обитаванѣ по испоруцы, или основано другимъ коимъ начиномъ, тай нема ни употребленѣ, ни плодуживанѣ, но као неко особито право. Онима кои имаю право обитаваня, нашимъ определенѣмъ сходно Марцеловомъ мнѣнію издатымъ, дозволили смо збогъ ползе, не само да могу сами обитавати, но да могу и другима дати подѣ кирию.

6. Ово што смо рекли о службевостима, плодуживаню, употребленю, и обитаваню довольно е; о наслѣдству пакъ и о обвезаностима на свомъ мѣсту говориѣмо. Изложили смо у кратко како набавлямо ствари по свенародномъ праву: садѣ да видимо, како ѿ набавлямо по закономъ и грађанскомъ праву.

TIT. V. DE USU ET HABITATIONE.

Iisdem istis modis, quibus ususfructus constituitur, etiam nudus usus constitui solet, iisdemque illis modis finitur, quibus et ususfructus desinit.

4. *Sed si pecoris, veluti ovium, usus legatus sit, neque lacte neque agnis neque lana utetur usuarius, quia ea in fructu sunt: plane ad stercoreandum agrum suum pecoribus uti potest.*

ГЛАВА VI.

О ЗАСТАРЕЛОСТИ И ДОГОВРЕМЕННОМЪ ПРИТЕЖАВАНЮ.

Gaj II. § 42. 44. 45. 49—51; — I. 36—38. D. de usurp. XLI 3; — I. 1. C. de usuc. transf. VII. 31; I. 2. 3. C. de quadrienn. praeser. VII. 37.

Определѣно е было по грађанскомъ праву: ко савестно одѣ онога кои ніе быо господарѣ, но кога е онѣ држао за господара, стварь купи, или добіе на поклонѣ, или на другій какавъ начинѣ, онѣ

ту стварь добія застарелости, ако є покретна за годину, у целой држави; ако є непокретна за две године само на талийской земљи, да неби собственность стварій у неизвестности была. Стари су тако хтели, мислећи да є споменуто време довольно господарима, за истраживањь своихъ стварій. Нама се болъ допало миѣніє, да се господари врло брзо не лишаваю своихъ стварій, и да се благодѣаніє ово неограничава на известно место; зато издавши о томе конституцію, (L. un. C. de usuc. transf. VII. 31.) наредили смо да се покретне ствари застариваю после три године, непокретне дуговременнымъ притежаваніємъ, т. е. кодъ присуствующихъ за 10 година, а кодъ отсутствующихъ¹⁾ за 20 година; и да се не само у Италиі, но у целой нашей држави, набавля собственность стварій на овай начинъ, кадъ му предходи законный основъ притежаваня.

1. Кадъ и ако сасвимъ савестно ко стварь какву притежава, онетъ є никадъ неможе добити застарелости, као кадъ ко притежава слободногъ човєка, свету или религіозну стварь, бежущегъ роба.

2. Украдене ствари и коє су силомъ заузете, и ако су за горѣ дуго време савестно притежаване, немогу се застарити: ерь украдены стварій застарелость законъ XII. таблица и законъ Атиніи забранюю, а застарелость истомъ заузеты стварій, забранює законъ Юлія и Плаутія.

3. Што є речено да застарелость украдены и силомъ заузеты стварій забранюю закони, то незначити, да самъ крадальиваць или онай кои силомъ притежава, неможе застарити, ерь они немаю за-

¹⁾ Присутство састоит се у томе, да притежатель обитава са господаремъ у истой провинціи; ако то нїє случаѣ, они се сматраю као отсутствующихъ. Не гледи се, где лежи непокретно добро.

старелости изъ другоꙗ узрока, што то есть безсавестно притежаваю; но значи да ни когодъ другій нема право застарелости, и ако бы одъ нѣи савестно купио или по другомъ комъ законѣмъ основу добио. Одтуда покретне ствари незастарава лако савестанъ притежатель: ерѣ ко са знанѣмъ туѣу стварь прода или по другомъ основу преда, чини краѣу.

4. По кадвѣдъ то е друкчіе. Ерѣ ако наследникъ стварь дату на послугу или подъ кѣрїю покойнику, или кодъ нѣга на оставу дату, мыслеѣи да е стварь наследїя, прода или поклони коме, или да у име мираза, безъ сумнѣ може застарити овай кои ю е савестно примїю; ерѣ та стварь неспада у краѣу, почемъ наследникъ, кои ю е савестно као свою одтуѣю, нїе учинїю краѣу.

5. Такоѣе ако овай кои има плодуживанѣ робїнѣ, држеѣи да породъ нѣму припада, прода га или поклони, не краде; ерѣ се краѣа безъ намере крадена неможе учинити.

6. Може се и на другїй начинѣ догодити, да ко безъ краѣе стварь туѣу на некога пренесе и учини, да е *застари притежатель*.

7. А што се тиче непокретны стварїй, лавце се догаѣа, да когодъ безъ силе узме у притежаванѣ празно место, збогъ одсуства или небреженїа господарева, или будуѣи е умрео безъ наследника. Премда е онѣ безсавестанъ притежатель, будуѣи зна да заузима туѣу землю, опетъ ако бы е предао оноемъ кои бы савестно примїю, овай ће моѣи дугимъ притежаванѣмъ набавити стварь, ерѣ нїе примїю ни оно што е украдено, ни што е силомъ притежавано. Одбачено е мнѣнїе неки стари, кои су мыслили да се и земля или место може украсти. И за оне кои непокретне ствари притежаваю, владатель-

ске конституціе стараю се, да се небы другоъ и безпогрешногъ притежаваня могли лишити.

8. Кадкадъ може се и украдена или силомъ притежавана стварь застарити, на пр. ако е подъ власть господареву была вражена; еръ тада очистивши пороку са ствари, застарелость може имати места.

9. Немогу се застарити ствари нашегъ фиска; но Папініиъ е писао, што се тиче упразднёногъ иманя, пре него што се фиску за нѣга явило, да савестанъ купаць предату стварь изъ оваковогъ иманя може застарити; тако су и бож. Піе и бож. Северъ и Антонинъ определили.

10. Найпосле треба знати, да таква мора бити стварь, да нѣе окалята порокомъ, да бы могао застарити савестанъ купаць или онай, кои изъ другогъ каквогъ законогъ узрока притежава.

11. Погрешка у лажномъ узроку застарелости, не помаже: као кадъ ко притежава кои нѣе купію, а мысли да е купію; или кадъ притежава на основу поклона кадъ му нѣе поклонѣно.

12. Дугогодишнѣ притежаванѣ, кое е почело одъ користи бити покойнику, продужава се за наследника и притежателя добара, башъ да бы нети и знали да е земая туѣа. А ако покойникъ у почетку нѣе быо савестанъ, притежаванѣ некористи наследнику и притежателю добара ма да су они и савестни. Подобно томе наша е конституція (L. pp. C. de usucap. transf.) наредила, што се тиче застарелости, да се време продужи.

13. Бож. Северъ и Антонинъ определили су, да се рачуна време и продавца и купца.

14. Едиктомъ бож. Марка нареѣуе се, да онай кои купи одъ фиска стварь туѣу, ако проѣе 5. година после продае, може одбити господара ствари противставкомъ. Зенонъ пакъ, божаственогъ спомена, добро е определіо конституціомъ (L. 2. C. de

quadr. praescri. VII. 37.), да они кои одъ фиска продајомъ, поклономъ или другимъ начиномъ што при-
ме, одма постаю безбедни, и да добию, было да
траже они, было да се одъ нѣи тражи; а противу
ераріа за 4 године могли су повести парницу они,
кои мысле да се могу тужити за собственость, или
хипотеку на одтуђенимъ стварима. Наша пакъ кон-
ституція (L. 3. eod.) кою смо пређе обявили, рас-
прострала є и на оне, кои што одъ нашегъ или ца-
ричиногъ дома добию, што се у споменутой зе-
ноповой конституціи за фискална одтуђиваня са-
држи.

TIT. VI. DE USUCAPIONIBUS ET LONGI TEM- PORIS POSSESSIONIBUS.

2. Furtivae quoque res et quae vi possessae sunt,
nec si praedicto longo tempore bona fide possessae
fuerint, usucapi possunt: nam furtivarum rerum lex
duodecim tabularum et lex Atinia inhibent usuca-
pionem, vi possessarum lex Julia et Plautia.

6. Aliis quoque modis accidere potest, ut quis si-
ne vitio furti rem alienam ad aliquem transferat, et
efficiat, ut a possessore usucapiatur.

8. Aliquando etiam furtiva vel vi possessa res usu-
capi potest, veluti si in domini potestatem reversa
fuerit; tunc enim vitio rei purgato procedit eius
usucapio.

13. Inter venditorem quoque et emptorem con-
iungi tempora, divi Severus et Antoninus rescripse-
runt.

ГЛАВА VII.

О ПОКЛОНИМА.

1. 1. D. de mort. c. don. XXXIX. 6. l. 4. C. eod. VIII. 57; l. 36. 35. C. de donat. VIII. 54; l. 10. C. de revoc. don. VIII. 56. l. 19. 20. C. de don. a. nupt. V. 3; l. 1. C. de comm. serv. man. VII. 7.

Има и другій родъ набавляя, то є поклонъ. Две су врсте поклона: на случай смрти, и не на случай смрти.

1. Поклонъ є на случай смрти, кои се чини у предвиѣаню смрти: кадъ ко дає тако да ће, ако пропадне у каквой опасности, имати стваръ онай кои прима; а да ће, ако преживи опасностъ, стваръ вратити се ономе кои є дао, као и онда ако порече поклонъ, или умре пре поклонопримацъ. Ови поклони на случай смрти уподобљени су у свему испорукама; еръ како су православни сумњали се, да ли њ треба сматрати као поклонъ или испоруку, почемъ и одъ едногъ и одъ другогъ имаю неке знаке, и єдни узимали у овай, други у онай родъ, мы смо определили (l. 4. C. De don. c. mort. VIII. 57) да се готово у свему испоруцы уподобе, а што се тиче форме, да се упрavlяю по правилима у нашимъ конституціама изложенимъ. У кратко, поклонъ є на случай смрти, кадъ ко хоће да онъ има стваръ пре, него онай коме дає, а пре онай коме дає, него његовъ наследникъ. Тако и кодъ Хомера Телемакъ дає Пиреу: „Пирее, незнамо како ће испасти ово предузеће, ако горди претенденти, пошто ме убию тайно у палати, поделе сва добра мога отца, а хоћу да ты чуваишъ ове поклоне,¹⁾ и да њ ты

¹⁾ Речь є овде о поклонима, кои є учинио Менелай Телемаку, и кои су остављени подъ Пиреа.

уживашъ пре него кои одъ нѣи. Али ако ѿй я побѣямъ, онда радостанъ као и я, донеси ми ѿй у палату.“

2. Други су поклони, кои се чине безъ икаквогъ мышления на смртъ, кое називамо поклони међъ живима, они се ни у чему неуподобљаваю испорукама: ти поклони ако су свршени, немогу се по вољи порећи. Свршени су пакъ, кадъ поклонодавацъ изяви свою волю писмено или безъ писмена. Наша конституція тражи да они, као и продај, садрже у себи нуждиность да буду предати, и да, и ако се не предаду, имаю подпуну и савршену снагу, и налажу поклонодавцу обвезаность да ѿй преда. Како се одпре владателскимъ расположеньима захтевало, да се поклони уведу у протоколъ дотичнимъ актомъ, ако су прелазили 200 солида, тако е то наша конституція однела на 500 солида, и наредила да е поклонъ до ове суме сталанъ и безъ уписа, и определила е неке поклоне, кои нису никако потребовали уписа, но су по себи подпуно стални. Има осимъ тога јошъ више други решеня, која смо начинили да бране дѣйство поклона, што се све може видети изъ наши конституція, (l. 34. pr. § 3. 4; l. 36. pr. § 3. C. de donat.) кое смо о овоме изложили. Треба знати, поредъ свега тога што се немогу порећи поклони, опетъ ако су неблагодарни они којима е учинѣно благодѣаніе, дали смо нашимъ конституціама поклонодавцу слободу, да може у известнымъ случаяма порећи поклоне; да небы онај које дао свое ствари другомъ, трпіо одъ нѣга какву увреду или штету, као оне кое смо избројали у нашој конституція (l. 10. C. de revor. don. VIII. 56.).

3. Има и другій родъ поклона између живы, кои е старимъ православима быо сасвимъ непознатъ, па е после доцнимъ бож. владателскимъ введенъ;

тай се звао поклонъ на случай брака, и имао е у себи пређутни условъ, да ће се тада остварити, кадъ се сврши бракъ, и зато се звао поклонъ на случай брака, што се свршивао пре њѣга, нити се кадъ после свршеногъ брака чинио такавъ поклонъ. Како е дозвољено било да се миразъ може увеличати и после брака, бож. Юстинъ, нашъ отацъ, првиъ е био који е конституціомъ решио, да се у овомъ случаю може такође, и за време трајања брака, умножити и поклонъ на случай брака. Но опетъ остаде неприличје име, почемъ се звао поклонъ на случай брака, а добијао е нараштај за време већъ трајућегъ брака. Мы пакъ, желећи допунити правила о оной ствари, и дати стварма сходно име, определили смо да се такви поклони могу не само увеличати, него и основати за време брака, и да се зову не на случай брака, но *збогъ брака*; и да се изравнаю са миразомъ, у овоме смыслу: као што се миразъ за време трајућегъ брака, може не само умножити но и основати, тако да и ови поклони збогъ брака, могу не само предходити бракъ, но да се и за време брака умножити и основати могу.

4. Некада е био по грађанскомъ праву и другій начинъ, да се могу ствари набавити правомъ прираштаја, ево га: ако ко имајући заједнички са Тициемъ роба, самъ му да слободу или виндиетомъ или тестаментомъ, у томъ случаю губила се њѣгова часть собственности, и прелазила ортаку. Како е овде примеръ неправде био, да се тако и робу слобода узме и да тимъ опште човечји господари, а да се користе строжији господари, мы смо у нашој конституціи злоупотребленъ у тој мрској ствари на човечанъ начинъ препречили, и нашли смо путъ којимъ и ослободитель и ортакъ њѣговъ, и онај који слободу прима, уживаю наше благодѣянь; почемъ слобода добија свое дѣйство, збогъ кое су као што

е познато и стари законодавцы много противу общы правила наређивали; а онај, кои е ослободио радоваће се збогъ сталности свое штедрости; нити ортакъ трпи какву штету, примајући цену роба, по саразмерности части собственности коју е надъ нѣмъ имао, као што смо определили.

TIT. VII. DE DONATIONIBUS.

Est et aliud genus acquisitionis, donatio. Donationum autem duo sunt genera: mortis causa et non mortis causa.

1. Mortis causa donatio est, quae propter mortis fit suspicionem, quum quis ita donat, ut, si quid humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit; sin autem supervixisset, qui donavit, reciperet, vel si eum donationis poenituisset, aut prior decesserit is, cui donatum sit . . .

2. Aliae autem donationes sunt, quae sine ulla mortis cogitatione fiunt, quas inter vivos appellamus; quae omnino non comparantur legatis. Quae si fuerint perfectae, temere revocari non possunt. Perficiuntur autem, quum donator suam voluntatem scriptis aut sine scriptis manifestaverit; et ad exemplum venditionis nostra constitutio eas etiam in se habere necessitatem traditionis voluit, ut, etiamsi non tradantur, habeant plenissimum et perfectum robur, et traditionis necessitas incumbat donatori . . .

ГЛАВА VIII.

КО МОЖЕ ОТУЂИТИ И КО НЕМОЖЕ.

Gaj II. 62—64. 80—84. l. 1. § 15. C. de rei uxor. act. V. 13., l. 3. C. de jure dom. imp. VIII. 34; l. 25. C. de admin. tut. V. 37.

Кададъ се догађа да онај кои е господаръ ствари, нема право отуђити е, и напотивъ, кои нје го-

сподаръ да е може отуђити. Добро непокретно кое е жена мужу у миразъ донела, мужъ противъ волѣ женине не може отуђити, по закону Юлія, и ако е иѣгово, дато му збогъ мираза. Поправляюћи законъ Юлія, мы смо то довели у болѣ станѣ: законъ овај само се односіо на иманѣ у Италији, и забранѣвао е отуђивани која су се чинила противъ волѣ женине, и хипотеке ма и са њиновимъ саизволенѣмъ; обема овимъ незгодама помогли смо, забранивши да се могу отуђити и обвезати и она добра, која су на провинціалној земљи, и да се ништа одъ овога нечини ни саизволенѣмъ жене, да се небы слабостъ пола женскогъ злоупотребила на штету њиногъ имана.

1. Напротивъ поверитель залогу, по уговору, и ако не е иѣгова стваръ, може отуђити. Ово отуђенѣ може се узети да се догодило вољомъ дужника, који е съ почетка уговорио, да поверитель може залогу продати, ако небуде намирень. Да се небы спречавали поверительи у траженію свога права, и да небы дужници самовольно изгубили собственность свој стварій, наредили смо у конституціи и прописали известанъ начинъ, коимъ се може приступити къ продаи залогѣ: садржаемъ те конституціе доста и доволъно постарало се за обе стране: дужника и поверителя.

2. Садъ да напоменемо да ни пупила неможе ништа отуђити безъ одобрень турскогъ. Зато, ако коме да новаца у заимъ, безъ турскогъ одобрень, неуговара обвезаностъ, почемъ новацъ не постае займопримчевъ. По томе, новацъ се може вилдицирати свуда где се ваѣ. Ако су позаймљиви новци одъ савестиногъ займопримца потрошени, могу се тражити кондикціомъ, а ако е несавестанъ займопримацъ, може се радити да се покажу. Напротивъ, све ствари могу се важно дати пупили

безъ турскогъ одобреня. Зато ако дужникъ плаћа пунили, нужно му е одобренъ турска; иначе неће се ослободити. Ово е изъ очевидны узрока опредѣлно у конституцији, коју смо на цезарске адвокаты управили, по миѣнио Трибониана, одличнаго мужа, квестора нашегъ царскогъ двора: у нѣмъ е наређено, да турски или старатељи могу ослободити дужника но тако, да то плаћанъ најпре дозволи судска пресуда, издана безъ икаквогъ трошка, које кадъ се учини, ако и судија реши и дужникъ плати, оваково плаћанъ поставя у пуно безбедностъ. Ако се плати другояче а не као што смо опредѣлили, на пунила све новце имајући или одъ нѣмъ користъ, опетъ исту суму тражи, моћи ће се одбити противставкомъ *doli mali*. Но ако ње е пунила безъ ползе потрошила, или су њомъ украдени, ништа неће помоћи дужнику противставка *doli mali*, но ће се ипакъ осудити, што е платио несмыслено, безъ одобреня турскогъ и не по нашемъ расположеню. Напротивъ пунила безъ одобреня турскогъ не може платити, еръ што плати то не постае собственостъ примчева, почемъ она нема право одтуђити ма шта безъ одобреня турскогъ.

TIT. VIII. QUIBUS ALIENARE LICET VEL NON.

Accidit aliquando, ut, qui dominus sit, alienare non possit, et contra, qui dominus non sit, alienandae rei potestatem habeat.

ГЛАВА IX.

КОЈА ЛИЦА НАМА ТЕКУ.

Gaj. II. 86. 87. 89. 91—95. 97—100 l. 10. D. de acq. rer. dom. XII. 1; l. 6. C. de bon. quae lib. VI. 61.

Набавлямо ствари себи не само самимъ собомъ, но и чрезъ оне које подъ влашћу имамо; као и сред-

ствомъ робова у коима имамо плодоуживанѣ; такође средствомъ слободны людѣй и туѣи робова кое савестно притежавамо. Да видимо бољѣ о свакомъ одъ њѣхъ.

1. Некадъ деца наша мушка и женска, која су у нашој власти, штогодъ су стекла, осимъ военогъ пекула,¹⁾ то су безъ икакве разлике текла родителѣма своимъ. И ово е тако родителѣма припадало, да су могли, што е едно дете стекло, другомъ сыну или страномъ поклонити, продати, или ма каквимъ начиномъ на другогъ пренети. Нама се то учинило нечовечно и издавши общу конституцію, и за децу заштедили смо, и за отца оставили оно што му припада. Определили смо, ако што збогъ отчине ствари добио, ово по старомъ праву иде све отцу: може-ли се замерити што се оно, што е стечено збогъ отца, њѣму враћа. Што пакъ сынъ породице добие на другѣй начинъ, тога плодоуживанѣ припада отцу а собственостъ остае сыновлѣва, да му небы криво было да оно, што своимъ трудомъ или срећомъ заслужи, другомъ иде.

2. Такође мы смо решили и за случай, кадъ родителѣмогаше по пређанимъ конституціјама, еманципирајући децу одъ стварѣй, кое неподпадаю подъ право њѣговогъ набавленя, за се задржати, ако е хтео, трећу часть, као за награду еманципаціе; и заиста е нечовечно было, да се сынъ лиши собстве-

¹⁾ Пекулъ е део имана различанъ одъ общегъ имана, то су особена добра (*bona pecuniaria*). Има ихъ четири врсте: 1., воениѣй пекулъ (*castrans*) садржи све што зависанъ чланъ фамиліе стече у военој служби; 2., као — воениѣй (*quasi castrans*) састои се изъ онога што е зависанъ чланъ фамиліе добио одъ владарца или владателѣке, и изъ свега што е стечао у упражняваню грађански и црквены званія; 3., *profectice* садржи све што истомъ долази изъ отчине стварѣй (*ex re patris*); 4., *adventice* што му дође по каквомъ другомъ узроку.

ности треѣине свои' стварій, збогъ ове еманципаціе, и да тако, што добіе више у уваженю збогъ еманципаціе, поставши независанъ, то да умаленѣмъ иманя изгуби. Зато смо определили да родитель, уместо треѣине иманя, кою е у собственности задржати могао; половину, не у собственность, но у плодуживанѣ задржи: тако ће и недирнута собственность стварій сыну остати, и отаць више ће уживати, имаюћи место треѣине половину.

3. Такође наше е што робови наши по предаи добію, или по стимулаціи, или изъ каквогъ другогъ узрока стеку: ово намъ и безъ знаня и противъ вољъ припада; еръ робъ кои е подъ влашћу другогъ, ништа неможе имати свога. Ако се постави за наследника, неможе се друкчіе примити наследства, но по нашої заповести; и ако се прими по нашої заповести, наследство е наше, као да бы мы сами поставлѣни были наследницима; исто тако и испоруке нѣма учинѣне постаю наше. Не само собственность, но и притежаванѣ набавлямо чрезъ оне, кои су у нашої власти; еръ ма нѣта да имаю у притежаваню, узима се, да мы притежавамо: одкуда имамо чрезъ нѣи и застарелость или дуговремени притежаванѣ.

4. За оне пакъ робове, надъ којима само плодуживанѣ имате, тако е определѣно, да штогодъ се изъ ваше ствари или нѣиногъ труда добіе, то е ваше; а што на другій кои начинъ стеку, то припада господару собственности: тако ако овај робъ буде поставлѣнъ за наследника, или му се што завѣшта или поклони, то веиде плодуживателю но господару собственности. Тако е и са онимъ, кога савестно притежавате, было да е слободанъ, было да е туђъ робъ: еръ правило положено за плодуживателя важи и за савестногъ притежателя: и тако што онај набави, не на горе-споменута два начина, но друкчіе, то или е његово ако е слободанъ,

или господареве ако є робѣ. Но савестанѣ притежатель, кадѣ бы добіо застарелости роба, будучи тимѣ начиномѣ постає господарѣ, набавля тимѣ све што є онай стекао ма на какавѣ начинѣ; а плодуживатель не може застарелости роба добити, прво зато, што непритежава но има само право употребленя и уживаня, после зато, што зна да є робѣ туѣ. Не само собственость набавляте средствомѣ робова надѣ коима имате плодуживанѣ, или кое савестно притежавате, или средствомѣ свободны лица, коя савестно у робству држите, но и притежанѣ, наравно за свако одѣ овы лица у границама кое смо горе изложили, т. є. ако притежанѣ изѣ ване ствари и нѣногоѣ труда произлази.

5. Изѣ овога следує, да свободни люди, коя нити су подѣ нашомѣ власти, нити їй савестно притежавамо. такоѣе туѣи робови надѣ коима нити имамо плодуживанѣ, нити праведно притежанѣ, ни по каквомѣ основу не теку за насѣ. То є што се каже, да се ништа средствомѣ страногѣ лица не може стеѣи, осимѣ што свободнымѣ лицемѣ као прокураторомѣ, може намѣ се по конституціи бож. Севера, не само ако знамо, но и ако незнамо набавити притежанѣ, а средствомѣ овога притежаня и собственость, ако є онай кои є предао, быо господарѣ, или застарелость или дуговременно притежанѣ ако ніє быо господарѣ.

6. Довде є доста было само укратко споменути, како намѣ се поєдине ствари набавляю; ерѣ право испоруке коимѣ се поєдине ствари набавляю, такоѣе фиденкомисе, коимѣ намѣ се поєдине ствари оставляю, згодніє ѣе быти да доцніє изложимо. Да видимо сада, како се целокупно туѣе иманѣ набавля: ако смо дакле учинѣли чиймѣ наследницима, или иштемо притежанѣ чий добра, или ако кога

арогирамо,¹⁾ или ако чия добра буду намъ досуђе-
на, да се сачуваю ослобођења, иѣгове ствари све
на насъ прелазе. Найпре да видимо о наследіѣма,
кои има две врсте, ерѣ или намъ долазе по теста-
менту или безъ тестаментѣ. Найпре да видимо о
онима, коя намъ по тестаменту долазе. У овой
ствари пуждно е на првомъ месту изложити фор-
малности тестаментѣ.

TIT. IX. PER QUAS PERSONAS NOBIS ACQUIRITUR.

Aquiritur nobis non solum per nosmet ipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habemus; item per eos servos, in quibus usumfructum habemus, item per homines liberos et servos alienos, quos bona fide posidemus: de quibus singulis diligentius dispiciamus.

4. De iis autem servis, in quibus tantum usumfructum habetis, ita placuit, ut, quidquid ex re vestra vel ex operis suis acquirant, id vobis acquiratur, quod vero extra eas causas persecuti sunt, id ad dominum proprietatis pertineat: itaque si is servus heres institutus sit, legatumve quid ei aut donatum fuerit, non usufructuario, sed domino proprietatis acquiritur

ГЛАВА X.

О ФОРМАЛНОСТИМА ТЕСТАМЕНТА.

Gaj II. 101—106. l. 17. D. de testib. XXII. 5.; l.
29. C. de testam. VI. 23.

Тестаментъ се зато тако зове што е *testatio mentis* (сведочанство вољѣ).

¹⁾ Арогирати значи условити независно лице.

1. Да небы древность сасвимъ непозната остала, треба знати да су некада биле у употребленю две врсте тестамента: еднимъ се служило у време мира и покоя, тай се звао *calatis comitiis*; другимъ, кадъ су у ратъ полазили и тай се звао *procipectum*. После е дошла и трећа врста тестамента, која се звала *per aes et libram*, почемъ се тестаментъ манцыпаціомъ т. е. изминаѣномъ продајомъ чинію предъ 5 сведока и *libripens* - омъ, кои су были грађани римски и пунолетни, и предъ онимъ кои се звао *familiae emptor*. Оне прве две врсте тестамента одавна су изъ обичая изашле, а тестаментъ *per aes et libram* и ако е дуже остао, опетъ е одчасти престао бити у употребленю.

2. Гореречене врсте тестамента односиле су се на грађанско право. После се едиктомъ преторовимъ увела друга форма у правленю тестамента; еръ почестино право ніе тражило никакву манцыпацію, но печати 7 сведока были су дозвољни, докъ по праву грађанскомъ нису были нуждин ти печати.

3. Кадъ се мало помало како збогъ употребленія која су люди чинили, тако и поправкама конституція, почело у сагласіе доводити грађанско и преторско право, определѣно е, да се тестаментъ прави у едно и исто време, што е на некій начинъ захтевало грађанско право, у присуству 7 сведока, са њиовимъ подписомъ што е конституціјама уведено, и да се печати мету на тестаментъ, по едикту преторскомъ. Ово се право чини саставаѣно изъ три части: еръ пужда употребити сведоке и њионо непрекидно присуство при правленю тестамента, долази изъ права грађанскогъ; подписи тестатора и сведока изъ наредба царски конституція; а печати и брой сведока изъ едикта преторскогъ.

4. Свему овоме ради истинитости тестамента, да се небы каква превара учинила, нашомъ конститу-

ціомъ (l. 29. C. de testam. VII. 23.) додато є: да се рукомъ тестатора или сведока име наследника означи, и све да се учини по садржаю оне конституціе.

5. Могу сви сведоцы однимъ печатомъ запечатити тестаментъ; ерѣ шта бы было, кадъ бы сви 7 печата имали истый урезъ? као што є Помпоніе казао. Може се и туђимъ печатомъ запечатити.

6. За сведоке могу се узети они са којима се има *factio testamenti*.¹⁾ Но немогу се узети за сведоке: жена, малолетанъ, робъ, лудъ, немъ, глувъ, проглашенъ за расникућу, и онай за кога закони кажу да є непоштенъ и да неможе правити тестаментъ.

7. Кадъ се некій одъ сведока сматра у време правленя тестамента за слободногъ, а после се види да є робъ, бож. Адрианъ рескриптомъ на Като-
ніа Вера, и доцнѣ бож. Северъ и Антонинъ определили су, да они хоће да одрже тестаментъ, и да се има сматрати као да є начинѣнъ као што треба; почемъ у оно време кадъ се тестаментъ печатіо, овай є сведокъ одъ своіо држанъ за слободногъ, нити є ко покренуо питањє о станю нѣговомъ.

8. Отацъ и онай кои є подъ нѣговомъ влашћу, два брата коя су подъ влашћу истогъ отца, могу се узети обоица за сведоке у истоме тестаменту: ерѣ ништа нелари што су изъ єдне куће више сведока за туђъ посао узети.

9. За сведока неможе се узети кои є подъ влашћу тестаторовомъ. Ако сынъ фамиліе, о ономе што є приликомъ воєне службе стекао, после однуста прави тестаментъ, нити нѣговъ отацъ може бити

¹⁾ Завештатељ има *factio testamenti* са онима, кои су способни, ако не сами да завештаваю, а оно баръ да се користе благотворѣнѣмъ туђихъ расположенїа. В. Inst. l. II. tit. XIX. § 4. in fine.

сведокъ, нити онай кои е подъ влашћу тога отца; одбачено е у овой ствари кућевно сведочанство.

10. Ни назначеный наследникъ, ни онай кои е подъ нѣговомъ влашћу, ни отаць нѣговъ кои га има подъ своіомъ влашћу, ни браћа нѣгова коя су подъ влашћу истогъ отца, немогу се узети за сведоке; ерѣ данасъ сматра се све, што е учинѣно за правленѣ тестамента, као актъ кои се чини између тестатора и постављеногъ наследника; премда у следству савршене промене овогъ права, стари ни *familiae emptor*-а, ни членове нѣгове фамиліе, нису примали за сведоке, а дозвољавали су наследнику и онима, кои су узомъ исте власти съ нѣмъ везани были, да могу сведочити у тестаменту, но дозвољавајући їмъ, саветовали їй да се тымъ правомъ врло мало служе. Мы, поправляјући овай обичай, преобраћамо саветъ правослова у закону нужду. Уподобљавајући наследника купцу иманя (*familiae emptor*) као што се овай съ почетка употребљавао, одричемо овоме наследнику, кои заиста представля *familiae emptor*-а, и лицима коя су саюжена съ нѣмъ породичнымъ свезама, право да могу на неки начинъ себи сведочити; зато писмо ни дозволило, да се у нашъ законикъ ставе старе конституціе.

11. Легатарима и фиденкомисарима, будући нису наследници права покойниковы, и другимъ лицима кол су са нѣма саюжена, не одбіамо сведочанство; напротивъ, то смо їмъ нарочито уступили едномъ нашомъ конституціомъ, а много више, дали смо то право онима, кое они имаю подъ своіомъ влашћу, или кои нѣи држе подъ влашћу.

12. Ништа се не тиче, да-ли е тестаментъ начинѣнъ на дасчицама, или на хартіи, или на пергаменту, или на другой каквой матеріи.

13. Еданъ се тестаментъ може у више оригинала начинити, наблюдавајући нуждне форме за сваки; то е по кадвадъ и нужно, као кадъ ко путујући по мору, хоће и да са собомъ има и да кодъ куће остави сведочанство своје последнѣ вољѣ, или збогъ многи други узрока кои се налазе у човечиємъ животу.

14. Оволико о писанимъ тестаментима. Ако ко хоће безъ писменогъ да начини тестаментъ по грађанскомъ праву, нека предъ седамъ сведока своју вољу изјави, па ће то бити савршенъ тестаментъ по грађанскомъ праву и потврђенъ конституціјама. (Gord. l. 2. C. de bon. poss. sec. tab. VI. 11.).

TIT. X. DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

Testamentum ex eo appellatur, quod testatio mentis est.

2. Sed praedicta quidem nomina testamentorum ad ius civile referebantur. Postea vero ex edicto praetoris alia forma faciendorum testamentorum introducta est; iure enim honorario nulla emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant, quum iure civili signa testium non erant necessaria.

4. Sed his omnibus a nostra constitutione propter testamentorum sinceritatem, ut nulla fraus adhibeatur, hoc additum est, ut per manum testatoris vel testium nomen heredis exprimatur, et omnia secundum illius constitutionis tenorem procedant.

8. Pater, nec non is, qui in potestate eius est, item duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt, utrique testes in uno testamento fieri possunt, quia nihil nocet, ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi.

12. Nihil autem interest, testamentum in tabulis, an in chartis membranisque, vel in alia materia fiat.

ГЛАВА XI.

О ВОЙНИЧКОМЪ ТЕСТАМЕНТУ.

Gaj. II. 109. l. 17. C. de test. mil. VI. 21. l. 8. C. de rest. mil. II. 31; l. 24. D. de test. mil. XXIX 1.; l. 37. C. de inoff. test. III. 28.

По царскимъ конституціямъ одъ горереченогъ страногъ наблюдаваня у формалностима тестаментъ, разрешени су войницы збогъ претеране невештине; ерѣ и ако неупотребе законый брой сведока, или ако другу какву свечаность тестаментъ нису испунили, опетъ валяно праве тестаментъ, сиречь, ако се налазе у военнымъ походима, што є наша конституція увела. Ма на какавъ начинъ да се воля нѣгова изрази, писмено или безъ писмена, важи тестаментъ по воли нѣговой. У време кадъ се налазе изванъ пезгода войны похода, на другимъ местима или кодъ свое куће, немогу никако тражити ту привилегію; истина могу правити тестаментъ и ако су членови породице, збогъ войне службе, но по обичномъ праву, наблюдаваюћи у своме тестаменту иста правила, коя смо горе изложили за тестаментъ други грађана.

I. О войничкомъ тестаменту бож. Траявъ, рескриптомъ на Статилія Севера опредѣлю є: Та привилегія, што є дана войницѣма, да тестаментъ кои они начинѣ ма на какавъ начинъ важи, има се овако разумети: треба пре свега да є известно да є тестаментъ начинѣнъ, што и безъ писменогъ може учинити и онай кои нїє войникъ. Онай дакле войникъ, о чїемъ се иманю предъ тобомъ споре, ако є, сазвавши зато люде да волю свою изяви, тако говорію, да є изавію да хоће за наследника онога коме дає слободу, може се узети да є чинію безъ писменогъ последнѣ расположенѣ и воля нѣгова

нека се уважи. У осталомъ, ако е, као што се по-найвише у говору догађа, рекао коме: Чинимъ те наследникомъ, или: Остављамъ ти добра моя, то се нема као тестаментъ сматрати. Никогъ се више не тиче одъ оны самы кои имаю привилегию, да се овакавъ примеръ недопусти; иначе небы се тешко по смрти когъ војника нашла сведоцы, кои бы рекли да су чули да є онъ казао, да оставља добра оноеме коме они хоће, и съ тымъ бы се права воля нѣгова уништила.

2. И немъ я глувъ војникъ може правити тестаментъ.

3. Ово имъ се дає по царскимъ конституціама само дотле, докъ су у служби и докъ живе у стану. После одпуста пакъ, ветерани или они кои су іошъ у служби, ако праве изванъ стана тестаментъ, имаю га правити по обштемъ праву своію грађана римски. Кои начине тестаментъ у стану, не по обштемъ праву, но како хоће, тай же тестаментъ после одпуста важити само за годину дана. Шта треба казати, ако онъ у тој години умре, а условіє подъ коимъ є наследникъ постављенъ, оствари се после године, да-ли као војничкій тестаментъ важи? Важи као војничкій.

4. Ако бы ко начинію неправилаиъ тестаментъ, пре него што ступи у воєну службу, па као војникъ налазећи се у походу отвори га, и дода му или избрише штогодъ, или друкчіє буде позната војникова воля, да хоће да важи тестаментъ; треба рећи, да овај тестаментъ важи по сили пове вољ војникове.

5. Ако се војникъ да у усвоєиъ, или као членъ фамиліє буде еманципиранъ, тестаментъ нѣговъ као војника по новой вољи важи, нити чрезъ сар. *determinatio* постає безполезанъ.

6. Треба знати да су по примеру воєногъ пекула, стари закони и царске конституціе дали некима, да имаю као воєный пекулъ (то су добра коя є членъ фамиліе добио упражняваюћи явна званія). Некима одъ нѣи дозвољено є да са своимъ као воєнымъ пекуломъ располажу тестаментомъ, и ако се јошъ налазе подъ власти. Наша конституція, распространивши то, дозволила є свима, кои имаю овакво имањъ, да истина могу о њму завештавати, по обичају праву. Разгледавши садржај те конституціе, може се знати све што се односи на ово особито право.

TIT. XI. DE MILITARI TESTAMENTO.

2. Quinimo et mutus et surdus miles testamentum facere potest.

5. Denique et si in arrogationem datus fuerit miles, vel filiusfamilias emancipatus est, testamentum eius quasi ex nova militis voluntate valet, nec videtur capitis deminutione irritum fieri.

ГЛАВА XII.

КО НЕМОЖЕ ПРАВИТИ ТЕСТАМЕНТЪ.

1. 10. 8. C. qui test. fac. VI. 22.

Немогу сви правити тестаментъ. Они кои су подъ туђомъ власти, немаю право тестаментъ правити тако да, ако њмъ родитељи и дозволе, опетъ немогу правити важанъ тестаментъ, изузевши оне коє смо пре бродили, и нарочито войнике налазеће се подъ отчинскомъ влашћу, кои по царскимъ конституціјама, о ономе што су у стану стекли, могу тестаментъ правити. Ово право у почетку дано є само онима кои служе у войсцы, вољомъ бож. Ав.

5581

густа, Нерве и изредногъ цара Траяна; а после бож. Хадріявъ распрострео га е и на одиштене изъ войске, т. е. ветеране. Тако ако бы они начинили какавъ тестаментъ о ономѣ, што су приликомъ воене службе стекли, то ће ово иманѣ доћи ономѣ, кога су оставили за наследника. Ако су умрли безъ тестаента, безъ деце и браће, доћи ће поглавици фамиліе по общемъ праву. Съ тымъ можемо разумети да оно што стече у стану войникъ, кои е подъ влашћу отца, нити може отаць узети, нити поверительи отчини продати нити друкіе дирати, нити по смрти отчиной постае заедничко све браће, но остае собственость онога кои е у стану набавію, и ако се по общемъ праву иманѣ своју, кои су подъ родительскомъ власти, рачуна за иманѣ поглавице фамиліе, као што се иманѣ робовско рачуна у иманѣ господарево: изузевши оно, што по царскимъ конституціама, нарочито нашимъ, изъ разны узрока неможе набавити поглавица породице. Осимъ овы кои имаю войничко иманѣ или као — войничко, ако кои другій членъ фамиліе тестаментъ начини, не важи, ма да умре пошто е глава породице постао.

1: Осимъ тога малолетни немогу правити тестаментъ, ерѣ немаю разсуждаваня; тако и луди ерѣ немаю памети; нити се што тиче ствари ако малолетанъ доцнѣ постане пунолетанъ, или се лудъ доцнѣ опамети па умре. Луди, ако су правили тестаментъ у оно време, кадъ су при себи были, узима се да су направили важанъ тестаментъ: известно е да важи онај тестаментъ, кои су пре лудости начинили, ерѣ доцнѣ наступивше лудило неунштава ни тестаментъ ваљаво начинѣнъ, ни другій кои посао кои е ваљаво свршенъ.

2. Такође распикуѣа, коме е забранѣна администрація његовы добара, неможе правити тестаментъ;

но онай тестаментъ, кои бы онъ начинію пре него што е та забрана учинѣна, важи.

3. Глувь и немъ неможе свакадъ тестаментъ правити. Подъ глумъ разумемо онаквогъ глумогъ кои сасвимъ нечуе, а не кои тешко чуе; као и подъ немъ разумемо онога, кои ништа неможе да говори, а не кои тешко говори. Често и писмени и учени люди, изъ разны узрока изгубе моѣ чувеня и говора. Зато ѡмъ е притекла у помоѣ наша конституція, (l. 10. C. Qui test. fac. poss. VI. 22.), дозволивши ѡмъ да у известимъ случаима и на опредѣлѣнъ начинъ, по правилима у нѡй положенимъ, могу правити тестаментъ и чинити друго што ѡмъ е дозвољно. Но ако ко после начинѣногъ тестаментъ, збогъ болести или другогъ когъ узрока онеми или оглуви, нѣговъ тестаментъ остае ништа маѣ важанъ.

4. Слепъ неможе правити тестаментъ, осимъ по правилима, коя е увео законъ бож. Юстина могъ отца.

5. Тестаментъ онога, кои е кодъ непріятеля и кои е тамо начинѣнъ, не важи и ако се врати. Но тестаментъ кои е правіо, кадъ е у граѣнству быо, ако се врати, важи по *jus postliminii*; ако тамо умре, важи по закону Корнедія.

TIT. XII. QUIBUS NON EST PERMISSUM FACERE TESTAMENTUM.

2. Item prodigus, cui bonorum suorum administratio interdicta est, testamentum facere non potest: sed id, quod ante fecerit, quam interdictio bonorum ei fiat, ratum est.

4. Caecus autem non potest facere testamentum, nisi per observationem, quam lex divi Justinii, patris nostri, introduxit.

ГЛАВА XIII.

КАКО СЕ ДІЦА МОГУ ЛИШИТИ НАСЛЕДСТВА.

Gaj. II. 115. 123. 127. 133—137. III. 71. l. 13. D. de injusto XXVIII. 3; l. 4 C. de lib. praeter. VI. 28; l. 10. C. de adopt. VIII. 48.

Да буде важанъ тестаментъ на свакій начинъ, ніє довольно само придржаванъ правила, коя смо горе изложили. Ко има сына подъ властїю, треба да гледи да га постави за наследника, или да га изрекомъ изъ наследства изключи, иначе, ако га у ѣутаню пређе, тестаментъ не важи, тако да нико, ма да за живота отца умре сынъ, не може бути наследникъ по тестаменту, будући тестаментъ одъ постановка неважи. Ніє у старо време, исто тако было и са кѣрима, и са потомцѣма оба пола одъ мушке дѣце, но ако нису были ни назначени за наследники, ни лишени наследства, тестаментъ истина ніє се кваріо, но давало їмъ се право бути у брою поставлѣны наследника за известну часть. Поглавице фамиліє нису морали удалити ова лица поименце изъ наследства, но могли су їй ставити *inter ceteros*.

1. Узима се да є ко именце исключень, ако се овако исключію: Тицїє, сынъ мой, некъ буде удалѣнъ одъ наследства: или овако: Сынъ мой нека є удалѣнъ одъ наследства, недодавши му име, ако т. є. нема други сынова. Посмрчадъ такође мораю се, или за наследники поставити или исключити. У овоме единако є свїю положенїє, почемъ заборавивши посмртче, сына или кое одъ остале дѣце мушке или женске, истина важи тестаментъ, но после се квари агнатствомъ овогъ посмрчета мушкогъ или женскогъ, и тѣмъ савъ се тестаментъ уништава. Зато, ако побацы жена, одъ кое се надало по-

смерчету мушкомъ или женскомъ, ништа не смета назначенымъ наследницама да дођу на наследство. Женска посмрчадь обично су се искључивала или поименце или *inter ceteros*: но опетъ, ако су се искључивала *inter ceteros*, трѣбало є да ѿмъ се што завешта, да се види да се нису прешла у ѣутаню изъ заборавности. Мушка пакъ посмрчадь, т. е. сынъ и т. д. нису се могли друкчіе ваљно искључити, но ако се именце искључе, на овай начинъ: Кои годъ ми се сынъ роди, нека буде искљученъ.

2. Као посмрчадь сматраю се и они, кои долазећи на место свога наследника, овимъ као — агнатствомъ, постаю предцыма свои наследницы. Тако на пр. ако ко сына и одъ ѿѣга унука или унуку подъ влашћу има, будући сынъ предходи степенемъ, онъ самъ има права свога наследника, и ако су унукъ и унука одъ ѿѣга подъ истомъ влашћу; но ако сынъ за живота отчина умре, или другоячїе изађе исподъ ѿѣгове власти, унукъ и унука наслеђую место ѿѣгово, и тyme добіаю право свои наследника као — агнатствомъ. Да се небы тымъ начинемъ покваріо тестаментъ, почемъ тестаторъ самогъ сына, или за наследника поставити или именце искључити мора, да бы му было правиланъ тестаментъ, то му є нужно и унука ил' унуку одъ сына, или да постави за наследнике или да искључи, да небы, ако сынъ за живота отчина умре, наслеђуюћи место ѿѣгово као — агнатствомъ унукъ или унука покварили тестаментъ; то є наређено закономъ Юніа Велея, у коме є у исто време и начинъ искљученя на подобіе посмрчади определѣнъ.

3. По грађанскомъ праву ніє нужно еманципирани децу, нити за наследнике поставити нити искључити, будући нису свои наследницы. Но преторъ заповеда да се сви, како мушки тако и женске, искључе ако се непоставе наследницама, и то мушки

именце, а женске *inter ceteros*; ерѣ ако се нити поставе за наследнике, нити исклуче тако као што рекосмо, обећава њмъ преторъ притежаванъ добра и противу тестаменту.

4. Усвоена деца, докъ су подъ влашћу усвоителя имаю иста права као закона деца: по томе имаю се или за наследнике поставити или исклучити, по ономе што смо о природној децы рекли. Усвоителѣмъ еманципирани, нити се по грађанскомъ праву, нити по преторскомъ едикту, бров у нѣгову децу. Одтуда долази да се напротивъ, што се тиче природногъ отца, докъ су у усвоеној фамилији, узимаю за стране, тако нити е нужно поставити њ за наследнике ни исклучивати; а кадъ се еманципираю одъ усвоителя, тада су у онакомъ стану у каквомъ бы были да су еманципирани одъ самогъ природногъ отца.

5. Овако се држало у старо време. Мы пакъ, држећи да у овомъ праву не треба разликовати мушке и женске, будући оба лица у раѣану човека единако, по својој природи, учествую; будући су, далѣ, и старимъ закономъ XII. таблица, единако позивани были на наследство безъ тестаменту, што су доцнѣ и претори продужили: нашоу конституціомъ увели смо просто и еднообразно право за сынове и нѣри и остале потомке одъ мушки лица, не само роѣне но и за посмрчадъ, и наредили смо да се имаю сви, било да су свои, било да су еманципирани, или за наследнике поставити или именце исклучити, и да нѣина изоставка има оно дѣйство, што се тиче обараня тестаменту родительскогъ и порицаня наследія, какво има изоставка сынова, свои наследника или еманципираны, било да су веѣ роѣени, или само зачети па се доцнѣ роде. Што се тиче усвоены сынова, увели смо по-

деленѣ, кое се садриж у нашої конституціи, кою смо о усвоєню донели.

6 Ако войникъ налазеѣи се у походу начини тестаментъ, па не исклучи именце свою децу веѣъ роѣену, или посмрчадъ, но у ѣутаню преѣе, знаюѣи да има деце, ѣутанѣ иѣгово сматра се за исклученѣ именце учинѣно, по царскимъ конституціама.

7. Мати или деда по матери нѣе нужно да децу свою или поставе за наследнике или исклуче, но могу иѣ изоставити; ерѣ ѣутанѣ майке или деде по матери, и осталы предака по майцы, толико чини колико отчино исклученѣ, было по граѣанскомъ праву, было по едикту претора, кои обеѣава заборавѣной децы притежаванѣ добара противъ тестаментѣ: нити е нужно матери да сына или кѣерѣ, ни деда по матери да унука или унуку одѣ кѣери исклучи, ако иѣ непостави за наследнике. Оставѣно е овой децы друго средство, кое ѣете мало после видити.

TIT. XIII. DE EXHEREDATIONE LIBERORUM.

3. Emancipatos liberos iure civili neque heredes instituere, neque exheredare necesse est, quia non sunt sui heredes. Sed praetor omnes, tam feminini sexus quam masculini, si heredes non instituantur, exheredari iubet, virilis sexus nominatim, feminini vero inter ceteros; qui si neque heredes instituti fuerint, neque ita, ut diximus, exheredati, promittit iis praetor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

6. Sed si in expeditione occupatus miles testamentum faciat, et liberos suos iam natos vel postumos nominatim non exheredaverit, sed silentio prae-

terierit, non ignorans an habeat liberos, silentium eius pro exheredatione nominatim facta valere constitutionibus principum cautum est.

ГЛАВА XIV.

О ПОСТАВЛЕНІЮ НАСЛЕДНИКА.

Gaj. II. 188. 189. I. 5. C. de necess. serv. VI. 27; I. 48. § 2, I. 50. § 2. D. de hered. instit. XXVIII. 5.; I. 5. D. de cond. instit. XXVIII. 7.

Дозволено є поставляти за наследники како слободне люде тако и робове, како своє тако и туђе. Свои некада, по миѣнію многи, нису се могли друкчіє ваяно поставити осимъ са слободомъ. Данасъ пакъ, по нашої конституціи, могу се и безъ слободѣ за наследники поставити. У томе нисмо учинили поновленѣ, но што є праведніє, тако є и Атилицини мисліо, као што вели Павле у своимъ кнѣигама писанимъ Масурию, Сабину и Плаутию. Свой є робъ и онай, надъ коимъ тестаторъ има голу собственостъ, а другій плодуживанѣ. Има еданъ случай, где се робъ ни са слободомъ неможе ваяно одъ своє госпође за наследника поставити, као што є конституціомъ бож. Севера и Антонина наређено; ево како она гласи: „Природно є, да се робъ обтуженъ збогъ браколомства пре пресуде неможе важно ослободити тестаментомъ одъ оне жене, коя є као саучастница истогъ злочинства обтужена; следовательно одъ госпође учинѣно поставленѣ за наследника, има се сматрати као да ніє ни учинѣно.“ И онай є туђъ робъ, на комъ тестаторъ има плодуживанѣ.

1. Робъ одъ господара свога поставлѣнъ за наследника, ако остане у истомъ станю, постає по тестаменту слободанъ, и нужданъ наследникъ; а ако є

ослобођенъ за живота тестаторова, по својој во-
 љи може се примити наследства, еръ нѣ нужданъ
 наследникъ, почемъ слобода и наследство недолазе
 му и едно и друго по тестаменту господаревомъ.
 Ако буде одтуђенъ, има се примити наследства по
 заповести новогъ господара, и на основу томе,
 господаръ средствомъ нѣга постави наследникъ; еръ
 одтуђенъ нити може бити слободанъ ни наследникъ,
 и ако е са слободомъ за наследника постављенъ;
 господаръ се сматра као да се оставио намере да
 га ослободи, кадъ га е одтуђио. Туђъ робъ поста-
 вљенъ за наследника, ако у истомъ стану остане,
 по заповести свога господара мора се примити на-
 следства: а ако га овај одтуђи, или за живота те-
 статорова или после смрти нѣгове по пре него што
 се прими наследство, мора по заповести новогъ
 господара наслеђивати; а ако е ослобођенъ за жи-
 вота завештателѣва или по смрти нѣговой по пре
 него што се прими наследство, по својој вољи
 може се примити наследства.

2. Туђъ робъ, по смрти господара, ваљно се
 поставља за наследника, еръ може се правити те-
 стаментъ и са робовима наследія: непримљено на-
 следіе представља лице, не будућегъ наследника,
 по покойника; и робъ онога кој е зачетъ, ваљно
 се поставља за наследника.

3. Робъ вишенъ, са којма може се тестаментъ
 правити, одъ страногъ постављенъ за наследника,
 свакомъ господару, по којој се заповести прими
 наследія, пабавља наследіе по саразмерности нѣне
 собственности у нѣму.

4. И едногъ човека, и више нѣх неопредѣљно,
 кодику ко хоће, може поставити за наследнике.

5. Наследство понавнше дели се на 12 делова
 — унција — кои се скупа садрже подъ речи ас. Но
 и ови делови имаю особено име одъ унције до аса,

као: uncia, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as. Ние свагда потребно 12 унція, почемъ толико унція праве асъ, колико хоће тестаторъ, и ако е на пр. когодъ некогъ само поставио за наследника semis-а, цео асъ быће у semis-у: еръ нико одчасти съ тестаментомъ, одчасти безъ тестаента неможе умрети, осимъ ако е войникъ, а кодъ овога се гледи само на волю при завештаваню. И напроотивъ, може ко у више унція, колико хоће, свое наследство поделити.

6. Ако се више нѣи поставе за наследнике, тако е текъ пуждно определенъ делова, ако неће тестаторъ да буду наследници равны частій; ако нису части означене, доста е ясно да су наследници равны частій. Ако се определе части само за нека лица, а ко другій безъ части буде наименованъ, онда ако остане каква часть одъ аса, онъ ће бити наследникъ те части; а ако е више нѣи безъ части означено, сви се стичу на ту часть. Ако се цео асъ исцрпи, они са означенимъ частима познани су на половину, а онъ или они сви на другу половину: нити се тиче што е првый, средній или последній постављѣтъ за наследника безъ части; она се часть узима да му е дана, коя е празна.

7. Да видимо, ако остане празна каква часть, нити е икои наследникъ безъ части означенъ, шта ће се радити; као ако су тројица свакій на $\frac{1}{4}$ наследства назначени? Јасно е, да празна часть припада поединима прећутно као наследна часть, и да е потOME имаю као да су назначени за наследнике трећине; и напроотивъ, ако има више нѣи, него што има делова, прећутно одъ поедини узима се, као на пр. кадъ бы четворица свакій са трећиномъ за наследнике постављѣни были, узима се као да е свакій за четвртъ постављѣтъ.

8. Ако се да више одъ 12 унція, онай кои нема части имаће што фази до двогубе мере, тако ће бити ако се двогуба мера испрни. Све ове части најпосле доводе се на еданъ асъ, и ако имаю више унція.

9. Наследникъ се може поставити безъ услова или са условомъ; али неможе одъ опредѣлногъ времена, или до опредѣлногъ времена, као: петъ година после мое смрти, или одъ тогъ времена или до тогъ времена буди наследникъ. Определенъ времена за излишно се сматра, и узима се као да е наследникъ безъ условія постављенъ.

10. Немогући условъ у постављенима наследника, испорукама, фиденкомисима и ослобођењима, узима се као да га и нема.

11. Ако се мету више услова при постављању, онда ако су метути заједнички, као: *ако то и то буде*, сви треба да се испуне; ако раздвоено, као: *ако то или то буде*, доста е да се ма кое испуни.

12. Они, које тестаторъ није никадъ видіо, могу се поставити за наследнике, на пр: ако синове брата на страни рођене, непознавајући њ, постави за наследнике; еръ незнањ завештателя неуништава постављенъ.

TIT. XIV. DE HEREDIBUS INSTITUENDIS.

2. Servus alienus, post domini mortem recte heres instituitur, quia et cum hereditariis servis est testamenti factio; nondum enim adita hereditas personae vicem sustinet, non heredis futuri, sed defuncti, quum et eius, qui in utero est, servus recte heres instituitur.

4. Et unum hominem, et plures in infinitum, quot quis velit, heredes facere licet.

8. Et si plures unciae quam duodecim distributae sunt, is, qui sine parte institutus sit, quod dupondio deest, habebit; idemque erit, si dupondius expletus sit: quae omnes partes ad assem postea revocantur, quamvis sint plurium unciarum.

10. Impossibilis conditio in institutionibus et legatis, nec non fideicommissis et libertatibus, pro non scripta habetur.

12: Ii, quos nunquam testator vidit, heredes institui possunt, veluti si fratris filios peregrinatos, ignorans qui essent, heredes instituerit; ignorantia enim testantis inutilem institutionem non facit.

ГЛАВА XV.

+ О ПРОСТОЙ ЗАМЕНИ, (СУБСТИТУЦИИ).

I. 36. D. de vulg. subst. XXVIII. 6. l. 1. C. de impub. subst. VI. 26.

Може ко у тестаменту своме поставити наследника у више степеніи, као: *ако онъ nebude наследникъ нека овај буде* и т. д. докле хоће завештатељ може замињивати, па најпосле, ради сигурности роба за нуждногъ наследника поставити.

1. И више њи на место едногъ могу се поставити или еданъ на место више њи, или еданъ на место едногъ, или могу се субституирати међъ сосомъ они, кои су за наследнике постављени.

2. Ако тестаторъ наследнике неравни частіи међъ собомъ субституира, и у замени ништа о частима неспомене, узима се да е оне части дао у замену, које е у поставленію наследника назначіо; тако е и бож. Піе рескриптомъ определіо.

3. Ако се постављеномъ наследнику, санаследникъ њговъ да за заменителя, па овоме другій буде субституиранъ, бож. Северъ и Антонинъ опре-

делиан су, да ће безъ разлике на обе части послѣдній замѣнитель доѣи.

4. Ако кои туђега роба, држећи га за поглавицу фамиліе, назначи за наследника, и, ако непостояне наследникъ, заменига Мевіемъ, па тай робъ по заповѣсти господара прими се наследства, Мевію се дае часть. Ђръ оне речи: *ако nebude наследникъ* за онога за кога тестаторъ зна да е подъ туѣомъ власти, овако се разуму: ако нити самъ буде наследникъ, нити другога учини наследникомъ; но за онога, кога е тестаторъ држао за поглавицу фамиліе, ово значе: ако не набави наследство ни за себе ни за онога подъ чию бы власть доцѣе дошао. То е Тиберіе Цезарь у лицу Партенія свога роба утврдио конституціомъ.

TIT. XV. DE VULGARI SUBSTITUTIONE.

3. Sed si instituto heredi, et coheredi suo substituto dato, alius substitutus fuerit, divi Severus et Antoninus sine distinctione rescripserunt ad utramque partem substitutum admitti.

ГЛАВА XVI.

О пупилой замѣни.

Gaj. II. 179—184; l. 9. C. de impub. subst. VI. 26; l. 37. D. de vulg. subst. XXVIII. 6.

Може ко не само тако као што горе рекосмо субституирати малолетной својой децы, коју има подъ својомъ влашћу, т. е. да му другій буде наследникъ, ако му деца наследницы непостану, но шта више, да пѣма когодъ буде наследникъ, ако бы постали наследницы, па бы јошъ као малолетни помрли; па пр. кадъ ко овако каже: *Нека ми е*

наследникъ сынъ мой Тиціе; ако мой сынъ nebude ли наследникъ, или постане наследникъ по умре пре него што пунолѣтанъ постане, нека Сей буде наследникъ. У овомъ случаю, ако сынъ не постане наследникъ, заместитель постае отчевъ наследникъ; а ако сынъ постане наследникъ, на умре пре пунолетства, заместитель биће наследникъ и самоѣ сыну. Обичаеъ е утврђено, кадъ су синови у тимъ годинама, да сами свой тестаментъ немогу правити, да ѣмъ та родительи праве.

1. Побуђени тимъ основомъ ставили смо конституцію (l. 9. C. VI. 26) у нашемъ законнику, којомъ е определѣно да они, кои имаю луде сынове, унуке или праунуке, ма когъ пола и степена, могу ѣмъ субституирати известна лица, и ако су пунолетни, по примеру пупилне субституціе; а ако се опамете, пада та замена, као и пупилна замена, коя пада пошто пупила постане пунолетна.

2. Тако у пупилной замени уређеной по горнѣмъ начину, два су тако реѣи тестаменты: еданъ отчевъ, другій сыновлѣвъ, као да е сынъ самъ себи наследника поставіо; известно е, да е еданъ тестаментъ за два случая, т. е. за два наследства.

3. Ако бы се ко побояо, да сынъ нѣговъ іошъ пупила, nebude по смрти нѣговой изложенъ опасности сплетака, збогъ того што явно добія заместителя, то треба да просту субституцію явно начини и у првой части тестаменты; ону пакъ субституцію, којомъ се заместитель позива, ако пупила постане наследникъ, на умре пре пунолетства, треба да напише одвоено, на краю тестаменты, и да ту часть особитимъ концемъ и воскомъ запечатити, а у првой части тестаменты да нареди, да се доцнѣе части тестаменты не отвараю за живота сына докъ е малолетанъ. Ясно е, да не смета да важи субституція малолетногъ сына то, што е напи-

сана на истимъ дасчицама, у којима ко себи наследника поставља, и ако се тимъ излаже пунила опасности.

4. Родитељи могу не само малолетной деци, постављеној за наследнике, субституирати тако, да, ако њимъ буду наследници и умру пре пунолетства, буде наследникъ онај кога они хоће, но могу субституирати и децу лишеној наследства: и тако у томъ случаю ако што пунила стече наследствомъ, легатима, или поклонима одъ сродника или пріјатеља, то све иде на заменителя. Све што смо казали о замени малолетне деце, или постављене за наследнике или искључене, разуме се и о посмрцама.

5. Деца својој нико неможе тестаментъ правити, ако и себи неначини; еръ є пуниланъ тестаментъ део и продуженъ отчиногъ тестамента, тако да, ако отчинъ тестаментъ неважи, ни сыновљивъ важити неће.

6. Може се субституирати или свакомъ детету, или ономе кое бы одъ њи последнѣ малолетно умрло; и то свакомъ, ако хоће да ниједно одъ њи не умре безъ тестамента; последнѣмъ, ако хоће да се међъ њима сачува у целости право законогъ наследства.

7. Малолетномъ субституира се или именце као *Тициѣ*, или уобште, као *кои ми годъ буде наследникъ*; којимъ речима зову се на замену, кадъ сынъ умре малолетанъ, они кой су и назначени за наследнике и постали, и за часть за коју су назначени наследницѣма.

8. Мушкомѣ се до 14. године може субституирати, женскомѣ до 12. године; после овога времена замена пада.

9. Страномъ, или пунолетномъ сыну постављеномъ за наследника, нико неможе тако субституирати: ако поставши наследникъ крозъ неко време

умре, да му другій буде наследникъ. Само се дозволява, да га може тестаторъ фидеикомисомъ обвезати, да другоме да наследство нѣгово, цело или одчасти; какво є то право на своє мєсту казаѣмо.

TIT. XVI. DE PUPILLARI SUBSTITUTIONE.

2. Igitur in pupillari substitutione secundum praefatum modum ordinata duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum filii, tanquam si ipse filius sibi heredem instituisset; aut certe unum est estamentum duarum causarum, id est duarum hereditatum.

5. Liberis autem suis testamentum facere nemo potest, nisi et sibi faciat; nam pupillare testamentum pars et sequela est paterni testamenti, adeo ut, si patris testamentum non valeat, nec filii quidem valebit.

8. Masculo igitur usque ad quatuordecim annos substitui potest, feminae usque ad duodecim annos; et si hoc tempus excesserint, substitutio evanescit.

ГЛАВА XVII.

КАКО ТЕСТАМЕНТИ ГУБЕ СНАГУ.

Gaj. II. 138. 144—147. l. 29. D. ad Scons.
trebell. XXXVI. 1.

Тестаментъ по закону начинѣтъ важи, докѣ се неуништи или неучини безполезнымъ.

1. Уништава се тестаментъ, кадѣ у истомъ станю остає завѣштатель, но кадѣ є право самогѣ тестаментѣ повреѣено. Ако ко после начинѣногѣ тестаментѣ, усвоѣ царскимъ рескриптомъ за сына онога кои є независанъ, или предѣ преторомъ, по нашой конституціи онога, кои є подѣ родительскомъ

влашћу, иъговъ се тестаментъ уништава као — агнатствомъ свога наследника.

2. Такође доцнѣмъ тестаментомъ по закону начинѣнимъ, првый тестаментъ уништава се: нити се пыта, да ли е ко по последнѣмъ тестаменту постао наследникъ или нѣ; гледи се само; да ли е у комъ случаю могао бити. Зато ако ко или небы хтео да буде наследникъ, или бы умрео за живота завештателя, или по смрти иъговой по пре него што се приміо наследства, или бы збогъ неиспуненія условія, подъ коимъ е поставлѣнъ за наследника, изгубіо право, у свимъ овимъ случаима завештатель умира безъ тестаментъ; еръ првый тестаментъ неважи што е доцнѣмъ уништень, а доцнѣи такође нема никакву силу, што по иѣму нико неостае наследникомъ.

3. Ако ко начинивши првый тестаментъ по закону, другій такође по закону начини, и ако е у иѣму наследникъ само за известіе ствари поставлѣнъ, опетъ првый тестаментъ пада, тако определише рескриптомъ Северъ и Антонинъ; заповѣдали смо да се ставе речи те конституціе, еръ е у нѣой осимъ тога іошъ нешто изражено. „Императори Северъ и Антонинъ Кокцею Кампану. Ветреба се сумняти, да тестаментъ доцнѣе начинѣнъ, и ако е у иѣму наследникъ за известіе ствари означень, важи по закону исто тако, као да нема спомена о стварима; но поставлѣный наследникъ дужанъ е да се задовољн са стварима кое су му дане, или съ допунѣнѣмъ четвртине по закону Фалцидія, и да да наследство ошима, кои су у првоме тестаменту поставлѣни были, збогъ метуты речій у другоме тестаменту, коима е изражено да важи првый тестаментъ.“ На овай начинъ тестаментъ се уништава.

4. И на другій начинъ губе снагу тестаменти по закону начинѣни, као кадъ онай кои е направіо

тестаментъ постане *capite minutus*; како се то догађа казааи смо у првој књизи.

5. У овомъ случаю зове се тестаментъ бесполезанъ. Истина и они тестаменти кои се уништаваю, постаю бесполезни, и они кои одма съ почетка нису по закону начинѣни бесполезни су: и обратно, за оне кои су по закону начинѣни, па су после збогъ *cap. deminutio* постали бесполезни, можемо рећи да су уништени. Но будући е много згоднѣе, да се особити узроцы особитимъ именомъ разликую, то се каже за неке тестаменте да су неправилно начинѣни, за неке кои су по закону начинѣни да се уништаваю или постаю бесполезнимъ.

6. Нису сасвимъ лишени дѣйства они тестаменти кои, у почетку начинѣни по закону, постану бесполезни збогъ *cap. deminutio*. Ёръ ако су запечатѣни печатима 7 сведока, може назначеный наследникъ притежаванъ добара по тестаменту добити, ако е само покойникъ быо и грађанинъ римскій и независанъ, кадъ е умрео; но ако е тестаментъ зато постао бесполезанъ, што е завѣщатель изгубио грађанство, или и слободу, или што се дао у усвоѣнъ и што е у време смрти быо подъ влашћу усвоителя, неможе назначеный наследникъ тражити притежаванъ добара по тестаменту.

7. Тестаментъ се може обезснажити самомъ вољомъ тестатора, тако, ако ко после начинѣногъ првогъ тестамента, стане другій правити, па га не сврши или зато што га е умирањъ препречило, или што се предомислио, наређено е у излогу закона бож. Пертинакса, да првый тестаментъ по закону начинѣнъ не постае бесполезанъ друкчѣе, осимъ ако и доцнѣи тестаментъ по закону уређенъ и свршенъ буде; ёръ не свршенъ тестаментъ безъ сумнѣ ништавъ е.

8. У истомъ излогу закона царъ е изявио, да онъ неће примити наследство онога, кои бы збогъ парнице поставио владоца за наследника; нити ће одобрити да важи тестаментъ, незаконо начинѣнъ у коме е самъ постављенъ за наследника, да бы се тымъ покрила неправилностъ тестамена; нити ће на основу самы речій име наследника примити, нити што примити по писменомъ акту, коме важностъ правна оскудева. У овоме су смыслу врло често бож. Северъ и Антонинъ рескрипте издавали: „и ако смо, веле, разрешени одъ закона, опетъ подъ законима живимо.“

TIT. XVII. QUIBUS MODIS TESTAMENTA INFIRMANTUR.

Testamentum iure factum usque adeo valet, donec rumpatur irritumve fiat.

4. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, veluti quum is, qui fecerit testamentum, capite deminutus sit; quod quibus modis accidat, primo libro retulimus.

ГЛАВА XVIII.

О ПРОТИВДУЖНОСТНОМЪ ТЕСТАМЕНТУ.

1. 2. D. de inoff. test. V. 2. l. 9. C. eod. III. 28.

Будући врло често родителѣи безъ узрока децу свою или лишаваю наследства или изоставляю, уведено е, да се деца могу тужити противу тестамена противдужностногъ, кадъ се жале, да су или неправедно исклучена, или неправедно изостављена, подъ изговоромъ, као да завештатель нѣ быо при памети кадъ е тестаментъ правіо. Ово се разуме, не да е завештатель заиста лудъ быо, но да е

истина начинію важанъ тестаментъ, но противанъ дужности любви; ерь кадь бы заиста было людъ, тестаментъ бы было ништавъ.

1. Могу се не само деца тужити да е родительскій тестаментъ противдужностанъ, но и родители то право имаю за дечиі тестаментъ. Сестра пакъ и братъ имаю првенство, по царскимъ конституціямъ (I. 27. C. III. 28) надъ недостойнымъ лицами, назначенимъ за наследники: дакле немогу се тужити противъ свакогъ наследника. Осимъ брата и сестре, когнати никомъ начиніомъ немогу тражити, ни тражећи добити.

2. Како природна тако и усвоена деца, по поделенію кое е у нашої конституціи (I. 10. C. VIII. 48), тако се текъ могу жалити на противдужностанъ тестаментъ, ако ни на какавъ другій правный начинъ немогу да добу до покойникова иманя; ерь кои на наследство цело или одчасти добу по другомъ праву, немогу се жалити на противдужностанъ тестаментъ. И посмрчадь могу се жалити, ако никакво право немаю.

3. Ово се тако има разумети, ако їмъ башъ ништа ніе одъ тестатора тестаментомъ остављено, што е уведено збогъ поштованя природе нашою конституціомъ (I. 30. C. loc. cit.). Ако їмъ е остављена ма каква часть наследства или стварь, оставивши се тужбе на противдужностность, они имаю право само да їмъ се допуни, оно што їмъ фали до четвертине законе части наследства, и то и ако ніе тестаторъ додао, да се има допустити по миѣнію поштены людій.

4. Ако таторъ у име пуниле, чіе е таторство имао, прими испоруку, по тестаменту њногоъ отца, кои татору самою ништа ніе оставіо, опетъ може у свое име жалити се на противдужностность тестаментъ.

5. И напротивъ ако се таторъ у име пуиле, којой нѣ ништа остављено, жали на противдужностъ, на изгуби, самъ таторъ не губи оно, што е нѣму у истомъ тестаменту завештано.

6. Дакле да се ко неможе жалити на противдужностность тестамента, мора имати четврту часть, или по праву наследія, или по праву испоруке, или фидеикомиса, или по поклону на случай смрти, или по поклону међъ живима (у онима само случаима кои се спомину у нашој конституціи), или на друге начине кои су изложени у конституціама.

7. Што смо казали о четврти, има се овако разумети: было да е еданъ, было да е више нѣи, којима се дозвољава тужити се на противдужностанъ тестаментъ, има њмъ се дати една четвртъ, да ю сарамерно поделе, т. е. четвртъ по мушкој части.

TIT. XVIII. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

4. Si tutor nomine pupilli, cuius tutelam gerebat, ex testamento patris sui legatum acceperit, quum nihil erat ipsi tutori relictum a patre suo, nihilominus poterit nomine suo de inofficioso patris testamento agere.

5. Sed et si e contrario pupilli nomine, cui nihil relictum fuerit, de inofficioso egerit, et superatus est, ipse tutor, quod sibi in eodem testamento legatum relictum est non amittit.

ГЛАВА XIX.

О КАКОВОИ И РАЗЛИЦЫ НАСЛЕДНИКА.

Gaj. II. 152—158. 161—163. l. 49. § 1. D. de hered. inst. XXVIII. 5. l. 16. pr. D. qui testam. XXVIII. 1. l. 22. C. de jure delib. VI. 30.

Наследници зову се или *нуждни*, или *свои и нуждни*, или *страни*.

1. Нужданъ е наследникъ робъ поставлѣнъ за наследника, зато тако названъ, што хтео не хтео, на свакий начинъ одма по смрти завештателя, постае слободанъ и нужданъ наследникъ. Зато они кои имаю сумниѣво иманѣ, обично роба свога на првомъ, другомъ или последнѣмъ степену поставляю за наследника, да поверительи ако се ненамире, добра подъ именомъ овогъ наследника, а не тестатора, узму у притежанѣ, или продаду, или меѣъ собомъ поделе. За ову незгуду та му се опетъ користъ дае, да оно што стече по смрти свога патрона, за себе задржава: и ако добра покойникова нису довольна за намиренѣ поверителя, они пакъ немогу продати оно, што е онъ набавио на другомъ основу.

2. Свои и нуждни наследници су, на пр. сынъ, кѣи, унукъ и унука одъ сына и остала деца, коя су само подъ влашћу покойника была. Но да унукъ или унука буду свои наследници, нѣ доста да су онъ или она подъ влашћу дединомъ у време нѣгове смрти были, но е нужно да е отаць нѣновъ, за живота свога отца, престао бити свой наследникъ, или смрћу или другимъ коимъ узрокомъ ослобоѣенъ одъ власти; еръ тада унукъ или унука на место свога отца долази. Свои се наследници зато тако зову, што су домаћи наследници, и јошъ за живота отчина сматраю се тако реѣи за господаре: одтуда, ако ко умре безъ тестамена, пре свега долази наследство деце. Нуждни се зато зову, што на свакий начинъ, хтели не хтели, како безъ тестамена тако и по тестаменту постаю наследници. Но преторъ овима дозвољава, да се могу ако хоѣе непримати наследства, да се тако подъ именомъ родитеља а не исте деце, добра поверительима даду у притежанѣ.

3. Остали, кои нису подъ влашћу тестатора, зову се страни наследници: и тако деца наша која нису подъ нашомъ власти, постављена одъ насъ за наследнике, страни су наследници: изъ тога узрока и они, које мати постави за наследнике, у истомъ су броју, еръ жене немаю децу подъ влашћу: у истомъ е броју и робъ одъ господара постављенъ за наследника, па после начинѣногъ тестаментѣ, одъ нѣга ослобођенъ.

4. При странимъ наследницима треба приметити, да се съ нѣма мора имати правленѣ тестаментѣ, было да се сами поставляю за наследнике, было да се поставляю они кои су подъ нѣиномъ влашћу. На то се пази у два времена: у време правленя тестаментѣ, да бы поставленѣ наследника важило, и у време смрти завѣштателя, да бы действо произвело. Шта више, мора се имати са постављенимъ наследникомъ правленѣ тестаментѣ, и кадъ прима наследство, было да е постављенъ просто или подъ условіемъ; еръ нарочито у време кадъ прима наследство, наследникъ мора бити способанъ. У среднѣ пакъ време, између правленя тестаментѣ и смрти тестатора или испуњеня условія, промена права нешкоди наследнику, будући се, као што смо рекли, пази само на три времена. Правленѣ тестаментѣ има не само онай, кои може правити тестаментъ, но и онай, кои по туђемъ тестаменту за себе или за другога набавити може, и ако самъ неможе правити тестаментъ: зато се каже да лудъ, немъ, по-смертче, дете, зависанъ чланъ фамиліе и туђъ робъ има правленѣ тестаментѣ; еръ и ако немогу тестаментъ правити, опетъ по тестаменту могу набавити за себе или за другогъ.

6. Страни наследници имаю право размыслити се, хоће-ли или неће примити се наследства. Но ако се онай, кои има право непримити се наследства,

умеша у наследна добра, или ако се прими наследства страный, кои се могао о томе размышлявати, онда неможе се после оставити наследства, ако нѣ малолетанъ одъ 25 година, ерѣ овима, као кадѣ се и у осталимъ свима стварима преваре, тако и ако се несмыслено приме наследства, помаже преторъ.

6 Треба знати да є бож. Адрианъ и пунолетномъ одъ 25 година помогао, кадѣ се после примлѣногъ наследства появише велики дугови, кои су были непознати кадѣ се примило наследство. Истина ово є бож. Адрианъ, единомъ само особито благодеянѣ указао, а после бож. Гордіанъ на войнике распро-стрео; но мы по благости, распрострли смо ово благодеянѣ на све наше поданике, и издали смо како праведну тако и благородну конституцію, кое ако се люди држе, могу и примити се наследства и быти обвезанимъ само у толико, колико вреде насле-ђена добра, и потOME нѣ ймъ нужна помоѣь про-мышляваня, осимъ ако волю, недржеѣи се правила у нашої конституціи, размышлявати и подвергнути се старомъ терету примана наследія.

7. Страный наследникъ поставлѣнъ тестамен-томъ, или безъ тестамена позванъ на закономъ на-следіе, може бити наследникъ или радеѣи као на-следникъ, или просто вољомъ да се прими наслед-ства. Као наследникъ ради онай, кои се са насле-ђенимъ стварима као наследникъ служи, као про-даваюѣи наследне ствари, или обделаваѣмъ и да-ванѣмъ подъ кирію добара; или кои ма на какавъ на-чинъ изяви или деломъ или речима свою волю да се прима наследства, ако само зна, да є онай, у чѣмъ онъ добрама као наследникъ ради, съ тестаментомъ или безъ тестамена уиурео и да є онъ нѣговъ на-следникъ. Радити као наследникъ значи радити као господаръ; ерѣ су стари са речи *heres* означавали господара. Као што страный самомъ вољомъ по-

стае наследникъ, тако и противномъ вољомъ одма се одъ наследства удалява. Ономе кои е одъ рођења немъ или глувъ, или е такавъ доцнѣ постао, ништа не смета да ради као наследникъ и да себи набави наследство, ако само зна шта ради.

TIT. XIX. DE HEREDUM QUALITATE ET DIFFERENTIA.

Heredes autem aut necessarii dicuntur, aut sui et necessarij, aut extranei.

3. *Ceteri, qui testatoris iure subiecti non sunt, extranei heredes appellantur; itaque liberi quoque nostri, qui in potestate nostra non sunt, heredes a nobis instituti, extranei heredes videntur; qua de causa et qui heredes a matre instituuntur, eodem numero sunt, quia feminae in potestate liberos non habent: servus quoque heres a domino institutus, et post testamentum factum ab eo manumissus, eodem numero habetur.*

5. *Extraneis autem heredibus deliberandi potestas est de adeunda hereditate vel non adeunda. Sed sive is, cui abstinendi potestas est, immiscuerit se bonis hereditariis, sive extraneus, cui de adeunda hereditate deliberare licet, adierit, postea relinquendae hereditatis facultatem non habet, nisi minor sit vigintiquinque annis; nam huius aetatis hominibus, sicut in ceteris omnibus causis deceptio, ita et si temere damnosam hereditatem susceperint, praetor succurrit.*

ГЛАВА XX.

О ИСПОРУКАМА.

Gaj. II. 191. 199. 202. 229 230. 232. 235. 238—241.; I. 1—3. C. Comm. de leg. VI. 43; I. 21. D. de probat. XXII. 3; I. 3. C. de legat. VI. 37; I. 112. § 1. D. eod. XXX; I. 1. C. de his quae poen. nom. VI. 41.

Садъ да видимо о испорукама: тай део права чини се да неспада у предметъ коимъ се занимамо (еръ говоримо о правнимъ начинима, на кое се ствари скупно могу набавити); но кадъ смо веѣъ о тестаментима, и наследницама кои се тестаментомъ поставляю, говорили, може се, не безъ основа, на овомъ месту разгледати овай правный предметъ.

1. Испорука є врста поклона, кои оставля покойникъ.

2. Одпре є было четири врсте испорука: *per vindicationem*, *per damnationem*, *sinendi modo*, *per praescriptionem*; и известне неке речи быле су употребљене, за сваку ову врсту, да се њима една врста одъ друге разликуе. Но царскимъ конституціјама светчаность овы речій сасвимъ є укинута. А мы конституціомъ (I. 1. 2. C. loc. cit.) кою смо начинили са великимъ старанѣмъ, желећи дати вољи покойника више снаге, и наклонѣни не речима по вољи његовой, наредили смо, да све испоруке буду єдне природе, и легатарі, ма каквимъ речима да ѣмъ се што остави, могу то тражити не само по личномъ, но и по стварномъ и хипотечномъ праву. Читанѣ те конституціе довольно є, да се види мудрость овы мера.

3. Мыслили смо да нетреба остати само при той конституціи. Кадъ смо видели да су се испоруке одпре строго ограничавале, а да се у фидеикомисама, као више изъ вољъ покойника происходеѣмъ,

давала већа слобода, нашли смо за нужно, да се све испоруке изравнаю фидеикомисима, и да нема међъ њима никакве разлике, па што немаю легати то да се допуни изъ фидеикомиса, а што испоруке више имаю, тимъ опетъ да се увећа природа фидеикомисима. Но да небы у првымъ почетцѣма права, излажући уеданпутъ оба ова предмета, задали теготе младимъ слушательима, нашли смо да е бо-
лѣ, посебице найпре о испорукама, а после о фидеикомисима говорити. Познавши природу оба права, они ће, већъ добро преправљни, лако схватити ову смесу, кою смо мы начинили.

4. Може се не само завештателѣва или наследникова, но и туђа стваръ завештати, тако да наследникъ буде приморанъ да е одкупи и да, или ако неможе да одкупи, да да њѣну процену. Ако е стваръ таква да неспада у трговину, наследникъ не дужанъ да да ни њѣну процену, на пр. ако бы завештао марсово по-
лѣ, базилике, храмове, или што друго, што е определѣно за явно употребленѣ; ерѣ тада неважи испорука. Кадѣ пакъ кажемо да се може и туђа стваръ завештати, то треба тако разумети, ако е покойникъ знао да е стваръ туђа, а не и ако не знао; ерѣ може бити небы завештао, да е знао да е туђа; тако е и бож. Пѣ рескриптомъ одредіо. Праведнѣ е, да онай кои тражи т. е. легатаръ има да докаже, да е покойникъ знао да завештава туђу стваръ, а не да наследникъ доказуе, да не знао да е туђа, ерѣ свагда тереть доказиваня пада на онога кои што тражи.

5. Ако ко остави стваръ коя е поверителю заложена, наследникъ мора е ослободити. У овомъ случаю, исто тако као и кадѣ се туђа стваръ, ако е покойникъ знао, да е стваръ обвезана; тако су и бож. Северъ и Антонинъ определили. А ако е по-

койникъ хтео, да легатаръ ослободи стварь на е то и казао, наследникъ не мора то чинити.

6. Ако е стварь туѣа завештана, па е легатаръ постао иѣнъ господарь, за живота завештателѣва, онда, ако е то куповиномъ постао, може натерати да му се плати цена, средствомъ тужбе *ex testamento*; а нема тога права, ако е постао господарь по каквомъ користномъ узроку, као по поклону или на другій кои подобанъ начинъ: ерѣ е уобичаено, да се два користна узрока на едномъ лицу и збогъ едне ствари стицати немогу. По овоме, ако коме два тестатора завештаю исту стварь, пита се, да ли е легатаръ стварь или процену добио; ерѣ ако е стварь добио, губи то право, почемъ веѣъ има стварь по користномъ узроку; ако е добио процену, има право тражити.

7. Ваљиво се може завештати и оно што несуществуе, но што ће сунтествовати, као плодъ кои ће на таквой земљи родити, или дете, кое роди таква робиня.

8. Кадѣ е иста стварь двоицы завештана, или саюжено или раздвоено, ако обоица доѣу до испоруке, ова се меѣъ шѣма деаи; а ако еданъ недоѣе, зато што одбацы испоруку, или умре за живота завештателѣва, или изъ другогъ когъ узрока, цела испорука прелази на оногъ другогъ легатара. Саюжено се завештава, кадѣ се на пр. каже: „Тицию и Сею роба Стиха даемъ и завештавамъ“; раздвоено овако: „Тицию роба Стиха даемъ и завештавамъ.“ На банъ кадѣ бы рекао: „истогъ роба Стиха“, опетъ се узима да е раздвоено завештано.

9. Ако онай коме е туѣа земля завештана, купи собственость безъ плодоуживаия, па после доѣе на иѣга и плодоуживанъ, онъ има право, каже Ю.іанъ, да тражи и да иште землю, будући плодоуживанъ у тражбини заузима место службености;

но судія има за дужность, да заповеди дати процену, пошто одвой плодоуживанѣ.

10. Ако ко легатарову стварь завешта му, испорука є безъ важности; єрѣ што є веѣъ нѣгово то нѣгово неможе више постати; па и ако є одтуѣи, нити му се дугує стварь, ни нѣна процена.

11. Ако ко завешта стварь своєю држеѣи да є туѣа, испорука важи, єрѣ више важи што постои, него што се мысли; па и ако є држао да є стварь легатарова, опетѣ важи, єрѣ се воля покойникова може остварити.

12. Ако тестаторѣ завешта своєю стварь па є одтуѣи, Целсѣ мысли, да є при свемѣ томѣ обвѣзанѣ, ако є нїє продао у намери да порече испоруку; тако су и бож. Северѣ и Антонинѣ определили. Исти су определили (l. 3. C. VI 37.), ко после начинѣногѣ тестаментѣ завештака добра да у залогу, узима се да непориче испоруку, зато легатарѣ има право противу наследника, да се добра одѣ поверительскогѣ потраживаня ослободе. Ако є ко одтуѣио часть завештане ствари, па свакий начинѣ дугує се неодтуѣена часть, а одтуѣена само тако, ако є одтуѣена безъ намере да се порече испорука.

13. Ако ко своме дужнику испорукомѣ опрости дугѣ, испорука важи, и не само да неможе наследникѣ одѣ дужника, или одѣ нѣговогѣ наследника, тражити наплату; него јошѣ може га наследникѣ натерати, да га ослободи. Може се и заповедити, да наследникѣ нетражи за известно време.

14. Напротивѣ, ако дужникѣ поверителю своме испорукомѣ остави оно што му дугує, легатѣ не важи ако у нѣму нема ништа више, него што се дугує, будуѣи се тада нѣимѣ ништа недобія. Но ако му є просто испорукомѣ оставио оно, што му є после известногѣ времена, или подѣ условіємѣ дуго-

вао, важи испорука, ерѣ се одма дугъ може тражити. Ако бы за живота завѣштателя рѣкъ дошао, или условъ испунио се, Папіянъ е писао, да испорука при свемъ томъ важи, будући е важила у почетку: што е истина; нисмо одобрили миѣніе оны кон мысле, да е уништена испорука, ерѣ е дошла у онаково стаѣ, у каквомъ небы могла постати.

15. Ако мужъ завѣшта жени миразъ, важи испорука, ерѣ у нѣой има више користи него у тужби *de dote*. Ако е завѣштао миразъ кон нѣе приміо, бож. Северъ и Антонинъ определили су, ако е просто завѣштао, испорука не важи; а напротивъ важи ако е назначіо, да се има узети известна сума новаца, или известна стварь, или таква сума, кон е означена у миразкомъ уговору.

16. Ако завѣштана стварь пропадне безъ кривиде наследника, пропада легатару. Ако туѣ робъ кон е завѣштанъ буде ослобоѣнъ, безъ узрока одъ стране наследника, овай нѣе обвезанъ. А ако е завѣштанъ наследниковъ робъ, па га овай ослободи, дужанъ е, каже Юліянъ; нити мари да ли е знао или нѣе, да е робъ завѣштанъ. И ако да роба другоме, па овай коме е данъ, ослободи га, опетъ е наследникъ обвезанъ, и ако нѣе знао да е тай робъ завѣштанъ.

17. Кадъ ко завѣшта робиню съ породомъ, и ако робиня умре, породъ иде по испоруцы. Исто е тако, ако се завѣштаю обични робови ¹⁾ са викарима, ²⁾ и ако помру обични, опетъ вицари иду по испоруцы. Ако се завѣшта робъ са пѣговимъ иманѣмъ, па робъ умре, буде ослобоѣнъ или одтуѣнъ, и испорука иманя пада. Исто е тако ако се завѣшта

¹⁾ Обичанъ робъ е кон има какво занимаѣ у служби свогъ господара.

²⁾ викаръ — *vicarius* — е робъ, кон по потреби заменяе обичногъ роба, у чѣмъ се пекулу и налази.

fundus instructus; ¹⁾ или *cum instrumento*; ²⁾ ерѣ кадѣ се одтуѣи земля, пада и испорука *instrumenti*.

18. Ако завештано стадо спадне на одну овцу, што остане може се тражити. Кадѣ се завешта стадо, ту долазе и оне овце, коє се причисле стаду, после начинѣногѣ тестаментѣ, тако каже Юліанѣ; (ерѣ є стадо едно цело одѣ разны глава, као што є зданіє едно тело одѣ саставлѣны каменя).

19. Кадѣ се завештаю зданія, онда и стубови и мермерѣ, кои су додати после тестаментѣ, иду са испорукомѣ.

20. Ако се завешта пекулѣ, безѣ сумнѣ све оно, чимѣ се онѣ увелича или умали за живота завештателя, на користь є или штету легатару. Ако што робѣ стече по смрти тестатора, но пре него што се наследство прими, Юліанѣ каже, ако є нѣму самомѣ га ослобоѣенѣмѣ завештанѣ пекулѣ, све што се стече пре примлѣногѣ наследія, нѣму користи, ерѣ право овогѣ легата утврѣує се, кадѣ се прими наследство; ако є пекулѣ завештанѣ страномѣ, овай се не користи умноженѣмѣ, ако се нїє пекулѣ умножіо изѣ самы оны стварій, коє га саставляю. Пекулѣ не дугує се ослобоѣеномѣ, ако нїє завештанѣ, а ако га господарѣ за живота ослобоѣава, доста є да му не узме пекулѣ; тако су и бож. Северѣ и Антонинѣ определили. Они су наредили (I. 6. § 4. D. XXXIII. 2.), кадѣ му се пекулѣ завешта, не узима се да му є оставлѣно да тражи новце, коє є издао на рачунѣ господара. Исти су определили, да се узима да є пекулѣ завештанѣ, кадѣ тестаторѣ заповеди, да робѣ постане слободанѣ,

¹⁾ *fundus instructus* то є земля, са свимѣ што є определѣно за нѣнѣ радѣ, ползу и приѣтностѣ.

²⁾ *fundus cum instrumento* естѣ земля са онимѣ што є определѣно за нѣнѣ радѣ само.

пошто положи рачунъ и плати остатакъ изъ свогъ пекула.

21. Могу се завештати како телесне, тако и без-телесне ствари. Следовательно оно, што се дугуе покойнику, може се завештати тако, да наследникъ буде обвезанъ право свое дати легатару, ако небы завештатель наплатио дугъ; ерѣ у овомъ случаю испорука уништава се. И ова испорука важи: „Да будешъ дужанъ наследниче, кућу нѣгову направити, или га одъ дуга ослободити.“

22. Ако се уобште робъ или што друго завешта, легатаръ има право да бира, ако завештатель нѣе друкѣе опредѣлио.

23. Испорука съ биранѣмъ, т. е. где є завештатель наредіо да легатаръ избере єдногъ одъ нѣговъ робова или други стваріи, имао є у себи тай условъ: ако самъ легатаръ нѣе за живота изабрао, онда ту испоруку нѣе могао на наследнике свое пренети. Нашомъ конституціомъ (I. 3. С. VI. 43) и ово є поправлѣно, и дозвољно є наследнику легатаровомъ да бира, ако то нѣе учинио легатаръ за живота. Разсудивши далѣ и ово смо у нашої конституціи додади: ако има више легатара, коима є дано право бирания, па се не сагласанаю у ствари, коя се има да избере, или єданъ легатаръ има више наследника, па се ови неслажу у избору, да небы пропала испорука, (као што су више правослова противу правде потврђивали), случай нека буде судія у овомъ избору, и тако нека надвлада миѣніє онога, на кога коцка падне.

24. Може се завештати само онима, са коима се има правленѣ тестамента.

25. Некада нису се могли неизвѣстнимъ лицыма оставити ни испоруке ни фидеикомиси; па ни войникъ нѣе могао то учинити, као што є бож. Адрианъ опредѣлио. За неизвѣстно лице држао се онай,

кога завештатель ніє могао себи точно представи-ти, као кадъ се каже: „Ономе, ко сыну моме да кћерь свою за жену, наследникъ мой нека да ту землю:“ такође се узимало, да се остављало неиз-вестнымъ лицима и оно, што се остављало онима, кои после начинѣногъ теста мента први постану кон-сулима: наипосле има и многи други оваквы при-мера. Слобода такође немогаше се дати неизвест-номъ лицу; ерѣ требаше именце робове ослободи-ти. И тоторъ се известанъ морао дати. Подъ из-вестнымъ пакъ назначенѣмъ, т. е. изъ известны ли-ца неизвестномъ, могло се валяно завештати, на пр: *Ономе одъ мои козната, кои су садъ, кои кћерь мою узме за жену, нека наследникъ мой да такову стварь.* Но царскимъ конституціяма наређено є, да се немогу вратити неизвестнымъ лицима остављени ле-гати и фиденкомиси, кои су погрешкомъ плаћени.

26. Посмртчету туѣмъ, ніє се могла испорука оставити: оно є туѣе посмртче, кое кадъ бы се ро-дило, небы было међъ своимъ наследницима теста-тора: зато одъ еманципираногъ сына зачетъ упуць, деди беше странно посмртче.

27. Ни ово ніє сасвимъ безъ праведне поправки остављено, ерѣ у нашъ законикъ стављена є кон-ституція (I. I. C. VI. 48) којомъ є и овоме помо-жено, не само што се тиче наследства, него и испо-рука и фиденкомиса; што ће се очевидно показати самимъ читанѣмъ те конституціє. За тотора, ни по нашої конституції, неможе се дати неизвестно ли-це, ерѣ са определеношћу мора се свакій о тотор-ству свога потомства старати.

28. Туѣе посмртче и пре се могло, и садъ се може за наследника поставити, ако ніє у утроби оне, коя по закону неможе бити наша жена.

29. Кадъ бы ко погрешіо у имену или презиме-ну легатара, (сfr. I. 4. C. VI. 25), ако нема сумњѣ о

лицу, испорука ништа мањѣ важи; тако е и што се тиче наследника, и то е праведно: ерѣ су имена начинѣна да се њима означе люди, а ништа не мари, ако се то и на другій начинѣ може учинити.

30. Овоме е најближе оно право правило, да погрешно назначенѣ не квари испоруку, као кадѣ ко овако завешта: *Роба мога Стиха, кои се у кући мојој родио, даемъ, завештавамъ*; ерѣ и ако се нѣ у његовой кући родио, него е купленѣ, ако е само известно о коме е робу речѣ, испорука е важна. Исто тако, ако бы га ко овако назначио: *Стиха роба, кога самъ купио одъ Сел*, а купио га е одъ другогъ, важи испорука, ако нема сумњѣ о коме е робу речѣ.

31. Јошѣ више нешкоди испоруцы погрешанѣ узрокъ, као кадѣ ко овако каже: *Тицію, зато што е за време мога одсуства о моимъ пословима старао се, Стиха даемъ, завештавамъ*; или овако: *Тицію, зато што самъ његовомъ одбраномъ одъ главногъ обтуженя ослобођенъ, Стиха даемъ, завештавамъ*; ерѣ и ако Тицие нѣ никадѣ бринуо се о пословима завештателя, нити е овай одбраномъ његовомъ ослобођенѣ, опетѣ испорука важи. Но другчије е, ако е узрокъ израженѣ подѣ условіемъ, на пр. овако: *Тицію, ако се бринуо о моимъ пословима, земљу даемъ, завештавамъ*.

32. Пыта се да ли можемо робу наследниковомъ ваљно испорукомъ оставити. Известно е, да проста испорука неважи, нити што ползуе, ако изађе исподѣ власти наследника за живота завештателя, ерѣ што небы важило, кадѣ бы завештатель умро одма после начинѣногъ тестамента, то неможе важити зато, што е онѣ дуже живио. Испорука подѣ условіемъ важи, но тада треба да испытамо: да-ли е робѣ престао бити подѣ власти наследника, онда кадѣ се његово право утврдило.

33. Напротивъ, кадъ се робъ постави за наследника, нема сумнѣ да се господару нѣговомъ, може и безъ услова испорукомъ оставити; ерѣ и кадъ бы завѣштатель умро одма после начинѣногъ теста-мента, опетъ небы было сигуранъ, да ће се право на испоруку утврдити на оноемъ, кои буде наследникъ; почемъ е наследство одвоено овде одъ испоруке, и збогъ онога роба може другій ко а не легатаръ постати наследникъ, ако робъ пре, него што при-ми наследство, пређе подъ власть другога, или осло-боженъ самъ постане наследникъ; у овимъ случа-ма важи испорука. Но ако бы у истомъ положеню остао, и приміо наследство по заповести легатара, испорука губи снагу.

34. Одпре нѣ се могло важно завѣштавати пре поставлена наследника, зато што тестаменти до-біяю снагу изъ поставлена наследника, и збогъ тога се ово сматра тако рећи за главу и основъ целогъ тестамена. Изъ истогъ узрока ни слобода нѣ се могла дати пре поставлена наследника. Бу-дући смо напнли за непаметно, да се следуе редъ писмена, (на што се и одпре викало), а да се пре-зире воля завѣштательва, то смо нашоомъ конети-туціомъ (може быти I. 24. C. VI. 26) и тай недоста-такъ поправили, и дозволили да се може и пре по-ставлена наследника, и у средини тога поставлена, оставити ма каква испорука, а много више слобо-да, коя више наклоности заслужуе, него остане испоруке.

35. Такође нѣ се могло чинити испоруке, коє бы се имале извршити после смрти наследника или ле-гатара, на пр. ако се овако каже: *кадъ умре мой наследникъ, дамъ, завѣштавамъ*; такође: *дамъ пре него што умре наследникъ или легатаръ*. Равнимъ на-чиномъ и ово смо поправили (I. 11. C. VIII. 38) да-вајући снажностъ оваквимъ легатима на подобіе фи-

деикомиса, да небы и у овоме испоруке быле горе него што су фиденкомиси.

36. Испоруке, порицаня и пренашаня испоруке, у име казни, бесполезно су се чинила. Узима се да е у име казни испорукомъ остављено, кадъ се оставя тако, да се натера наследникъ да што учини или неучини, као кадъ ко овако напише: *ако наследникъ мой кхерь свою за Тиція уда (или напротивъ, неуда) нека да 10 златица Сею*; или кадъ бы овако казао: *ако наследникъ мой роба Стиха отуђи (или напротивъ, неотуђи) нека да Тицію 10 златица*. И овога правила тако су се држали, да се у превеѣь многимъ царскимъ конституціама налази, да ни владатель неће примити, што му се у име казни завешта: нити су такве испоруке важиле и у военомъ тестаменту, и ако се иначе при тестаментнимъ расположеньима войника, врло ако пазило на волю нѣіову: шта више ни слобода се нѣ могла дати у име казни: тымъ више ни наследникъ у име казни нѣ се могао додати, мышляше Сабинъ, као кадъ се каже: *Тиціе нека е мой наследникъ, ако Тиціе кхерь свою, Сею за жену да, Сей нека е такође мой наследникъ*; еръ шта мари средство принуде употребљено противъ Тиція, састояло се оно у даваню испоруке, или у додатку едногъ санаследника. Нама се нѣ допала оваква претераность, и конституціомъ определи смо (l. I. C. VI. 41) да се уобште све што се оставя, и ако бы у име казни было остављено, поречено или на другогъ пренешено, ништа неразликуе одъ осталы испорука у даваню, порицаню или пренашаню, осимъ оны расположена, коя бы имала за цель да принуде на оно што е немогуѣе, законима забранѣно или безчестно: еръ наравъ мога времена недопущта, да важе таква расположена.

TIT. XX. DE LEGATIS.

1. Latum itaque est donatio quaedam a defuncto relicta.

4. Non solum autem testatoris vel heredis res, sed etiam aliena legari potest, ita, ut heres cogatur redimere eam et praestare, vel, si non potest redimere, aestimationem eius dare.

7. Ea quoque res, quae in rerum natura non est, si modo futura est, recte legatur, veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

10. Sed si rem legatarii quis ei legaverit, inutile est legatum, quia, quod proprium est ipsius, amplius eius fieri non potest; et licet alienaverit eam, non debetur nec ipsa, nec aestimatio eius.

13. Si quis debitori suo liberationem legaverit, legatum utile est, et neque ab ipso debitore, neque ab herede eius potest heres petere, nec ab alio, qui heredis loco est; sed et potest a debitore conveniri, ut liberet eum. Potest autem quis vel ad tempus iubere, ne heres petat.

18. Si grex legatus fuerit posteaque ad unam ovem pervenerit, quod superfuerit, vindicari potest. Grege autem legato, etiam eas oves, quae post testamentum factum gregi adiiciuntur, legato cedere Julianus ait (est enim gregis unum corpus ex distantibus capitibus, sicut aedium unum corpus est ex cohaerentibus lapidibus).

22. Si generaliter servus vel alia res legetur, electio legatarii est, nisi aliud testator dixerit.

24. Legari autem illis solis potest, cum quibus factio testamenti est.

26. Postmo quoque alieno inutiliter legabatur: est autem alienus postumus, qui natus inter suos heredes testatori futurus non est: ideoque ex emanci-

pato filio conceptus nepos extraneus erat postumus avo.

28. Postumus autem alienus heres institui et antea poterat et nunc potest, nisi in utero eius sit, quae iure nostro uxor esse non potest.

35. Post mortem quoque heredis aut legatarii simili modo inutiliter legabatur, veluti si quis ita dicat: *quum heres meus mortuus erit, do lego*; item: *pridie quam heres aut legatarius morietur*. Sed simili modo et hoc correximus, firmitatem huiusmodi legatis ad fideicommissorum similitudinem praestantes, ne vel in hoc casu deterior causa legatorum, quam fideicommissorum inveniat.

ГЛАВА XXI.

О ПОРИЦАНЮ И ПРЕНАЩАНЮ ИСПОРУКА.

Порицанъ испорука стааю е, было да се чини у истомъ тестаменту или у кодицилу; было да се порицанъ учини противнымъ речима, (као кадъ ко оно што е овако завештао: даемъ, завештавамъ, овако порече: педамъ, незавештавамъ); или речима не противнымъ, т. е. другимъ ма каквимъ изразомъ.

1. Испорука може се пренети одъ едногъ лица на друго, као кадъ се каже: *роба Стиха, кога самъ завештао Тицію, давамъ, завештавамъ Сею*, было да е у истомъ тестаменту, или у кодицилу то учинио; у овомъ случаю уедно има и порицанъ за Тиція и даванъ за Сея.

TIT. XXI. DE ADEMTIONE ET TRANSLATIONE LEGATORUM.

ГЛАВА XXII.

О ЗАКОНУ ФАЛЦИДІЯ.

Gaj. II. 124—127; l. 73. pr. D. ad. l. falc. XXXV. 2.

Остає да говоримо о закону Фалцидія, коимъ су недавно легати ограничені. Одрпе се по закону XII. таб. могло тако слободно завештавати, да се и цело имањ у испорукама могло исцрпјети, (еръ е тай законъ овако гласіо: Иако завешта са своимъ имањмъ, тако нека е право); но видло се да треба ограничити овакву слободу завештаваня; то се учинило и у интересу самы завештателя, будући су многи умирали безъ тестамента, почемъ назначени наследници збогъ мале или никакве користи, нису хтели примати се наследства. Како су о овоме предмету довшени закони Фурія и Воконія, па нїданъ одъ тій закона нїе быо дозволяњ, да стваръ коначно уреди, тако е скоро изданъ законъ Фалцидія, кои опредѣлює да се неможе завештати више одъ $\frac{3}{4}$ целогъ иманя, т. е. было да е еданъ или више наследника поставлїно, кодъ њи да остане четвртъ.

1. Кадъ су поставлїна два наследника на пр. Тиціє и Сей, ако е часть Тицієва или сасвимъ исцрпљїна легатима, кои су поименце њму на теретъ оставлїни, или е обтерефена више одъ $\frac{3}{4}$ а Сей или нема испорука на своіой части, или ови часть њгову само у пола умаляваю, пыта се, треба-ли да Тиціє, будући Сей четврту часть целогъ наследства или и више има, ништа незадржи одъ испорука, коима е њгова часть обтерефена? Опредѣлили смо, да може задржати да сачува четврту часть своє части; еръ рачунъ по закону Фалцидія, има се применити на свакогъ наследника посебице.

2. Да бы се опредѣлила величина иманя, на кое се односи законъ Фалцидія, треба гледати време смрти. Тако на пр. ко има иманя за 100 златица, на

завешта 100 златица, ништа не помаже легатарима, ако се наследство, пре него што се прими, тековиномъ робова, породомъ робиня или плодомъ стоке коя припада наследству, толико увеличи, да наследнику, пошто плати 100 златица у име испоруке, опетъ остане четвртъ наследија; нужно е да се при свемъ томъ четвртъ одъ испоруке узме. Напротивъ, ако бы 75 завештао, па бы пре него се прими наследство, толико опала добра, збогъ пожара на примеръ, страдања на води, или смрти робова, да не остане иманя више одъ 75 златица или и мањ; легати мораю се у целости исплатити. То не шкоди наследнику, еръ е онъ слободанъ да неприми наследство; што чини, да е нужно легатарима да се са наследникомъ поравнаю, да небы збогъ оставке тестаментa све изгубили.

3. Кадъ се хоће да чини рачунъ по закону Фалцидија, треба најпре извадити дугове, погребне трошкове и вредност ослобођенихъ робова: тада се оно што остане тако рачуни, да одъ тога четврта часть остане кодъ наследника, а три части да се поделе међъ легатаре, саразмерно спрамъ онога што е свакоме одъ њихъ завештано. Узмемо на пр. да е 400 златица завештано, и да цело иманѣ изъ кога треба извадити испоруке, износи 400 злат., тада се $\frac{1}{4}$ одъ свакогъ легатара мора узети; ако узмемо да е завештано 350 онда треба узети одъ свакога осму часть: ако е завештано 500 онда најпре пету часть треба одбити, а после $\frac{1}{4}$ узети; најпре се има извадити оно што прелази иманѣ, па после оно што кодъ наследника има да остане.

TIT. XXII. DE LEGE FALCIDIA.

Superest, ut de lege Falcidia dispiciamus, qua modus novissime legatis inpositus est. Quum enim

olim lege duodecim tabularum libera erat legandi potestas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare (quippe ea lege ita cautum esset: *uti legassit suae rei, ita ius esto*), visum est hanc legandi licentiam coarctare; idque ipsorum testatorum gratia provisum est ob id, quod plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis heredibus pro nullo aut minimo lucro hereditates adire. Et quum super hoc tam lex Furia quam lex Voconia latae sunt, quarum neutra sufficiens ad rei consummationem videbatur, novissime lata est lex Falcidia, qua cavebatur, ne plus legare liceret, quam dodrantem totorum bonorum, id est, ut, sive unus heres institutus esset sive plures, apud eum eosve pars quarta remaneret.

2. Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidia redigitur, mortis tempore spectatur...

ГЛАВА XXIII.

ФИДЕИКОМИСНА НАСЛЕДСТВА.

Gaj. II. 246—248. 250. 251. 253. 254—259. I. 32.

C. de fideic. VI. 42.

Да преѣмо на фидеикомисе. Найпре да видимо фидеикомисна наследства.

1. Треба знати да у прва времена фидеикомисни нису имали снаге, будући се нико не натеривао противъ вољѣ, да испуни оно за што е молѣнѣ. Кадѣ су хтели да онима оставе наследство или испоруке, кои нису могли примити, онда су се ослањали на веру оны, кои су могли по тестаменту примати: зато се ова расположења и зову фидеикомиси, што нису имала никакве правне обвезаности, но само поштенѣ — *fides* — оны, кои су были молѣни. После е првѣи быо бож. Августѣ, кои е два трипутѣ, или збогѣ лица, или што се казало да е нѣговимѣ

спасеніѣмъ когодъ моѣнѣ, или збогъ знатногъ издѣйства неки, заповедію консулима да власть свою употребе. То є было праведно и по жельи народа, те зато мало по мало то посредованѣ власти обрати се у постоянно судство; и толико су се показали благонаклони спрамъ фиденкомиса, да є полово и особитый преторъ поставѣнѣ, кои бы о нѣима решавао, и тай се звао фиденкомисарный преторъ.

2. Пре свега треба знати, да є нужно да се когодъ непосредственно по testamentу постави за наследника, па да се повери нѣговомъ поштению, да то наследство на другогъ пренесе: иначе неважи testamentъ у коме нико нѣе поставѣнѣ за наследника. Кадъ бы ко данле рекао: *Луцій Тицій нека буде наследникъ*, могао бы додати: *молимъ те Луцій Тицій, кадъ наследство мое можешъ прилити, да га Гаю Сею дашъ, вратишъ*. Може ко наследника молити и да часть само врати; а слободно му є да остави фиденкомисъ или просто, или съ условомъ, или на рокъ.

3. И кадъ се преда наследство, онай кои є предао, остає ништа маиѣ наследникъ, онай пакъ кои є приміо наследство, часть є было уподобѣнѣ наследнику, часть легатару.

4. У време Нерона, кадъ су Требеліе Максимъ и Еней Сенека были консули, начинѣнѣ є еданѣ Сен-Консултъ, коимъ се определява, ако се наследство има по фиденкомису предати, да се сва права, коя по граѣанскомъ праву принадаю наследнику и противу нѣга, даду оное и противъ онога, коме є дано наследство по фиденкомису. После овогъ сенатус-консулта, почео є давати преторъ полезне тужбе оное и противу онога, кои є приміо наследство, као наследнику и противъ наследника.

5. Но почемъ назначени наследницы, кадъ су моѣли да цело или скоро цело наследство врате,

збогъ никакве или мале користи, нису хтели да се примаю наследства, па су збогъ тога пропадали фиденкомиси, то е сенатъ у време Веспасіана Августа, кадъ су Пегазъ и Пузіо были консули, опредѣлио, да може онай кои се умољава да врати наследство, задржати четвртъ, као што се може по закону Фалцидія, задржати четвртъ изъ испорука. Тодико се могао задржати и у поединимъ стварима, коє се фиденкомисомъ остављаю. По овомъ Сен-Консулту, самъ наследникъ сноси теретъ наследія, а онай кои е по фиденкомису добио часть наследства, сматрао се као почастни легатаръ, т. е. као онакавъ легатаръ, коме е часть добара завештана; та врста испоруке зваше се *partitio*, будући е легатаръ са наследникомъ дѣлио наследство. Одтуда, какве су се стипулаціє могає чинити између наследника и почастногъ легатара, такве су се могає учинити између онога, кои е по фиденкомису примао наследство, и наследника, т. е. да користъ и штета проистичуће изъ наследства, буду общте обоицы саразмерно части свакога.

6. Дакле, ако се ко назначенъ за наследника моли, да неврати више одъ $\frac{3}{4}$ наследства, тада се по Сен-Консулту Требеліанскомъ враћало наследство, и наследне тужбе даване су саразмерно противъ обоице; противу наследника по праву грађанскомъ, а противу онога кои е примао наследство по сенатусконсулту Требеліанскомъ, као противу наследника. Но ако е мољѣнъ да врати више одъ $\frac{3}{4}$ или цело наследство, тада се употребљавао Сен-Консултъ Пегазовъ, и наследникъ кои се едномъ прими наследства, ако га е само приміо своєвольнo, (или задржао четвртъ, или е нехтео задржати), самъ сноси теретъ наследія. Само, задржавши $\frac{1}{4}$, долазиє су стипулаціє *partis et pro parte*, као између почастногъ легатара и наследника; а ако бы вра-

тіо цело наследство, долазнае су стипулаціе *emptae et venditae hereditatis*. Ако назначеный наследникъ неће да прими наследство, зато што му се чини, да ће му бити одъ штете, наређуе се Сен-Консултомъ Пегазовимъ, да по заповести преторовой прими и врати наследство, ако то жели онай, коме се има по молби вратити; па се онда оное и противу онога кои прими наследство, даду сва права као по С.-Консулту Требеліанскомъ: у томъ случаю нису нуждне никакве стипулаціе, єрѣ стицаємъ оба С. Консулта у овомъ примеру, уєдно се и онай што враћа у безбедность поставља, и наследне тужбе даю се оное и противу онога, кои прима наследство.

7. Но будући се на стипулаціе по С. Консулту Пегазовомъ и у старо време нерадо гледало, а у више случаєва Папиніанъ, одличанъ мужъ, назива њ лукавимъ, и будући се нама у законима просто-та више допада него заплетеность, то смо, размысливши како о подобностима тако и о разликама оба Сен-Консулта, наредили да се укине С. Консултъ Пегазовъ, кои є доцнїе начинїиъ, па да сву власть добїе С. Консултъ Требеліановъ, тако, да се по њмъ фидеикомисна наследства враћаю, било да наследникъ има по волїи завѣштателя четврту часть, или више, или мањ, или сасвимъ ништа; да у случаю ако или ништа нема, или има мањ одъ четврти, може или $\frac{1}{4}$ задржати, или што чали допунити, или вратити ако є платїо, почемъ се тужбе деле између наследника и фидеикомисара, саразмерно части свакога, као по С. Консулту Требеліановомъ. А ако бы цело наследство своєвольнo вратїо, све наследне тужбе даю се фидеикомисару и противу њга. И оно што є нарочито главно было у С. Консулту Пегазовомъ, т. є. кадъ назначеный наследникъ неће да прими наследство, да се може

приморати да цело наследство врати фиденкомисару, кои то жели, и да сва права иду њѣму или противъ њѣга, то све пренели смо у С. Консултъ Требеліановъ; тако по њѣму натераће се наследникъ, ако самъ неће да се прими, а фиденкомисаръ жели да му се да наследство, па да никаква ни користъ ни штета непроизлази одтуда за наследника.

8. Ништа немари, да-ли є когодъ постављѣнъ за наследника целогъ иманя, па молѣнъ да врати цело наследство или часть; или є постављѣнъ за наследника неке части, па молѣнъ да целу ту часть, или часть те части врати; ерѣ и у овоме случаю, све оно треба наблюдавати, што смо рекли за враћанѣ целогъ наследства.

9. Кадъ бы ко молѣнъ было да врати цело наследство, задржавши или узевши какву стварь, која садржи четвртъ као землю или друго што, такође се враћанѣ чини по С. Конс. Требеліанскомъ, као да бы было молѣнъ, да задржи четвртъ а остало наследство да да. Но то є важно што у првомъ случаю, т. є. кадъ се наследникъ опуномоѣи да задржи или узме опредѣљну какву стварь, или новацъ, па врати наследство, по ономе С. Консулту све скупа тужбе превашаю се на фиденкомисара, и стварь која остає кодъ наследника, остає кодъ њѣга безъ икаквогъ наследногъ терета, као да є добио ту стварь по испоруцы; у другомъ пакъ случаю, т. є. кадъ се наследникъ умољава, да задржавши четвртъ врати наследство, и онъ то учини, тужбе се деле, и за $\frac{3}{4}$ предазе на фиденкомисара, а за $\frac{1}{4}$ остаю на наследнику. Шта више, кадъ бы завѣштатель опуномоѣи назначеногъ наследника, да задржи или узме предметъ, кои бы састављао највећу часть наследія, опетъ све наследне тужбе прешле бы на фиденкомисара и противъ њѣга, зато му треба да промисли да-ли є у њѣговомъ интересу да прими. Тако є, ако

е наследнику дозвољено да две или више ствари задржи или узме, па се умољава да да наследство. Исто е тако, ако му се дозволи да узме или задржи известну суму, која садржи четврту или и већу часть наследства, па се моли да врати наследство. Што смо рекли о овоме, који е постављенъ за наследника целогъ имања, то смо пренели и на онога, који е постављенъ за наследника едне части.

10. Осимъ тога, ако ко безъ тестаментa умире, може молити онога за кога зна да ће га наследити по грађанскомъ или преторскомъ праву, да цело своє наследіе, или часть едну, или какву стваръ, као: землю, роба, новацъ, другоме да, а испоруке осимъ тестаментa не важе.

11. И онај коме се дає, може се молити, да то онетъ другоме да или у целости, или одчасти, или и штогодъ друго.

12. Будући су у почетку фидеикомиси зависили одъ поштеня наследника, и по томе имали су и име и природу, зато њимъ е бож. Августъ дао праву обвезаностъ; и мы смо не давно, желећи превaziћи нетогъ владателя, приликомъ едногъ дела, кое намъ е изложио Трибонијанъ, изреданъ мужъ, квесторъ у двору, начинили конституцію (l. 32. C. cit.) којомъ смо расположили: ако тестаторъ на веру свога наследника остави, да овај преда другоме наследство или особитый фидеикомисъ, па се то небы могло доказати ни писмено, ни чрезъ 5 сведока, кои е брой у фидеикомисима законый брой, него или е было мањ одъ 5 сведока, или нико ніе ни было при завештаню, тада, было да е отацъ наследника или другій ма ко, на поштенъ наследника ослоњо се, и мољо га да овај што на другогъ пренесе, ако наследникъ неверно шехтедиє да испуни предаю, одричући да е онъ тымъ обвезанъ, фидеикомисаръ може му поднети заклетву пошто се најпре самъ за-

куне да неће клеветати, и тада наследникъ има или заклетву положити, да ништа таково не чуо одъ тестатора, или ако неће да положи заклетву, има се приморати на испуњење общегъ или почастногъ фиденкомиса; тако неће пропасти последня воля завѣштателя, поштеноу наследниковомъ поверена. Исто то треба наблюдавати и ако є чимъ подобнымъ обвезанъ легатаръ или фиденкомисаръ. Ако овај о коме се каже да є тако обвезанъ, истина признає да му є нешто за другога остављено, но прибегава субтильности закона, онда свакојко треба га осудити на извршење.

TIT. XXIII. DE FIDEICOMMISSARIIS HEREDITATIBUS.

Nunc transeamus ad fideicommissa. Et prius de hereditatibus fideicommissariis videamus.

3. Restituta autem hereditate, is quidem, qui restituit, nihilominus heres permanet, is vero, qui recipit hereditatem, aliquando heredis, aliquando legatarii loco habebatur.

8. Nihil autem interest, utrum aliquis ex asse heres institutus aut totam hereditatem aut pro parte restituere rogetur, an ex parte heres institutus aut totam eam partem aut partem partis restituere rogetur, nam et hoc casu eadem observari praecipimus, quae in totius hereditatis restitutione diximus.

10. Praeterea intestatus quoque moriturus potest rogare eum, ad quem bona sua vel legitimo iure vel honorario pertinere intelligit, ut hereditatem suam totam, partemve eius, aut rem aliquam, veluti fundum, hominem, pecuniam, alicui restituat, quum alioquin legata, nisi ex testamento non valeant.

11. Eum quoque, cui aliquid restituitur, potest rogare, ut id rursum alii aut totum, aut pro parte, vel etiam aliquid aliud restituat.

ГЛАВА XXIV.

О ПОЄДИНЫМЪ СТВАРИМА, КОЕ СЕ ФИДЕЙКОМИСОМЪ
ОСТАВЛЯЮ.

Gaj. II. 249. 260—267; I. 6. C. de fideic. libert. VII. 4.

И поєдине ствари могу се фидейкомисомъ оставити, на пр. земля, робъ, хальина, сребро, новацъ, па се може или самъ наследникъ молити да другоме врати, или легатаръ, премда се легатаръ испорукама неможе теретити.

1. Завештатель може фидейкомисомъ оставити не само свое ствари, но и наследникове, легатарове, фидейкомисарове или другоъ ма когъ. Тако легатаръ и фидейкомисаръ могу бити молѣни, не само да пренесу ону стваръ коя ѣмъ е оставѣна, него и другу какву, иѣину или туѣу. Ово само треба приметити, да се нико неможе умолявати, да пренесе више, него што е самъ приміо по тестаменту; еръ за вишакъ бесполезанъ е фидейкомисъ. Кадъ се туѣа стваръ фидейкомисомъ оставя, онай кои е молѣнъ мора или е одкупити и дати, или нѣну процену платити.

2. И слобода се робу може дати фидейкомисомъ, кадъ се моли наследникъ, легатаръ или фидейкомисаръ да га ослободи. Нетиче се да-ли тестаторъ моли за свога роба, или за роба наследниковогъ, или легатаровогъ, или и туѣегъ. По томе, ако е туѣъ робъ мора се одкупити и ослободити: но кадъ господаръ неѣе да га прода, ако само нѣе ништа приміо по тестаменту одъ онога кои оставя слободу, фидейкомисна слобода неуништава се одма,

него се одлаже, будући се слобода може дати до-
цниѣ, кадъ се покаже прилика да се робъ може од-
купити. Ко се ослободи по фидеикомису, непостае
ослобођеникъ тестатора, и ако е тестаторовъ робъ,
но ослобођеникъ онога, кои га ослободи. Но онай,
кои се непосредствено тестаментомъ учини слобод-
нимъ, ослобођеникъ е самогъ тестатора, и зове се
originus. Само онай може се непосредствено теста-
ментомъ ослободити, кои е быо тестаторовъ и
онда, кадъ е овай правіо тестаментъ и онда кадъ е
умрео. Непосредствено се дае слобода, не кадъ те-
статоръ моли другогъ да овай роба ослободи, него
кадъ хоће да робъ по нѣговомъ тестаменту поста-
не слободанъ.

3. Речи коѣ се пайвише при фидеикомисима упо-
требляваю ово су: тражимъ, молимъ, хоћу, пала-
жемъ, оставлямъ на твое поштенѣ: свакій одъ овы
израза тако важи, као сви скупа.

TIT. XXIV. DE SINGULIS REBUS PER FIDEICOM- MISSUM RELICTIS.

Potest autem quis etiam singulas res per fidei-
commissum relinquere, veluti fundum, hominem, ve-
stem, argentum, pecuniam numeratam; et vel ipsum
heredem rogare, ut alicui restituat, vel legatarium,
quamvis a legatario legari non possit.

3. Verba autem fideicommissorum haec maxime
in usu habentur: *peto, rogo, volo, mando, fidei tuae
committo*: quae perinde singula firma sunt, atque si
omnia in unum congesta essent.

ГЛАВА XXV.

КОДИЦЫЛИ.

1. 6. pr. § 1. D. de jure codic. XXIX. 7.

Познато е да пре Августа пису се употреблява-
ли кодицыли; првый е увео кодицыле Луціе Леп-

туль, кои є фиденкомисе почео. Кадъ є умирао у Африцы, писао є кодицыле потврђене тестаментомъ, коима є молю Августа, да нешто учини фиденкомисомъ; и кадъ є бож. Августъ волю нѣгову испунио, после су и други подражаваюћи нѣму, извршивали фиденкомисе, и кѣи Лентулова испунила є испоруке, коє по праву нїє морала. Кажу, да є Августъ сазвао правослове, међъ коима беше и Требаціє, кои є тада быо найзнатнии, и пытао їй, да ли се може ово примити, и да-ли нїє употребленъ кодицыла несагласно съ правомъ; да є Требаціє саветовао Августа, да то допусти, казавши да є врло полезно и нужно грађанима збогъ велики и дальшы путованя, коя су стари чинили, да бы се могао баръ кодицыль начинити, кадъ се тестаментъ небы могао направити. После тога кадъ є и Лабеоу правіо кодицыле, нико се нїє сумняо, да су кодицыли правомъ дозвољени.

1. Кодицыли могу се правити не само после начинѣногъ тестамента, него може се, умирајући безъ тестамента, оставити фиденкомисе у кодицылима. Кадъ су кодицыли начинѣни пре тестамента, они немаю силу друкѣ, осимъ ако нарочитомъ доцніомъ вољомъ потврђени буду, као што каже Папиніанъ. Но бож. Северъ и Антонинъ рескриптомъ одредише, да се може искати фиденкомисъ по онимъ кодицылима, кои су пре тестамента начинѣни, ако се покаже да онай, кои є доцніє правіо тестаментъ, нїє одступіо одъ вољѣ, кою є у кодицылима изразио.

2. Наследство неможе се кодицылима ни дати ни узети, да се небы помешало право тестаментско съ кодицылскимъ, зато се нѣма неможе ни исклученъ одъ наследства учинити. Но наследство се кодицылима неможе ни дати ни узети непосредственно; ерѣ фиденкомисомъ наследство се у кодицылу може ваљно оставити. Кодицыломъ неможе се ни усло-

віє поставляюмъ наследнику додати, нити се може непосредствено замінити.

3. Може се и више кодицъма правити; никаква свѣдчаность форми ніє нужна за ова акта.

TIT. XXV. DE CODICILLIS.

3. Codicillos autem etiam plures quis facere potest, et nullam solennitatem ordinationis desiderant.

КНИГА ТРЕБА.

ЮСТИНИНОВЫ ИНСТИТУЦИИ.

ГЛАВА I.

О НАСЛЕДСТВИМА КОИ СЕ ДОБИЈО БЕЗЪ ТЕСТАМЕНТА.

Gaj. III. 1. 2. 4. 7. 8; l. 11. C. de nat. lib. V. 27. l. 10. C. de adopt. VIII. 48; l. 12. C. de suis et legit. VI. 55.

Умрео є безъ тестамента онај, кој или ніє никако правіо тестаментъ, или ніє направіо важанъ тестаментъ, или є онај кој є начиніо, постао уништенъ или безполезанъ, или нико по њѣму ніє постао наследникъ.

1. Наследство оны кој умру безъ тестамента, по закону XII. таблица, најпре иде на своє наследнике.

2. Свој су наследници, као што смо већ рекли, кој су подъ влашћу покойника у време његове смрти были, као: сынъ или кћи, унукъ и унука одъ сына, праунукъ или праунука, кој су рођени одъ сына. Немари да-ли су деца природна или усвојена. Овима треба причислити и оне, кој истина нису изъ законогъ брака рођени, но кој су дани куријма, те по садржаю бож. конституція, коє су о овоме донешене, добијо права свој наследника: и оне, на

коє се односе наше конституціє, коима смо наредили, (l. II. C. cit) ако ко живи у контуберніуму, безъ брачне намере са женомъ, са коіомъ бы могао быти у браку, и ако добивши одъ нѣ децу, после хтедне да ѣ узме за жену, те начини съ нѣомъ брачный уговоръ, па опетъ добіє одъ нѣ сынова или кѣрѣи, не само да ће ону децу кои су се после основаня мираскогъ акта родила, имати као закону децу подъ родителскомъ власти, но имаће и ону децу кои су се пре родила, будући су она дала прилику доцнѣ роѣнимъ, да имаю закономъ име. Наредили смо, да ће то имати, и ако се перодѣ деце после мираскогъ акта, или ако она деца кои су роѣна пре помру. Но опетъ унукъ, унука, праунукъ, праунука, тако су текъ у брою свои наследника, ако є лице коє їй предходи престаю быти у власти предка, смрѣу или другимъ каквимъ узрокомъ, на пр. еманципаціомъ; ерѣ ако є у време кадъ ко умире, сынъ подъ нѣговымъ влашѣу, унукъ одъ нѣга неможе быти свой наследникъ: тако се разумє да є казано и за прочу децу. Посмрчадъ, коя бы была, кадъ бы се за живота родителя родила, подъ нѣговымъ влашѣу, свои су наследницы.

3. Свои постаю наследницы и незнаюћи, па іошѣ ако су и луди, могу быти наследницы, будући, изъ каквы узрока течемо мы и незнаюћи, изъ тїи узрока и луди набавити могу, и одма са смрѣу родителя продужава се тако рећи господарство. Зато, нити є пушили нуждио туторско одобренѣ, почемъ наследство иде своимъ наследницама и кадъ ови незнаю за нѣга; нити лудъ добіѣ са старательскимъ саизволенѣмъ, него по самомъ праву.

4. Покадкадъ сынъ, и ако у време смрти свога отца, нїє быо подъ нѣговымъ влашѣу, опетъ му постає свой наследникъ, као ако се ко врати одъ

непріятеля по смрти отца; то бѣва збогъ *jus postliminii*.

5. Напротивъ догађа се да неки нестане свой наследникъ, и ако е у време смрти био у фамиліи покойниковой, на пр. ако се отаць после смрти нађе за кривогъ збогъ издае величества, па се збогъ тога споменъ његовъ осуди; ерѣ тада онѣ свога наследника имати неможе, него га фискъ наслеђуе; при свемъ томъ може се рећи, да по праву има наследникъ свой, но да престае такавъ бити.

6. Кадѣ има сынѣ или кѣи, и унукѣ или унука одѣ другога сына, они су равно позвани на дедино наследство, нити ближій степенѣмъ искључуе удаљниѣмъ; ерѣ е праведно, да унукѣ или унука долазе на место свога отца. Тако е и ако су унукѣ или унука одѣ сына, и праунукѣ или праунука одѣ унука позвани у еданпутѣ. И будући смо наредили, да унукѣ и унука, праунукѣ и праунука долазе на место свога родителя, нађено е за сходно, да се наследство дели не по главама но по лозама, тако ѣе сынѣ добіати $\frac{1}{2}$ наследства, а два или више унука одѣ другога сына другу половину; исто тако ако има унука одѣ два сына, и то одѣ едного 1. или 2. унука, одѣ другога 3 или 4, на едного или двојцу долази една половина, а друга половина на тројцу или четворицу.

7. Кадѣ се пита да ли ко може бити свой наследникъ, треба тражити време у кое е известно, да е когодѣ умрео безѣ тестаментѣ: што се догађа и кадѣ се тестаментѣ остави. По овоме, ако сынѣ буде лишенѣмъ наследства, и странный постављенѣмъ за наследника, и кадѣ после сынѣ умре и постане известно, да назначеный наследникъ по тестаменту неѣе бити наследникъ, или зато што самѣ неѣе или што неможе, унукѣ е свой наследникъ деди, будући, кадѣ е известно да е умрео безѣ тестаментѣ

поглаваръ фамиліе самъ е быо унукъ: ово е известно.

8. Ако е унукъ рођенъ после смрти дедине, но ако е за живота његовогъ зачетъ, кадъ му умре отаць, и кадъ се после остави дединъ тестаментъ, свой наследникъ постае. Но ако се и зачне и роди после смрти дедине, кадъ му отаць умре, и кадъ се после остави дединъ тестаментъ, онъ ніе свой наследникъ деди, еръ ніе никаквимъ правомъ когнатства везанъ за отца свога отца. Тако ни онай неспада у брой деце дедине, кога е усвоіо еманципиранъ сынъ. Они почемъ неспадаю што се тиче наследства у брой деце, немогу тражити ни притежанъ добара, као што могу најближи когнати. Оволико о своимъ наследницима.

9 Еманципирана деца по грађанскомъ закону немаю никаквогъ права; еръ нити су свои наследницы, будући су престаи бити подъ влашћу родителя, нити їй по другомъ каквомъ праву позива законъ XII. таблица. Но преторъ, природномъ правичношћу побуђенъ, дае їмъ притежанъ добара *Unde liberi*, као да су были подъ влашћу предка у време њгове смрти, было да су сами, было да долазе са своимъ наследницима. Тако, ако има двое деце, одъ кои е едно еманципирано, а друго остало подъ влашћу родителя у време њгове смрти, истина, онай кои е подъ влашћу быо, по грађанскомъ праву самъ е наследникъ, т. е. самъ е свой наследникъ; но како се еманципираномъ благоволенѣмъ преторскимъ дае часть, изилази, да свой наследникъ постае почастный наследникъ.

10. Они кои бы се, еманципирани родителѣмъ, дали у усвоенѣ, неодолазе на добра природногъ отца као деца, ако су само кадъ е овай умирао, были у усвоительской фамиліи. Еръ кадъ бы їй за живота природногъ отца усвоитель еманципирао, онъ

да бы дошли на добра природногъ отца, као да су одъ нѣга еманципирани, па као да никадъ нису были у усвоительской фамилији; а обратно, што се тиче усвоителя, спрамъ нѣга постаю страни. По смрти природногъ отца еманципирани усвоителѣмъ, и што се тиче овога, такође се сматраю као страни, и што се тиче добара природнога отца, недолазе на степенъ деце: ово є зато тако наређено, што бы было неправо, да усвоитель буде властанъ определити, коме ће доћи добра природногъ отца, нѣговой децы или агнатима.

11. Усвоєна дакле деца имаю мањ права одъ природне деце: єрѣ природна деца еманципирана, благоволенѣмъ преторскимъ задржаваю степенъ деце, и ако га губе по грађанскомъ праву; усвоєна пакъ деца кадъ се еманципираю губе степенъ деце по грађанскомъ праву, нити їмъ помаже преторѣ. И то є праведно: єрѣ се природна права грађанскимъ законима немогу уништити, нити зато што престаю быти наследници, могу престати быти сынови и кѣри, унуцы и унуке; а усвоєна деца еманципиранѣмъ постаю страна, єрѣ право и име сына или кѣри, кое су усвоєнѣмъ добили, по другомъ грађанскомъ основу, т. є. еманципаціомъ губе.

12. То се исто наблюдава и у ономе притежаваню добара, кое преторѣ обећава противу родительскогъ тестаментѣ забораваѣной децы, т. є. коя нити су поставѣна за наследнике, нити су као што треба искључена. Оне, кои су были подъ влашћу родителя у време нѣгове смрти, и еманципиране преторѣ позива на то притежаванѣ добара; а одбѣи оне кои су были у усвоительской фамилији онда, кадъ є природанъ отаць умирао. Такође, онѣ неће допустити ово притежаванѣ противъ тестаментѣ, као и притежаванѣ безъ тестаментѣ, усвоєной децы кою еманципира усвоитель, на добра овогъ по-

сліднѣтъ, будући су она престала бити у брою нѣгове деце.

13. Треба да напоменемо, они кои су у усвоительской фамилији, и кои по смрти природногъ отца одъ усвоителя буду еманципирани, кадъ умре безъ тестамента природанъ родителъ, и ако нису позвани на наследство ономъ части едикта, којомъ се позиваю деца на притежаванѣ добара, опетъ другомъ се части позиваю, т. е. ономъ, којомъ и когнати покойникови. По той части тако долазе, ако нема деце коя су свои наследници, или еманципирана, нити се икакавъ агнатъ налази; ерѣ найпре преторѣ позива децу, како свое наследнике тако и еманципирану, после законе наследнике, и потомъ найближе когнате.

14. Ово све тако е одпре было, по поправлѣно е нашомъ конституціомъ (l. 10. C. cit.), кою смо донели о онимъ лицима, коя њѣни природни отцеви другомъ у усвоєнѣ даду. Нашли смо да у некимъ случаима, синови губе наследство природны родителя збогъ усвоєня, и кадъ се усвоєнѣ еманципаціомъ лако разреши, нису позвани были на наследство ни едногъ ни другогъ отца. Ово поправляюћи по нашемъ обичаю, написали смо конституцію којомъ смо определили, кадъ природанъ отаць другоме да у усвоєнѣ сына свога, овай задржава сва друга права у целости тако, као да е остао подъ власти природногъ отца, и као да никако ніе ни было усвоєня, осимъ само што тада може, кадъ усвоитель умре безъ тестамента, доћи на нѣгово наследство. А ако онъ начини тестаментъ, усвоєный неможе ни по грађанскомъ ни по преторскомъ праву ништа тражити изъ нѣговогъ наследства, нити му се допушта притежаванѣ добара противу тестамента, нити даєтужба на противдужностность тестамента, будући усвоитель ніе дужанъ ни по-

ставити за наследника ни исключити дете, съ ко-
имъ га никаква природна свеза невеже, и ако бы
по С. Консулту Сабиніянскомъ, едно између три
мушка детета было усвоено: ерѣ и у овоме случаю
нити има четвртъ, нити какво друго право да е тра-
жи. Но нашома конституціомъ изузетъ е онай, кога
природанъ предакъ узме у усвоенѣ, ерѣ тада на
овоме лицу стичу се оба права, и природно и за-
коно, зато смо сачували томъ усвоенію преѣщаша
следства, као и онда кадъ се поглаваръ фамиліе да
у усвоенѣ. То се нарочито и посебице изъ садр-
жая поменуते конституціе може видити.

15 Такође одпре, старајући се више за оне кои
су потомцы мушке лозе, само унуцы и унуке, кои
су одъ мушки рођени, позивани су на наследство
свои и предпостављани агнатима; а унуцы, кое су
кѣри родиле и праунуцы одъ унука, стављани су
были у брой когната, и долазили су после агната
на наследство како деде и прадеде по матери, тако
и на наследство бабе и прабабе по отцу или по
матери. Но бож. владетельи нису пропустили безъ
надлежне поправки такву повреду природногъ пра-
ва; па како е име унука и праукука общте и они-
ма кои одъ мушке и онима кои одъ женске лозе
долазе, тако су свима истый степенъ и редъ насле-
дія дали; но да бы имали више они кои имаю за се
не само природу, но и старо право, мыслили су да
треба мало smanьити часть унука и т. д. оба пола
одъ женске лозе, тако да добию у трећини мавѣ,
него што бы мати или баба нѣіова добила, или
отацъ нѣинъ или деда, по отцу или по матери, кадъ
се о наследству жене пыта; съ нѣима, ако нѣе бы-
ло други потомака, нису позивали агнате. И као
што законъ XII. таблица, кадъ сынъ умре, унуке,
праунуке (оба пола) на место нѣиногъ отца зове
на наследство деде, тако и владетельске конститу-

ціє зову їй на место майке или бабе, са веѣъ назначенимъ умаленїемъ треѣине.

16. Мы, како є юшъ остала препирка измеѣу агната и споменути унука, збогъ того што су агнати тражили четврту часть наследства покойникова по сили неке конституціє; споменуту конституцію изъ нашегъ законика удалили смо, нити смо дозволили да се пренесе изъ Теодосієвогъ законика. Нашомъ конституціомъ (l. 12. C. cit) цело є то право укинато, и определѣно да такимъ унуцѣма одъ кѣри или праунуцѣма одъ унуке и т. д. агнати немогу тражити никакву часть наследства покойниковогъ, нити су пречи они кои су у побочной линїи, одъ оны кои се налазе у правой линїи. Та наша конституція быѣ извршена по свомъ садржаю, но као што се наследство у старо време, измеѣу сынова и унука одъ другогъ сына, не по главама него по лозама делило, тако и мы заповедамо да се дели измеѣу сынова и унука одъ кѣри, измеѣу свїю унука (оба пола) и т. д. Тако ѣ свакїй породѣ имати део матере или отца, бабе или деде, безъ умалева; ако има на пр. едно или двое деце съ єдне стране, съ друге трое или четворо, они едно или двое имаю половину, остали трое или четворо другу половину наследства.

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER TERTIUS.

TIT. I. DE HEREDITATIBUS, QUAE AB INTESTATO DEFERUNTUR.

Intestatus decedit, qui aut omnino testamentum non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat ruptum irritumve factum est, aut nemo ex eo heres extitit.

1. Intestatorum autem hereditates ex lege duodecim tabularum primum ad suos heredes pertinent.

4. Interdum autem, licet in potestate mortis tempore suus heres non fuerit, tamen suus heres parenti efficitur, veluti si ab hostibus reversus quis fuerit post mortem patris; ius enim postliminii hoc facit.

12. Eadem haec observantur et in ea bonorum possessione, quam contra tabulas testamenti parentis liberis praeteritis, id est neque heredibus institutis, neque ut oportet exheredatis, praetor pollicetur. Nam eos quidem, qui in potestate parentis mortis tempore fuerint, et emancipatos vocat praetor ad eam bonorum possessionem; eos vero, qui in adoptiva familia fuerint per hoc tempus, quo naturalis parens moreretur, repellit: item adoptivos liberos emancipatos ab adoptivo patre, sicut ab intestato, ita longe minus contra tabulas testamenti ad bona eius admittit, quia desinunt in numero liberorum esse.

ГЛАВА II.

О ЗАКОНОМЪ НАСЛЕДІЮ АГНАТА.

Gaj. III. 9—11; l. 14. C. de leg. hered. VI. 58.

Ако нема никаквогъ свогъ наследника, или оваквогъ кога преторъ и конституціе позиваю, кои бы ма на какавъ начинъ наследство узели, тада по закону XII таблица, наследство прелази на најближегъ агната.

1. Агнати су, као што смо у првој књизи казали (I. 15. 1.) сродници, сајужени свезомъ сродства чрезъ лица мушкогъ пола, тако рећи средствомъ отца когнати. Тако браћа одъ истогъ отца рођена, међъ собомъ су агнати, они се зову и по крви, нити се пита да-ли њ њ е иста майка родила:

такое стріць сыновцу и обратно овай оное агнатъ: у истомъ су брою браћа одъ стріца, т. е. кои су одъ два брата рођени, ти се зову и consobrini, и тако далъ за удалъніе степене агнатства. И они кои се по смрти отца роде, добию права сродства по крви. Законъ XII. таблица ведає наследство свима агнатима у еданпутъ, но онима кои су у найближемъ степену онда, кадъ є известно да є ко годъ умрео безъ тестамента.

2. Усвоєнѣмъ такође право агнатства оснива се, као: између природне деце и оны кое нѣовъ отаць усвои, нити има сумнѣ да се, ма и несвойствено, зову браћа по крви; такође, ако ко одъ прочи твои агната, на пр. твой братъ или стріць или найпосле онай, кои є у далѣмъ степену, усвои некогъ, тай усвоєный долази безъ сумнѣ у брой твои агната.

3. У осталомъ, између мушки, агнатство и у найдалѣмъ степену, дає узаймно право наследія; што се тиче женски, тако їмъ се дозволило, да оне само по праву крвногъ сродства добию, ако су сестре, а не у далѣмъ степену; а нѣини мушки агнати, долазе на нѣино наследство и ако су у найудалѣнѣмъ степену. По томе и ако ты наслеђуєшъ кѣрь твога брата или стріца, или твою тетку по отцу, опетъ оне тебе ненаслеђую. Зато се тако наредило, што се нацѣло за згоднѣе тако право основати, како ће наследство понайвише на мушке долазити. Но како є несправедно было, да се оне као стране одбію одъ целогъ иманя, преторъ їмъ є давао притежаванѣ добара у оной части, у коіой обеђаваше притежаванѣ добара збогъ блискогъ сродства; а по той части тако текъ долазе, ако нема ни агната ни блискогъ когната. Ово нѣе никакo увео законъ XII. таблица, но држећи се простоте коя прилича законима, позвао є безъ разли-

лике све агнате и мушке и женске, ма у комъ степену, на подобіе свои, на наследство едно други. Средиъ правосудство, кое е было после зак. XII. таблица, али пре царски наредба, измисливши неку субтильність, увело е горню разлику, и сасвимъ одбіяше женске одъ наследства агната, почемъ тада ніе было никаквогъ другогъ реда наследія; докъ су претори, поправляюћи по мало строгость грађанскогъ права, или допуњаваюћи што е фалило, и збогъ човечности, додали другій редъ у своимъ едиктима, и уведавши редъ когната по степену ближегъ сродства, подпомогли су женске притежаваніѣмъ добара, и давали су їмъ притежаваніѣ кое се звало *Unde Cognati*. Но мы, следуюћи законъ XII. таблица, и сачувавши їѣгова расположеи и у овоме, поредъ све похвале претора збогъ човечности, нисмо нашли да су они ствари сасвимъ помогли. Ђръ зашто се, у случаю кадъ е еданіѣ и истый степенъ природногъ сродства, и основъ агнатства истый, између мушки и женски, зашто се мушкими дозвољавало, да дођу на наследство своју агната, а одъ женски агната, осимъ саме сестре, нико се ніе пуштао на наследство агната? Зато сва ова расположеи сасвимъ укидаюћи, и изравнујући їѣ са закономъ XII. таблица, нашою конституціою (I. II. C. cit.) определили смо, да сва закона лица, т. е. одъ мушке лозе, мушка или женска, еднако право имаю на закономъ наследство безъ тестаменту по праву свогъ степена, нити се женске зато искључаваю, што немаю право сродства по крви, као што имаю имаю сестре.

4. Нашли смо да јошъ ово треба додати нашој конституціи, да се еданіѣ само степенъ пренесе изъ реда когната у законъ наследство, тако да се не само братовъ сынъ или кћи, по ономе што смо рекли, позива на наследство свога стрица, него и сынъ

или кѣи одъ сестре по крви или по млеку на наследство свого уяка; но они сами а не да добу съ нѣима и остала лица; и кадъ умре онай кои є стриць децы свого брата, а уякъ децы сестре свое, равнимъ начиномъ обе гране наследиће, као да сви, долазеѣи одъ мушки, долазе по закономъ праву, наравно ако нису ни братъ ни сестра живи; еръ кадъ ова лица предходе и добу на наследство, сви остали степени остаю сасвимъ удалѣни; будуѣи се наследство онда дели не по лозама него по главама.

5. Ако има више степени агната, законъ XII. табл. изрекомъ зове найближегъ: тако на пр. ако покойникъ остави брата, и сына одъ другогъ брата, или стрица, братъ има прече право. И ако помнутый законъ, изразивши се у едноброю, позива найближегъ, опетъ безъ сумнѣ, и ако има више нѣи истогъ степеня, сви долазе. Исто тако, ближайій управъ предпоставля да има више степеніи, и опетъ безъ сумнѣ, ако є еданъ само степенъ агната, наследство на нѣи долази.

6. Ако ко умре безъ начинѣногъ тестаментя, близость се у оно време гледи, кадъ є умрео онай о чіємъ се наследству пыта. Ако ко умре пошто є начинію тестаментъ, у оно време гледи се, у кое є поставлено известно да нико по тестаменту неће быти наследникъ; еръ текъ тада може се реѣи да є безъ тестаментя умрео: то се кадкадъ после другогъ времени дознає, за кое време често се догаѣа, да по смрти найближегъ, постане ближайій онай, кои ніє быо ближайій у време смрти тестаторове.

7. Хтело се да у овоме реду наследника, нема наследиѣн, т. є. да следеѣи степени по закономъ праву не долазе, ако ближайій, по овоме што смо казали, позванъ на наследство, или одбацы наследство, или умре пре негъ што га прими. Но опетъ претори, неподпуно право поправляюѣи, нису са-

свимъ безъ помоги ове агнате оставили, но су їй позвали по когнатскомъ реду, почемъ їмъ є право агнатства затворено. Но мы, желеи да ништа у законодавству несавршено неостане, нашомъ конституціомъ (l. 4. C. VI. 4.) кою смо збогъ човечности о праву патронатства донели, наредили смо, да їмъ се неодрече наслідіє у агнатскимъ наслідствима, почемъ є доста непаметно было, што є преторъ когнатима давао, да то агнатима буде одречено, нарочито што се при тоторству, кадъ нїє было найближегъ степена, ишло на следейи; и тако было є наслідіє само у терету, а не и у користи.

8. На законо наслідіє ништа маиъ зове се и предакъ, коя є сына и кьеръ, унука ил' унуку и т. д. са фидуціомъ еманципирао. По нашої конституції узима се, да су деца еманципирана свагда са фидуціомъ, а коды стары то є было само онда, ако є предакъ еманципирао, нарочито уговоривши фидуцію.

TIT. II. DE LEGITIMA AGNATORUM SUCCESSIONE.

Si nemo suus heres vel eorum, quos inter suos heredes praetor vel constitutiones vocant, extat, qui successionem quoquo modo amplectatur, tum ex lege duodecim tabularum ad agnatum proximum hereditas pertinet.

2. *Per adoptionem quoque agnationis ius constit, veluti inter filios naturales et eos, quos pater eorum adoptavit, nec dubium est, quin improprie consanguinei appellentur: item si quis ex ceteris agnatis, veluti frater aut patruus aut denique is, qui longiore gradu est, adoptaverit aliquem, agnatos inter suos esse non dubitatur.*

ГЛАВА III.

О СЕН. КОНСУЛТУ ТЕРТУЛІЯНОВОМЪ.

Законъ XII. таблица, тако е было строгаго права, да е предпоставляло породъ одъ мушке лозе, а оне кои су родъ свезомъ женски лица, тако е исключивао, да ни између матере и сына или кѣри нѣ давао право узаямнаго наследства; осимъ што су претори звали на наследство ова лица у реду когната, средствомъ притежаваня добара *unde cognati*.

1. Ова строгость права доцнѣ е поправаѣна. Првыи е бож. Клаудіе дао дечіе заково наследіе матери, за утеху изгубаѣне деце.

2. Доцнѣ С. Консултомъ Тертуліановимъ, кои е начинѣнъ у време бож. Адріана, найподпунѣ е нареѣно да се да жалоство наследіе майци, али не и баби; и да мати одъ роѣея слободна, имаюѣа троє деце, ослобоѣена имаюѣа четворо, доѣе на наследіе свои сынова или кѣрии умрлы безъ теста-мента и кадъ бы была подъ влашѣу родителя, но ако е она подъ туѣомъ власти, да не прими наследство друкчѣе, но по заповести онога подъ чіомъ е влашѣу.

3. Майцы се предпоставляю деца покойникова, коя су свои наследницы или на нѣиномъ месту, было у првомъ или у далѣмъ степену. И умрле кѣри сынъ или кѣи противополаже се по конституціама майцы покойнице, т. е. своіой баби. Отаць се, али не и деда и прадеда, матери предпоставля, ако се т. е. спори само између нѣи двоє. Братъ по крви сына или кѣри, исключивао е майку; а сестра по крви равно е са майкомъ долазила: но ако су были братъ и сестра по крви, и мати коя е имала дотичный брой деце, братъ е истина исключивао майку, но наследство се еднако делило између брата и сестре.

4. Мы конституціомъ (l. 2. C. VIII. 59) кою смо у законнику подъ нашимъ именовъ ставили, гледиюћи на свеже природе, пороѣи и ѣгове опасности, а често и смръть коя одтуда за майку произилази, нашли смо да треба майцы помоћи и да е неправо да се узима случай за ѣну штету; ерѣ ако слободно роѣна нѣ троє, или ослобоѣна четворо деце родила, лишавала се неправедно наследства свое деце: а шта е згрешила што нѣ родила више по жанѣ! Следовательно, дали смо майкама пуно законо право, было да су оне одъ роѣна слободне или ослобоѣне, было да су троє или четворо деце родиле, или само оно дете кое е умрло; и тако ће оне позване быти на законо наследіе ѣвине деце.

5. Како одпре конституціе, односеће се на права законитогъ наследія, одчасти помажући матери, одчасти сметаюћи іюй, нису е звале на цело, него у некимъ случаяма, узевши іюй трећу часть, давали е известнимъ законитимъ лицима, а у другимъ случаяма противно су чиниле; тако смо мы нашли за добро, (l. 7. C. VI. 56) да се просто мати свима другимъ законимъ наследницыма предпостави, и да наследство свое деце прими безъ умалена, осимъ ако има браће и сестара, было по крви, было да имаю само права когнатства. Тако, као што смо ню свакомъ другомъ закономъ реду предпоставили, тако опетъ сву браћу и сестре, агнате или не, съ ѣбомъ уедно на наследство позивамо; но овако: ако остану само сестре, агнатке или когнатке, и мати покойника или покойнице, половину има мати, а другу половину све сестре; ако пакъ, кадъ ко или коя умре безъ тестаента, остане мати са братомъ или браћомъ самимъ, или и са сестрама, кое имаю права закона или когнатска, наследство се дели по главама.

6. Но као што смо се мы постарали за интересъ майки', тако и оне треба да се постараю за интересъ свое деце. Нека знаю, ако пренебрегну за годину дана да траже, или поставленъ татора своіой децы, или наименованъ другога на место онога кои е исключенъ или се извинио, оне ће, съ правомъ, быти одбіене одъ наследія свое деце, коя су помрла као малолетна.

7. Ако су сынъ или кћи рођени одъ непознатогъ отца, може се мати на добра цѣлова пустити по С. Консулту Тертуліановомъ.

TIT. III. DE SENATUSCONSULTO TERTULLIANO.

1. Sed hae iuris angustiae postea emendatae sunt. Et primus quidem divus Claudius matri ad solatium liberorum amissorum legitimam eorum detulit hereditatem.

7. Licet autem vulgo quaesitus sit filius filiae, potest ad bona eius mater ex Tertulliano senatusconsulto admitti.

ГЛАВА IV.

О СЕНАТУСКОНСУЛТУ ОРФИТИАНСКОМЪ.

1. 9. D. de suis. XXXVIII. 16.

Обратно, да деца дођу на добра майке умрле безъ тестаента, наређено е Ск. Орфитіанскимъ, кадъ су Орфитъ и Руфъ были консули, за време бож. Марка. Закономъ наследіе дано е сыну или кћери, и ако су подъ туђомъ власти, и предпоставляю се браћи и сестрама по крви и агнатима покойне майке.

1. Но како по овомъ С. Консулту, унуцы нису по закономъ праву долазили на наследство бабино,

то су царске конституціе поправило ово, и наредило да се унуцы и унуке, као и сынови и кѣри, зову на наследство.

2. Треба знати да ово наследіе, коє даю Сконс. Тертуліанскій и Орфитіанскій, не пропада збогъ *capitis deminutio*, на основу правила, да се скоро уведена закона наследіа не губе *cap. deminutio*-мъ, но само она, коя долазе по закону XII. таблица.

3. Найпосле треба знати, да по овомъ Сконсулту долазе на материно наследство и она деца, коя су одъ непознатогъ отца.

4. Ако одъ више законы наследника, неки неprime наследство, или збогъ смрти, или што су другимъ каквимъ узрокомъ препречени, њіова часть долази осталима кои се prime наследства, а ако су ови пре поумри, њіовимъ наследницыма.

TIT. IV. DE SENATUSCONSULTO ORPHITIANO.

Per contrarium autem, ut liberi ad bona matrum intestatarum admittantur, senatusconsulto Ophitiano, Ophito et Rufo consulibus, effectum est, quod latum est divi Marci temporibus; et data est tam filia quam filiae legitima hereditas, etiamsi alieno iuri subiecti sunt, et praeferuntur consanguineis et agnatis defunctae matris.

ГЛАВА V.

О НАСЛЕДНО КОГНАТА.

После свои наследника и оны коє преторъ и конституціе међъ своє наследнике зову, и после законы наследника, (у комъ су брою агнати и они кои су на место агната доведени горњимъ С. Консултима и нашомъ конституціомъ) преторъ зове најближе когнате.

1. У томе реду гледи се на природно когнатство. Ерѣ агнати, која су претрпили *cap deminutio* и њишо потомство, неброје се по закону XII. таблица у законите наследнике, него њи преторѣ у трећемъ реду позива: изузевши само еманципираногъ брата и сестру, али не и децу њиову, кои, по закону Анастасіанскомъ, долазећи безъ повреде права, са браћомъ на законо наследіе брата или сестре, не са равномъ части но са некимъ умаленіемъ, кое се може видети изъ саме конституціе, предпостављаю се и ако су *capite minui* другимъ агнатима даљѣгъ степена а јошѣ више когнатима.

2. И оне кои су родѣ лицима женскогъ пола, изъ побочне линіе, преторѣ зове на наследіе у трећемъ реду, по ближњи сродства.

3. У истомъ реду зову се деца, која су у усвоительской фамилији, на наследство природны родитеља.

4. Зна се да деца одъ неизвѣстнаго отца, немаю никаквы агната, ерѣ агнатство долази одъ отца, когнатство одъ матере, а ови узима се да немаю отца: по истомъ основу немогу се сматрати међъ собомъ за браћу или сестре по отцу, ерѣ право крвногъ сродства врста е агнатства. Они су дакае међъ собомъ когнати, когнати збогъ матере: и тако свима припада њимъ притежанѣ добара, по оној части, којомъ се когнати зову по близкости сродства.

5. На овомъ месту и то е нужно споменути, да по праву агнатства долази се на наследство и у десетомъ степену, било да се пита о закону XII. таблица, или о едикту, којимъ се преторѣ обећава да ће дати притежанѣ добара законимъ наследницима; а у име близкогъ сродства преторѣ само онима обећава притежанѣ добара, кои су до ше-

стогъ степеня когнатства, а у седмомъ степену децы одъ *sobrinus*-а, или *sobrina*. ¹⁾

TIT. V. DE SUCCESSIONE COGNATORUM.

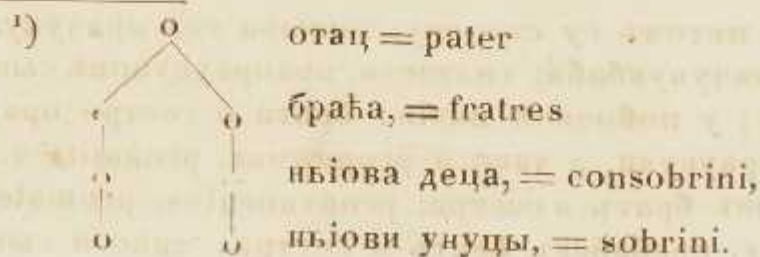
Post suos heredes eosque, quos inter suos heredes praetor et constitutiones vocant, et post legitimos (quo numero sunt agnati et hi, quos in locum agnatorum tam supradicta senatusconsulta, quam nostra erexit constitutio), proximos cognatos praetor vocat.

3. Liberi quoque, qui in adoptiva familia sunt, ad naturalium parentum hereditatem hoc eodem gradu vocantur.

ГЛАВА VI.

О СТЕПЕНИМА СРОДСТВА.

Садъ е нужно да изложимо како се бров степені сродства. У томе треба найпре да споменемо, да се когнатство друкчіе брові у падаюћой, друкчіе у пенюћой се линіи, а друкчіе у линіи са стране, коя се зове и побочна линія. Пенюће се когнатство естъ предака, падаюће потомака, побочно одъ браће и сестара и оны кои су одъ нѣи рођени (едногъ и другогъ пола) и такође одъ стричева, тетака по отцу, уйка, тетака по матери. И пенюће се и падаюће сродство почињ се у првомъ степену: а побочно у другомъ степену.

1. У првомъ су степену, пенюћи се: отацъ, мати; силазећи: сынъ, кћи.

2. У другомъ, пенюћи се: деда, баба; силазећи: унукъ, унука; у побочной линіи: братъ, сестра.

3. У трећемъ, пенюћи се: прадедъ, прабаба; силазећи: праунукъ, праунука; у побочной линіи: брата или сестре сынъ, кћи, а тако и стрицъ, уякъ, тетка по отцу и по матери. Стрицъ е очевъ братъ, кои се зове грчки *πατρός*; уякъ е материнъ братъ, онъ се кодъ грка управо зове *μητρός*, а обично зову га *θείος*. Тетка по отцу отчина е сестра; тетка по матери материна сестра; обе се зову *θεία*, кодъ неки *τηθίς*.

4. У четвртомъ су степену, пенюћи се: чукундедъ, чукунбаба; силазећи: пра-праунукъ, пра-праунука; у побочной линіи: браћа и сестре, унукъ, унука, и по томе *patruus magnus*, *amita magna*, т. е. дединъ братъ и сестра, тако и *avunculus magnus*, *matertera magna* т. е. бабинъ братъ и сестра; *consobrinus*, *consobrina*, т. е. деца одъ браће или сестара. Неки мисле, да се управъ *consobrinus* зову они, кои су одъ две сестре рођени, као *consorogini* — браћа одъ тетке —; а они, кои су одъ два брата рођени, управо зову се *fratres patruels* — браћа одъ стрица; а ако два брата имаю женску децу, *sorores patruels* — сестре одъ стрица —; а оне кои су одъ брата и сестре управо називаю *amitini*: ты си синовима твоје тетке по отцу *consobrinus* — братъ одъ уака, а они теби *amitini* — браћа одъ тетке.

5. У петомъ су степену, пенюћи се: прачукундедъ, прачукунбаба; силазећи: прапрауниковъ сынъ или кћи; у побочной линіи: брата и сестре праунукъ, праунука, а тако и *propatruus*, *proamita* т. е. прадединъ братъ и сестра; *proavunculus*, *promatertera* т. е. прабабинъ братъ и сестра, тако и сынъ

и кѣи брата или сестре одъ стрица, брата или сестре одъ уйка, брата или сестре одъ тетки, ближи у едномъ степену одъ *sobrīnus*, т. е. сынъ, кѣи, дединогъ брата, дедине сестре, бабиногъ брата, бабине сестре.

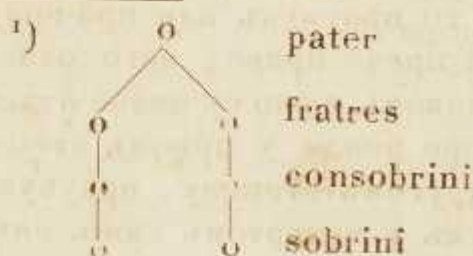
6. У шестомъ су степену, пенюѣи се: пра-прачукундедъ, пра-прачукумбаба; силазеѣи: пра-прауниковъ унукъ или унука; у побочной линіи: брата и сестре пра-прауникъ, пра-прауника, а тако и *abpatruus*, *abamita*, т. е. пра-прадединъ братъ и сестра, *abavunculus*, *abmatertera*, т. е. пра-прабабинъ братъ и сестра, тако и *sobrīni* и *sobrīnae* т. е. деца одъ браће или сестара одъ стрица, или деца одъ *consobrīni* или *amitīni*.¹⁾

7. Довде довольно е показано, како се брое степені сродства. Изъ овога ясно е разумети, како имамо броити и далѣ степене, ерѣ свако колено по еданъ степенъ додае, тако, да е много лакше казати кои су у комъ степену родъ, него свакогъ особитимъ наименованѣмъ сродства означити.

8. Тако се исто брое и степені агнатства.

9. Но почемъ истина више средствомъ ока, него средствомъ ува на човечій духъ действуе, то смо нашли за нужно, пошто смо избројали степене, да ѣи у овой кнѣззи и нацртамо, да бы млади слушатели могли на оба начина савршено научити све, што се на бројанѣ степена односи.

10. Известно е, да се не односи на робско сродство она часть едикта, којомъ се обеѣава прите-

жаванѣ добара у име близкогъ сродства; ерѣ никаквимъ старимъ закономъ, такво сродство нѣ се рачунало. Но нашомъ конституціомъ (I. 4. С. VI. 4.) кою смо начинили о праву патронатства (кое е право до нашегъ времена доста тамно, магломъ обвѣсно а свуда и сбркано было), а побуђени човечношћу дозволили смо, ако кои робъ изъ робскогъ брака, има две едно или више деце, или одъ слободне жене или одъ робинѣ; или напротивъ ако робиня одъ слободногъ или роба, добіе деце едногъ или другогъ пола, тада, ако се да слобода отцу, майцы и децы, ако су деца рођена одъ майке робинѣ; или само отцу, ако су деца была одъ слободне жене, сва ова деца долазе на наследство отца или матере, негледајући на право патронатства у овой части. Ову смо децу позвали не само на наследство свои родителя, него и овимъ закономъ позивамо едно друго на узајамно наследство, и то, было да су они кои су у робству рођени и после ослобођени, сами, или заједно са другима, кои су зачети по ослобођењу родителя; было да су одъ истогъ отца или одъ исте майке, или одъ разныхъ родителя, на подобіе оны, кои су у закономъ браку рођени.

II. Погледавши на све оно што смо рекли, следує, да се непозиваю свагда еднако они кои су у истомъ степену когнатства, шта више да онај, кои е ближій когнатъ, нема свагда прече право. Почемъ су најпречи свои наследници, и они кое смо у тай брой метули, то праунукъ или пра-праунукъ покойниковъ има прече право, него отаць или мати и братъ покойниковъ, и ако су иначе отаць и мати, као што смо горе рекли, у првомъ степену сродства, братъ у другомъ степену, праунукъ у трећемъ, а пра-праунукъ у четвртомъ само, нити се пита да-ли су ова деца у власти умрлогъ была

или нису, или су еманципирана, или одъ еманципираногъ или одъ женске рођена.

12. После свои наследника, и оны за кое смо рекли да долазе међ' свое наследнике, агнатъ, кои право агнатства у подпуности има, и ако е у најудаљниѣмъ степену, понайвише има прече право него ближій когнатъ; ерѣ стричевъ унукъ или праунукъ предпоставля се уяку или тетки по матери. Кадъ дакле кажемо, да е пречій онай, кои е у ближѣмъ степену когнатства, или да се равно зову они кои су когнати, то е, наравно, ако нема никогъ пречегъ, ни по праву свои наследника, ни по праву оны кои су у томъ брою, ни по праву агнатства, по оное што смо казали, осимъ брата и сестре еманципираны, кои долазе на наследство браће или сестара; и ако су и *capite deminuti*, опетъ се предпоставляю прочимъ агнатима, кои су у даљѣмъ степену.

TIT. VI. DE GRADIBUS COGNATIONIS.

1. Primo gradu est supra pater. mater; infra filius, filia.

2. Secundo supra avus, avia; infra nepos, neptis; ex transverso frater, soror.

7. Hactenus ostendisse sufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam est intelligere, quemadmodum ulteriores quoque gradus numerare debeamus, quippe semper generata quaeque persona gradum adiiciat, ut longe facilius sit respondere, quoto quisque gradu sit, quam propria cognationis appellatione quemquam denotare.

8. Agnationis quoque gradus eodem modo numerantur.

ГЛАВА VII.

О НАСЛЕДНО ОСЛОБОЂЕНИКА.

Gaj. III. 39—42. l. 4. C. de bon. libert. VI. 4.

Садъ да видимо о добримъ ослобођенихъ. Некада могао є ослобођеникъ безъ казни, пређутати свога патрона у тестаменту; еръ текъ є тако законъ XII. таблица позивао патрона на наследіе ослобођеника, ако є овай умрео безъ тестаментѣ, неоставивши никаквогъ свогъ наследника. По томе кадъ ослобођеникъ умре безъ тестаментѣ, ако остави свога наследника, патронъ нема никаква права на нѣгова добра. Кадъ оставяше коє одъ природне дече за свога наследника, не беше никакве препирке; но кадъ є оставляо усвоеногъ сына, очевидна є неправда да патронъ нема никаквогъ права.

1. Збогъ тога є доцнѣ преторскимъ едиктомъ поправљена ова неправда. Еръ ако є ослобођеникъ правіо тестаментъ, морао є тако завештавати, како ће половину свои добара оставити патрону; и ако патрону неостане ништа или остане мањъ одъ половине, даваше му се противъ тестаментѣ притежаванъ половине добара. Ако є умрео безъ тестаментѣ, оставивши за свога наследника усвоеногъ сына, такође давало се патрону противъ овогъ свогъ наследника, притежаванъ половине добара. Обично су природна деца ослобођеникова искључивала патрона, не само ако њ њ є имао у време смрти подъ својомъ влашћу, него и ако су еманципирана и у усвоєнъ дана: само ако су назначена наследницыма за неку часть, или ако изостављена, траже противу тестаментѣ притежаванъ добара по едикту; еръ ако су искључена изъ наследства, она немогу ни на кои начинъ, искључити патрона.

2. Доцнѣ су, закономъ Папія, увеличана права патрона по иманю ослобођеника. Нарєђено є да па-

тронъ има часть мушку у добрама оногъ ослобоженника, кои остави иманѣ одъ 100.000 сестерца, а има манѣ одъ три детета, па умре или пошто начини тестаментъ, или безъ тестаментѣ. И тако, кадъ ослобоженникъ остави едногъ само сына или кѣрь за наследника, патронъ имаѣаше половину, као да ѣ ослобоженникъ умрео неоставивши деце: кадъ остави два наследника или две наследнице, патронъ имаѣаше трећину: кадъ остави три наследника или наследнице, патронъ беше одбѣнъ.

3. Наша конституція (l. 4. C. cit), кою смо саставили на грчкомъ ѣзыку, да бы ѣ сви лакше познали, и коя читаву систему о овоме садржи, овакова ѣ о овомъ предмету правила положила: ако ослобоженникъ или ослобоженница нису центенари, т. е. ако нѣгово иманѣ износи манѣ одъ 100 златица (тако смо протолковали суму закона Папія, да се една златица за хиляду сестерца рачуна), патронъ нема никаквогъ права на нѣгово наследство, само ако су правила тестаментъ; а ако су помрли безъ тестаментѣ, неоставивши ни едно дете, тада смо у целости задржали право патронатства кое ѣ было по закону XII. таблица. А кадъ су више него центенари, ако имаю децу за наследнике или притежатель добра, или едно, или више нѣи ма когъ пола и ма у комъ степену, на ову децу долази наследство отчинско; а патронъ и нѣгово потомство сасвимъ су удалѣни. Ако умру безъ деце, кадъ су безъ тестаментѣ, на сво наследство патроне и патронкинѣ зовемо; а кадъ начини тестаментъ, а неспомену у нѣму патроне ни патронкинѣ, ако немаю деце, или ону кою имаю исклуче одъ наследія, или ѣй мати или деда по матери изостави, тако да се немогу тужити на противдужностность тестаментѣ: тада у томъ случаю по нашој конституціи, патронъ добія, притежаванѣмъ добра противъ те-

стаменту, не половину (као пређе), него трећу часть добара ослобођениковы; или ће му се по нашој конституціи допустити, ако су му ослобођеникъ или ослобођеница оставили манѣ одъ трећине: и то безъ терета тако, да се изъ те части не даю ни децы ослобођеника или ослобођенице легати или фиденкомиси, но то да буде на терету патроновы санаследника. Мы смо и многа друга правила скупили у поменутой конституціи, коя смо нашли за нужна за допуненѣ овогъ права. По томе су позвани на наследіе ослобођеника или ослобођенице, како патрони и патронкиниѣ, тако и деца њіова и они изъ побочне линіе до петогъ степена, као што се изъ те конституціе може видити. Ако има више потомака одъ едногъ, два, или више патрона и патронкини, најближій позванъ є на наследство ослобођеника или ослобођенице, и ово се наследство дели по главама а не по лозама: то се исто има наблюдалати и у случаю, кадъ долази на наследство побочна линія. Готово смо учинили истовѣтнымъ права наследія, како за ослобођене тако и за слободне одъ рођеня.

4. Ово се данасъ разуме о онымъ ослобођеницѣма, кои су у грађанство римско дошли, почемъ нема други ослобођеника, єрѣ су и дедитиціи и Латини укинуги, почемъ никакво готово законо наследіе нису оставляли Латини, кои, и ако су као слободни живили, опетъ самимъ последњимъ издѣсанѣмъ, уєдно су губили и животъ и слободу, и ѣли добра као добра робова, ослободительи држали су по праву тако реѣи лекула на основу закона Юніа. Доцнѣе се Сконсултомъ Ларгіянскимъ наредило, да се деца ослободительва, ако нису изречно исключена, предпоставе у добримъ Латина, ѣинимъ страннымъ наследницѣма. Затимъ є и дошао едиктъ бож. Траяна, по коме є истый човекъ, ако є противъ

воля или безъ знаня господара, хитно постао грађаниномъ по благоволеню владательскомъ, поставо грађанинъ за живота, а кадъ е умирао поставо е Латинъ. Нашомъ конституціомъ, (l. 1. C. VII. 6) збогъ незгода оваквогъ положая и други тегота, нашли смо да треба за свагда сбрисати са Латинима и законъ Юнія и С. Консултъ Ларгіянскій и едиктъ бож. Траяна, и определили смо да сви ослобођеницы постаю грађани римски, и, што е чудновато, са некимъ додатцѣма, учинили смо да се на исте начине, на какве се пре Латиномъ поставало, садъ постае римскимъ грађаниномъ.

TIT. VII. DE SUCCESSIONE LIBERTORUM.

2. Postea lege Papia adaucta sunt iura patronorum, qui locupletiores libertos habebant. Cautum est enim, ut ex bonis eius, qui sestertium centum millium patrimonium reliquerat, et pauciores quam tres liberos habebat, sive is testamento facto sive intestato mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. Itaque quum unum filium filiamve heredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine ullo filio filiave decessisset; quum vero duos duasve heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono; si tres reliquerat, repellebatur patronus.

ГЛАВА VIII.

О НАЗНАЧЕНЮ ОСЛОБОЂЕНИКА.

Найпосле што се тиче добара ослобођеника, да напоменемо да е сенатъ решіо, и ако добра ослобођеникова долазе на равно на сву децу патроно-

ву, коя су у истомъ степену, опетъ родитель може едномъ одъ свое деце назначити ослобођеника тако, да по смрти нѣговой самъ буде патронъ онай коме е ослобођеникъ назначенъ, а да остала деца, коя бы на иста добра безъ предходногъ назначена равно дошла, немаю никаквогъ права на та добра, и да текъ онда своепрвашиъ право добию, ако онай за кога е назначенъ учинѣно, умре безъ наследника.

1. Може се назначити не само ослобођеникъ но и ослобођеница, и не само на користъ сына или унука, но и за кћерь или унуку.

2. Има право назначити ослобођеника или ослобођеницу онай, кои има две двоє или више деце подъ влашћу, на користъ деце коя су подъ нѣговомъ власти. Одтуда пытало се, ако доцнѣ еманципира онога, за кога е назначію, да ли ће назначенѣ пасти? Хоће, тако су и Юліянъ и могли други наши.

3. Не мари дали е ко назначію тестаментомъ или безъ тестаментъ, а то може патронъ учинити речима каквимъ хоће по С. Консулату (l. 1. pr. D. XXXVIII. 4) кои е начинѣнъ у време Клаудіево, кадъ су были конзули Суилъ Руфъ и Остеріе С. Скапула.

TIT. VIII. DE ASSIGNATIONE LIBERTORUM.

1. Nec tantum libertum, sed etiam libertam, et non tantum filio nepotivae, sed etiam filiae neptivae assignare permittitur.

3. Nec interest, testamento quis assignet, an sine testamento; sed etiam quibuscunque verbis patronis hoc permittitur facere ex ipso senatusconsulto, quod Claudianis temporibus factum est, Suillo Rufo et Osteria Scapula consulibus.

ГЛАВА IX.

О ПРИТЕЖАВАНІЮ ДОБАРА.

Gaj. III. 32—34.

Право притежаваня добра увео є преторъ збогъ поправке старогъ права. Не само да є преторъ на тай начинъ поправіо старо право при наследіама безъ тестамента, као што є горе казано, но и при наследіама оны кои су умрли начинивши тестаментъ. Ако є на пр. туђе посмртче постављено было за наследника, и ако ніє могло доћи на наследство по грађанскомъ праву, почемъ то поставленъ ніє важило, опетъ є постајало притежатель добра по почестномъ праву, т. є. преторъ му є помагао. Уосталомъ посмртче се данасъ по нашој конституціи валяно поставл за наследника, као признато и по грађанскомъ праву.

1. По кадкадъ се не збогъ поправке и уништења старогъ права, но шта више збогъ потврђења његовогъ дає притежананъ добра; єръ ошима, кои су по начинѣномъ тестаменту валяно постављени за наследнике, дає *по тестаменту* притежаванъ добра; такође, безъ тестамента, позива на притежаванъ добра свое наследнике и агнате: премда іймъ и безъ притежаваня добра припада наследство по грађанскомъ праву.

2. Они, коє самъ преторъ позива на наследство, непостаю наследници по самомъ праву; єръ преторъ неможе никогъ начинити наследникомъ, (почемъ наследници постаю само по закону, или по другой подобной правовой установи, као по С. Консултима и по царскимъ конституціама): они, коима преторъ да притежаванъ добра, заузимаю место наследника и зову се притежательи добра. Іошъ и многе друге степенє преторъ є направіо удаваню притежаваня добра, имаюћи за цель да ко не умре безъ

наследника; зато е, закономъ XII. таблица у най-тешиѣ границе доведено право наследія, преторъ раширио како е добро было и правичность захтевала.

3. По тестаменту ово су притежаваня добара: 1., кое се дае заборављеной децы и кое се зове *contra tabulas*; 2., кое преторъ обежава свима по праву назначенимъ наследницима, и кое се по томе зове *secundum tabulas*. Пошто е о тестаментима говорио, прешао е на оне кои су умирали безъ тестамента. Онъ дае притежаванѣ добара: 1., своимъ наследницима и онима кои су се по преторскомъ едикту у свое брояли, то притежаванѣ зове се *unde liberi*. 2., законимъ наследницима: 3., десетъ лица, коя е предпостављало страномъ ослободителю, (та 10 лица ово су: отаць, мати: дедъ, баба и по отцу и по матери; синъ, кћи; унукъ, унука и одъ сына и одъ кћери; братъ, сестра или по отцу или по матери) 4., најближимъ когнатима: 5., *tum quies ex familia*: 6., патрону и патронкињи, децы ньювой и предцыма: 7., мужу и жени: 8., когнатима ослободителя.

4. То е увело преторско правосудство. Мы, не пролазећи ништа важно, по све нашимъ конституціама поправляюѣи, одржали смо као нужна притежаваня добара *contra tabulas* и *secundum tabulas*, и одъ умрлогъ безъ тестамента, притежаваня *unde liberi* и *unde legitimi*; а оно притежаванѣ добара кое е у преторскомъ едикту на петомъ месту стајало, т. е. *unde decem persone* показали смо, у решеню благонаклономъ и са мало речи, да е излишно. Споменуто притежаванѣ добара предпостављало е страномъ ослободителю 10 лица, по по наиной конституціи, кою смо начинили о еманципаціи деце (1. 6. С. VIII. 49. сф. § 8. 1. III. 2.) сви предцы сами постаю свагда ослободители, као да су задржали

за се условъ фидуціе; по томе ово право садржи се у манумисіи кою они сами чине, а тимъ постае излишно горнѣ притежаванѣ добара. Укинувши дакле горнѣ пето притежаванѣ, на место нѣгово довели смо притежаванѣ добара, кое преторъ найближимъ когнатима обећава, и начинили смо га петымъ.

5. Што є одпре было на седмомъ месту притежанѣ добара *tum quem ex familia*, а на осмомъ *unde liberi patroni patronaeque et parentes eorum*, оба смо сасвимъ укинули нашомъ конституціомъ (l. 4. C. VI 4) кою смо начинили о праву патронатства. И како смо наследства ослобођены уредили на подобіе наследства одъ рођеня слободны, ограничивши ій само до петогъ степена да бы было какве разлике међу њима, то є довольно за траженѣ права патронатски како притежанѣ добара *contra tabulas*, тако и оно *unde legitimi* и *unde cognati*, а ніє нужно сачувати субтильности и неизгладима околишени она два притежаваня, (коя су у едикту была на осмомъ и деветомъ месту).

6. Друго притежаванѣ добара кое се звало *unde vir et uxor*, и кое є ставало на деветомъ месту међъ старимъ притежанњима добара, и кое смо у сили задржали, помакли смо у напредъ т. є. на шесто место. Старо десето притежаванѣ добара, кое беше *unde cognati manumissoris*, изъ изложены узрока съ правомъ укинуто є; тако є само шесть притежаваня добара остало у својој снази.

7. За тимъ иде седмо, кое су претори на врло добромъ основу увели. При свршетку едикта обећава се притежаванѣ добара и онима, којима се има дати по наредби закона, С. Консулта или конституціе; по то ніє преторъ ставно причислио ни у притежаваня добара коя долазе безъ тестамента, ни у она по тестаменту, по као последню и ванредну помоћ, по потреби у свакомъ случаю, дао є онима,

кои су позвани законима, С. Консултима, или по новомъ праву владательски конституція, или по тестаменту или безъ тестаменту.

8. Како е дакле преторъ увео више видова наследиа, и расположио њй по реду, а у свакој врсти наследије често има више лица у разномъ степену, да се небы тужбе поверителя одлагаае и да бы имали одъ кога тражити, съ друге оиетъ стране, да небы лако долазили у притежаванѣ добара покойниковы да тако права своя упражняваю, преторъ е определію известно време за траженѣ притежавана добара.

9. Децы и предцѣма природнымъ и по усвоєню, дао е годину дана за исканѣ притежавана добара, осталима дао е сто дана. Ако ко ніе за ово време тражио притежаванѣ, оно припада лицима у истомъ степену, или ако ту нема никога, следујућемъ степену обѣћава се притежаванѣ добара едиктомъ о наследию, као да нема онога степена кои предходи. Но ако ко одбіе притежаванѣ коє му е поднесено, печена се докѣ споменуто време притежавана добара прође, но одна остали долазе по истомъ едикту.

10. При исканю притежавана добара, узимаю се само полезни дани.

11. По старіи владательи и за ово су се поставили, да се нико неприморава да тражи притежаванѣ добара; но намера примити, ако е у дотичномъ времену изражена ма на какавъ начинѣ, довольна е да се њомъ набави подпуна користь.

TIT. IX. DE BONORUM POSSESSIONIBUS.

6. Aliam vero bonorum possessionem, quae unde vir et uxor appellatur et nono loco inter veteres bonorum possessiones posita fuerat, et in suo vigore

servavimus et altiore loco, id est sexto, eam posuimus; decima veteri bonorum possessione, quae erat unde cognati manumissoris, propter causas enarratas merito sublata: ut sex tantummodo bonorum possessiones ordinariae permaneant suo vigore pollentes.

10. In petenda autem bonorum possessione dies utiles singuli considerantur.

ГЛАВА X.

О НАБАВЛЕНІЮ СРЕДСТВОМЪ УСВОЕНІЯ.

Gaj. III. 82—84.

Има и другою рода наследіе у целости, кое нѣ уведено ни закономъ XII. таблица, ни преторскимъ правомъ, но правомъ кое е сагласіемъ приманно.

1. Кадъ се поглаваръ фамиліе да у усвоєнѣ, све нѣгове ствари, телесне и нетелесне, и кое се нѣму дугую, преѣ су усвоителю у пуну собственость долазила, осимъ оны, кое припадаю чрезъ *cap. deminutio*, као обвезаности на послове и право агнатства. Тако е одпре было и са употребленѣмъ и плодуживанѣмъ, но наша конституція (I. 16. С. III. 33) наредила е да непрестаю збогъ мале *cap. deminutio*.

2. Мы смо сада и оно набавлянѣ, кое се догађало збогъ усвоєня, ограничили на подобіе природны родителя. Брѣ ни природни родители ни усвоители у онимъ стварима, кое сынъ има изъ страногъ извора, немаю ништа друго осимъ плодуживанѣ, а собственость о таче за децу: но кадъ усвоєный умре у усвоительской фамиліи, и сама собственость прелази на усвоителя, ако nebude други лица, коя су по конституціи нашей преча одъ отца у ономѣ, што онъ добити неможе.

3. Но и напротивъ, за оно, што дугуе онај кон се да у усвоиѣ, усвоитель ніе обвезанъ по самомъ праву, по онъ може быти туженъ у име сына, и ако га нехтедне бранити, поверительи могу средствомъ наши надлежны властій добра, коя бы была сыновлѣва да се ніе туђой власти подчинію, са плодуживаніемъ притежавати и заково съ нѣма располагати.

TIT. X. DE ACQUISITIONE PER AROGATIONEM.

Est et alterius generis per universitatem successio, quae neque lege duodecim tabularum, neque praetoris edicto, sed eo iure, quod consensu receptum est, introducta est.

3. Sed ex diverso pro eo, quod is debuit, qui se in adoptionem dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nomine filii convenietur, et, si noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes nostros magistratus bona, quae eius cum usufructu futura fuissent, si se alieno iuri non subiecisset, possidere et legitimo modo ea disponere.

ГЛАВА XI.

О ОНОМЕ КОМЕ СЕ ДОСУДЕ ДОБРА ЗБОГЪ ОСЛОБОЂЕНЯ.

Долази новъ случай наследія по конституціи бож. Марка. Ёрѣ ако хоће они, кои су одъ господара ослобођени тестаментомъ, по коме нико не прима наследство, да іѣмъ се добра досуде па да задрже слободу, ова є молба уважена.

1. Овако є и бож. Марко опредѣлію у рескрипту на Попилія Руфа. Ово су речи тога рескрипта: „Ако Виргиніє Валенсъ, кои є некими робовима тестаментомъ дао слободу, нема никогъ за наследника безъ

тестаментъ, па су нѣгова добра дошла до тога да се мораю продати, обрати се надлежномъ магистрату съ молбомъ, да ти се досуде нѣгова добра, како бы се тако сачувала ослобоѣня, како она која су непосредствено остављена, тако и она која су фидеикомисомъ дана; магистратъ ће то уважити, ако ты дашъ поверительна емство, да ћешъ платити свакоме све што му се дугуе. Они, којима е дана слобода непосредствено, быће слободни, као да е наследство примљено. А они, за кое се моли наследникъ да њ ослободи, могу тражити одъ тебе слободу: но ако нећешъ друкче да примишъ добра, него да постану твои ослобоѣеницы и они кои су непосредствено ослобоѣени, па они о чѣмъ се станю ради, саизволе па ту твою волю и мы њој даемо пуну важность. Да небы користъ овогъ нашегъ расположени пала изъ другогъ узрока, кадъ бы фискъ хтео добра узети, нека знаю они кои рукују съ државнимъ добрима, да се слобода предпоставля новчанимъ користима, и да се добра немогу примити но са обвезаности, да се сачува слобода онима, кои би е добила да е наследство по тестаменту примљено.

2. Овимъ рескриптомъ поможено е и слободи и покойницима, да небы поверительн добра нѣина узели у притежаванъ и продали. Ако се изъ овогъ узрока досуде добра, престав продая добара: еръ покойникъ има бранителя и то способногъ, кои емствуе да ће поверительн сасвимъ быти намирени.

3. Пре свега, овај рескриптъ има свагда место, кадгодъ е слобода тестаментомъ дана. Шта се дакле има радити, кадъ бы ко умируѣи безъ тестаментъ, кодицилима слободу оставио, и наследство безъ тестаментъ остане непримљено? Опетъ благость конституціе има место. Заиста, ако умре съ тестаментомъ па бы кодицилима дао слободу, нико не сумня да бы то важило.

4. Речи те конституціє показую да она тада има место, кадъ нема никаквогъ наследника безъ теста-мента: дотле, докѣ годъ е неизвестно да ли ѣй има или нема, престає конституція; а кадъ постане известно да никога нема, онда конституція има своє место.

5. Ако се уздржи одъ приманя наследства онай, кои се може *in integrum* вратити, опетъ се може поредъ све могуѣности реституціє, допустити конституція и учинити досуѣенъ добара. Но шта е, ако после учинѣногъ досуѣеня збогъ сачуваня слободе, буде *in integrum* враѣенъ? Нетреба реѣи да ће се ослобоѣеня пореѣи; ерѣ веѣъ едногъ добієна немогу се пореѣи.

6. Ова е конституція донешена да одбрани ослобоѣеня: ако дакле нису учинѣна никаква ослобоѣеня, конституція губи силу. Шта се има решити, ако е ко за живота дао слободу, или на случай смрти, на ослобоѣеницы, да се небы пытало, да-ли е на превару поверителя или нѣ то учинѣно, траже, да ѣймъ се добра досуде, да-ли ће бити саслушани? Болѣ е да се саслушаю, и ако се о томе неизражава конституція.

7. Видивши да много расположеня фали у той конституція, мы смо довели подпуну конституцію (1. 15 C. VII. 2.). У нѣой су многи случаи наведени, у коима е право овогъ наследія найподпуніє определенно, што се изъ читаня те конституціє може видити.

TIT. XI. DE EO, CUI LIBERTATIS CAUSA BONA ADDICUNTUR.

4. Tunc constitutioni locum esse verba ostendunt, quum nemo successor ab intestato existat: ergo quamdiu incertum erit, utrum existat, an non, cessabit constitutio; si certum esse coeperit, neminem extare, tunc erit constitutioni locus.

ГЛАВА XII.

О УБИВУТИМЪ НАСЛЕДІЯМА, КОЯ СУ СЕ ДОГАБАЛА ПРОДА-
ЮМЪ ДОБАРА И ПО СЕНАТУСКОВСУЛТУ КЛАУДІЯНСКОМЪ.

Пре горниѣгъ наследіа было е некада и други об-
шти наследіа. Такво е было купованѣ добара, кое е
уведено да се доѣ са многимъ формалностима до
продаѣ добара дужниковы, и тада се чинило, кадѣ е
редовный поступакъ быо у употребленю: но надѣ
се доцнѣе вавредный поступакъ почео употребля-
вати, са редовнымъ поступкомъ пала е и куповина
добара, и судія давао е поверительима, да могу
само добра притежавати и располагати као што за
наметно наѣу; то ѣе се доцнѣе у Дигестама болѣ
показати.

I. По С. Конс. Клаудіянскомъ, беше беданѣ при-
бавакѣ целогъ иманя, кадѣ е слободна жена са ро-
бомъ у любви живеѣа, по С. Консулту и слободу
изгубила, и са слободомъ имаѣ. Сматраюѣи да е
то недостойно нашегъ времена и да треба избри-
сати изъ наше државе, виемо допустили ни да се
стави у Дигеста.

TIT. XII. DE SUCCESSIONIBUS SUBLATIS, QUAE
FIEBANT PER BONORUM VENDITIONEM ET EX
SENATUSCONSULTO CLAUDIANO.

ГЛАВА XIII.

О ОБВЕЗАНОСТИМА.

Gaj. III. 88. 89.

Да преѣмо на обвезаности. Обвезаность е правна
свеза, коіомъ се приморавамо да што учинимо по
праву наше државе.

1. Све обвезаности деле се поглавито на двое: оне су грађанске или преторске. Грађанске су, које су или законима основане, или известно грађанскимъ правомъ одобрене. Преторске су које е преторъ по своме правосудству начинио, оне се зову и почестне.

2. Следуюће поделенъ дае четири вида: еръ или постаю по уговору, или као — по — уговору, или по кривици, или као — по — кривицы. Найпре треба да видимо о опима које по уговору постаю. Ове такође имаю четири вида: еръ су свршене или ствари, или речима, или писменимъ, или самимъ саизволенъмъ. Да видимо о свакој одъ овы поединце.

TIT. XIII. DE OBLIGATIONIBUS.

Nunc transeamus ad obligationes. Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura.

1. Omnium autem obligationum summa divisio in duo genera deducitur: namque aut civiles sunt, aut praetoriae. Civiles sunt, quae aut legibus constitutae, aut certe iure civili comprobatae sunt. Praetoriae sunt, quas praetor ex sua iurisdictione constituit, quae etiam honorariae vocantur.

ГЛАВА XIV.

КАКО СЕ УГОВАРАЮ ОБВЕЗАНОСТИ СТВАРИ.

Gaj. III. 90. 91. l. 1. § 1—6 D. de obl. et act. XLIV 7.

Обвезаность се уговара ствари — ге — на пр: у займу. Позаймити се могу оне ствари, које се могу вагнути, избројати, измерити, на пр. вино, зейтанъ, новацъ, тучъ, сребро, злато; које ствари бројанъмъ или меренъмъ или вагомъ, даемо да постану соб-

ственность примчева, и да се кѣдгодъ врате нама не исте ствари, но друге исте природе и доброте: зато се и заемъ зове *mutuum*, што ти тако даемъ, да оно што є мое — *meum* — постане твоє *tuum*. — Изъ тогъ уговора раѣа се тужба, која се зове кондикція.

1. И онай, кои прими што му се недугує одъ онога, кои погрешно плати, обвезанъ є ствари, и дає се тужителю противъ нѣга за повраћай *condictilia actio*. По томе, може се одъ нѣга тражити, ако се покаже да треба да да, као да є позайміо. Зато пушила, ако іой є безъ одобреня тоторскогъ по погрешцы дано што іой се недугує, нѣ обвезана кондикціомъ *indebiti*, као што небы была обвезана ни даванѣмъ у заемъ. Ова врста обвезаности чини се да непостає по уговору, почемъ онай, кои да у намери да плати, хтео є пре да раскине посао, него да га уговори.

2. Такође онай, коме се каква стваръ на употребленѣ да, т. є. на послугу, обвезує се ствари и дужанъ є по *actio commodati*. Но овай се яко разликує одъ онога кои є што позайміо; єръ му се стваръ недає тако да нѣгова собственность постане, и збогъ тога є дужанъ да исту стваръ врати. Осимъ тога, онай кои є позайміо, опетъ остає обвезанъ, и ако би стваръ кою є узео, каквимъ случаемъ изгубіо, на пр. пожаремъ, што се срушило зданіє, потонила лаѣа, што су папали лопови или непріятель. Онай кои є узео стваръ на послугу, истина мора се подпуно бринути да є сачува, нити є довольно да се толико стара, колико бы се за своє ствари старао, ако є само могао бољ бранити є. По нѣ обвезанъ збогъ веќе силе или случая, ако се само нѣ случай догодіо збогъ нѣгове кривице. Ако оно што ти є дано на послугу, съ тобомъ носишь на путь, на изгубишь збогъ нападеня непріятеля

или лопова, или збогъ пропасти лађе, безъ сумнѣ быѣшиъ обвезанъ да повратишъ ствари. Узима се управъ да е стваръ на послугу дана, ако никаква наплата нѣ примѣна или уговорена, а стваръ ти е дана на употребленіе: иначе, ако наплата дође, узима се да ти е дата подъ кирію, наямъ; послуга мора быти бесплатна.

3. Осимъ тога онай кодъ кога се штогодъ остави, обвезанъ е ствари, и тужбомъ *depositi* дужанъ е да врати ону исту стваръ кою е примію. Овай одговара само за оно што учини са зломъ намеромъ; а збогъ кривице, т. е. ленъости или небреженя нѣ обвезанъ: тако нѣ обвезанъ ако му е поверена стваръ збогъ слабогъ чуваня украдена, еръ онай кои небрежливомъ пріятелю повери стваръ на чуваніе, мора ту штету своіой лакоумности приписати.

4. Поверитель кои е примію залогу, обвезанъ е ствари; онъ е обвезанъ да врати ону исту стваръ кою е узео тужбомъ *pignoratitia*. Но почемъ се дае залога збогъ обоице: збогъ дужника да бы лакше новаца нашао; збогъ поверителя да бы му се дугъ обезбедію, наредили смо да е довольно, ако е за чуваніе ствари подпуно брижливъ быо: и ако бы поредъ свега тога случайно стваръ изгубію нѣ обвезанъ, нити му то смета да тражи дугъ.

TIT. XIV. QUIBUS MODIS RE CONTRAHITUR OBLIGATIO.

ГЛАВА XV.

О ОБВЕЗАНОСТИ СРЕДСТВОМЪ РЕЧИ.

Gaj. III. 92. l. 1. § 7. D. de oblig. et act. XLIV. 7.

Средствомъ речи уговараю се обвезаности пытаніемъ и одговоромъ, кадъ уговарамо да намъ се

што да, или учини. Одтуда долазе две тужбе: кондикція, ако е стипулація известна; *ex stipulatu* ако е неизвестна. Стипулація име добія одъ *stipulum*, што е значило *стално* кодъ стары, и долази по свој прилици одъ *stipes*.

1. Некада су се у стипулаціама ове речи употребљавале: *обећаваш-ли? обећавамъ; тако ти вере — поштена —? тако ми вере; емствуеш-ли? емствуемъ; оћеш-ли дати? даћу; оћешъ учинити? учинићу.* Да ли се стипулація чинила на латинскомъ, грчкомъ или другомъ комъ езыку, ништа не мари, ако су оба уговорача разумевали тай езыкъ; шта више ніе нужно ни да се обоица истимъ езикомъ служе, но доволно е да се само сходно на питањ одговори: потоне могу и два Грка уговорити обвезаностъ латинскимъ езикомъ. Ове свечане речи некада су биле у употребленю; доцнѣ донешена е Леонска конституція (1. 10. С. VIII. 38) кој е, укинувши светчаностъ речій, захтевала само смисао и сагласно разумевањ одъ обе стране, ма каквимъ речима да се то изрази.

2. Свака стипулація или е проста, или съ рокомъ, или подъ условомъ. Проста е на пр: *обећаваш-ли дати петъ златица?* и тада може се одма тражити. Съ рокомъ е, кадъ се уговоръ учини са определенѣмъ временна, кадъ се новацъ има платити, на пр. *обећаваш-ли ми дати 10 златица о првиъ мартовскимъ календама?* то што уговарамо съ рокомъ, истина одма се дугуе, но не може се тражити пре, него што рокъ дође; па не може се ни онога дана тражити за кои уговоръ гласи, еръ цео тай данъ треба оставити на волю дужнику; еръ докъ тай данъ непрође, немамо право да кажемо да плаћањ ніе учинѣно на обећаный данъ.

3. Ако овако уговоришъ: *обећаваш-ли ми давати десетъ златица годишнѣ докъ узживишь?* узима се да

є обвезаность просто начинѣна и да се продужава, ерѣ се за време неможе дуговати: но твой наслідникъ ако устражи, одбиће се изузеткомъ у уговору.

4. Подъ условомъ є уговоръ, кадъ се обвезаность подчини некомъ случаю, тако да стипулація постає, ако се што догоди или не догоди; на пр: *ако Тициѣ постане консулъ, обежаваш-ли дати 5. златица?* ако ко овако уговара: *ако се не попиелъ у капитолѣ обежаваш-ли дати* тако є, као да є уговоріо да му се да кадъ умре. Изъ условногъ уговора само се раба надежда обвезаности, и ту надежду пренашамо на наследнике, ако умремо пре него што се условъ оствари.

5. Могу се у уговору и места определити, као: *обежаваш-ли дати у Картагини?* коя стипулація и ако се чини да є проста, опетъ по самой природи садржи неко време кое є нужно обећателю, да да новце у Картагини. И зато, ако бы ко у Риму овако уговарао: *обежаваш-ли данасъ у Картагини дати?* бесполезавъ є уговоръ, почемъ є обећанѣ немогуће.

Услови кои се односе на прошлостъ или садашность, или одма уништаваю обвезаность, или никако неодлажу; као: *ако в Тициѣ было консулъ*, или *ако Мевіѣ живи обежаваш-ли дати?* Ерѣ ако то ніє тако, ништа неважи уговоръ, а ако є тако, одма важи: ерѣ што є по природи ствари известно, и ако є за насъ неизвѣстно, неодлаже обвезаность.

7. Може се не само о стварима уговарати него и о делима, као ако уговарамо да што буде или не буде. У оваковимъ уговорима, найболѣ є додати казнѣ, да nebude неизвѣстна количина уговора, и да тужитель nebude дужанъ доказивати, колика є нѣгова штета. Тако ако ко уговара, да што буде,

овако треба да дода казни: ако то тако учинио не-
буде, тада у име казни обећаваш-ли 10 златица? ако
се у једномъ истомъ уговору уговара и да се што
учини и да се што неучини, овако се има подати:
ако што противъ овога буде учинио, или ако што не-
буде тако учинио, тада обећаваш-ли дати у име ка-
зни 10. златица.

TIT. XV. DE VERBORUM OBLIGATIONE.

Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione et
responsione, quum quid dari fierive nobis stipulamur.
Ex qua duae proficiscuntur actiones, tam condictio, si
certa sit stipulatio, quam ex stipulatu, si incerta;
quae hoc nomine inde utitur, quia stipulum apud
veteres firmum appellabatur, forte a stipite descendens.

3. At si ita stipuleris: *decem aureos annuos, quoad
vivam dare spondens?* et pure facta obligatio intelli-
gitur, et perpetuatur, quia ad tempus deberi non po-
test: sed heres petendo pacti exceptione submovebitur.

6. Conditiones, quae ad praeteritum vel praesens
tempus referuntur, aut statim infirmant obligationem,
aut omnino non differunt; veluti si *Titius consul fuit*
vel si *Maevius vivit, dare spondes?* Nam si ea ita
non sunt, nihil valet stipulatio; sin autem ita se
habent; statim valet: quae enim per rerum natura
sunt certa, non morantur obligationem, licet apud
nos incerta sint.

ГЛАВА XVI.

О двоицы уговорача и дужника.

1. 7. D. de duob. reis. XLV. 2.

И стипулирати и обећати могу два или више њли.
Стипулирати тако, ако после питања своју њли о

беѣатель одговори: обеѣавамъ; као надъ двоици засебно уговарајућимъ овако обеѣатель одговара: *вами обоици обеѣавамъ дати*; еръ ако е најпре Тицію обеѣао, на после, на питањѣ другога, обеѣа, обвезаности су разне, нити се узима дасу два сауговорача. Два или више саобеѣателя овако постаю: *Мевіа, обаѣаваш-ли дати петъ златица? Сею, обеѣоваш-ли дати исты петъ златица?* ако свакиа одговори одвоено: *обеѣавашъ*.

1. У оваквимъ обвезаностима и уговорима, свакоме се цело дугуе, и поедини обеѣатели дужни су солидарно. Но опетъ у обе обвезаности о одной се ствари ради, и ако или еданъ прими што му се дугуе, или еданъ плати, обвезаность свою уништава се и сви се ослобођаваю.

2. Одъ два саобеѣателя еданъ се просто, други съ рокомъ или подъ условомъ може обвезати; нити смета рокъ или условъ, да се тражи одма одъ онога кои се просто обвезао.

TIT. XVI. DE DUOBUS REIS STIPULANDI ET PROMITTENDI.

Ex duobus reis promittendi alius pure, alius in diem vel sub conditione obligari potest; nec impedimento erit dies aut conditio, quo minus ab eo, qui pure obligatus est petatur.

ГЛАВА XVII.

О УГОВОРИМА РОБОВА.

Робъ има право уговарати изъ лица свогъ господара. Но наследство понавѣйше представля лице покойника, зато, што наследный робъ уговори пре примѣннотъ наследства, то набавля наследству, а средствомъ иѣга и дощійи наследникъ добія.

1. Было да уговара за господара или за себе, или за сароба свогъ, или безъ назначеня лица, онъ набавля господару. Тако е исто и са децомъ коя су подъ отчинскомъ власти; изъ кой узрока могу она нѣму стеѣти.

2. Кадъ се уговори дело, стипулація е исключиво ограничена на лице стипуланта, на пр. ако робъ уговори, да има право пролазити преко туѣ собственности, онъ самъ а не господаръ има право пролазити.

3. Обштый робъ уговаранѣмъ свакомъ своме господару набавля, саразмерно нѣиной собственности надъ нѣимъ, осимъ ако е по заповести єдногъ одъ нѣи, или именце за єдногъ уговарао; тада овоме самомъ и набавля. Што уговори робъ обштый, ако то неможе имати єданъ одъ господара, други у целости има, као ако стваръ, кою е уговоріо да му се да, припада єдномъ одъ нѣгови господара.

TIT. XVII. DE STIPULATIONE SERVORUM.

1. Sive autem domino, sive sibi, sive conservo suo, sive impersonaliter servus stipuletur, domino acquirit. Idem iuris est et liberis qui in potestate patris sunt, et quibus causis acquirere possunt.

ГЛАВА XVIII.

О ДЕОВИ УГОВОРА.

l. s. D. de verb. oblig. XLV. I.

Стипулаціе неке су судске, неке преторске, неке уговорне, а неке обште т. е како преторске тако и судске.

1. Судске су само, које долазе одъ чисте судске дужности, као ємство збогъ злопамера, или обећа-

нѣ гонити бежећег роба или повратити нѣгову цену.

2. Преторске су, коє долазе одъ чисте преторске дужности, као оне коє се односе на претећу штету или испоруке. Преторске стипулаціє тако се имаю узети, да се у њима садрже и едилитске; ерѣ и ове одъ правосудства долазе.

3. Уговорие су коє постаю одъ уговора обею страна, т. е. ни по судској заповести ни по заповести преторској него по вољи уговорача; њи има толико видова колико ствари уговорны.

4. Обште су стипулаціє на пр. да иманѣ пупилино цело остане, (ерѣ и преторѣ заповеда да се иманѣ пупилино цело сачува, а по кадкадѣ и судія, ако се стварѣ неможе другчіє свршити) и стипулація *de rato*, т. е. да ће обећатељ учинити да се одобри.

TIT. XVIII. DE DIVISIONE STIPULATIONUM.

Stipulationum aliae iudiciales sunt, aliae praetoriae, aliae conventionales, aliae communes, tam praetoriae quam iudiciales.

ГЛАВА XIX.

О БЕЗПОЛЕЗНИМЪ УГОВОРИМА.

Gaj. III. 97. 102. 104. — 107. — l. 14. C. de contr. stipul. VIII. 38. — Paul. sent V. 7. 2. l. 38. §. 17, 20.

23. l. 87. 27 42. D. de verb. oblig. XLV 1.

Све што може доћи у наше господарство было да є покретно или непокретно, може бити предметъ уговора.

1. Уговорѣ є безполезанъ, ако ко уговори да му се да стварѣ коє нема у природи, или коє бити неможе, на пр. Стихъ, кои є умрео но за кога држи

да е живъ, или хипоцентауръ, кои неможе сущест-
вувати.

2. Исто е тако, ако е ко уговоріо да му се да стваръ света или религіозна, за кою е држао да се може набавити; или да му се да стваръ явна, коя е непрестано за народно употребленъ определѣна, као шіаца или театоръ; или слободанъ човекъ когъ е држао за роба; или стваръ кою ніе могао набавити, или да му се да нѣгова стваръ. Нити ће сти-
пулация бити зато одложена само, што стваръ явна може постати приватномъ, и слободанъ човекъ ро-
бомъ, што уговорачъ може набавити право набавле-
ня, и што нѣгова стваръ може престати бити нѣ-
гова; но стипулация е сасвимъ уништена. Исто та-
ко и обратно, ако се стваръ у почетку ваљно мог-
ла уговорити, но ако доцнѣ безъ дела обеѣателъ-
вогъ постане онаква, као што мало пре рекосмо,
разрешава се уговоръ. Нити ће одма съ почетка
важити овај уговоръ: *Обеѣваашъ-ли дати Луція Ти-
ція кадъ постане робъ?* и. т. д. еръ што е по при-
роди ванъ нашегъ господарства, то никако немо-
же бити предметъ обвезаности.

2. Ако ко обеѣа да ће другіи неко што дати или
учинити, ніе обвезанъ; на. пр. ако обеѣа, да ће Ти-
ціе дати 5. златица. Но ако се обеѣа да ће онъ учи-
нити да Тиціе да, обвезанъ е.

4. Ако ко уговара за другогъ некогъ, а не за
онога подъ чіомъ е влашћу то не важи. При свемъ
томъ може се назначити страно лице да прими
наплату, на. пр. ако ко овако уговора: *обеѣваашъ-
ли дати мени или Сею?* уговорачъ истина набавля
обвезаностъ, али се може важно платити и противъ
вољ нѣгове Сею, и ослобоѣенъ се по самомъ пра-
ву добія, но уговорачъ има противу Сея *actio mandati*.
Ако ко за се и за другога, подъ чіомъ ніе власти,
уговори да се да 10. златица истина, важиће уго-

воръ, но да ли се дугув све што е у уговору назначено или половина тога, сумнало се: мы смо определили да недобія но само половину. Ако уговоришъ за онога, кои е подъ твоіомъ власти, за себе набавляшъ, будући е глас твой као твогъ сына, твой гласъ, у онимъ стварима кое ты набавити можешъ.

5. Осимъ тога бесполезна е стипулація, ако ко неодговори на оно за што се пита, на пр. кадъ уговара да му ты дашъ 10 златица, а ты 5. обећавашъ, или обратно, или ако онъ просто уговара а ты обећавашъ под условомъ, или обратно, ако само наравно то изразишъ, т. е. ако ономе, ко уговара подъ условомъ или на рокъ, одговоришъ: *За данасъ обећавашъ* ерѣ ако само одговоришъ: *Обећавашъ*, узима се да си укратко обећао се на овај рокъ или условъ; почемъ ніе нужно да у уговору све оно повторишъ, што е рекао стипуляторъ.

6. Исто тако неважи уговоръ ако уговарашъ съ онимъ, кои е подъ твоіомъ влашћу, или овај съ тобомъ. Робъ не само да се не може спрамъ свогъ господара обвезати, но ни спрамъ когъ другогъ; членови пакъ фамиліе другима се могу обвезати.

7. Ясно е да немъ не може ни стипулирати ни обећати. Тако се и за глувогъ узело што и онај кои стипулира речи обећателѣве, и онај кои обећава речи стипулатора чути мора: Одтудъ се види да ми неговоримо о онима, кои тешко чую, но о онима кои никако нечую.

8. Лудъ не може ништа радити ерѣ незна шта ради.

9. Пупила може све ваљно радити, но тако да присуствуе тоторъ, ерѣ е његово опуномоћеніе нужно, на пр. ако се пупила обвезуе; ерѣ другога спрамъ себе може обвезати без тоторскогъ олобреня.

10. Но што смо рекли о нуниа истина е само за оне кои веѣ нешто разуму: ерѣ дете и онай кои е скоро прошао детинство, нису далеко одъ лудогъ, почемъ у то време ништа неразуму. За оне кои су текъ прошиа детинство, збогъ њихове ползе блажје се протолковало право, и дато їмъ е да имаю толико права колико они, кои су близу пунолетства. Малолетанъ кои е подъ отчинскомъ власти, ни са онуномоћенїмъ отца неможе се обвезати.

11. Ништа неважи стипулація ако се обвезаностъ подчини немогућемъ услову. Немогућїй е условъ онай кои се по природи неможе испунити, као кадъ бы ко овако казао: *обећавашъ ли дати ако прстожъ дириемъ небо?* Но ако се овако уговара: *Ако недириемъ прстожъ небо, обећавашъ ли дати?* узима се да е проста обвезаностъ, и зато се одма тражити може.

12. Исто тако неважи обвезаностъ средъ твомъ речи, међъ одсуствуюћима. По како е ово давало предметъ за парнице свадљивимъ людма, кои су после дугогъ времена противполагали наводъ, да нису присуствовали или они или њиови противници, то смо мы, да бы се брже свршивале парнице, издали конституцію, кою смо управили на цезарске адвокате, (l. 14. c. cit) и њомъ смо наредили, да се таквимъ писменима, у којима се вели да су стране присуствовале, веруе на свакиј начинъ, ако онай, кои се служи тимъ непоштенимъ наводима, недокаже неопоримимъ доказима, или писменимъ или способнимъ сведоцима, да е само оногъ дана, кадъ се правіо тай писмени доказъ онъ или његовъ противникъ на другомъ месту био.

13. Нико ніе могао уговорати да му се да после његове смрти, исто тако као ни по смрти обѣтателъвой. Ни онай, кои е подъ туђомъ власти, ніе могао уговорити да му се да по смрти тогъ

лица, ерѣ се узимало да говори гласомъ отца или господара. На ако є ко и овако уговарао: *Хоћешъ ли дати данъ пре него што умрешъ*, или *данъ пре него што умрешъ*, беше неважанъ уговоръ. Но како уговори важе, као што є речено, збогъ саизволеня уговорача, мы смо нашли да и у овој точки права треба нужну поправку учинити, и уговоръ важи и ако гласи после смрти, или данъ пре смрти стипулатора или обећателя.

14. Ако є ко овако уговоріо: *ако лађа изъ Азіа дође, обећавашъ ли данас дати?* было є уговоръ неважанъ, ерѣ є натрашке начинѣнъ. Но како є Леонъ блаженогъ спомена, нашао да нетреба одбацити при мразима оваи уговоръ, кои се звао уговоръ наошачке, тако смо му и ми пуну снагу дали, да овако начинѣнъ уговоръ важи не само при мразима но и у свему.

15. Такође овако састављенъ уговоръ, као кадъ Тиціє каже: *кадъ станемъ умирати обећавашъ ли дати?* или: *кадъ станешъ умирати*, и кодъ старих є важіо и садъ важи.

16. Такође важи и уговоръ да ће се дати по смрти другога.

17. Ако у писменомъ доказу стои да є ко обећао, узима се као да є одговоріо на предходеће постанѣ.

18. Ако се у єдномъ уговору више ствари садрже, ако обећатель просто одговори: *обећавамъ дати*, обвезує се на све: ако се обећа да ће єдну или неке само одъ њи дати, обвезанъ є за оне само, кое є обећао. Одъ разны стипулація кое се садрже у питању, узима се да є обећатель попустио само єдну или неке; ерѣ треба за свакій предметъ и стипулація и одговоръ.

19. Нико неможе за другога уговарати, као што смо рекли. Уобичаєне су ове обвезаности, да сва-

кій за се набавля што се нѣга тиче; у осталомъ, стипулатора ништа се нетиче да се да другомъ. Но ако ко хоће ово да учини, нека уговори казнѣ, ако се тако неучини, као што е наређено, да онај кога се ништа нетиче извршенѣ има стипулацію казни. Кадъ ко уговори казнѣ, негледѣ се колико та се тиче, но коя е сума за казнѣ одређена. Дакле ако ко уговара да се да Тицію ништа неважи, но ако дода казнѣ. *Ако недашъ обећавашъ-ли ми дати толико златица? тада постае уговоръ.*

20. Но уговоръ важи ако се тиче онога кои за другога уговара. Тако важи обвезаностъ ако онај, кои е почео управљати пуцилинимъ иманѣмъ, уступи ту администрацію своме сатуртору, и уговори съ нѣмъ да иманѣ пуцилино цело сачува, будући се тиче стипулатора оно што е уговоріо, почемъ бы было обвезанъ пуцили збогъ рѣаве администраціе. Исто е тако ако ко уговори да се да нѣговомъ прокуратору, или нѣговомъ поверителю, ерѣ ту стипулаторъ има интересъ, да избегне на пр. суму за казнѣ одређену, или да nebude продано иманѣ дано у залогу.

21. Обратно, ко обећа да ће другій учинити нѣ дужанъ, ако нѣ комъ обећао.

22. Такође нико неможе важно уговорити своју будућу стваръ, за случай кадъ она нѣгова постане.

23. Ако е уговораць мислио на едну стваръ, а обећатељ на другу, нема никакве обвезаности, као да нѣ ни било одговора на питањѣ; на пр. кадъ ко уговара одъ тебе роба Стиха, а ты мислишъ да Памфила, за кога држишъ да се зове Стихъ.

24. Неважи што е обећано изъ непоштеногъ узрока, на пр. ако ко обећа да ће убити човека, или учинити светотатство.

25. Кадъ ко уговара подъ условомъ, ако умре пре услова, на се после условъ оствари, наслед-

никъ иѣговъ може тражити. Тако е и одъ стране обещателя.

26. Ко уговори да му се да те године или тогъ месеца, неможе тражити докъ све части те године или тогъ месеца непроѣу.

27. Ако уговоришъ да ти се да земля или робъ, неможеш одна тражити, до годъ проѣе толико времена, колько е нужно за предаю.

TIT. XIX. DE INUTILIBUS STIPULATIONIBUS.

Omnis res, quae dominio nostro subiicitur, in stipulationem deduci potest, sive illa molilis, sive soli sit.

1. At si quis rem, quae in rerum natura non est aut esse non potest, dari stipulatus fuerit, veluti Stichum qui mortuus sit, quem vivere credebat, aut hippocentaurum, qui esse non posit, inutilis erit stipulatio.

3. Si quis alium daturum facturumve quid spoponderit, non obligabitur, veluti si spondeat, Titium quinque aureos daturum. Quodsi effecturum se, ut Titius daret, spoponderit, obligatur.

8. Furiosus nullum negotium gerere potest, quia non intelligit, quid agit.

9. Pupillus omne negotium recte gerit, ita tamen ut, sicubi tutoris auctoritas necessaria sit, adhibeatur, tutor, veluti si ipse obligetur; nam alium sibi obligare etiam sine tutoris auctositate potest.

16. Item post mortem alterius recte stipulamur.

17. Si scriptum in instrumento fuerit, promisisse aliquem, perinde habetur, atque si interrogatione praecedente responsum sit.

22. Item nemo rem suam futuram in eum casum quo sua sit, utiliter stipulatur.

24. Quod turpi ex causa promissum est, veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, non valet.

26. Qui hoc anno aut hoc mense dari stipulatus est, nisi omnibus partibus praeteritis anni vel mensis, non recte petet.

ГЛАВА XX.

О ЕМЦЫМА.

Gaj. III. 113. 115. 117. 119—122. 125. l. 8. pr. § 1. l. 4.

§ 1. D. de fidejuss. XLVI. 1.; l. 30. D. de verb.

oblig. XLV. 1.

За онога кои обећава, могу се други обвезати, ти се зову емцы; те люде примаю поверителъи да бы были боля обезбежени.

1. Они се могу узети у свима обвезаностима, ма како да су уговорене, т. е. было ствари, речи-ма, писменимъ актомъ или саизволенъмъ. Ништа немари ни да ли е обвезаность, коіой се дае емаць, грађанска или природна, тако да се и за роба може емствовати, было да е странный онай кои одъ роба узима емца, было да е то самъ господарь за оно што му се природно дугуе.

2. Емаць обвезуе не само себе но и свогъ наследника.

3. Емство може и предходити и следовати обвезаность главну.

4. Кадъ има више емаца, ма колоко да ѿй има, свакій е за цело обвезанъ: следовательно поверитель може цело тражити одъ кога хоће. Но по рескрипту бож. Адрияна обвезанъ е поверитель да тражи део одъ свакога кои е кадаръ платити у време *litis contestatio*: зато ако неки одъ емаца у то време нѣ платжанъ, то пада на све остале.

Но ако е поверителъ одъ еднога емца све наплатю, овай самъ сноси штету, ако онай за кога е емствовао, нїе платежанъ, а то мора себи приписати, почемъ се могао помоћи рескриптомъ адрияновимъ и захтевати, да се само део одъ нїѣга тражи.

5. Емця немогу се тако обвезати да буду дужни више него што е дужанъ онай за кога емствую; еръ нїина обвезаность додатакъ е главной обвезаности, а у додатку неможе быти више него што е у главномъ; но напротивъ, могу се обвезати на манѣ. Тако, ако е дужникъ обећао 10 златица, емаць се ваљно може за 5 обвезати, но на више обвезати се неможе. Исто тако ако е дужникъ просто обећао, емаць може обећати подъ условомъ, но противно быти неможе: еръ више и маиѣ може быти не само у количини но и у времену; више е дати што одма, манѣ е дати после некогъ времена.

6. Емаць за наплату оногъ што плати за дужника, има съ нїимъ *mandati actionem*.

7. Емаць се грчки овако обвезуе: *τῇδ' μὴ πίστει χελεύω, λέγω, θέλω* или *βούλομαι*; но ако бы казао и *φημι*, биће као да е казао *λέγω*.

8. У стипулацијама емства треба знати, да се уобште узима, да е и учинѣно, штогодъ е написано као учинѣно: зато е ясно, ако се ко запише да емчи, узима се да су све нуждне свечаности свршене.

TIT. XX. DE FIDEIUSSORIBUS.

Pro eo, qui promittit, solent alii obligari, qui fideiussores appellantur, quos homines accipere solent, dum curant, ut diligentius sibi cautum sit.

2. Fideiussor non tantum ipse, obligetur, sed etiam heredem obligatum relinquit.

3. Fideiussor et praecedere obligationem et sequi potest.

6. Si quid autem fideiussor pro reo solverit, eius recuperandi causa habet cum eo mandati indicium

8. In stipulationibus fideiussorum sciendum est, generaliter hoc accipi, ut, quodcumque scriptum sit quasi actum, videatur etiam actum: ideoque constat, si quis se scripserit fideiussisse, videri omnia solemniter acta.

ГЛАВА XXI.

О ПИСМЕНИМЪ ОБВЕЗАНОСТИМА.

Некада се писменимъ актомъ уговарала обвезаность, и за то се говорило да бива *pominibus*, та *pomina* сада нису у употреблењу. Ако се ко писмено изяснио да дугуе новацъ, кои му нѣ избројанъ, онъ неможе противъ ставити после дугогъ времена то, што му се новацъ нѣ избројо; ово е врло често и конституціама было утврђено. Тако бива данасъ, да немогући се после дугогъ времена тужити, онъ остае обвезанъ писменимъ актомъ, и поверитель може тражити одъ нѣга средствомъ кондикціе, кадъ нема наравно обвезаности средствомъ речъ. Дуго време за кое се могао горњи изузетакъ противположити, утврђено е пређашњимъ царскимъ конституціама на петъ година. Но да небы поверительни тако дуго изложени были да изгубе може бити свое новце, мы смо скратили то време нашомъ конституціомъ (I. 14. C. IV. 30), и довели га на две године.

TIT. XXI. DE LITERARUM OBLIGATIONE.

ГЛАВА XXII.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КОЕ ПОСТАЮ САМИМЪ САСЛАСІЕМЪ.

Gaj. III. 135—137. 1. 2. D. de oblig. et. act. XLIV 7.

Обвезаность поставе самимъ сасласіемъ при куповини и продан, при закупу и найму, ортаклуку, пуномоѣству, налогу.

1. За то се каже да у тимъ случаима обвезаность поставе самимъ сасласіемъ, што нѣе необходимо нужно ни письменый актъ, ни присуство страна, ни да се преда стварь на да обвезаность поставе, но е довольно да сазволе они кои уговараю. По томе ти се послова могу и меѣ одсуствуюѣмъ уговорити, на пр. средствомъ писма или вестника.

2. Такоѣ у овимъ уговорима уговарачи се узаивно обвезую на оно, што еданъ другоме по правди има дати; иначе у обвезаностима средствомъ речи, еданъ стицулира, а другій обеѣва.

TIT. XXII. DE CONSENSU OBLIGATIONE.

Consensu fiunt obligationes in emtionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, societatibus, mandatis.

2. Item in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono et aequo praestare oportet, quum alioquin in verborum obligationibus alius stipuletur, alius promittat.

ГЛАВА XXIII.

О КУПОВИНІ И ПРОДАІ.

Gaj. III. 139—141. l. 17. C. de fide instr. IV. 21. l. 13.

C. de contrah. emt. IV. 38. (l. 25. pr. D. locati XIX. 2.)

Куповина и продая уговара се, чимъ су се о цене сагласили, и ако цена ніе плаћена, нити є капара дата; ерѣ што се да у име капаре, то є само доказъ да є уговорена куповина и продая. Ово се разуме о онимъ куповинама и продайма, кое су начинѣне безъ писменогъ акта; мы нисмо ништа поновили у оваквимъ продайма. Што се пакъ тиче оны кое се писмено праве, наредили смо (l. 17. C. cit) да се несмотря да є свршена продая и куповина, докъ годъ дотичный писменный актъ ніе начинѣнъ или своеручно одъ уговорача, или ако є одъ другога написанъ, докъ га уговорачи неподпишу, и ако су га правили бележницы, докъ nebude сасвимъ понуѣнъ и одобренъ одъ уговараюѣи страна. Докъ се све ово неучини може се и покаяти продаваць или купаць, па одъ продає безъ казни одступити. Но текъ тако могу безъ казни одступити, ако ніе ништа веѣ даво у име капаре; ерѣ ако є дана капара, было да се писмено или безъ писменогъ начинила продая, онай кои неѣе да изврши уговоръ, ако є купаць, губи што є дао, ако є продаваць има вратити дупло, иако ништа ніе изречно уговорено о капари.

I. Цена мора се уговорити, ерѣ безъ цене продає бити неможе. Но цена и известна бити мора. Ако неки овако уговоре, да се стваръ за онолико купи колико є процени Тиціє, стари су се о томе много и сувише сумњали да-ли куповина постои или неостои. Мы смо то овако решили (l. 15. C. cit), кадгодъ продая овако гласи: *по оно колико є онъ*

процени, уговоръ стои подъ овимъ условомъ: ако онай кои е наименованъ определи цену, на свакий начинъ по нѣговой процени, цена се има платити, и стварь се предати; да продая добіе действо купецъ има право тражити тужбомъ *ex empto*, продаваецъ *ex vendito*. Но ако онай, кои е именце назначенъ, нехтедне или немогне да определи цену, продая се уништава почемъ нема никакве цене. То што смо за куповине наредили паметно е да се употреби и при закупу и найму.

2. Такође, цена се има састояти у новцу. Да-ли се може цена састояти у другомъ чему, да-ли на пр. робъ, земля, халъина, може бити цена, о томе су се врло яко препирали. Сабинъ и Касіе мысле да се цена може састояти и у другомъ чему: одтуда се обично говорило да се продая и куповина уговара променомъ стварій, и да е то најстаріи видъ куповине и продае; за доказъ узимали су грчкогъ певца Омира, кои на єдномъ месту каже да е войска грчка куповала вино за промену други неки стварій, овако;

„Грцы съ дугачкимъ власима купише вина; неки за бакаръ, неки за сѣино гвозђе; єдни за воловске коже, други за волове саме, или за робове.“ (Иліада VII. 472—475.)

Списатели противне школе мыслили су противно, и држали су да е друго продая и куповина а друго промена: иначе небы се могло разликовати при променутимъ стварима, коє е продана стварь и коє е она кои е дана место цене; єрѣ сматрати сваку одъ нѣи да е у исто време и куплѣна стварь и цена, то се неможе разумно допустити. Съ правомъ е надвладало ово миѣніе Прокулово, кои е казао да е промена особитый видъ уговора, различанъ одъ продае, а то се подкрепљава другимъ Омировимъ стиховима (види іѣ у l. 1. § 1. D. XVIII. 1.)

и сталнимъ основима. Тако су и пређашњи бож. владаоци допустили, и обширније е назначено у нашимъ дигестима.

3. Чимъ е уговоръ продае и куповине свршенъ, (што се догађа као што рекосмо чимъ се цена определи, кадъ се ради безъ писменогъ акта). продата стваръ одма е на опасностъ купцу, и ако му није јошъ предана. Тако ако робъ умре или буде осаклањенъ, ако зданије сасвимъ или одчасти изгоре, ако река земљу однесе сасвимъ или одчасти, или збогъ поплаве, или збогъ буромъ изваљени дрва, земља постане много мања или гора, штета е купчева, кои мора, и ако јошъ није био приміо стваръ, да плати цену: штогодъ се безъ злонамера и кривице продавца догоди, за оно онъ неодговара. Но и напрогивъ ако после куповине земљи што наносомъ прирасте, то е на користъ купчеву: онога е користъ чја е и штета. Ако побегне робъ који е проданъ, или буде украдењ, безъ злонамера или кривице продавчеве, треба разликовати: да ли се продавацъ приміо да га чува до предае: еръ ако се тако приміо, случај се на нѣгову штету догоди; ако се није тако приміо, онда е безбеданъ. То исто разумемо и за осталу животињу и за остале ствари. При свемъ томъ продавацъ мора ће дати купцу виндикацію ствари и кондикцію, кое самъ има, еръ докъ стваръ господару не преда, онъ е самъ господаръ. Тако е и са тужбомъ збогъ крађе и неправедне штете.

4. Куповина се како подъ условомъ тако и просто може заключити; подъ условомъ на пр. *ако ти се Стихъ до известногъ дана допадне, продајмъ ти га за толико златица.*

5. Света или религиозна а тако и јавна места (као форумъ, василику) нико не може са знањмъ купити; но за оно што е купіо збогъ тога, што

га е продаваць сварао да стварь нѣ света и да е приватна, има тужбу ex empto, што неможе стварь имати, да бы тако добио накнаду за то што е сварањ. Исто е тако ако е купио слободногъ човека, држећи га да е робъ.

TIT. XXIII. DE EMTIONE ET VENDITIONE.

4. Emptio tam sub conditione, quam pure contrahi potest; sub conditione, veluti: *si Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot*

ГЛАВА XXIV.

О ЗАКУПУ И НАЙМУ.

Gaj. III. 143—145. 147. l. 2. D. locati XIX. 2; l. 22. 17.

§ 3. D. de praeser. verb. XIX. 5; l. 1. C. de jure emphyt. IV. 66.

Закупъ и наямъ найближе су куповини и продаи, и влада се по истимъ правнимъ правилами. Као што се продаи и куповина уговара, чимъ се уговорачи о цени сагласе, тако се и закупъ и наямъ уговара, чимъ се закупна цена, награда, определи. Локаторъ¹⁾ има тужбу locati, кондукторъ²⁾ тужбу conducti.

1. Што смо горе рекли о продаи, кадъ е тужимъ благорасуђенѣмъ цена определѣна, то разумемо и о закупу и найму, кадъ се по туђемъ благорасуђеню закупна цена, награда, обећа. Зато ако

¹⁾ Локаторъ е онај кој е дужанъ да да стварь или свой радъ. ²⁾ Кондукторъ е онај кој се обвезуе да плаћа закупну цену или награду. Но предузимачъ кој предузима да изврши на како дело, на пр. да начини кућу, зове се кондукторъ, онај кој га погађа естъ локаторъ.

ко да Фулону или кроячу, да очисти, извади флека или поправи халъину, неуговоривши одма никакву награду, но да доцнѣ плати толико, на колико они међъ собомъ пристаю, узима се да ту нема правогъ найма; но за то дело дае се *actio praescriptis verbis*.

2. Осимъ тога, као што се препирало, да ли се променомъ ствари уговара продај и куповина, тако се препирало и о закупу и найму, у ономъ случаю, кадъ ти неко да какву стваръ на употребленіе или уживаніе, а обратно прими одъ тебе другу, на плодуюживаніе или употребленіе. Узели смо да ту нема закупа, найма, но да е особеный видъ уговора. Кадъ ко има на пр. едногъ вола, а нѣговъ комшія едногъ, па се договоре да даду свога вола узаямно еданъ другомъ на послугу крозь 10 дана да раде, па кодъ едногъ одъ нѣхъ цркне во, онда нема ту ни тужбе *locati*, ни *conducti*, ни *commodati*, еръ нѣ была послуга за бадава; но може се тражити *praescriptis verbis*.

3. Тако су сродни међъ собомъ ови уговори: продај и куповина и закупъ и наямъ, да се у некимъ случаима пита, да-ли се уговорила куповина и продај или закупъ и наямъ. Тако е на пр. са земљомъ, која е некомъ вечно па уживаваніе дана, т. е. тако, да господаръ то добро, докъ годъ за нѣга кирію или приходъ прима, неможе узети одъ закупца или одъ нѣговогъ наследника, или одъ онога коме закупачъ или нѣговъ наследникъ то добро прода, поклони, да у име мираза, или одтући ма на какавъ начинъ. Но како су старя о томе уговору двоумили, и неки га узимали да е закупъ, а другій да е продај, то е донешенъ законъ Зеноновъ (l. 1. C. cit), кои е определіо уговору *emphyteusis* особиту природу, не мешаюћи га ни са закупомъ ни са продајомъ, по кои има свою снагу изъ

свои договора. Ако ту дође какавъ пактъ, онъ ће се наблюдавати као да је произишао изъ природе уговора; а ако се ніе ништа уговорило на чіој е опасности стваръ, тада; ако стваръ цела пропадне, господаръ сноси ту опасностъ, ако стваръ одчасти пропадне, штета е на емфитеоту. То е право, когъ се мы држимо.

4. Такође пита се, ако Тиціе уговори са златаромъ, да му овај одъ свогъ злата, начини прстенъ у известной тежини и форми, на пр. за 10 златица, да ли е то куповина и продај, или е најамъ? Касіе каже да е ту заключена продај и куповина, што се тиче матеріе, а најамъ што се тиче рада. Но нашло се, да се само продај и куповина заключила. А ако е Тиціе дао своје злато, определивши цену за руке, безъ сумиъ е најамъ.

5. Закупацъ мора све чинити што уговоръ захтева, а ако е што у уговору изостављено, то мора чинити онако, како правда захтева. Ко е за употребленъ халљина, сребра, стоке кирију платіо или обећао, онъ се има о ствари тако бринути, као што се за своје ствари брине најбрижљивији домаћинъ; ако бы то тако учиніо, па бы случаємъ изгубіо узету стваръ, ніе обвезанъ на враћанъ.

6. Кадъ умре закупца, докъ јошъ закупъ трае, наследникъ и њговъ по истомъ праву долази, и продужава закупъ.

TIT. XXIV. DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE.

Locatio et conductio proxima est emtioni et venditioni iisdemque iuris regulis consistunt. Nam ut emtio et venditio ita contrahitur, si de pretio convenerit; sic et locatio et conductio ita contrahi intelligitur, si merces constituta sit. Et competit locatori quidem locati actio, conductori vero conducti.

6. Mortuo conductore intra tempora conductionis, heres eius eodem iure in conductionem succedit.

ГЛАВА XXV.

О ОРТАКЛУКУ.

Gaj. III. 148 — 152; l. 65. § 9. 10; l. 72. D. pro socio XVII. 2.

У ортаклукъ можемо ступити или са целимъ имањмъ; (што Грци нарочито зову *κοινωπραξία*) или у едномъ само послу, као за продаванъ и купованъ робова, зейтина, вина, пшенице.

1. Ако ние ништа уговорено о частима у добитку и штети, равне су части и у добитку и у штети. Ако су части уговорене, ове се имаю држати; нити се икадъ сумњало да важи уговоръ кои учине међъ собомъ двоица тако, да еданъ има $\frac{2}{3}$ у добитку и у штети, а другій $\frac{1}{3}$ само.

2. При овоме уговору пытало се ово: ако Тицие и Сей међъ собомъ уговоре, да Тицие има $\frac{2}{3}$ у добитку, а у штети $\frac{1}{3}$, а Сей $\frac{2}{3}$ у штети, а $\frac{1}{3}$ у добитку, да-ли важи такавъ уговоръ? Квинтъ Муције држао е да е такавъ уговоръ противу природе ортаклука, и да га збогъ тога нетреба одобрити. Сервије Сулпиције, кога е миѣнје превагу добило, противно држао е: еръ често трудъ некихъ тако е важанъ у ортаклуку, да е праведно да ѣмъ се да и бољъ положенъ: а безъ сумњ и тако се може уортачити, да еданъ да новацъ, а другій да неда, па опетъ да се добитакъ заеднички дели, почемъ често нечій трудъ важи као новацъ. И зато е миѣнје противно Кв. Муцію тако превагу одржало, да е узето као известно, да се и то може уговорити, да ко има часть у добитку само, а да неодговара за штету, што е и самъ Сервије паметно решио:

што опетъ овако треба разумети, ако у нечему има добитка, у нечему штете, пошто се едно за друго одбје, само што претече то є добитакъ.

3. Нашло се за сходно ово: ако є еднострано часть определѣна, на пр. само у добитку или само у штети, а за друго се неизясни, и у ономе што нїє определѣно, иста се часть узима.

4. Ортаклукъ постои докле годъ ортаци у истомъ сагласію остану; но чимъ неки изађе изъ ортаклука, ортаклукъ пада. Но ако се во лукаво зато одрече ортаклука, да се самъ користи каквимъ долазењимъ добиткомъ; на пр. ако ортакъ у целомъ иманію, поставлѣњ одъ некога за наследника, одрече се ортаклука зато, да се самъ наследіємъ користи, приморава се да да овај добитакъ; а ако се користи чимъ другимъ, на што нїє лукаво ишао своимъ разортаченѣмъ, то є за нѣга самогъ. Ономе пакъ, съ коимъ се разортачило, што сасвимъ после раскинутогъ ортаклука добїє, нѣму се самомъ уступа.

5. Ортаклукъ се іошъ разрешава смрћу ортака, будући онај кои се уортачава, бира себи известно лице. Па и ако є више нѣи у ортаклуку, смрћу еднoгa ортака ортаклукъ се разрешава и ако више нѣи остану, ако нїє при ступанію у ортаклукъ друкчіє уговорено.

6. Такође свршує се ортаклукъ, кадъ се уортачило збогъ известногъ посла, па се тай посао сврши.

7. И конфисциранѣмъ престає ортаклукъ, ако се т. є. сва добра ортакова конфисцираю; еръ како на место нѣгово другїй долази, онъ се узима да є умрео.

8. Такође, ако кои одъ ортака дугомъ обтерењенъ уступи своя добра, те се зато збогъ явны и приватны дугова нѣгова добра продаду, разрешава

се ортаклукъ: но у овомъ случаю, ако при свемъ томъ иста лица сагласе се да остану у ортаклуку, узима се да е почео као новъ ортаклукъ.

9. Пита се да-ли е ортакъ ортаку обвезанъ тужбомъ про socio само за оно што е злонамерно учињо, као онај кѣи е прѣмѣо стваръ на оставу, или одговара и збогъ кривице т. е. збогъ ленѣости и небрежења? Надвладао е да буде обвезанъ и збогъ кривице. Но кривица немери се по пайточнѣой брѣжљивости: доволѣно е да се тако за ортачке ствари бринуо, као што се обично за свое ствари брине. Брѣ ко узме за ортака човека слабо бринућегъ се, мора се самъ кривити (т. е. себи приписати.).

TIT. XXV. DE SOCIETATE.

Societatem coire solemus aut totorum bonorum (quam Graeci specialiter *κοινωνία* appellant), aut unius alicuius negotiationis, veluti mancipiorum emendorum vendendorumque, aut olei, vini, frumenti emendi vendendique.

3. Illud expeditum est, si in una causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro vel in solo damno, in altera vero omissa, in eo quoque, quod praetermissum est, eandem partem servari.

6. Item si alicuius rei contracta societas sit, et finis negotio impositus est, finitur societas.

7. Publicatione quoque distrahi societatem manifestum est, scilicet si universa bona socii publicentur; nam quum in eius locum alius succedit, pro mortuo habetur.

ГЛАВА XXVI.

О НАЛОГУ (ПУНОМОЉУ).

Gai III. 155—157. 159 — 162. 1. 2. 4. 1. § 3. D. mandati XVII. 1.

Налогъ се уговара на петъ начина: кадъ ти ко само у свомъ интересу што наложи, или у свомъ и твоѣмъ интересу, или у само туѣмъ интересу, или у свомъ и туѣмъ, или у твоѣмъ и туѣмъ. Ако ти е само у твоѣмъ интересу наложено, излишанъ е налогъ, и по томе нити каква обвезаностъ проистиче изъ нѣга, нити тужба *mandati*.

1. Налогъ е у интересу само налогодавца, на пр. ато ти ко наложи, да му водишъ посао, или да му земљу купишъ, или да за нѣга будешъ добаръ.

2. У интересу твоѣмъ и налогодавчевомъ е, на пр. ако ти наложи да узаймишъ новаца подъ интересъ некое, кои позаимлюе за рачунъ налогодавца; или кадъ га ти хоѣшъ да тужишъ збогъ ества, а онъ ти наложи да тражишъ на нѣговъ ризикъ одъ главногъ дужника, или да стипулиранъ, на нѣгову опасностъ, оно што ти онъ дугуе, одъ онога кога ти онъ назначи.

3. Налогъ е у туѣмъ интересу, ако ти наложи да свршишъ посао Тиціевъ, као да Тицію купишъ земљу, или да за нѣга будешъ добаръ.

4. Налогъ е у интересу налогодавца и туѣмъ, ако ти наложи да свршишъ послове нѣгове, коѣ онъ има заеднички са Тиціемъ, као да нѣму и Тицію купишъ земљу, или да за нѣга и Тиція будешъ добаръ.

5. Налогъ е у интересу твоѣмъ и туѣмъ, на пр. ако ти наложи да Тицію подъ интересъ дашъ новаца, а ако наложи да дашъ безъ интереса, налогъ е у интересу само туѣмъ.

6. Налогъ е у твоѣмъ само интересу, на пр. ако ти наложи, да твоѣ новце уложишъ пре у купо-

ванѣ земаля но у даванѣ под интересъ, или напро-
тивъ, да іѣ пре даешъ подъ интересъ, него да ку-
пуишъ землѣ. Овай родъ налога више е советъ
него налогъ, и збогъ тога нѣе обвезателанъ, ерѣ
се нико не веже советомъ, башъ да овай и неспад-
не добро за рукомъ, ономе коме се дае, почемъ
е свай сьободанъ да вида, да-ли ће быти добаръ
советъ. По томе ако те ко советуе да купишъ што-
годъ за новацъ кои ти стои кодъ куѣ безъ упо-
требленя, или да тай новацъ другоме позаймишъ,
и ако немаднешъ одтуда никакве користи што си
купио или узаймио, опетъ нѣе ты дужанъ тужбомъ
mandati. Ово е тако, да се пыта, да-ли е дужанъ
збогъ налога онай, кои ти е наложио да дашъ Ти-
цію новаца подъ интересъ: надвладало е мнѣніе
Сабина, да е налогъ у овоме случаю обвезателанъ,
ерѣ ты небы безъ налога позаймио Тицію.

7. Онай налогъ нѣе обвезателанъ кои е противъ
морала, на пр. ако ти Тиціе наложи, да што укра-
дешъ или учинишъ штету или увреду какву. Ерѣ
ако си и казнь збогъ тога дела претрпио, опетъ
немаишъ право тужити се противъ Тицію.

8. Онай кои е примио налогъ, несме преѣи нѣ-
гове границе, на пр. кадъ ти е ко наложио да ку-
пишъ землю за суму до 100 златица, или да за то-
лико будешъ добаръ за Тицію, ты несмешъ нити
за више купити, нити за више емствовати; иначе
неѣешъ имати противу нѣга тужбу mandati; и то
такое, да су Сабинъ и Касіе мыслили, да ѣешъ у
томъ случаю бесполезно тужити га и ако га ту-
жишъ за 100 златица: но цисцы противне школе
праведно мысле да ты до 100 злат. можешъ тра-
жити, ово последнѣ мнѣніе болѣ е. Ако за маиѣ
купишъ имаѣешъ противу нѣга тужбу, ерѣ ко на-
ложи да му купишъ землю за 100 златица, тай узи-
ма се да налаже да купишъ и за маиѣ, ако се може.

9. Налогъ вазяно учиниѣнъ пада, ако се порече пре него што се учинило штогодъ по нѣму.

10. Такође пада налогъ ако умре, докѣ се юшѣ нѣ ништа учинило, или онай кои є учинію налогъ или онай кои га є примію. Но збогъ ползе увело се ово: ако по смрти налогодавца, ты незнаюѣи да є умрео, извршишъ налогъ, то можешъ тражити на основу тужбе *mandati*; иначе было бы ти одъ штете незнанѣ, за кое се неможешъ окривити и кое се оправдава. Овоме є подобно и оно, што є нареѣено да се ослобођаваю поверителѣи, кои плате ослобођеномъ рачуноводителю Тиціевомъ, незнаюѣи да є ослобођенъ, и ако се иначе по строгомъ праву небы ослобођавали, почемъ су другомъ платили, а не оноемъ коме бы требало.

11. Свакій є слободанъ непримити налогъ: но чимъ є примлѣнъ, одма се има извршити, или одказати што се може пре, да налогодавацъ изврши исту стваръ или самъ или средствомъ другогъ. Еръ ако се неодрече тако, да налогодавацъ може самъ извршити дотично дело, опетъ има место тужба *mandati* противъ налогопримца, осимъ онда кадъ су га закони узроцы препречили да се одрече, или да се одрече за времена.

12. Налогъ може се и съ рокомъ и подъ условомъ учинити.

13. Найпосле треба знати да налогъ, ако нѣ безплатанъ, пада у другу врсту послова: еръ ако има награде постає наямъ, и да кажемо общіє: у свимъ случаима, у којима безъ награде, постає уговоръ налога или оставе, у тима истимъ случаима, ако има награде, уговара се наямъ и закупъ. По томе ако се да Фулону халѣина да очисти и углади, или кроачу да є оправи, неопределивши или необежавши награду, тужба *mandati* употребљава се.

TIT. XXVI. DE MANDATO.

1. Mandantis tantum gratia intervenit mandatum veluti si quis tibi mandet, ut negotia eius gereres, vel ut fundum ei emereres, vel ut pro eo sponderes.

7. Illud quoque mandatum non est obligatorium, quod contra bonos mores est, veluti si Titius de furto aut de damno faciendo aut de iniuria facienda tibi mandet. Licet enim poenam istius facti nomine praestiteris, non tamen ullam habes adversus Titium actionem.

9. Recte quoque mandatum contractum, si, dum adhuc res integra sit, revocatum fuerit, evanescit.

12. Mandatum et in diem differri et sub conditione fieri potest.

ГЛАВА XXVII.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КАО ПО УГОВОРУ.

1. 5. §. 1. D. de obl. et. ast. XLIV. 7

После изброєны видова уговора, да видимо о онимъ обвезаностима, коє управо произилазе изъ уговора, но опетъ почемъ непостаю изъ кривице, узима се да су као по уговору.

1. Када бы ко послове одсуствуюћегъ свршавао, узаямно између њи рађаю се тужбе, коє се зову negotiorum gestorum. Господаръ, чиѣ є посао свршенъ, има противу онога кон є свршио *непосредствениу* тужбу, а ономе што є свршио посао дає се *противна* тужба. Јасно є да оне управъ ни изъ каквогъ уговора произилазе, еръ те тужбе онда постаю, када ко безъ налога туђъ посао сврши; потOME они, чиѣ су послови свршени, обвезани су и незнаюћи. То є приматно збогъ ползе, да неби

страдали послови оны отсутвуюћи, кои су одпутовали приморани изневадноиъ и непредвиђеноиъ околности, неоставивши ко ће се о њинимъ пословима старати. Занста, нико се небы о њима бринуо, кадъ небы могао наплатити оно што потроши. Као што е господаръ обвезанъ спраиъ онога, кои е полезно туђъ посао свршивао, тако наппротивъ и оваи е обвезанъ да да рачунъ одъ свое администраціе: у овомъ случаю онъ одговара и за найвећу брижливостъ; нити е довольно да е тако брижливъ быо, као што бы быо за свое послове, ако бы само другій прилѣжни болѣ свршио посао.

2. И тутори кои су обвезани збогъ туторства, узима се да нису управъ обвезани по уговору, (еръ ништа се неуговара између њи и пупила); но почемъ нису зацело обвезани по кривици, узима се да су обвезани као по уговору. И у овомъ случаю узаямне су тужбе: не само пупила има противу татора тужбу *tutelaе*, но и наппротивъ, таторъ има противъ пупила противну тужбу *tutelaе*, ако е што потрошио збогъ пупила, или се за ню што обвезао, или заложио стваръ свою поверительима пупилинимъ.

3. Такође ако неки имаю какву стваръ заеднички, а нису ортаци, на пр. ако їмъ е што заеднички завештано или дано, и ако е по томе еданъ одъ њи обвезанъ другоме по тужби *communі dividundo*, што е самъ плодове одъ те ствари сабрао, или што е његовъ заедникъ самъ нуждне у той ствари трошкове учинио, управо нїе по уговору обвезанъ (еръ ништа нису међъ собомъ уговорили); но почемъ нїе обвезанъ по кривици, узима се да е обвезанъ као по уговору.

4. Исто е тако са онимъ, кои е изъ исты узрока обвезанъ санаследнику своме на деобу наследства тужбомъ *familiae erciscundae*.

5. И наследникъ справъ легатара ніе управъ обвезанъ по уговору (еръ неможе се за легатара рећи ни да е са покойникомъ, ни да е са наследникомъ што о томе уговоріо), но опетъ почемъ наследникъ ніе по кривици обвезанъ, узима се да е обвезанъ као по уговору.

6. Такође онај коме е неко изъ погрешке платіо, што му ніе дуговао, обвезанъ е као по уговору. Ово е тако истина да ніе управъ по уговору обвезанъ, да бы се пре, кадъ строго рассудимо, могло рећи, као што смо горе казали, да е обвезанъ изъ раскиданя уговора, а не изъ заключиваня; еръ онај кои да новце у намери да плати, дае зато да раскине уговоръ, а не да га начини. Но опетъ онај кои е приміо, обвезанъ е као да е позайміо ту суму и дужанъ е по кондиціи.

7. Међутимъ у некимъ случаима неможе се вратити, што се погрешкомъ платило а ніе се дуговало. Стари су тако определили за случае, где се сума осуђеня увеличава непризнаванѣмъ, на пр. што е тражено по закону аквилія, или по испоруцы. Стари су хтели да то има места при онимъ испорукама, коє су известне и остављне *per damnationem*. Наша конституція, којомъ су постали еднаке природе испоруке и фиденкомисе, распростра е ово умложаванѣ у следству одрицаня на све испоруке и фиденкомисе; но то ніе дала свима легатарима, но само за оне легате и фиденкомисе, кои су остављни светимъ црквама и другимъ уважаванимъ местима, коя се збогъ вере или побожности почитую. Ове испоруке немогу се враћати, ако су извршене а нису се дуговале.

TIT. XXVII. DE OBLIGATIONIBUS QUASI EX CONTRACTU.

Post genera contractuum enumerata dispiciamus etiam de iis obligationibus, quae non proprie quidem ex contractu nasci intelliguntur, sed tamen, quia non ex maleficio substantiam capiunt, quasi ex contractu nasci videntur.

4. Idem iuris est de eo, qui coheredi suo familiae erciscundae iudicio ex his causis obligatus est.

ГЛАВА XXVIII.

СРЕДСТВОМЪ КОИ ЛИЦА МЫ МОЖЕМО НАБАВИТИ ЗА СЕ ОБВЕЗАНОСТИ.

Maj. III. 163—165. 167.

Пошто смо изложили врсте обвезаности, коє се рађаю по уговору или као по уговору, да напоменемо да можете обвезаности набавити, не само средствомъ васъ самы, но и средствомъ оны лица, коє су подъ вашомъ власти, као средствомъ робова и деце ваше; но тако, што набавите средствомъ робова, то є цело ваше; а што се добіє изъ обвезаности, средствомъ деце, коя су подъ вашомъ власти, то се дели на подобіє онога, што є наша конституція (L. 6. C. VI. 61.) заключила за собственость и плодуживанѣ ствари. Тако одъ добитка кои се има одъ тужбе, отаць има плодуживанѣ, сынъ собственость: кадъ у осталомъ, отаць тужи дужника свога сына, сходно поделеню коє є поставила наша конституція.

I. Такође набавлямо обвезаность средствомъ слободны лица, и туђи робова коє савестно притежавамо, но само у два случая, т. є. ако обвезаность проистиче изъ њиногоъ рада или изъ наше ствари.

2. Такође у иста два случая набавлямо и средствомъ онога роба, у коме имамо плодуживанѣ или употребленѣ.

3. Известно є да обштыи робъ набавля господарима саразмерно части собственности, кою оны надъ нѣмъ имаю, но треба изузети онога роба, кой є именце стипулирао или предаіомъ приміо за едногъ само господара; ерѣ тада овоме самомъ и набавля, као кадъ каже: *Тицію, може господару обекаваш'ли дати?* Ако є робъ стипулирао по заповести еднога господара, премда се одпре о томе сумњало, сада, после решеня нашегъ те ствари (l. 3. C. VI. 27.) ономе само набавля кой му є заповедіо да то учини, као што є горе казано.

TIT. XXVIII. PER QUAS PERSONAS HOBIS OBLIGATIO ACQUIRITUR.

1. Item per liberos homines, et alienos servos, quos bona fide possidetis, acquiritur vobis, sed tantum ex duabus causis, id est si quid ex operis suis vel ex re vestra acquirant.

2. Per eum quoque servum, in quo usumfructum vel usum habetis, similiter ex duabus istis causis vobis acquiritur.

ГЛАВА XXIX.

КАКО СЕ УНИШТАВА ОБВЕЗАНОСТЬ.

Gaj. III. 168.—170.—172.—176.—177.—179. l. 8. §. 4. l. 18. d. de acceptil XLVI. 4. l. 8. c de novat. VIII. 42.

Свака се обзпаностъ уништава плаћанѣмъ онога што се дугує, или ако се, по санзволению поверителя, оно што се дугує другимъ чимъ плати.

Не пыта се ко плаћа, да ли онај кои дугує, или другй ко за нѣга: ерь се ослобођава и кадь други плати, было да се плаћанѣ учини са знанѣмъ дужника, было безъ нѣговогоу знаня или и противъ вољѣ нѣгове. Такође, ако дужникъ плати, ослобођаваю се и они кои су за нѣга добри были. И на противъ, исто є тако ако ємаць плати; не само онъ се ослобођава но и главный дужникъ.

1. Такође обвезаность се уништава акцептилаціомъ. Акцептилація є уображено плаћанѣ. Ако хоће Тиціє да опрости што му се дугує, по обвезаности коя се речима учинила, то може овако учинити: нека дозволи да дужникъ ово каже: *Држишъ ли за прилавно што самъ ти обећао, па Тиціє нека одговори: Држимъ за прилавно. То се може и грчки учинити, ако се само тако учини као што є латинскимъ речима* *ἔχεις λαβὼν δηῖα τὸσα; ἔχω λαβὼν.* На тай начинъ уништаваю се, као што смо казали, само оне обвезаности, коє су речима свршене, а не и остале: нашло се за сходно да се речима учинѣна обвезаность другима речима уништава; но и оно, што се другчіє дугує, може се довести на стипулацію, па акцептилаціомъ уништити. Како се дугъ може ваљно и одъ части само платити, тако може бити акцептилація и за часть дуга само.

2. Има єдна стипулація, коя се просто зове аквиліанска, по којой ма како обвезаность доводи се на стипулацію, па се акцептилаціомъ уништава. Стипулація аквиліанска пренавля све обвезаности, и овако є саставлѣна одъ Гапа Аквилія: *Штогодъ садъ треба или ќе доцнѣ узтребаги, да ты мени ма по каквомъ основу дашъ или учинишъ, одма или съ рокомъ: за што те годъ могу тужити, што одъ тебе искати или противу тебе тражити могу садъ или доцнѣ: штогодъ ти мов имашъ, држишъ, притежавашъ*

или си злонамерно пристао притежавати, на што и колико да то износи, толико е Аула Агеріе уговоріо, да му се да, а то е обећао Нумеріе Негидіе. Исто тако и Нумеріе Негидіе питао е одъ свое стране Аула Агеріа. *Штогодъ самъ ти данасъ обећао аквиланскогъ стипулационъ то све држишъ ли за примљиво?* а Аула Агеріе одговоріо е: *држимъ и назначіо самъ за примљиво.*

3. Осимъ тога преновомъ уништава се обвезаность, као кадъ оно што дугуешъ Сею, овај уговори, да му Тиціе да; еръ долазкомъ новогъ дужника раба се нова обвезаность, а пређашња уништава се преносомъ у доцни: тако да понекипутъ и ако доцни уговоръ неважи, опетъ пређашњи уништава се збогъ пренова, на пр. кадъ оно што дугуешъ Тицію, овај стипулира одъ пуниле безъ турскогъ опуномоћеня. У томе случаю право се губи; еръ и пређашњи дужникъ ослобођава се и доцни обвезаность не важи. Ние тако, ако е ко одъ роба уговоріо; еръ тада пређашњи дужнику остае обвезанъ, као да доцни не было никаквогъ уговора. Ако са твоимъ дужникомъ правишъ доцни новъ уговоръ, тако текъ има пренова, ако што новогъ буде у доцниемъ уговору, ако се на пр. условъ рокъ или емацъ дода или изостави. Што рекосмо да има пренова кадъ се дода условъ то треба тако разумети, да е преновъ текъ онда, ако се условъ оствари: еръ ако се неоствари, трае пређашња обвезаность. Истина, известно е было кодъ стары да е тада преновъ, кадъ се друга обвезаность учини у намери да се прва пренови, но о томе се сумњало, кад се има узети да има намере преновљеня, и о овоме неки су у известнимъ случаима допуштали предпоставке. Мы смо донели конституцію (l. 8. c. de novat. VIII. 42.) кој најясније опредѣљава, да е само тада преновъ, кадъ уговараюће стране из-

речно исказу, да су се сагласиле о пренову првашњих обвезаности; иначе остав првашња обвезаностъ и друга јој се додае, тако да њ њма две, по опредѣленію наше конституціе, које се бољ може увидити изъ њѣногъ читаня.

4. Осимъ тога, оне обвезаности које се саизволенѣмъ уговараю, разрешую се противномъ вољомъ; ерѣ ако се Тициѣ и Сей сагласе, да Сей купи земљу Тускуланску за 100 златица, па после, пошто се ништа у следству тога није учинило, т. е. нити вцена плаћена, нити е земля предана, они се сагласе да одступе одъ тогъ уговора продае и куповине, онда се узајамно ослобођаваю. Тако е исто у закупу и наиму, и у свимъ уговорима кои се самимъ саизволенѣмъ свршую.

TIT. XXIX. QUIBUS MODIS OBLIGATIO TOLLITUR

Tollitur autem omnis obligatio solutione eius, quod debetur, vel si quis consentiente creditore aliud pro alio solverit. Nec tamen interest, quis solvat, utrum ipse, qui debet, an alius pro eo, liberatur enim et alio solvente, sive sciente debitore sive ignorante vel invito solutio fiat. Item si reus solverit, etiam ii, qui pro eo intervenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit, si fideiussor solverit, non enim solus ipse liberatur, sed etiam reus.

КНИГА ЧЕТВРТА.

ЮСТИНИНОВЫ ИСТИТУЦИ.

ГЛАВА I.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КОЕ ПОСТАЮ ПО КРИВИЦЫ.

Gaj. III. 182—190. 195—200. 202—208. l. 4. D. de obl. et. act. XLIV. 7; l. 1. D. de furt. XLVII. 2; l. 20. 22.

C. eod. VI. 2.

Како смо у предходећој књизи изложили обвезаности по уговору и као по уговору, следуе да говоримо о обвезаностима по кривицы и као по кривицы. Прве се, као што смо на свомъ месту казали, деле на четири вида; ове су све едногъ рода; ерѣ све постаю ствари — ге — т. е. по самој кривицы као одъ крађе, одъ грабежи, одъ ште-те одъ неправде.

1. Крађа е злонамерно диранѣ у стварѣ, да се користи или самомъ ствари, или иѣнимъ употреблѣмъ или притежанѣмъ; што е противно природномъ закону.

2. Речъ *furtum* — крађа — долази или одъ *fur* т. е. црно, што се тайно и у помрчини догађа, а найвише вођу; или одъ *fraus*, или одъ *ferre* т. е. однети; или одъ грчке речи *φῶρασ*: што значи лоповъ, но и Грци су казали *φῶρασ* одъ *φέρειν* (однети).

3. Крађе има два вида: *furtum manifestum* и *furtum nec manifestum*; ерѣ *furtum conceptum* и *oblatum* више су видови тужбе, кое су са крађомъ свезане, него што су видови саме крађе, као што ће се на свомъ месту показати. Лоповъ *manifestus* онај е, когъ Грци зову *ἐπ' αὐτοφῶρος*: не само онај

кои се у крађи ухвати, него и онај кои се ухвати на ономе месту на коме се крађа догађа, као кадъ ко учинивши крађу у кући, буде ухваћенъ пре него што прагъ пређе, и ко е украо маслинака у баншти, или грожђа у винограду, па буде ухваћенъ докъ е јошъ у баншти или у винограду. Шта више треба то распрострети и узети да е *furtum manifestum*, кадъ лоповъ држећи украдену стваръ, буде ухваћенъ или виђенъ на јавномъ или приватномъ месту, одъ господара или одъ другога, пре него што е дошао до места, на кое е мислио донети и оставити стваръ; но ако е донео на то место на кое е мислио, онда ако се и ухвати са украдениомъ ствари, није лоповъ *manifestus*. Шта е *furtum nec manifestum*, види се изъ овога што смо казали; еръ што није *manifestum* оно е *nec manifestum*.

4. Каже се да е крађа *conceptum*, кадъ се украдена стваръ предъ сведоцима тражи и нађе кодъ кога; противъ тога дана е особита тужба, и ако није лоповъ и та тужба зове се *concepti*. Каже се да е крађа *oblatum*, кадъ ти ко украдену стваръ донесе, па она кодъ тебе буде ухваћена, ако е само дана у намери, да се пре нађе кодъ тебе него кодъ онога кои е дао: теби кодъ кога се стваръ нашла, дае се особена тужба противу онога, кои ти е стваръ донео, и ако није лоповъ, та тужба зове се *oblatis*. Има тужба *furti prohibiti*, противъ онога кои е хтео да забрани да се крађа истражуе предъ сведоцима. Осимъ тога казни е определѣна у преторскомъ едикту тужбомъ *furti non exhibiti* за онога, кои непокаже украдену стваръ, која се кодъ њѣга тражила и нашла. Ове тужбе т. е. *concepti*, *oblatis*, *furti prohibiti* и *furti non exhibiti*, изишле су изъ обичая: како се сада украдена стваръ неистражуе по старимъ правилима, тако су у следству тога и горњѣ тужбе изъ употребљена изишле;

они кои су са знанѣмъ примили украдену стварь и сакрили є, очевидно подчинѣни су тужби *furti nec manifesti*.

5. Казнь за *f. manifestum* то є четворострука вредность, како за роба тако и за слободногъ; а за *nec manifestum* дворуба.

6. Крађа є не само кадъ ко узме туђу стварь у намери да є присвои, но у обште кадъ ко туђу стварь узме безъ знаня господара. По томе ако се поверитель залогомъ, или онай кодь кога є стварь каква на оставу дана томъ ствари, служи; или онай кои є стварь узео на употребленѣ, употреби є друкчѣ а не онако како му є дозвољено, у свимъ тимъ случаяма крађа є. На пр. кадъ ко узме сребро да се послужи при части, на кою ће као баяги да позове приѣтелъ, па то на путь са собомъ однесе; или ако ко узме на послугу коня да одѣши негде, па га на далѣ место одтера, или га, као што су стари писали, у битку одведе.

7. При свемъ томъ они, кои се саданимъ на послугу стварима служе друкчѣ, а не онако како имъ є дозвољено, чине крађу ако знаю да то чине противъ вољ господара, и да онъ небы дозволио кадъ бы знао; но ако они држе да бы господарь дозволио, онда нема злочинства: и то є разликованѣ врло уместно, єрѣ крађе неможе бити безъ намере да се украде.

8. Каже се да нема крађе ни у ономъ случаю, кадъ послугопримаць мысли да противъ вољ господара позаймаѣну стварь узме, а господарь хоће да то буде. Одтуда се пита, ако Тиціє замоли Мевієвогъ роба да украде неке ствари одъ свога господара и да ѣй ѣму донесе, па то робъ каже Мевію; а Мевіє, хотеѣи Тиція у самомъ преступленю ухватити, допусти робу да му неке ствари однесе, да ли ће Мевіє имати противу Тиція тужбу

збогъ крађе, или збогъ тога што е роба кваріо, или ни збогъ едногъ. Кадъ намъ е изьявѣна ова сумня, и кадъ смо видели препирке стары право-слова о овоме, одъ кои неки нису давали ни тужбу збогъ крађе, ни тужбу збогъ поквареня роба; а неки су давали само тужбу збогъ крађе: мы, оваковимъ субтильностима на путъ стаюћи, определили смо нашимъ решеніемъ (l. 20. C. VI. 2.) да се у овомъ случаю има противъ нѣга не само тужба збогъ крађе, но и тужба збогъ квареня роба. Брѣ и ако онай робъ ніе никако покваренъ, и по томе недолазе правила коя су увела тужбу збогъ квареня роба, опетъ, како е ясна намера да се робъ саветомъ поквари, мы смо хтели да се наговорачъ казни, као да е у самой ствари робъ покваренъ, да небы, ако бы га неказнѣногъ оставили, неки покушали таква дела съ робовима, кои се лако могу покварити.

9. По некипутъ и слободни люди могу се украсти, као кадъ неко украде кое одъ наше дѣце, коя су подъ нашою власти.

10. Некипутъ се и своя стваръ може украсти, као кадъ дужникъ стваръ украде, кою е дао поверителю у залогъ.

11. По кадкадъ за крађу одговара онай кои ніе украо, као онай кои е участвовао у крађи, подпомажући е своіомъ помоћи и намерно. У томе е брою онай, кои учини да ти испадну новцы изъ руку да ѣй другій уграби, или стане пред-а-те да другій стваръ узме, кои овце и волове твоє растера, да ѣй другій одведе; ово су стари наредили и за онога кои поплаши говеда црвенимъ платномъ. Но ако што одъ тога буде учинѣно изъ весташлука, а не са намеромъ да се да помоћ крађи, онда се дае само тужба *in factum*. Напротивъ, ако Тиціе украде помоћу Мевіевогъ, обоица су криви збогъ

крађе. Сматра се да је намерно помогао крађу и овај, који подъ прозоре мете лествице, или прозоре и врата обја, како бы другій могао украсти или онај који је позајмио алатъ за објанѣ, лествице за пеняиѣ, знајући за што позајмљуе. Ко није никако помогао да се крађа учини, но само је саветовао да се учини, није кривъ збогъ крађе.

12. Они који су у родителској или господарској власти, ако што одъ овы украду, истина учинили су крађу и стваръ спада у врсту украдены ствари, па је збогъ тога нико не може застарелошћу добити, пре него што се врати подъ власть господара; но никаква тужба збогъ крађе не дае имъ се, почемъ између ти лица, ни изъ другогъ каквогъ узрока тужбе бити не може: но ако је другій помогао и саветовао да се крађа учини, будући је крађа учинѣна, овај последній подлежи тужби збогъ крађе, ерѣ је истина да је учествовао у крађи намерно и помаганѣмъ.

13. Онај се може збогъ крађе тужити, кога се тиче да се стваръ сачува, ма онъ небио господаръ ствари. И тако ни господаръ не може се тужити друкчије но само тако, ако има интересъ да стваръ непропадне.

14. Одтуда следуе да се поверитель, коме је залога украдена, може тужити збогъ крађе, и ако има платежногъ дужника; ерѣ је болѣ за њѣга да има залогъ, него да лице тужи; па башъ да је самъ дужникъ ту стваръ украо, опетъ се поверитель може тужити збогъ крађе.

15. Такође и ако фулонъ узме халѣину да очисти, или кроачъ да је оправи, за известну цену, па она буде одъ ти лица украдена, они сами могу се тужити збогъ крађе, а не може господаръ ерѣ се њѣга ништа не тиче да стваръ непропадне, почемъ одъ фулона и кроача може тужбомъ *locati* стваръ

свою тражити. Ако се савестиномъ купцу купљена стваръ украде, онъ се може као и поверитељ, и ако нѣ господаръ, свакојко тужити збогъ крађе. Наредили смо да се фуломъ и кроячъ немогу другіе тужити збогъ крађе, во ако су платежни, т. е. ако могу платити господару процену ствари; еръ ако немогу платити, онда, почемъ одъ нѣи господаръ свое добити неможе, самъ господаръ може се тужити збогъ крађе, еръ у овомъ случаю нѣга се самогъ тиче, да се стваръ сачува. Исто е тако ако су одчасти платежни фуло и кроячъ.

16. Што рекосмо о фулону и кроячу, то су стари мислили да треба рећи и о ономъ, коме е стваръ дана на послугу; еръ као што фулонъ примајући награду има да чува стваръ, тако и онај кои стваръ на послугу узме, обвезанъ е да стваръ чува. Мы смо и ово поправили у нашимъ решеньима (l. 22 C. cit) и оставили господару на волю, да употреби или тужбу *commodati* противъ послугопримца, или тужбу *furti* противу онога кои е стваръ украо, но избравши едну одъ нѣи господаръ неможе се покаяти на узети другу. Ако е избрао лопова, послугопримацъ савимъ е слободанъ; а ако се послугодавацъ обрати на послугопримца, онда неможе лопова тужити збогъ крађе, но послугопримацъ може се тужити противу лопова, али тако ако господаръ, знајући да е стваръ украдена обрати се на послугопримца. А ако незнајући да стваръ нѣе кодъ послугопримца, или сумняјући се о томе, употреби тужбу *commodati*, на доцнѣ кадъ се стваръ одкрѣе, хтедъе оставити се тужбе *commodati* и узети тужбу *furti*, дае му се слобода да се противу лопова обрати; у томе му ништа не смета, еръ е у неизвѣстности употребіо тужбу *commodati* противу онога кои е узео стваръ на послугу осимъ ако га овај задовољи (у комъ е случаю на

свакій начинъ лопова слободанъ справъ господара одъ тужбе *furti*, но долази подъ тужбу послугопримца, кои є господара намирио за стварь, коя му є дана на послугу). Наравно ако є у почетку господаръ узео тужбу *commodati*, незнаюћи да є стварь украдена, па после сазнавши то пређе на лопова, послугопримацъ се ослобођава на свакій начинъ, ма како да се сврши парница господара противу лопова; то исто определенъ важи ако є послугопримацъ одчасти или сасвимъ платежанъ.

17. Онај коме є стварь дата на оставу, не чува є, но само є кривъ за оно, што самъ злонамерно учини. Зато, ако му та стварь буде украдена, будући нїє у име оставе обвезанъ на враћанъ ствари, нити га се по томе тиче да се стварь сачува, неможе се тужити збогъ крађе, но та тужба припада господару.

18. Наипосле треба знати да се пытало, да ли малолетанъ чини крађу кадъ узме туђу стварь. Будући да крађа долази изъ намере, то малолетанъ тако є текъ кривъ збогъ тога злочинства, ако є близу пулолетства и по томе ако зва да чини преступленъ.

19. Тужба збогъ крађе или на двогубо или на четворогубо, само има за предметъ траженъ казни; ерь осимъ тога господаръ може тражити саму стварь или виндикаціомъ или кондикціомъ. Виндикація дає се противу притежателя, было да є то самъ лопоць или другій ко; кондикція има се само противу лопова и његовогъ наследника, и ако непритежава

INSTITUTIONUM D. JUSTINIANI

LIBER QUARTUS.

TIT. I. DE OBLIGATIONIBUS, QUAE EX DELICTO
NASCUNTUR.

1. Furtum est contrectatio rei fraudulosa lucri faciendi gratia vel ipsius rei, vel etiam usus eius possessionisve, quod lege naturali prohibitum est admittere.

5. Poena manifesti furti quadrupli est, tam ex servi quam ex liberi persona; nec manifesti dupli.

9. Interdum etiam liberorum hominum furtum fit, veluti si quis liberorum nostrorum, qui in potestate nostra sunt, surreptus fuerit.

10. Aliquando etiam suae rei quisque furtum committit, veluti si debitor rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit.

13. Furti autem actio ei competit, cuius interest rem salvam esse, licet dominus non sit. Itaque nec domino aliter competit, quam si eius intersit rem non perire.

14. Unde constat, creditorem de pignore surrepto furti agere posse, etiamsi idoneum debitorem habeat, quia expedit ei pignori potius incumbere, quam in personam agere: adeo quidem, ut, quamvis ipse debitor eam rem surripuerit, nihominus creditori competat actio furti.

18. In summa sciendum est, quaesitum esse, an impuber rem alienam amovendo furtum faciat. Et placet, quia furtum ex affectu consistit, ita demum obligari eo crimine impuberem, si proximus pubertati sit, et ob id intelligat se delinquere.

ГЛАВА II.

О ТУЖБИ ЗБОГЪ ДОБАРА СИЛОМЪ УГРАВЛЕННЫ.

Gal. III. 209. 1. 2. § 22. 23. D. vi bon rap. XLVII. 8.

Ко отме туђу стварь, истина кривъ єзбогъ крађе, (єрь ко више узима туђу стварь противу вољ господареве, но онай ко отима? и зато се праведно рекло да є онъ *improbus fur*.): но опетъ за то казнително дело преторъ є увео особиту тужбу, коя се зове тужба збогъ отеты добара, и за годину є на четворогубо, после године на просто. Та се тужба употребљава ако є ко стварь какву, ма и найманю, отео. Четворогубо нїє само у име казни, па да се осимъ тога има и траженъ ствари, као што смо казали за тужбу *furti manifesti*, него у четворогубомъ садржи се и траженъ ствари и казнъ за трогубо, было да се преступникъ ухвати или не у самомъ делу: смешно бы было заиста, да є у болѣмъ полагаю онай кои отима, него онай кои тайно краде.

1. Будући се ова тужба има текъ тако, ако є ко злонамерно отео, то се има ослободити онай кои, у погрешку какву доведенъ, држећи да є стварь нѣгова и збогъ незнаня права отме є, мислећи да господаръ може и силомъ стварь свою одъ притежателя узети; овоме є сходно да се неузима ни да є крађа, кадъ ко у оваковой намери отме. Но да се неби, нїмишљаваюћи такавъ изговоръ, нашао путъ коимъ бы грабителѣ безъ казни упражнявали свою лакомость, болѣ є о овой ствари наређе-но бож. конституціама (I. 7. C. VIII. 4.) да нико не сме стварь покретну или движућу се силомъ отимати, башъ и кадъ бы мыслио да є нѣгова, ако ко противно учини губи собственость ствари, ако є стварь отимачева, а ако є стварь туђа, пошто є

врати, мора да плати и њѣну процену. То су конституціе наредиле не само за покретне ствари, које се могу украсти, но и за нападанѣ које се на непокретнимъ стварима чини, да би се люди изъ овогъ узрока уздржали одъ сваке грабежи.

2. При овой тужби негледа се сасвимъ да е стваръ добро тужителѣво: ерѣ было да е то њѣгово добро или да нѣ, тужба ће имати места, ако се само стваръ изъ њѣговы добара узела. Зато ако е дана подѣ карию, на послугу, у залогу, или на оставу водѣ Тиція, но тако да га се тиче да се стваръ неузме, на пр. ако се обвезао да ће одговарати и за кривицу што се тиче оставлѣне ствари; или ако онѣ ту стваръ савестно притежава, или има у њѣой плодуюживанѣ или друго какво право, збогъ кога има интересъ да му се стваръ неотме, онда онѣ има ову тужбу, не да тражи господарство, но оно само што се изъ њѣговы добара отело, т. е. оно чимъ вели да се иманѣ њѣгово умалило. Уобщте може се реѣи, у коме се случаю има тужба збогъ крађе, кадѣ е краѣа тайно учинѣва, у томе случаю има се и ова тужба.

ТІТ. II. DE VI BONORUM RAPTORUM.

ГЛАВА III.

О ЗАКОНУ АКВИЛІЯ.

Gaj. III. 210 — 214.

Законѣ Аквилія оснива тужбу збогъ несправедне штете. У првой глави тога закона опредѣлено е, ко туѣегъ роба или туѣе четвороного животно које у стоку спада, несправедно убіе, осуѣуе се да плати господару толико, колико е та стваръ те године найвише вредила.

1. Законъ управъ наређує не о четвороногой животинѣи уобште, но само о оној коя спада у брой стоке, зато се неодоноси ни на дивлячь, ни на псе, но само на ону животиню, за коју се управъ каже да пасе у гомили, као: конѣи, мазге, магарци, волови, овце, козе. То се узима и за свинѣ; ерѣ се подѣ називомѣ стоке разуму и свинѣ, почемѣ и они чопоромѣ пасу. Тако наипосле вели и Омирѣ у Одисеи, као што каже Еліє Марціанѣ у своимѣ институціама:

„Виђао се где седи и чува свое свинѣ, а оне су тумарале на подножю стене Кораксѣ, на оба лама воде Аретузѣ.“

2. Неправедно убіа онај кои убіа безѣ права. Следователно ко убіє допова ніє кривѣ, ако само ніє могао друкчіє да избегне опасностѣ.

3. Ни онај ніє кривѣ по закону Аквиліа, кои случайно убіє, ако само нема никакве нѣгове кривице; ерѣ иначе, свакиѣ по овоме закону одговара за кривицу као и за злонамерѣ.

4. И тако, ако играјући се или упражнявајући се у метаню копаля неки убіє твога пролазећегѣ роба, разликує се: ако є то учиніо войникѣ у пољу, или тамо где се обично упражняваня чине, ніє никакѣ кривѣ; ако другіѣ ко такво што учини кривѣ є. Исто є тако и са войникомѣ, ако то учини на другомѣ месту, а не на ономѣ коє є определѣно за упражненіє войника.

5. Тако и дрвосечацѣ, ако бацивши грану са дрвета, пролазећегѣ твогѣ роба убіє, ако є то близу поредѣ друма или пута учиніено, а онѣ ніє дао знакѣ да се избегне несређа, кривѣ є; а ако є дао знакѣ, па се робѣ ніє чуваѣ, ніє кривѣ дрвосечацѣ. Такође узима се да ніє кривѣ, ако є секао дрва далеко одѣ пута, или у средѣ поля, башѣ кадѣ небы

ни викао; ерѣ никакавѣ странный нѣа имао право прелазити преко тога места.

6. Осимѣ тога, ако лекарѣ кои е учинио на твоѣмѣ робу операцію, остави леченѣ и збогѣ тога умре робѣ, кривѣ е.

7. И невештина узима се за кривицу, као кадѣ е лекарѣ зато твога роба убио, што га е рѣаво оперирао, или му дао несходанѣ лекѣ.

8. Тако е јоште ако мазгарѣ збогѣ невештине нѣа могао задржати свое мазге, па оне јурну и прегазе твога роба, мазгарѣ е кривѣ; па и ако ѣй нѣа могао збогѣ слабости задржати; кадѣ бы другѣй јачѣи могао то учинити, такоѣе е кривѣ. То исто важи и о ономѣ, кои јашуѣи немогне да задржи коња збогѣ слабости или невештине.

9. Ове речи закона: *колико стварѣ те године највише вреди*, разуму се овако, ако ко убиѣ роба твога кои е данасѣ ромѣ, сакатѣ, или хоравѣ у едно око, но кои е те године было здравѣ и одѣ вредности, недугуѣ се толико колико робѣ вреди данасѣ, но колико е те године највише вредіо. Изѣ тогѣ узрока држало се, да е тужба по овомѣ закону казнителна, почемѣ се сваѣј обвезуѣ, не само на толико колико е штете учинио, но неки путѣ много више; по томе е јасно да та тужба непрелази противѣ наследника, као што бы прешла кадѣ осуѣбенѣ небы никадѣ могло превазиѣи штету.

10. Не по речима закона но по толкованіу уведено е, да се има оценити не само оно што е пропало, но ономѣ што смо казали, но шта више и сва штета коя намѣ е проузрокована тимѣ губиткомѣ, на пр. кадѣ неко твога роба, кои е постављенѣ за наследника, убиѣ пре, него што овај прими наследство по твојој заповести, ерѣ јасно е да треба држати рачунѣ што си изгубіо наследство. Такоѣе, ако една одѣ две мазге коѣ су заедно упрѣ-

зане, или одъ четири коня кои су заедно вукла, еданъ буде убіенъ; или буде убіенъ еданъ одъ робова изъ комедискогъ друштва, не само плаћа се вредность убіене ствари, но шта више и то се у рачунъ узима, уколико е тиме умалѣна вредность онима кои су остали.

11. Ономе коме е робъ убіенъ, оставлѣно е на волю, да тражи накнаду штете приватномъ тужбомъ по закону Аквилія, и да га збогъ убиства обтужи.

12. Друга глава закона Аквилія није у употребленно.

13. У трећој глави наређуе се за сву осталу штету. И тако, ако ко рани роба или оно животно кое у чопору пасе; или оно четвороного животно кое неспада у стоку, као: псето, дивлячь рани или убіе, ова глава дае противу нѣга тужбу. По овой части закона казни се за штету неправедно учинѣну и надъ осталомъ животињомъ и свимъ бездушнимъ стварима: еръ ако се што изгоре, поквари или разбіе, има се тужба на основу ове главе, премда бы се сви ти узроцы могли означити са речи *кваръ*, подъ којомъ се разуме све што е ма на какавъ начинъ покварено. По томе подъ овомъ се речи разуме, не само оно што е сломлѣно, или изгорено, но и оно што е раздвоено, расцеплѣно, просуто, и ма на какавъ начинъ изгублѣно или лошимъ учинѣно; наипосле одговорено е да е обвезанъ по овой части закона и онај, кои умеша штогодъ у туђе вино или зейтинъ, чимъ се квари природна доброта вина или зейтина.

14. Јасно е, као што е по првој глави закона, тако текъ ко кривъ ако е злонамерно или са кривцомъ нѣговома убіенъ човекъ или четвороного животно; тако по овой глави, и за осталу штету одговара се само збогъ злонамера или кривице. По

овой главы закона, обвезанъ е онай ко учини штету, не на онолико колико е стваръ у той години, но колико е у последњи 30 дана вредила.

15. Нити се додала речъ *найвише*; но Сабинъ е са основомъ узео, да се процена таква учини, као да е и на овоме месту закона додана речъ *найвише*: еръ е плебъ римскій, кои е донео овај законъ на предлогъ Аквилія трибуна, нашао да е довољно, што се употребила на првомъ месту ова речъ.

16. У осталомъ тако се текъ по овомъ закону има непосредствена тужба, ако е ко самъ собомъ учинио штету. И зато противъ онога, кои е на други начинъ учинио штету, даю се полезне тужбе; на пр. кадъ е ко туђегъ роба или животино тако затворио да одъ глади скапа, или бы твога коня тако яко терао, да одъ умора лишне, или бы животино изъ гомиле толико поплашио, да се она у провалию какву баци, или кадъ бы ко туђегъ роба наговоріо да се на дрво пошне или да у бунаръ сиђе, па овај у томъ пеняню или силазенію смртъ нађе или се осажати; у томъ случаю има се противу нѣга полезна тужба. Ако ко туђегъ роба съ моста или обале у реку баци па се овај удави, може безъ теготе решити да е онай што га е бацио самъ собомъ штету учинио, и зато е обвезанъ по самомъ закону Аквилія. Ако неучини штету онъ самъ собомъ, нити повреди тело, но другимъ начиномъ коме нанесе штету, како се по закону Аквилія нема противъ нѣга ни непосредна ни полезна тужба, тако е наређено да онай кои то учини буде кривъ по тужби *in factum*: као кадъ ко, изъ сажаленя, туђегъ роба ослободи изъ ланаца да побегне.

TIT. III. DE LEGE AQUILIA.

Damni iniuriae actio constituitur per legem Aquilianam: cuius primo capite cautum est, ut, si quis alie-

num hominem alienamve quadrupedem, quae pecudum numero sit, iniuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.

2. Iniuria autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque latronem qui occidit, non tenetur, utique si aliter periculum effugere non potest.

6. Praeterea si medicus, qui servum tuum secuit, dereliquerit curationem, atque ob id mortuus fuerit servus, culpaе reus est.

7. Imperitia quoque culpaе adnumeratur, veluti si medicus ideo servum tuum occiderit, quod eum male secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.

11. Liberum autem est ei, cuius servus occisus fuerit, et privato iudicio legis Aquiliae damnum persequi, et capitalis criminis eum reum facere.

12. Caput secundum legis Aquiliae in usu non est

ГЛАВА IV.

О УВРЕДАМА.

Gai. III. 220—225. Collatio II. 5. 1. 1. I pr. 1. 2. 1. 5. pr § 2. 9. 19. § 2. L II. pr. § 11. II. § 48. D. de iniur. XLVII. 10.

Уобште неправда е сие оно што се противу права учини. Посебице, друго е увреда личности чести, *contumelia* одъ contempte грдати, што Грци зову *ὕβρις*; друго е неправда, кою Грци зову *ἀδικία*, као што се у закону Аквилія узима кадъ се каже штета неправедно причинѣна: друго е неправичностъ и неправда, што Грци *ἀδίκημα* зову: еръ кадъ преторъ или судія изрече неправедну пресуду противъ некогъ, каже се о овоме да му е учинѣна неправда.

1. Увреда се чини не само кадъ ко на пр. буде ударенъ палицомъ или батиномъ или и кадъ биенъ буде, него и кадъ се противъ кога грдњомъ раз-

дражує свѣтина, или кадъ онай кои зна да му се ништа недугує, притежава нечїя добра издаваюћи се за поверителя: или кадъ ко, да бы другога осрамотїо пасквїлу или стихове напише, сачини, изда, или учини злонамерно, да се што одъ тога догоди; или кадъ ко иде за матеромъ породице, или за младиѣмъ или за девоикомъ; кадъ ко учини срамно злочинство надъ другимъ лицемъ; а наипосле ясно є да се и на много друге начїне увреда учинити може.

2. Увреда се коме може учинити не само збогъ нѣга, но и збогъ деце кою подъ влашћу има, такође збогъ жене нѣгове, то є миѣнїе превладало. Тако, ако увредишъ нечїю нѣрку, коя є удана за Тицїя можешъ бити туженъ збогъ увреде не само одъ нѣрке, но и одъ отца и одъ мужа. Обратно, ако се увреда учини мужу, жена не може се жалити збогъ увреде єръ є право да мужеви бране жене, а не жене мужеве. И свекаръ може се тужити збогъ увреде у име снахе, коє мужъ подъ нѣговомъ є влашћу.

3. Узима се управо, да се самимъ робовима никаква увреда не може учинити: но може се средствомъ нѣя господару, али не на истый начинъ као средствомъ жене и деце, но тако ако се што велико учини, што очевидно кде на увреду господара: као кадъ ко туѣгъ роба избїє, и у овоме случаю дає се противу нѣга тужба; а ако ко роба грди, да бы се свѣтъ око нѣга скупїо, или ако га удари песницомъ, господаръ не може се тужити.

4. Ако се учини увреда заєдничкомъ робу, праведно є да се увреда нецени по оной части собственности, кою свакій господаръ у робу има, но по лицу господара, будући є нѣма самимъ увреда учинѣна.

5. Ако плодоуживанѣ надъ робомъ има Тицїє,

а собственость Мевіе, узима се да е увреда пре учинѣна Мевію.

6. Ако се учини увреда слободномъ човеку кои т' савестно робуе, ти се неможешъ тужити, но онъ може у свое име жалити се: осимъ ако е ко роба наградио да бы тебе увредіо, ерѣ тада и ты се можешъ тужити збогъ увреде. Исто е тако и са робомъ туѣимъ кои ти савестно робуе, свагда ти се дае тужба збогъ увреде, кадгодъ е увреда учинѣна на твою поругу.

7. Казнь за увреду, по закону XII. табл. за осакащенѣ была е talio; за сломлѣну кость были су одреѣене глобе, саразмерне великомъ сиромаштву старихъ. После су претци дозволили онима кои су увреѣени били, да оцене увреду, па да судія осуди кривца или на онолико колико е увреѣени прещенію, или на маиѣ, како за добро наѣе. Но казнь збогъ увреде, уведена закономъ XII. табл. изобичаена е: а она што су е претори увели, и коя се и почестна звала, употребљава се на судовима ерѣ процена увреде расте или пада по степену достоинства и честности живота увреѣеногъ лица: та постепеность у осуѣненію употребљава се не безъ основа и за робове, тако да е процена друкчія за роба надзирателя, другчія за онога кои е у найнижой класи или у оковима.

8. И законъ Корнелія говори о увредама, и уве-ла е тужбу збогъ увреде у случаю кадъ се ко тужи да га е некій гурнуо или ударіо, или да се у кућу нѣгову силомъ ушло. Подъ нѣговомъ кућомъ разуме се, было да онъ живи у своіой кући, или у кући кою е узео подъ кирію, или у коіой е забадава или изъ гостопримства примлѣнѣ.

9. Узима се да е увреда велика или по делу, кадъ ко одъ другога буде ранѣнѣ или ударенѣ батиномъ; или по месту, на пр. ако се коме увреда учини у

театру, на форуму, или предъ преторомъ; или по лицу, као ако магистратъ или сенаторъ буде увређенъ одъ простогъ човека или увреду учине деца или слобођеници своимъ родителјима и патронима: ерѣ другачіе се цени увреда учинјена сенатору, родителю и патрону, другачіе ова која е учинјена страномъ и простомъ лицу. Кадакадъ и место кое е ранјено прави увреду великомъ, на пр. кадъ ко у око буде ударенъ. Но мало се тиче, да ли е таква увреда учинјена поглавару или члену фамилије: ерѣ и ова ће се за велику сматрати.

10. Најпосле треба знати, да се за сваку увреду онај кој љу е претрпјо, може тужити грађанскимъ или казнителнимъ путемъ. Ако грађанскимъ путемъ тражи, казнѣ се опредѣљуе по учинјеној процени, као што е горе речено; ако се казнителнимъ путемъ тужи, судја по дужности опредѣљава кривцу ванредну казнѣ. Међутимъ има се приметити да е Зенонова конституція (l. 11. IX. 35) увела, да се знаменити люди и кои су у великомъ достојанству, могу збогъ увреде средствомъ пуномоћника казнителнимъ путемъ тужити и тужбу примити, по саржаю те конституціе, кои се изъ њѣ болѣ може видети.

11. Збогъ увреде е кривъ не само онај кои е учинјо увреду, кои е на пр. ударјо, него и онај се разуме, кои е злонамерно учинјо или е некогъ раздражјо да овај удари другогъ песницомъ по образу.

12. Ова се тужба уништава притворношћу, и зато, ако ко увреду неправи, т. е. одма кадъ е претрпји непокаже да се лоти, неможе доцније да се премисли, па да се врати на опроштену увреду.

TIT. IV. DE INIURIIS.

4. Si communi servo iniuria facta sit, non pro ea parte, qua dominus quisque est, aestimationem iniu-

riae fieri, sed ex dominorum persona, quia ipsis fit iniuria.

5. Quodsi ususfructus in servo Titii est, proprietas Maevii, magis Maevio iniuria fieri intelligitur.

11. Non solum autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, hoc est qui percussit, verum ille quoque continebitur, qui dolo fecit vel qui curavit, ut cui mala pugno percuteretur.

ГЛАВА V.

О ОБВЕЗАНОСТИМА КОЕ СЕ РАБАЮ КАО ИЗЪ КРИВИЦЕ.

1. 5. § 4—6. D. de obl. et act XLIV. 7. 1. 6. D. de extraord. cogn. L. 13. 1. 1. pr. 1. 7. D. de his qui effud. IX 3.

Ако судія парниці своїомъ учини,¹⁾ узира се да управъ ніе обвезанъ по кривици: по како ніе обвезанъ ни по кривици ни по уговору, а опетъ е нешто стрешіо ма л збогъ незнања, зато се узира да е обвезанъ као-по кривици, и колико другій судія у той ствари за право набе, на толико ће бити осуђенъ.

1. Такође и онај изъ чіегъ се обиталишта (было да е оно нѣгова собственостъ, или е узето подъ кирию, или забадава у нѣму живи), што избацы или проспе, па то другоме вредъ нанесе, узира се да е обвезанъ као по кривицы. Узира се да за то ніе управъ по кривицы обвезанъ, што често одговара за туђу кривицу, на пр. за кривицу роба или дѣтета. Тако е и са онимъ кон, на ономѣ месту где

¹⁾ Страна којој чини штету каква неправедна пресуда, има право тужити судію кон е ту пресуду изрекао; одтуда каже се да е судія учиніо парницу своїомъ, *litem suam fecit*, т. е. да е онъ одговоранъ за последице своѣ рѣше пресуде.

е путъ, мете или обеси какву стваръ, коя ако падне може другомъ вредъ нанети: у томе случаю определѣна е казни одъ 10 златица. А за оно што е бачено или проливено, основана е тужба за двапутъ онолико колика е штета, а за убиство слободногъ човека казни е у 50 златица; ако остане живъ али буде ранѣнъ, тужба се дае за онолико, колико судія у той ствари за право нађе. Судія има урачунати награду дану лекару и остале трошкове при леченю учинѣне, осимъ тога оно што нѣе заслужио или што веће моћи заслужио зато што е поврѣѣнъ.

2. Ако синъ породице одвоено обитава одъ отца па што изъ нѣгове собе буде бачено или проливено, или онъ мете или обеси штогодъ, што бы збогъ падежа опасно было, Юліанъ е мыслио да се отаць неможе тужити по само сынъ. То се исто има узети и за сына породице кои е судія, па парницу своіомъ учини.

3. Тако и господаръ лађе, или гостіонице или конюшнице, одговара као по кривици за штету или крађу, коя се учини на лађи, у гостіоници или у конюшници, ако само нѣе онъ самъ кривъ, но кои одъ оны кои су употребљени у службу на лађи, у гостіоници или у конюшници; еръ како нема противу нѣга тужбе ни по кривици, ни по уговору, а у неколико е виновникъ кривице, што рѣаве люде у посао прима, узима се да е обвезанъ као по кривици. У овимъ случајма има се тужба *in factum*, коя се дае и наследнику али не противу наследника.

TIT. DE OBLIGATIONIBUS, QUAE QUASI EX DELICTO NASCUNTUR.

Si iudex litem suam fecerit, non proprie ex maleficio obligatus videtur. Sed quia neque ex contractu obligatus est, et utique peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiam, ideo videtur quasi ex maleficio teneri, et in quantum de eare aequum religioni iudicantis videbitur, poenam sustinebit.

2. Si filiusfamilias seorsum a patre habitaverit, et quid ex coenaculo eius deiectum effusumve sit, sive quid positum suspensumve habuerit, cuius casus periculosus est, Juliano placuit, in patrem nullam esse actionem, sed cum ipso filio agendum. Quod et in filiofamilias iudice observandum est, qui litem suam fecerit.

ГЛАВА VI.

О ТУЖБАМА.

Gaj. IV. 1—5. 18. 53. 55. 61. 62. l. 51. D. de oblig. et act. XLIV. 7.

Остае да говоримо о тужбама. Тужба нје ништа друго, него право судейски тражити што намъ се дугуе.

1. Све тужбе којима се кодъ судіа или арбитра ма о чему тужи, поглавито се деле у ова два вида: оне су стварне или личне; еръ свакій или тужи онога кои му е обвезанъ по уговору, или по кривицы, у коме случаю употребљаваю се личне тужбе, којима се тражи да намъ противникъ да или учини штогодъ, или томе подобно; или тужи онога кои му нје ни на кои начинъ обвезанъ, па опетъ се съ њимъ збогъ нечега спори, у коме случаю

употребляваю се стварне тужбе, на пр. ако ко притежава телесну стварь, за кою Тиціе вели да е нѣгова, а притежатель опетъ вели да е нѣгова; по-чемъ Тиціе тужи га као збогъ свое ствари, то е стварна тужба.

2. Такође стварна е тужба ако се ко тужи да има право земљу на пр. или зданіе употребљавати и уживати, или нѣи по комшијској земљи, или довести воду изъ комшијске земљи. Истога е тога рода тужба збогъ варошки службености, као кадъ неко вели да има право зданіе свое више подићи, да има право на изгледъ, или право испуста, или да наслони греде на комшијско зданіе. И напротивъ за плодоуживанѣ, службености польске и службености варошке има противны тужби, као кадъ ко вели да противникъ нѣговъ нема право употребленія, уживанія, проласка, право да доведе воду, да више подигне, право изгледа, испуста, наслона: све су те тужбе стварне но одричуће. Тога рода тужби нема кадъ се води споръ о собственности телесны ствари, еръ при овима онај тужи кою не притежава; а онај кою притежава нема тужбе да одрече да е стварь тужителѣва. Само е еданъ случай, у коме онај кою притежава, игра ништа мањ ролу тужителя, као што ће се згодніе видети у пространимъ књигама Дигеста.

3. Ове тужбе које споменуемо и које су имъ подобне, основане су на законима и грађанскомъ праву. Друге су, како стварне тако и личне, које е преторъ по своме правосудству завео; нужно е да и ове тужбе покажемо у примерима. И тако понајвише преторъ дае стварну тужбу, дозвољавајући или да тужитель каже као да е застаріо што нје застаріо, или напротивъ да каже да притежатель, противникъ нѣговъ, нје застаріо што е застаріо.

4. Ако коме изъ пуноважногъ узрока буде каква стварь предата, као на основу куповине, повлона, мираза, испоруке, па случайно изгуби притежанѣ те ствари, пре него што застарелошћу постане нѣиъ господарь, нема никакве непосредствене стварне тужбе за траженѣ те ствари, ерѣ су тужбе грађанскимъ правомъ тако удешене, да свакій тражи што е нѣгово: но будући е было одвѣтъ строго да се у томъ случаю неможе тужити, преторь е изнашао тужбу, у којой онай кои е изгубио притежанѣ, каже да е ту старь застаріо, и тако е тражи као свою. То се зове публиціанска тужба, ерѣ ю е први предложио у едикту Публиціе, преторь.

5. Опетъ напротивъ, ако е ко збогъ државе одсуствовао, или е у непріятельской власти быо, па застари стварь коя припада некомъ, што е остао у држави, господарь може, у години дана пошто се врати онай кои е застаріо, уништивши застарелость стварь свою тражити, т. е. тако тражити да каже, да притежатель нѣе застаріо, и да е збогъ тога стварь нѣгова. Ту врсту тужбе преторь и другимъ некимъ даъ, побуђенъ истомъ правичношћу; то се болѣ може видити изъ пространія кнѣига Дигеста или Пандекта.

6. Такође ако неки дужникъ предаіомъ одтуђи стварь свою, па превару свои поверителя, ови могу пошто добио притежаванѣ нѣговы добара по пресуди председателя, и пошто униште предаю тражити стварь, т. е. казати да стварь нѣе предана и да е по томе остала у добрама дужника.

7. Такође тужба Сервіанска и као - сервіанска, коя се зове и хипотекарска, постае изъ судства самогъ претора. Сервіанска се употребљава за ствари закупчеве, коє су по праву залогѣ обвезане за закупну суму, а као - сервіанска е она, којомъ поверительн траже своє залогѣ и хипотекѣ. Између

залогѣ и хипотеке, што се тиче хипотекарне тужбе, нема разлике: ерѣ и едно и друго име еднако се дае оной ствари, за коју се сагласе поверитель и дужникъ, да буде обвезана за дугъ. Но оне се разликую у другоме: ерѣ подѣ именовъ залогѣ управъ ону стваръ разумемо, коя се уедно и предае поверителю, барѣ ако е покретна; а ону, коя е обвезана безъ предае самимъ уговоромъ, управо хипотекомъ називамо.

8. Личне тужбе преторъ е увео своимъ судствомъ: на пр. *de pecunia constituta*; подобна той сматра се *receptitia*; но ова е по нашої конституции (l. 2. C. IV. 18.) проглашена за излишну и изгубила е важность у нашимъ законима, (што е *receptitia* имала више то е пренешено у тужбу *pecuniae constitutae*). Такође преторъ е предложио тужбу за пекулъ робова и сынова членова породице; ону, коіомъ се пыта да ли се тужитель заклео, и многе друге.

9. *De constituta pecunia* може се употребити противъ своју, кои су се за се или за другога платити обвезали, безъ икакве стипулаціе; ерѣ иначе, ако су обекали стипуланту, обвезани су по грађанскомъ праву.

10. Тужбу *de peculio* зато е дао преторъ противъ отца и господара, што, и ако по грађанскомъ праву нису обвезани уговорима свои сынова и робова, опетъ е право да се осуде за онолико колики е пекулъ, кои е као иманѣ сынова, кѣри, или робова.

11. Такође ако се ко на захтеванѣ противника заклео, да му се дугуе новацъ кои тражи, ако му се неплати, преторъ му праведно дае такву тужбу, коіомъ се непыта то, да ли му се дугуе новацъ, но да ли се заклео.

12. Много кривичны тужби преторъ е по свомъ

судству увео: као противу онога, кои бы што по-
кваріо изъ албума нѣгового; и противу онога кои
бы патрона или родителя позвао *in ius*, безъ пред-
ходногъ дозволеня; такође противу оногъ, кои бы
силомъ одвео онога, кои є *in ius* позванъ, или по-
чіємъ бы злонамеру другій га одвео; и многе дру-
ге тужбе.

13. Тужбе *praejudiciales* чине се да су стварне.
Такве су, коима се тражи да ли є ко слободанъ
или ослобоѣеникъ, или признаніе порода: одъ овы
една є основана на закону, и то она коіомъ се пы-
та, да ли є неко слободанъ, остале су уведене пре-
торскимъ судствомъ.

14. Почемъ се ове тужбе тако разликую, из-
вѣстно є, да тужитель неможе одъ другога свою
стварь овако тражити: *ако се покаже да тай треба*
да да. Нити треба тужителю дати оно што є нѣ-
гово; ерѣ узима се да се оно дає (*dare*) што се
коме тако да, да нѣгова собственость постане, а
стварь коя є веѣ тужительва, неможе више нѣ-
гова постати. Но збогъ мрзости на лонове, да бы
ій обвезали са више тужби, нареѣено є, да они
осимъ казни за двогубо и четиригубо, подлеже и
овой тужби за повратакъ ствари, *ако се покаже да*
они треба да даду, и ако се има и противъ нѣи она
стварна тужба, коіомъ svakій свою стварь тражи.

15. Стварне тужбе називамо виндикаціяма; ли-
чне тужбе, коима тражимо да ко што да или учи-
ни, називамо кондикціяма: *condicere*, на старомъ
єзику значи явити. Садъ кажемо неправо, да є кон-
дикціи лична тужба, коіомъ тужитель што тражи
да му се да; ерѣ данасъ неправи се никаква обява.

16. Следує оно поделеніе, по коме су неке туж-
бе начинѣне за потраживаніе ствари, неке за по-
траживаніе казни, а неке су мешовите.

17. За потраживаніе ствари начинѣне су све ствар-

не тужбе. Одъ личны тужби оне, кое се раѣаю изъ уговора, готово су све начинѣне за потраживанѣ ствари: на пр. оне, коима тужитель тражи позаймѣни или уговорени новацъ, такође тужба збогъ послуге, оставе, налога, ортаклука, куповине и продае, найма и закупа. Ако се потражуе збогъ оставе, која е учинѣна у буни, пожару, рушењу, бродомству, преторъ дае тужбу на двогубо, ако се само на онога тужи кодъ кога е стварь оставѣна, или на нѣговогъ наслѣдника кои е лично кривъ збогъ злонамера: у коме случаю тужба е мешовита.

18. Тужбе кое се раѣаю збогъ привице, неке су само за траженѣ казни начинѣне, друге како за траженѣ ствари тако и за траженѣ казни, и зато се зову мешовите. Казнь се само тражи тужбомъ збогъ крађе: еръ ма да се тражи четворогубо ако е краѣа manifestum, или двогубо ако е нес manifestum, само се о казни ради: а сама украдена стварь особеномъ тужбомъ тражи се, т. е. виндикаціомъ, было да самъ доповъ ту стварь притежава или другій ко; шта више има се противу допова кондикція.

19. Тужба vi bonorum raptoгum мешовита е, еръ у четворогубомъ садржи се траженѣ ствари, и казнь за трогубо. Но и тужба збогъ неправедне штете по закону Аквилія, мешовита е, не само кадъ се тражи двогубо противъ онога кои е одрицао, но по каднадъ ако се и просто тражи, на пр. кадъ ко убіе роба сакатогъ или ѣоравогъ, кои е те године био здравъ и много вредіо: обтужени на толико се осуѣуе, колико е тай човекъ те године највише вредіо, по ономе што смо веѣъ казали. Такође мешовита е тужба и противъ оны, кои оно што е оставѣно црквама или другимъ уважаванимъ местима, као испорука или заветина, неѣе да даду, тако да су веѣъ и на судъ позвани: што тада на-

гоне се да даду и саму стварь или новаць што е оставлѣнь, и юшѣ толико за казнѣ, и збогъ тога се осуђуе на двогубо. (l. 46. pr. § 7. C. I. 3.).

20. Неке су тужбе мешовите, како стварне тако и личне. Таква е тужба *familiae erciscundae*, која припада санаследницима за деобу наследія; такође *communi dividundo*, која се дае онима кои имаю нешто заеднички, да се то подели: такође *finium regundorum*, којомъ се туже они, кои имаю живѣ кое се сучелаваю. У тимъ трима дозвољава се суди, да досуди што едноме парничару, као што правичностъ захтева, и ако део едиога буде већи, тога обратно да осуди да плати известну суму новаца другима. (v. §. 4. 5. 7. IV. 17.).

21. Све тужбе даю се или за потраживанѣ просто, или двогубо, или трогубо, или четворогубо. На далѣ непростире се никаква тужба.

22. Просто се тражи, на пр. по стипулацији, по займу, по куповини и продаи, по закупу и найму, по налогу, и наипосле по многимъ другимъ узроцима.

23. Двогубо тражимо: у крађи *pec manifestum*; у неправедной штети по закону Аквилія; по остави у некимъ случаима; у тужби *servi corrupti*, која се употребљава противъ онога, по чіємъ е савету и наговору туђ робъ побегао, или се успротивио спрамъ господара, или е почео развратно живити или е наипосле ма коимъ начиномъ лошии постао (у той тужби оценое се и вредностъ оны стварій, кое е робъ бежући однео). Такође по ономе што смо веђ казали, на двогубо е тужба збогъ испорука учињѣны поштованимъ местима.

24. Трогубо тражимо кадъ некій мете у позивателномъ листу веђу количину свога потраживаня, да збогъ тога віатори т. е. извршитѣли парница, узму веђу суму у име трошкова; ерѣ тада што

збогъ того претрпи штете обтуженый, тражи се трогубо одъ тужителя, у ово се рачуна и претрпљена штета. То е увела наша конституція, која се у Кодексу налази (l. 2. C. III. 10.); по којој безъ сумњѣ долази закона кондикція.

25. Четворогубо: као при крађи *manifestum*; такође у тужби *quod metus causa*; у тужби која се односи на плаћене суме да бы се неки определіо да подягне или да остави парницу сплеткомъ учинѣну. Такође по законной кондикцији изъ наше конституціе (l. 4. C. III. 2.) налажући да се на четворогубо осуде они извршители парница, кои су што захтевали одъ обтужены противу тарифе утврђене конституціомъ.

26. Но тужба збогъ крађе не е *manifestum* и *servi corrupti*, разликују се одъ осталы, о којима смо уедно говорили у томе, што су ове свагда за двогубо; а оне, т. е. тужба збогъ неправедне штете по закону Аквилія, и кадкадъ збогъ оставе, само кадъ обтуженый одриче удвояваю се, а кадъ признае на просто се осуђуе. Тужба што се има за оно што е остављено поштованимъ местима удвоява се, не само ако обтуженый одриче, него и ако одлаже плаћанѣ испоруке докъ се, заповешћу нашихъ магистрата непозове на судъ; а противъ онога кои признае и плати пре него што га магистратъ позове на судъ, тужба се дае за просто. (l. 46. § 7. C. de episc. et cler.)

27. Такође тужба *quod metus causa* одъ осталы о којима смо уедно говорили, у томе се разликуе, што се прећутно садржи у њеној природи, да се ослободи онај кои по заповести судиной саму стваръ тужителю врати. То ніе тако у осталимъ случаяма, но се свакояко на четворогубо осуђуе; као што е и у тужби збогъ крађе *manifestum*.

28. Тужбе су *bonae fidei* и *stricti juris*. Тужбе *bonae fidei* ово су: збогъ куповине и продае, закупа и найма, деловодства, налога, оставе, ортаклука, тудорства, послуге, залогѣ, деобе наследства, деобе заедничкогъ иманя, тужба *praescriptis verbis* која се дае збогъ проценителногъ уговора или збогъ промене, и траженѣ наследства. Како е било досада неизвѣстно, да ли се траженѣ наследства има причислити у тужбе *bonae fidei* или не, тако е наша конституція явно ѣй ставила у редъ *bonae fidei*. (l. 12. § 3. С. III. 31.)

29. Одире беше и тужба *rei uxoriae*, една одъ оны коѣ су *bonae fidei*. Но како смо нашли да е користиѣ тужба *ex stipulatu*, тако смо сва следства, која е одири имала тужба *rei uxoriae*, самлогимъ поделенѣмъ, пренели у тужбу *ex stipulatu*, кадъ се дае за траженѣ мираза; следовательно укинули смо съ правомъ тужбу *rei uxoriae*, и дали овой тужби *ex stipulatu* која е на место прѣе дошла, природу *bonae fidei*; но само што се тиче траженя мираза. (l. un. pr. § 1. у. С. V. 13.) Осимъ тога дали смо жени и преѣутну хипотеку (l. 30. С. V. 12.) опредѣливши да се и осталимъ хипотекарнимъ поверительима предпостави, али само кадъ она сама свой миразъ тражи, еръ збогъ нѣ саме мы смо ово увели (l. 12 § 1. С. VIII. 18.).

30. При тужбама *bonae fidei*, судіи се оставя слобода да процени по правди, колико треба дати тужителю. У томе се и то садржи, ако што обратнo треба да да тужитель, да судія пребіе то едно за друго, па да обтуженога за остатакъ осуди. И у самимъ тужбама *stricti juris* по рескрипту бож. Марка, кадъ се противстави противставка *doli mali*, увела се компенсація. Но наша конституція (l. 14, pr. § 1 С. IV 31; l. II depositi IV. 34.) оне компенсаціе коѣ се осниваю на очевидномъ праву више

є распространила, па хоће да се по самомъ праву умале тужбе, было да су личне, было да су стварне или другоячіє: изузевши само тужбу збогъ оставе, за кою смо нашли да бы было одвећъ нечовечно, кадъ бы се што при нѣой у име компенсаціє противставити могло; да се тако подъ изговоромъ компенсаціє оставитель лиши стваріи кое є поверію.

31. Осим тога неке су тужбе арбитражне, т. є. зависе одъ волѣ судіє. У нѣима ако обтужени по пресуди судиной незадовољни тужителя, на пр. ако стваръ неврати, непокаже, неплати, роба збогъ штете неостави, онъ се мора осудити. Исте су тужбе како стварне тако и личне; стварне, на пр. публицијанска сервіанска за ствари закупчеве, као сервіанска кој се зове и хипотекарна; личне као оне коима се тужи збогъ онога што є изъ страха или збогъ злонамера учинѣно, такође тужба којомъ се тражи оно што є обећано на известномъ месту: и тужба на покаженѣ ствари такође зависи одъ волѣ судіє. У овимъ тужбама и осталимъ кое су имъ подобне, дозвољава се судіи да по правди прецени, колико треба да обтужени да тужителю по природи сваке ствари о којой се спори

32. Судія свакипутъ треба да гледи, колико му є могуће, да му пресуда гласи о известной суми или ствари, и ако се кодъ нѣга спорило о неизвестной количини.

33. Ако є кои тужитель у својой тужби тражио више него што є право имао, губію є право т. є. губію є стваръ; нити га є лако преторъ враћао *in integrum*: осимъ ако ніє имао 25. година: а овоме, као што су му помагали у другимъ стварима изпознавши стваръ, кадъ є збогъ младости погрешію, тако му се помагало и у овоме случаю. Но, ако є было тако великій узрокъ какве погрешке, да бы се и најнепогрешніи могао преварити, тада се

помагало и онима кои е имао више одъ 25. година на пр. кадъ е ко целу испоруку узео, а после се покажу кодицили, којима се или узима део испоруке, или се нове испоруке коме другомъ даю тако да, умаливши испоруке, по закону Фалцидiя, изилази да е овај испорукопримацъ тражио више одъ $\frac{3}{4}$. Више се може тражити на 4. начина: у ствари, у времену, у месту, у узроку. У ствари, као кадъ ко место 10. златица, кое му се дугую 20. тражи; или ако онај чiя е стваръ за едну часть, тражи или целу стваръ или већу часть. У времену, на пр. ако ко тражи пре рока или услова: као што овај кои доцније плаћа него што бы имао платити, манѣ плаћа, тако и онај кои ранiје тражи, тражи више. По месту више се тражи, као кадъ оно што е уговорiо да му се да на известномъ месту, тражи на другомъ месту неспоминуѣи оно место за кое е уговорiо да му се да: на пр. ако ко овако уговори: *Обећавашъ-ли дати у Ефесу?* па тражи просто да му се да у Риму. Зато се узима да више тражи, што простомъ тражибиномъ узима обећателю ону ползу, коју бы имао да плати у Ефесу. Изъ тогъ узрока да е се оное кои тражи на другомъ месту арбитрарна тужба, у којој се сиречь, узима у рачунъ полза коју бы имао обећатель, да на ономъ месту плати: та е полза често знаменята, нарочито што се тиче ране, на пр. вина, зейтина, пшенице, кое у разнимъ пределима има разну цену; па и новацъ у свакој земљи не дае се подъ истия интересъ. Но ако ко тражи у Ефесу т. е. на оное месту кое е уговорено, може се просто тужити важно; то показуе и преторъ., будуѣи е полза плаћаня сачувана обећателю. Оное кои, више тражи по месту, најближiй е онај кои више тражи по узроку: на пр. ако некiй овако одъ тебе етипулира: *Роба Стиха или 10. златица обећавашъ-ли дати?* па после едно одъ тога тражи, на пр. само

роба, или само 10 златица. Зато више тражи што у таковой стипулаціи обећатељ има право да бира, хоћели да плати човека или новацъ; Но дакле само новацъ или само човека тражи да му се да, тај противнику узима изборъ, и тимъ свое положеніе прави болшимъ, а положеніе свога противника горимъ. У томе случаю има таква тужба да се њомъ тражи робъ Стихъ или 10. златица да се да, т. е. да се њомъ на исти начинъ тражи како е уговорено. Осимъ тога, ако е ко уобште роба уговоріо на тражи посебно Стиха, или уговоривши вино уобште тражи посебно вино кампаньско, или уговоривши уобште пурпуру, после тражи посебно тирску, онда тражи више, еръ уништава изборъ противнику, кои е по уговору имао право платити друго а не оно што се тражи. Па и ако е горе оно што се тражи опетъ више се тражи еръ е често обећатељу лакше да плати оно што е веће цене.—Све ово одре е было у употребленію. Доцнѣ е ову стваръ ублажіо зеновіановъ (1 I. с. III. 10) и нашъ законъ (1. 2. С. eod). Ако се више у времену тражи, конституція зенона блаж. спомена каже, шта треба решити. Ако се у количини или иначе више тражи на се што штете збогъ овога догоди оноемъ одъ кога се више тражило, као умложеніе плате извршителѣма, онај кои то учини, нека се као што смо горе казали, казни осуђеніемъ на трогубо колика е штета.

34. Ако тужитель у тужби манѣ тражи него што има право, на пр. кадъ му се дугуе 10. златица, а тражи да му се да 5., или кадъ е цела њгова земља а онѣ тражи половину, у томъ случаю онѣ се тужи безъ опасности: еръ и за вишакъ судія може противника истомъ пресудомъ осудити, по конституціи зенона блаж. спомена. (1. 1. §. 3. С. de plus pet).

35. Ако ко тражи едно место другоꙗ, ништа се неизлаже опасности; дозволили смо му да може, сазнавши истину, погрешку своју на истомъ суду исправити, на пр. кадъ онаѣ кои бы имао тражити роба Стиха, тражи Еротія, или кадъ ко тражи да по му се да тестаменту оно што бы по стипулаціи имао тражити.

36. Осимъ тога има и неки тужби по којима не-тражимо све што намъ се дугує, а часъ цело до-біямо, часъ манѣ, на пр. кадъ тражимо да намъ се плати изъ пекула сива или роба: ерѣ ако пекулъ нѣ манѣ одъ онога што тражимо, господарѣ се или отацъ на цело осуђує; а ако є манѣ, судія га осуђує на онолико коликій є пекулъ. Како се опредѣлює коликій є пекулъ на свомъ месту каза-ћемо.

37. Такође ако жена тражи миразъ, на толико се има мужъ осудити, колико може учинити, т. є. колико допушта нѣгово иманѣ. И тако, ако є за вредность мираза довольно иманѣ нѣгово, осуђує се на цело; а ако є иманѣ нѣгово манѣ, на толико колико може учинити. Збогъ ретенціє умањав се наплаћенѣ мираза; ерѣ мужъ може збогъ трошкова у миразкимъ стварима учинити ретейцію, будући се по самомъ праву миразъ улањав нужднимъ трош-ковима, као што се може видети изъ пространіи кнѣига дигеста.

38. Ако ко тужи свога родителя или патрона, или ортака збогъ ортаклука, тужитель недобія више него онолико колико противникъ нѣговъ може учи-нити. Тако є и ако поклонодавацъ буде туженъ збогъ неизвршеня поклона.

39. Противставлѣне компенсаціє понайвише чине, да ко манѣ добіє него што му се дугує; ерѣ по правди, узевши у рачунъ оно, што обратно тужи-тель изъ истогъ узрока има дати обтуженомъ, су-

дія овога на остатакъ треба да осуди као што е већъ речено.

40. Онај кои поверительма своя добра уступи, ако после што користо стече, поверительи могу тражити да се осуди на све што може учинити: ерѣ бы нечовечно било да се лишены имања осуди на цело.

TIT. VI. DE ACTIONIBUS.

Superest, ut de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud est, quam ius persequendi iudicio, quod sibi debetur.

6. Item si quis in fraudem creditorum rem suam alicui tradiderit, bonis eius a creditoribus ex sententia praesidis possessio, permittitur ipsis creditoribus, rescissa traditione, eam rem petere, id est dicere, eam rem traditam non esse, et ob id in bonis debitoris mansisse.

9. De constituta autem pecunia cum omnibus agitur, quicumque pro se vel pro alio soluturos se constituerint, nulla scilicet stipulatione interposita; nam alioquin, si stipulanti promiserint, iure civili tenentur.

13. Praejudiciales actiones in rem esse videntur. Quales sunt, per quas quaeritur, an aliquis liber vel libertus sit, vel de partu agnoscendo: ex quibus fere una illa legitimam causam habet, per quam quaeritur, an aliquis liber sit; ceterae ex ipsius praetoris iurisdictione substantiam capiunt.

16. Sequens illa divisio est, quod quaedam actione, rei persequendae gratia comparatae sunt, quaedam poenae persequendae, quaedam mixtae sunt.

21. Omnes autem actiones, vel in simplum conceptae sunt, vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum. Ulterius autem nulla actio extenditur.

24. Tripli vero, quum quidam maiorem verae aestimationis quantitatem in libello conventionis inseruit, ut ex hac causa viatores, id est executores, litium, amplio rem summam sportularum nomine exegerint; tunc enim id, quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, in triplum ab actore consequetur, ut in hoc triplo et simplum, in quo damnum passus est, connumeretur. Quod nostra constitutio induxit, quae in nostro Codice fulget; ex qua dubio procul est, ex lege condictitiam emanare.

32. Curare autem debet iudex, ut omnimodo, quantum ei possibile sit, certae pecuniae vel rei sententiam ferat, etiam si de incerta quantitate apud eum actum est.

35. Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet, sed in eodem iudicio, cognita veritate, errorem suum corrigere ei permittimus; veluti si is, qui hominem Stichum petere deberet, Erotem pelierit, aut si quis ex testamento sibi dari oportere intenderit, quod ex stipulatu debetur.

40. Eum quoque, qui creditoribus suis bonis cessit, si postea aliquid adquisierit, quod idoneum emolumentum habent ex integro in id, quod facere potest, creditores cum eo experiuntur, inhumanum enim erat, spoliatum fortunis suis in solidum damnari.

ГЛАВА VII.

О УТОВОРИМА СА ЛИЦИМА КОЈА СУ ПОДЪ ТУБОМЪ ВЛАСТИ.

Gaj. IV. 69—74.

Почемъ горе споменуемо о тужби односеѣй се на пекулъ синова, членова породица и робова, то треба да боль расмотримо ову тужбу и остале, кое се даю противу родителя и господара у име синова, членова породице и робова. И почемъ е гото-

во исто право, било да се исто уговори са робовима, било са онимъ кои су подъ родителскомъ власти, да небы ту вазданъ разлагали, говорићемо само за роба и господара, па ћемо то разумети и о деци и родителъима, кои њ њмаю подъ својомъ власти: а ако што буде што одъ тога одступа, мы ћемо одвоено показати.

1. Ако дакле ко уговори што са робомъ кои е имао зановестъ господара, преторъ противу господара дае тужбу за цело, почемъ онај, кои тако уговара, осланиа се на веру господара.

2. Изъ истогъ узрока преторъ јошъ обећава друге две тужбе којма се тражи цело, и одъ кои една се зове *exercitoria*, друга *institoria*. Прва се тада употребљава, кадъ ко постави свога роба управителъмъ своје лађе, па се што уговори съ њимъ, што се односи на стваръ којој е онъ старешина: а зато се зове *exercitoria*, што се *exercitor* зове онај, коме припада свакидашња користъ одъ лађе. *Institoria* онда се употребљава, кадъ ко постави роба свога за главногъ у дућану на примеръ, или у другомъ каквомъ послу, па се што уговори съ њимъ што се односи на тај посао когъ е онъ глава: зато се зове *institoria*, што се они кои су на челу какве трговине зову *institores*. Ове две тужбе дае преторъ и ако е ко слободногъ човека или туђегъ роба ставио за поглавара на лађи, у дућану или у другој каквој радињи, будући е и у томе случаю истый основъ правичности.

3. Преторъ е увео и другу тужбу која се зове *tributoria*. Брѣ, ако робъ са пекулскимъ новцемъ води трговину са знанъмъ господара, па се што съ њимъ у тој ствари уговори, преторъ наређуе, да се капиталъ трговине и све користи поделе саразмерно између господара, ако му се што дугуе, и остали поверитеља робовы. И како преторъ дозво-

лява господару да учини деобу, то ако се неки одъ поверителя тужи, да му е манѣ дано него што е требало, дае му се противъ господаря ова тужба, која се зове *tribuloria*.

4. Осимъ тога уведена е тужба *de peculio* и *de in rem verso*. Тако, и ако робъ безъ волѣ господаря уговори, опетъ ако е то было користо господару, онъ е обвезанъ толико колика е користъ; и ако посао нѣ быо користанъ господару, то е обвезанъ но у толико, уколико доушта пекулъ. Узима се да су одъ користи господару нуждни трошкови, кое е робъ у интересу господаря учинио: на пр. ако узаймивши новаца плати господаревимъ поверительма, или подупре нѣгова зданія која хоће да падну, или купи рану за породицу или добро или другу какву нуждну стваръ набави. Тако, ако на пр. 10 златица робъ твой одъ Тиція позайми; на плати твоемъ поверителю 5 златица, а други 5 ма како потроши, ти ћешъ за петъ бити осуђенъ *de in rem verso*, а за остале 5 онолико колико е у пекулу. Изъ тога следуе, ако су сви 10 златица употребљене на твою користъ, Тицие може тражити сви 10 златица; еръ и ако е една тужба којомъ се тражи *de peculio* и *de in rem verso*, опетъ два су осуђења. Зато ће судія, предъ коимъ се употреби ова тужба, најпре испитати да ли е посао быо користанъ господару; нити ће друкчије прећи на оцену пекула, осимъ ако посао или нѣ никако быо користанъ господару, или е быо користанъ само одъ части. А кадъ се тражи да определи колики е пекулъ, онда треба најпре одузети оно што робъ дугуе господару или ономе кои е подъ господаревомъ влашћу, па оно што остане то е пекулъ. Кадкадъ опетъ оно што дугуе робъ ономе кои е подъ влашћу господаря, не вади се изъ пекула, на пр. ако е овај самъ у нѣговомъ

пекулу: по томе ако што робъ дугуе своме вика-
рію, то се неузима изъ нѣговогъ пекула.

5. У осталомъ нема сумнѣ да и онай кои е уго-
варао са робомъ по заповести господара, и коме
припада тужба *institoria* или *exercitoria*, може тра-
жити средствомъ тужбе *de peculio* и *de in rem ver-*
so; но непаметно ће учинити, ко пропусти тужбу
коіомъ найлакше може тражити цело по уговору,
па дође у теготу да доказуе да е посао био ко-
ристанъ господару, или да робъ има пекулъ, и да
е пекулъ толики да се онъ сасвимъ намирити мо-
же. Онай кои има тужбу *tributoria*, такође може
тражити средствомъ *de peculio et de in rem ver-*
so, но нѣму е користније да тражи часъ тужбомъ
tributoria, часъ тужбомъ *de peculio et de in rem*
verso. Зато му е користније да тражи средствомъ
tributoria, што у вѣой положенъ господара нѣ осо-
бено, господаръ има исто право као и остали по-
верителѣи: а у тужби *de peculio* најпре се извади
оно што се дугуе господару, па на ово што по-
верителю робовомъ остане, осуђуе се господаръ.
Оцетъ *de peculio* зато му е користо тражити, што
се у тој тужби цео пекулъ узима у рачунъ: а у
tributoria онай део само кои е опредељенъ за ра-
дию, а може некій радити на пр. са трећомъ части
пекула, са четвртомъ или и са мањомъ; а већи
део пекула може се састояти у добрама и робови-
ма, или у новцу даномъ подъ интересъ. Како да-
кле поверителю роба буде користо, тако ће онъ
морати изабрати ову или ону тужбу: заиста онай
ко може доказати да е посао био користанъ го-
сподару, треба да се тужи *de in rem verso*.

6. Што смо рекли о робу и господару то узи-
мамо и за сина и нѣрѣ, унука и унуку, и отца или
деду у чіой су власти.

7. За нѣи е особено то што С. Консултъ Маце-

доніановъ, забранює позаймљивати новаца онима кои су подъ родителскомъ власти, и оное кои позайми одриче се тужба како противу самогъ сына или кѣри, унука и унуке, — было да су јошъ подъ родителскомъ власти, было да су смрђу родителя или еманципаціомъ постали независни, — тако и противу отца или деде, было да њ онъ јошъ има подъ својомъ влашћу, было да њ е еманципирао. То е сенатъ зато тако решіо, што су често ова лица, обтерећена дугомъ збогъ позаймљѣны новаца кое су раскошно потрошила, ишла противу живота свои родителя.

8. Найпосле треба да напоменемо, што се уговори по заповести отца или господара, и што имъ буде корисно, то се може непосредно тражити одъ отца или господара, као да е уговоръ са њима самимъ учинѣнъ. И онај кои е обвезанъ по тужби *exercitoria* или *institoria*, може непосредно тражити, еръ е уговоръ учинѣнъ по заповести њговой.

TIT. VII. QUOD CUM EO, QUI IN ALIENA POTE- STATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICATUR.

1. Si igitur iussu domini cum servo negotium gestum erit, in solidum praetor adversus dominum actionem pollicetur, scilicet quia, qui ita contrahit, fidem domini sequi videtur.

3. Introduxit et aliam actionem praetor, quae tributoria vocatur. Namque si servus in peculiari merce sciente domino negotietur, et quid cum eo eius rei causa contractum erit, ita praetor ius dicit, ut, quidquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, si quid ei debebitur, et ceteros creditores pro rata portione distribuatur. E quia ipsi domino distributionem permittit, si quis ex

creditoribus queratur, quasi minus, ei tributum sit, quam oportuerit, hanc ei actionem accomodat, quae tributoria appellatur.

6. Quae diximus de servo et domino, eadem intelligimus et de filio et filia, aut nepote et nepte, et patre avove, in cuius potestate sunt.

ГЛАВА VIII.

О НОКСАЛНИМЪ ТУЖБАМА.

Gaj. IV. 75—78.

Збогъ кривице робова, на пр. ако украду, отму, учине штету, учине неправду, налазе се ноксалие тужбе којима се дозвољава осуђеномъ господару кривчевомъ, или да плати суму на коју е осуђенъ, или да да роба као ноксу.

1. Нокса е тело кое е шкодило т. е, робъ; ноксiа е сама кривица на пр. крађа, штета, грабежъ, неправда.

2. Врло е праведно дозвољно да господаръ избегне плаћанъ даванъмъ ноксе; еръ было бы неправдо да робъ збогъ неваљалства буде господари-ма више штета него што сам вреди.

3. Господаръ туженъ ноксалномъ тужбомъ збогъ роба свогъ, ослобођавао се кадъ да роба тужителю; и тада собственостъ одъ господара на свагда се на овога пренаша: по ако е робъ штету, ономе коме е данъ, накнадю набављенимъ новцемъ, ослобођавао се помоћу претора и противу вољ господара.

4. Ноксалие тужбе основане су или законима или едиктомъ преторскимъ: законима: као збогъ крађе закономъ XII. табл.; збогъ неправедне штете закономъ Аквилia; едиктомъ преторскимъ, као збогъ увреде и отети добара.

5. Свака ноксална тужба иде за кривцемъ: ерѣ ако робъ твой учини ноксію докѣ е у твоіой власти, ти можешъ быти тужень; кадѣ преѣе у туѣу власть онда се овай може тужити; а ако буде ослобоѣень онѣ е непосредно обвезанѣ и даванѣ ноксе неможе више имати места. И обратно, непосредна тужба може постати ноксална: ерѣ ако слободанѣ човекѣ учини ноксію па твоимѣ робомѣ постане, (а у коимѣ то случаяма бива, казали смо у првой кнѣзизі), ти можешъ быти тужень ноксалномѣ тужбомѣ, коя пре беше непосредна.

6. Ако робъ учини ноксію господару, нема тужбе: ерѣ никаква обвезаность неможе се родити измеѣу господара и онога кои е подѣ нѣговомѣ власти; зато, и ако у туѣу власть преѣе робъ, или буде ослобоѣень, нити може быти тужень онѣ, нити онай у чію е власть дошао. По томе, ако ти туѣ робъ учини ноксію, па после доѣе подѣ твою власть, уништава се тужба твоя, ерѣ е у оно положень доведена, у коме неможе е быти; и зато; и ако изиѣе изѣ твоѣ власти, неможешъ га тужити: исто е тако, ако господарѣ што робу своме учини, нити онѣ може, ако буде ослобоѣень или одтуѣень, тужити господара.

7. Стари су допустили ово и за членове фамиліе, мушке и женске. Но напредакѣ човечанства съ правомѣ е одбаціо овакву строгость, и ово е изѣ обштегѣ употреблена готово сасвимѣ изишцо. Како бы се могло допустити, да отацѣ буде обвезанѣ дати сына свога а нарочито кѣерь, другоме збогѣ штете? Не бы ли трпію средствомѣ сына више отацѣ него и самѣ сынѣ? а за кѣери то веѣ и стидѣ забрановѣ. Зато е определѣно да се ноксалне тужбе ограниче само на робове; почемѣ кодѣ стары обяснители закона врло често налазимо да

се и сами членови породице, збогъ свое кривице, могу лично тужити.

TIT. VIII. DE NOXALIBUS ACTIONIBUS.

1. Noxa autem est corpus, quod nocuit, id est servus; noxia ipsum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria.

2. Summa autem ratione permissum est noxae deditione defungi; namque erat iniquum, nequitiam eorum ultra ipsorum corpora dominis damnosam esse.

ГЛАВА IX.

О ШТЕТИ КОЮ УЧИНИ ЧЕТВОРОВОГА ЖИВОТИНЯ.

1. 1. § 4. 10. D. si quadrup. IX. 1. 1. 40. § 1. 1. 42. D. de aedil. ed. XXI. 1. 1. 130. D. de reg. juris L. 17.

Поксалиа тужба дае се закономъ XII. табл. збогъ животињъ коя се ума лишава, ако учини какву штету изъ несташлука, изъ ярости или збогъ дивљачства. Та животно, ако се даду збогъ поксе, ослобођаваю обтуженога, почемъ тако наређуе законъ XII. табл., на пр. ако коњ кои се баца, удари ногомъ или ако во кои боде удари рогомъ. Но ова тужба има места само за штету кою та животно учини противъ природе: а престае ако е штета учињена у следству природне дивљачности. Найпослед, ако медведъ побегне одъ господара на учини штету, неможе се господаръ окривити, еръ е престао бити господаръ чимъ е побегла та дивля животно. Рауперіес е штета, кою учини животно безъ разума; еръ е штета учињена безъ эле намере, нити се може рећи да е животно учинило повреду права, почемъ нема памети. Оволико што се тиче поксалие тужбе.

1. У осталомъ треба знати да намъ едиктъ едилски забранює, да држимо псето, вепра, дивлѣ свинче, медведа, лава, тамо где є путь; и ако се учини овоме противно па се догоди штета слободномъ човеку, господаръ ће се осудити на толико колико судія нађе за право; за остау штету на двогубо колика є штета. Осимъ овы едилски тужби моћи ће се употребити и она *de pauperie*: ерѣ никада тужбе, нарочито кривичне, непотиру една другу кадѣ се у истой ствари стичу.

TIT. IX. SI QUADRUPES PAUPERIEM FECISSE DICATUR.

ГЛАВА X.

СРЕДСТВОМЪ КОИ ЛИЦА МОЖЕМО ПОТРАЖИВАТИ.

Gaj. IV. 82. 84. 85.

Да напоменемо да свакиј може потраживати или у свое име или у име другога: у име другога као пуномоћникъ, туторъ, старатель; некада є было у обичаю да се нѣ могло потраживати у име другога, осимъ за народъ, за слободу, за туторство. Осимъ тога законъ хостилія дозволио є, да се збогъ крађе може тражити у име они кои су кодъ непријателя заробљени, или су удаљени збогъ државе, или у име оны лица коя бы была у туторству оваквы люди. Ово є доста незгодно было, да се у осталимъ случаима неможе у туђе име ни потраживати ни одбити тужба, зато су люди почели преко пуномоћника парничити се, ерѣ болестъ, старость, нуждањ путь, и многи други узроци често сметаю да сваки за своимъ пословима иде.

1. Пуномоћникъ се поставя безъ определѣны речи, безъ присуства противника, шта више често

и безъ нѣговаго знаня: ерь коме дозволишь да твою стварь тражи или брани, тай е твой пуномоѣникъ.

2. Како се тютори и старательи поставляю изложено е упрвой кнѣизи.

TIT. X. DE IS PER QUOS AGERE POSSUMUS.

1. Procurator neque certis verbis, neque praesente adversario, imo plerumque ignorante eo, constituitur; cuicumque enim permiseris rem tuam agere aut defendere, is procurator intelligitur.

2. Tutores et curatores quemadmodum constituantur, primo libro expositum est.

ГЛАВА XI.

О ѣмствима.

Gaj. IV. 89. 90. 96, 98. 99—102.

Другій е начинъ ѣмства быо у старо време, а другій е сада ушао у употребленѣ. Одире, у стварной тужби притежатель приморавао се да да ѣмство тужителю, како бы, ако изгуби парницу а не врати ни саму стварь ни процену у парници, тужитель могао или нѣга тужити или нѣгове ѣмце: то ѣмство звало се *judicatum solvi*. Зашто се тако зове лако е разумети, ерь у нѣму уговара тужитель да му се плати што му буде досуѣено. Много више онай кои е стварномъ тужбомъ туженъ, морао е дати ѣмство, ако е быо бранитель у име другога. Онай кои е дигао стварну тужбу, ако е тражіо у свое име, нѣ се приморавао да да ѣмство. Но пуномоѣникъ, кадъ е дигао стварну тужбу, морао е ѣмствовати да *не господарь потраживанѣ одобрити*: ерь се бояло да небы опетъ господарь за исту

стварь водіо парницю. По речима едикта и тютори и старатели на истый начинъ као и пуномоћници имали су дати емство; но по неки путь кадъ су они были тужительи, нѣ имъ се тражило емство. То е тако было, ако е была стварна тужба.

1. А ако е была лична тужба, одъ стране тужителя исто важи, што смо рекли за стварно потраживанъ. А одъ стране обтуженогъ, ако парници у име другогъ, свакояко треба да да емство, еръ нико неможе безъ емства быти важанъ бранитель у туђой ствари. Ако ко у свое име брани се у личной тужби, ние се приморавао да да *judicatum solvi*.

2. Ово е данасъ другачіе. Обтужени, у стварной као и у личной тужби, кадъ самъ парници за се, неприморава се да да емство за процену у парници; но само е обвезанъ да емствуе за се, да ће се лично на суду показивати до свршетка парнице. Ово емство, по томе какавъ е обтужени, састои се или у обеѣанію са заклетвомъ, што се зове *cautio iuratoria*; или у простомъ обеѣанію или, наипосле у даванію емца.

3. Ако се средствомъ пуномоћника или тужи или брани, онда, кадъ е пуномоћникъ тужитель, ако ние пуномоћство уписано у протоколъ, или властодаваць не дође лично у судъ да потврди пуномоћіе, пуномоћникъ е обвезанъ да да емство *да ће господаръ тужбу одобрити*: то важи и за тютора, старателя, и друга таква лица, коя су примила управу туђеѣ иманія, на туже другогъ преко пуномоћника.

4. Кадъ е некій тужень, ако присуствуе и хоће да да пуномоћника, може или самъ на судъ доћи, и потврдити свога пуномоћника даваюћи самъ емство *judicatum solvi* свечанимъ стипулаціама, или може то ванъ суда учинити, поставивши се за емца свога пуномоћника за све што се налази у емству *iur-*

dicatum solvi. Тада е обвезанъ да да хипотеку на своя добра, било да е емствовано судейски или ван-судейски, и ова обвезаностъ прелази и на нѣгове наследнике. Осимъ тога мора да да емство да ће се лично на суду показати у време изрицања пресуде, и да ће, ако се непокаже, емацъ бити обвезанъ да плати суму на коју е осуђенъ, осимъ ако се апелира противъ пресуде.

5. Ако обтужени ма изъ каквогъ узрока непри-суствуетъ, а другій ко хоће да се прими нѣгове од-бране, неразликујући стварна и лична потраживања, може то чинити но тако, да да емство *judicatum solvi* за процену у парници; еръ нико по старомъ правилу (као што е речено) неможе бити важанъ бранитель туђе ствари безъ емства.

6. То све лакше и подпуніе научиће се посеђа-ванѣмъ судова и практикомъ.

7. Наређуемо да важе ова правила не само у овой царской вароши, него и у свимъ нашимъ про-винціяма, и ако се тамо збогъ незнавја друкчіе ра-ди; еръ е нужно да све провинціе главу своју на-ши држава т. е. ову царску варошь следују и по нѣой се управљаю.

TIT. XI. DE SATISDATIONIBUS.

3. Sin autem per procuratorem lis vel inferitur vel suscipitur, in actoris quidem persona, si non mandatum actis insinuatum est, vel praesens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirma-verit, ratam rem dominum habiturum satisfactionem procurator dare compellitur; eodem observando, et si tutor vel curator vel aliae tales personae, quae alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium inferunt.

6. Quae omnia apertius et perfectissime a quotidiano iudiciorum usu in ipsis rerum documentis apparent.

7. Quam formam non solum in hac regia urbe, sed etiam in omnibus nostris provinciis, et si propter imperitiam forte aliter celebrabantur, obtinere sencemus. quum necesse est, omnes provincias caput omnium nostrarum civitatum, id est hanc regiam urbem, eiusque observantiam sequi.

ГЛАВА XII.

О НЕПРЕСТАНИМЪ И ВРЕМЕНИМЪ ТУЖБАМА, И КОЕ ПРЕ-
ЛАЗЕ НА НАСЛЕДНИКЕ ИЛИ ПРОТИВЪ НИИ.

Gaj. IV. 110—114.

Садъ да напоменемо да су се оне тужбе кое су долазиле одъ закона, С. консулта, или изъ царски конституція, одпре могле непрестано упражнявати, докѣ нису царске конституціе ограничиле како стварне тако и личне тужбе. Оне тужбе кое далазе по самомъ судству преторовомъ, понайвише само крозь годину дана важе: ерѣ и самогъ претора власть трае само годину дана. По кадкадъ су ове тужбе неопредељне, т. е. простиру се до времена определѣногъ во конституціама: такве су оне кое се даю притежателью добара и осталима кои су на месту наследника. Тужба збогъ крађе manifestum, и ако долази изъ судства самогъ претора, опетъ се дае непрестано; ерѣ бы было непаметно да се за годину сврши.

1. Све тужбе кое неко има или се имаю противъ нѣга, или по самомъ праву или одъ претора, неиду свагда и нѣговимъ наследницима или противъ нѣи. Ерѣ е најясніе правно правило, да кривичне тужбе непрелазе противъ наследника крив-

ца, на пр. тужба збогъ, крађе, грабежи, увреде, неправедне штете. Но овакве тужбе припадаю наследницима оштећеногъ, нити њмъ се одричу, осимъ тужбе збогъ увреде, и ако се нађе друга каква тужба која њој е подобна. По надрадъ нема се ни тужба на основу уговора, противу наследника на пр. тужба, која се дае противу некогъ за злонамеръ, који е онъ учинио, не дае се противу нѣговогъ наследника, ако се онъ не користи овимъ злонамеромъ. Кривичне тужбе о којима смо горе говорили, ако е међу самимъ главнимъ лицима была *litis contestatio*, даю се и наследницима и противу њи.

2. Остае да напомену ово, ако оптужени пре него што се стваръ пресуди задовољи тужителя, судија по дужности треба да га ослободи, и ако е јошъ у почетку суђења био у таквомъ положају да бы се морао осудити: ово е што се одпре обично говорило, да све тужбе разрешаваю.

TIT. XII. DE PERPETUIS ET TEMPORALIBUS ACTIONIBUS, ET QUAE AD HEREDES ET IN HEREDES TRANSEUNT.

ГЛАВА XIII.

О ПРОТИВСТАВКАМА.

Gai IV. 115. 116. 118. 120 — 124; l. f. c. de procurat. II. 13.

Следуе да говоримо о противставкама. Оне су уведене ради одбране оны које тужимо; еръ често се догађа да е само потраживањъ тужителъво, и ако основано на праву, опетъ неправедно спрема оного који е туженъ.

1. Ако се на пр. страхомъ приморанъ, или збогъ

злонамера наведенъ, или у погрешку павши обе-
ћао стипулираюћемъ Тицію, што му ниси морао
обећати, јсно е да си по грађанскомъ праву обве-
занъ, и важнае тужба коіомъ се тражи одъ тебе
да дашъ. Но неправо бы было кадъ бы те осудили,
зато ти се дае противставка *metus causa*, или *doli
malі* или *in factum composita*, да одбјеишь тужбу.

2. Исто е тако ако ко уговори суму новаца као
да ће ти е позаймити, па ти не изда новацъ. Еръ
известно е, да онъ толико новаца одъ тебе може
тражити; а ты треба да дашъ почемъ си стипула-
ціомъ обвезанъ. Но почемъ бы было неправедно
да будешъ у то име осуђенъ, дозвољава ти се, да
се можешъ бранити противставкомъ *non numeratae
rescissioe*, кое траиѣ мы смо нашомъ конституціомъ
ограничили (као што е веѣ у предходеѣимъ инѣи-
гама речено) (I. 14. C. IV. 30; cfr. *surge* III. 21).

3. Осимъ тога дужникъ, ако учини пактъ са по-
верителѣмъ, да се одъ нѣга не тражи, опетъ остае
обвезанъ, будуѣи се обвезаности неразрешавају на
свакіи начинъ пактомъ. Зато важи противъ нѣга
тужба коіомъ тужитель тражи: *Ако се покаже да
треба да да;* но будуѣи е неправедно да се осуди
противу пакта, може се бранити противставкомъ
pacli conventi.

4. Такође, ако се дужникъ на понуду поверите-
ля закупе да ніе ништа дужанъ, опетъ онъ остае
обвезанъ; но будуѣи бы неправедно было да се
тужи збогъ кривоклетства, брани се противстав-
комъ *jusiurandi* (заклетве). И у стварнимъ потра-
живанѣима такође су нуждне противставке, као кадъ
се на предлогъ тужителя притежатель закупе, да
е та стваръ нѣгова, па опетъ тужитель исту стваръ
виндицара; еръ и ако е истина што тражи, т. е. башъ
да се притежатель осуди стваръ нѣгова, опетъ е
непра ведно да се притежатель осуди.

5. Такође ако е на тужбу, било личну било стварну, против тебе пресуда изречена, опетъ обвезаностъ трае, и зато после по строгомъ праву може опетъ ту стваръ противу тебе тражити; но ты се морашъ помоћи противставкомъ *rei judicatae*.

6. Оволико е довољно ради примера. У осталомъ како су противставке нуждне изъ многи и разни узрока, може се видети из пространија књига Дигеста или Пандекта.

7. Неке одъ чьи постаю по законима или по ономъ што има силу закона, или по судству самогъ претора.

8. Противставке зову се неке непрестане и уништавајуће, неке времене и одлажуће.

9. Непрестане и уништавајуће оне су, кое се свагда могу противположити тужитељима, и кое свагда уништавају оно о чему е споръ: таква е противставка *doli mali, quod metus causa factum est*, и *raci conventi*, кадъ е уговорено да се никако новацъ не тражи.

10. Времене и одлажуће су, кое сметаю крозъ известно време и даю одлаганъ у времену: таква е *raci conventi* кадъ е тако уговорено да се не тражи за известно време на пр. за 5. година; еръ пошто то време прође, не смета се тужителю да тражи своју стваръ. Дакле они којима бы се противставила противставка *raci conventi* или друга каква подобна, кадъ бы за известно време тражили, мораю да одложе своју тужбу и да траже пошто определено време прође: зато се оне и зову одлажуће противставке; еръ ако су пре времена тражили, па се одговори противставкомъ, тада неће ништа добити збогъ противставке, а пређе ни после времена нису се могли тужити, еръ су несмислено стваръ на судъ довели и свршили, и по томъ стваръ су изгубили. Но ми нећемо да се данасъ та-

но строго поступа; но наређуемо да се подчини зенонової конституціи (l. I C. de plus pet. III. 10) онаи, кои се усуди те поведе парницу пре него што прође време пакта или обвезаности. Ту е конституцію донео законодаваць за оне, кои по времену више траже: ако тужитель презре примиріе, кое е или самъ добровольно дао, или се у природи тужбе садржи. ово време удвоено даће се онима кои ту неправду претрпе; и шта више, кадъ истече то време немораю другчіе примити парницу но тако, ако имъ се сви трошкови парнични најпре плате, да се тужительи претрпивши ту казнь науче, како треба поштовати време за парниченъ дано.

II. Осимъ тога има одлажући противставки и по лицу, такове су пуномоћничке, на пр. ако се ко тужи преко војника или жене: еръ војницима недозвољива се да могу као пуномоћници тражити ни за отца, ни за матеръ, ни за жену, па ни по царскомъ рескрипту; но за своје послове могу се старати без повреде дисциплине. Како смо видели да се на судовима никако неупотребљаваю оне противставке, кое су се некадъ противполагале пуномоћницима, збогъ губитка чести властодавца или самогъ пуномоћника, тако смо решили да се оставе, да се небы збогъ оваковы препирки, одлагао испитъ самога посла,

XIII. DE EXCEPTIONIBUS.

Sequitur, ut de exceptionibus dispiciamus. Comparatae sunt autem exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur, saepe enim accidit, ut, licet ipsa persecutio, qua actor experitur, justa sit, tamen iniqua sit adversus eum, cum quo agitur.

5. Item si indicio tecum actum fuerit, sive in rem sive in personam, nihilominus obligatio durat, et ideo

ipso iure de eadem re postea adversus te agi potest; sed debes per exceptionem rei iudicatae adiuvari.

9. Perpetuae et peremptoriae sunt, quae semper rem, de qua agitur, perimunt; qualis est exceptio doli mali, et quod metus causa factum est, et pacti conventi, quum ita convenerit, ne omnino pecunia peteretur.

ГЛАВА XIV.

О ОДГОВОРИМА НА ПРОТИВСТАВКЕ.

Gaj IV. 126 — 129.

Кадкадъ догађа се да противставка, која на први погледъ праведна изгледа, неправедно штоди. Кадъ се то догоди, нужно е да се другимъ наводомъ помогне тужителъ, што се зове реплика, еръ се нѣомъ одбѣя или разрешава право истичуће изъ противставке: на пр. кадъ неко уговори са своимъ дужникомъ, да одъ нѣга нетражи новце, па после противно томе уговори, т. е. да поверителъ може да тражи; ако поверителъ тражи а дужникъ му противстави, да бы се текъ тако могао осудити, кадъ небы уговоріо да поверителъ те новце нетражи; та противставка штоди поверителю, еръ е тако уговоріо: и што е тай уговоръ опетъ истинитъ и ако су доцнѣе противно уговорили: но будући е неправедно да се тужителъ одбѣе, даће му се збогъ доцнѣегъ уговора реплика (одговоръ на противставку).

1. Опетъ, по кадкадъ се догађа да реплика, која е на први погледъ праведна, штоди неправедно. Кадъ се то догоди, нужданъ е другій наводъ на помоћъ обтуженогъ, то се зове дулика.

2. И опетъ ако се и она на први погледъ чини да е праведна, но збогъ каквогъ узрока неправед-

но шкоди тужителю, опетъ му се дае другій наводъ, коимъ се тужитель помагае, то се зове триплика.

3. Различность послова увела е, да се кадкадъ употребе све ове противставке далъ него што е речено: што се све бољ и лакше може дознати изъ пространіи кнѣига дигеста.

4. Противставке коима се тужитель брани, по-найвише даю се и нѣговимъ емцима; то е праведно, еръ што се одъ нѣи тражи то се тражи одъ самогъ дужника, будући овай има по тужби збоъ налога да имъ врати, што они за нѣга плате. Зато, ако ко уговори са дужникомъ да новце нетражиі дозволило се да се противставкомъ *raci convent*, помогну и они, кои су за дужника обвезани, као да е са нѣима самимъ уговоріо да тай новацъ одъ нѣи нетражи. Но неке противставке не даю іймъ се, на пр. ако дужникъ уступи своя добра, па га поверитель тужи, онъ ће се браните противставкомъ *nisi bonis ceserit*; а емцима ова противставка не дае се: наравно зато што онай кои друге за дужника обвезуе, наивише гледи то кадъ дужникъ постане неплательнъ, да може свое тражити одъ оны кои су за дужника обвезани.

TIT. XIV. DE REPLIGATIONIBUS.

1. Rursus interdum evenit, ut replicatio quae prima facie iusta sit, inique noceat. Quod quum accidit, alia allegatione opus est adiuvandi rei gratia, quae duplicatio vocatur.

3. Quarum omnium exceptionum unum interdum ulterius, quam diximus, varietas negotiorum introduxit; quas omnes apertius ex Digestorum latiore volumine facile est cognoscere.

ГЛАВА XV.

О ИНТЕРДИКТИМА.

Gaj. IV. 138 139. 142—144, 147—150, 153—160.

Долази да видимо о интердиктима, и о тужбама, кое се упражняваю место нѣи. Интердикти были су некада формуле и ставови, којма е преторъ или заповедао да се што учини, или забранивао да што буде: што се найваше тада чинило кадъ су се спорили о притежаваню или о као-притежаваню.

1. Главнo е поделенѣ интердикта ово: или су *prohibitoria*, или *restitutoria*, или *exhibitoria*. *Prohibitoria* су, којма преторъ забранюе да што буде, на пр. да се чини насиліе оноемъ кои правилно притежава, или оноемъ кои носи мртваца тамо где има право; или да се на светомъ месту зида; или да се што прави на явной рѣци или нѣной обали што смета пловидби. *Restitutoria* су, којма онъ заповеда да се што врати, на пр. да се врати притежателью добара притежанѣ наследны стварій, кое неко другій притежава као наследникъ или као притежатель, или кадъ заповеда да се врати притежанѣ оноемъ, кои е силомъ избаченъ изъ притежания добра каквогъ. *Exhibitoria* су, којма заповеда да се што покаже, на пр. лице о чіємъ се ослобоженю спора, или да се покаже ослобоженикъ чіе услуге патронъ тражи, или да се родителю покажу деца коя су подъ нѣговоиъ власти. Има иъ кои мисле да се интердиктомъ управо зову они што су *prohibitoria*, ерѣ *interdicere* е казати, забранити; а *restitutoria* и *exhibitoria* требало бы управъ звати декретима: но надвладало е мнѣніе оны кои мисле да све треба звати интердиктима, будући су *inter duos* (између две стране) изречена.

2. Следує ово поделенѣ интердикта, што су неки начинѣни за набавку, неки за одржанѣ, а неки за повраћај притежаня.

3. За набавку притежаня дає се притежателю добара интердиктъ кои се зове *quodam bonorum*; нѣгова є сила и властѣ та, да штогодѣ ко притежава као наследникѣ или притежатель изѣ оны добра; кои' є притежанѣ некое дано, то све да има вратити ономе коме є дано притежанѣ добра. Као наследникѣ притежава онаѣ кои мисли да є наследникѣ; као притежатель притежава онаѣ кои стварѣ наследну или и цело наследіє притежава безѣ икаквогѣ права и знаюћи да то нѣму неприпада. Ово се зато зове интердиктъ за набавку притежаня, што є онѣ само ономе одѣ ползе, кои садѣ текѣ први путѣ тражи да добіє притежанѣ ствари: и тако ономе кои є имао притежанѣ па га изгубіо, оваѣ интердиктъ нїє одѣ ползе. И интердиктъ тако названѣ *Salvianovъ*, начинѣнѣ є за набавку притежаня, нѣга употребљава господарѣ добра за закупчеве ствари, кое є оваѣ за закупну цену у залогу дао.

4. За одржанѣ притежаня начинѣни су интердикти *uti possidetis* и *utrubi*, кадѣ се збогѣ собственности какве ствари одѣ обе стране спори, па се најпре пита, кои ће одѣ парничара притежавати а кои тражити. Брѣ, ако се најпре неопредели да еданѣ одѣ нѣи притежава, неможе се основати тужба *petitoria*, ерѣ и по закону и по природномѣ разуму треба еданѣ да притежава, а другій одѣ притежателя да тражи. И будући є много корисниє притежавати него тражити, зато понавше и готово свагда води се великій спорѣ о самомѣ притежаню. Полза притежаня та є, што и ако нїє стварѣ онога кои притежава, ако само тужитель немогне доказати да є нѣгова, притежа-

нѣ остає на своємѣ месту: изъ тога узрока, кадъ су права обоице неизвестна, суди се противу ту-жителя. Интердиктомъ *uti possidetis* тражи се притежанѣ земаля или кућа, интердиктомъ *utrubi* притежанѣ покретны стварій. Кодъ стары сила и власть овы интердикта имала є велику разлику: ерь по интердикту *uti possidetis* онай є добиѣо, кои є притежавао у време интердикта, ако само нїє силомъ ни тайно ни прекарно добио одъ противника притежанѣ, и ако є другогъ силомъ отерао, или тайно узео туђе притежанѣ, или некогъ молио да му дозволи да притежава прекарно; а интердиктомъ *utrubi* онай є добиѣо, кои є за већу часть те године безъ силе, тайности и прекарности одъ противника притежавао. Данасъ є то друкчїє, ерь власть оба интердикта изравнана є што се тиче притежаваня: онай добиѣ и у покретной и у непокретной ствари, кои у време кадъ є противникъ учинїо *litis contestatio*, притежава стварь безъ силе, безъ тайности и безъ прекарности.

5. Узима се да ко притежава не само онда кадъ самъ притежава, но и онда кадъ другїй ко у имє нѣгово притежава, ма тай и небыю подъ нѣговомъ власти, као што є закупаць и вирайцїя. Притежава се и средствомъ оны кодъ кои є неко оставїо стварь, или коима ю є дао на послугу, збогъ тога каже се да неко може притежанѣ задржати средствомъ ма кога лица, коє стварь у нѣгово имє притежава. Зато се може и самомъ вољомъ задржати притежанѣ, т. є. ако нїє ни самъ у притежаню нити ко другїй у имє нѣгово притежава, опетъ задржава притежаванѣ ако нїє оставїо стварь у намери да се нѣ одрече, но да є после узме. Како се набавля собственость изложили смо у другой књи-зи; нитѣ има сумнѣ да се самомъ намеромъ притежанѣ набавити неможе.

6. Употреблява се интердиктъ за повраћаѣ притежаня, ако ко на силу изгуби притежанѣ землѣ или зданія; нѣму се дає интердиктъ *unde vi*, коимъ се оваѣ кои є истерао, приморава да истераноме врати притежанѣ, ма да оваѣ притежаваше одъ онога кои га є силомъ избаціо, тайно или прекарно. Но по царскимъ конституціямъ (валент. Теод. и Аркад. 1. 7. С. *unde vi* VIII. 4.) као што смо веѣ казали, ако ко стваръ силомъ заузме, ако є стваръ нѣгова лишава се собствениости; ако є стваръ туѣа пошто є врати приморава се да да и вредностъ ствари ономе кои є силу претрпіо. Ко другога силомъ изъ притежаня избаѣ, обвезанъ є и по закону Юлія збогъ силе приватне, или збогъ силе явне: збогъ силе приватне, ако є безъ оружія силу учиніо; збогъ силе явне ако є некога са оружіемъ отерао са притежаваня. Подъ оружѣмъ разуме се не само штитъ, мечъ, и шлемъ, но и батине и каменѣ.

7. Треѣе поделенѣ интердикта ово є: или су прости или двогуби. Прости су на пр. у којима є еданъ тужитель, другій обтуженый, такви су сви *restitutoria* и *exhibitoria*: ерѣ тужитель є кои тражи да се покаже или да се врати; обтуженый є одъ кога се тражи да врати или да покаже. Интердикти *prohibitoria* єдни су прости, єдни двогуби. Прости су, кадъ на пр. забранює преторъ да се што начини на светимъ местима, на явной реѣ или на нѣной обали; ерѣ тужитель є онаѣ кои жели да што nebude, обтужени є кои намерава да што учини. Двогуби су на пр. интердиктъ *uti possidetis* и *utrubi*; зато се називаю двогуби, што є у нѣима равно положенѣ оба парничара, нити се узима да є ко нарочито тужитель или обтуженый, но сваѣѣ є како тужитель тако и обтуженый.

8. Данасъ є излишно говорити о поступку и ис-

ходу кои су некадъ имали интердикти: ерѣ кадѣ се ванредно суди као што се данасѣ чини у свимъ судовима, нѣе нужно да се да интердиктъ; но суди се безѣ интердикта као да є полезна тужба на основу интердикта дана. (Діокл. и Макс. I. 3. С. VIII. 1.)

ТІТ. XV. DE INTERDICTIS.

Sequitur, ut dispiciamus de interdictis seu actionibus, quae pro his exercentur. Erant autem interdicta formae atque conceptiones verborum, quibus praetor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat; quod tum maxime faciebat, quum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contendebatur.

2. Sequens divisio interdictorum haec est, quod quaedam adipiscendae possessionis causa comparata sunt, quaedam retinendae, quaedam recuperandae.

ГЛАВА XVI.

О КАЗНЕНЮ ОНЫ КОИ СЕ НЕСМИСЛЕНО ПАРНИЧЕ.

Gaj. IV. 173. 182.

Садѣ треба да напоменемо да су се одвећъ старали законодавци да препрече, да се люди лако непарниче, што є и наша желя. За ту цель найболѣ є средство, ако се несмысленость како тужителя тако и обтужены ограничи, часѣ новчаномѣ казни, часѣ заклетвомѣ, часѣ плашњомѣ збогѣ губитка чести.

1. Тако се по нашој конституціи (I. 2. С. II. 59.) поднаша заклетва свима, одѣ кои се што тражи; ерѣ обтужения неможе другояче употребити свое наводе, докѣ се найпре незакуне, да ће, ако противречй, то чинити у увереню да є илгова стварѣ добра. Осимѣ тога противу оны кои одричу, дає

се неки путь тужба на двогубо и трогубо, тако е кадъ се тужи збогъ неправедне штете, или збогъ испорука оставлѣны поштованимъ местима. Има случая у коима е одма съ почетка тужба веѣа одъ просте, на пр. за краѣу *manifestum* четворогуба, за нес *manifestum* двогуба: ерѣ у овимъ случаяма и іошѣ некимъ, было да обтуженый одриче было да признае, тужба е веѣа одъ просте. Такоѣ се и тужитель збогъ клеветаня ограничава: ерѣ и тужитель мора се заклети по нашої конституціи (l. 2. C. de iurej. propt. cal.) да неѣе клеветати. И адвокати обе стране такоѣ се заклиню, што се у другой нашої конституціи нареѣуе (l. 14. § 1. C. III. 1). Ово е све уведено место старе тужбе збогъ клеветаня, коя е изъ обичая изишла: будуѣи е казнила тужитель десетомъ части парнице, а нашли смо да се та казнь никада ніе изрекла: на место нѣ уведена е горня заклетва, и обвезаность за несавестногъ парничара да штету и парничне трошкове свое противнику плати. (l. 13. § 6. C. de judic.)

2. Некипутѣ осуѣеня доносе губитакъ чести: на пр. у тужбама збогъ краѣе, грабежи, увреде, злонамера; такоѣ у тужбама непосреднимъ а не противнимъ збогъ тоторства, налога, оставе; такоѣ у тужби *pro socio*, коя е одъ обе стране непосредна, и збогъ тога, кои одъ ортака буде осуѣенъ, тай губи честь. Но у тужбама збогъ краѣе, грабежи, увреде и злонамера, губе честь не само они кои су осуѣени, него и они кои се поравнаю, и праведно: ерѣ разлика е да ли е ко дужникъ по крививы или по уговору.

3. Све тужбе коѣ се хоѣе да употребе, мораю се почети са ономъ части едикта, коіомъ преторъ определява како се позива *in ius*; ерѣ пре свега противникъ се мора позвати *in ius*, т. е. предъ онога кои има юрисдикцію. Томъ части едикта преторъ

родительима и патронима, такође родительима и децы патрона и патронкини дає ту честь, да нѣюва деца и ослобођеници немогу їй друкчіє in ius позвати, него ако одъ самога претора захтеваю и добию дозволенї: а ако ко друкчїв позове, противъ нѣга опредѣлю є казнь одъ 50 солида.

TIT. XVI. DE POENA TEMERE LITIGANTIIUM.

Nunc admonendi sumus, magnam curam egisse eos, qui iura sustinebant, ne facile homines ad litigandum procederent; quod et nobis studio est. Idque eo maxime fieri potest, quod temeritas tam agentium, quam earum, cum quibus ageretur, modo pecuniaria poena, modo iurisiurandi religione, modo infamiae metu coercetur.

ГЛАВА XVII.

О дужности судїє.

Остає да говоримо о дужности судїє. Пре свега судїя треба да гледи, да не суди другачїє него како захтеваю закони, конституціє и обичаи.

1. Зато ако досуђує збогъ поксальне тужбе, треба да гледи, ако треба да се господарь осуди, да га овако осуди: *Осуђувъ Публія Мевія да да Тицію 10 златица или поксу.*

2. Ако є стварна тужба, онда ако суди противу тужителя, треба да ослободи притежателя, а ако суди противу притежателя, треба да га осуди да врати саму стварь съ плодовима. Но ако притежатель вели да му є немогуће да одма врати, и тражи безъ вараня време за кое ће моћи вратити, треба му допустити, но тако да да ємство за вред-

ногъ парнице, за случай ако неби вратио за време кое му е дано. И ако се наследство тражи, што се тиче плодова важи оно, што смо рекли да важи и у тражбини поедини стварй. Они плодови кое притежатель збогъ своє кривице нїе сабрао, у обема тужбама готово се еднако у рачунъ узимаю, ако е притежатель несавестанъ быо; а ако е быо савестанъ притежатель неузимаю се у рачунъ плодови потрошени и непримљни, али пошто се тужба подигне, узимаю се у рачунъ и они плодови кои нису сабрани збогъ кривице притежателя, и они кои су сабрани на потрошени.

3. У тужби *ad exhibendum*, нїе доволно да обтуженый стварь покаже, него е нужно да покаже и све што зависи одъ ствари, т. е. да тужитель буде у онаковомъ станю у каквомъ бы быо, да е стварь показана одма како се затражило да се покаже: и зато и ако за то време притежатель добиє стварь застареломъ, опетъ ће бити осуђенъ. Осимъ тога судїя има узети у рачунъ плодове за време средиъ, т. е. за оно кое е протекло одкако се дала тужба *ad exhibendum* на докъ се пресуда не изрече. Ако онай кои е туженъ да покаже, вели да стварь неможе одма показати, и за то иште време, на се види да то тражи безъ вараня, нека му се да, но на емство да ће вратити. А ако одма по заповести суданой, нити стварь покаже, нити да емство да ће доцнїє показати, онда се има осудити на накнаду свега интереса, кои е имао тужитель да се стварь одма съ почетка покаже.

4. У тужби *familiae erciscundae*, треба поедине ствари досудити поединимъ наследницима, а ако е досуђенъ веќе за едно лице, тада треба, као што е веќе речено, да осуди ово лице да плати своимъ санаследницима известну суму. Може се ко спрямъ свогъ наследника у то име осудити и зато, што

е самъ прибрао плодове наследногъ добра, или е наследну стваръ покваріо или потрошіо. То е тако, было да е више санаследника, было да е само нѣи двоица.

5. Исто е тако и у тужби *communi dividundo*, кадъ се ради о деоби више предмета. А ако се тражила деоба едне заедничке ствари, на пр. добра, ако се исто добро згодно на части поделити може, нека судія свакоме досуди поедине части, и ако е часть еднога већа, нека га обратно осуди да плати другима известну суму, а ако се згодно неможе поделити, ако е то на пр. робъ, или мазга, о чему се паричи, тада се цело едноме досуђуе, а онъ обратно другима осуђуе се да плати известну суму.

6. Ако се тражило уређењъ граница, судія треба да гледи да ли е нужно досуђењъ: а оно е нужно у едномъ случаю: ако узтреба да се нѣиве разликую яснимъ границама, него што су дотле биле; еръ тада е нужно да часть неку одъ нѣиве еднога другоме досуди, у коме случаю треба да овај ономе известну суму плати. У то име осудити се има овомъ тужбомъ и овај, кои е што противъ граница изъ пакости учиніо, одневши на пр. каменъ које е было на међама, или посекавши дрва кои су на међи стаяла. Найпосле у име упорства овомъ тужбомъ осуђуе се и овај, кои поредъ све заповести судіе, противи се мереню нѣива.

7. Што се коме досуди по тимъ тужбама, то одма поставъ собственостъ онога коме е досуђено.

TIT. XVII. DE OFFICIO IUDICIS.

Superest, ut de officio iudicis dispiciamus. Et quidem inprimis illud observare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus aut constitutionibus aut moribus proditum est.

1. Ideoque si noxali iudicio addictus est, ohser-vare debet, ut, si condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare: *Publium Maevium Lucio Ticio in decem aureos condemno, aut noxam dedere.*

7. Quod autem istis iudiciis alicui adiudicatum sit, id statim eius fit, cui adiudicatum est.

ГЛАВА XVIII.

О ЯВНЫМЪ ОБТУЖЕНЬИМА.

L. 233. § 2. D. de verb. sign. L. 16; l. 1. C. de his qui parent. IX. 17. l. 1. C. de crim. rec. IX. 28.

Явна обтужена нити се устрояваю средствомъ тужби, нити имаю што подобно са осталимъ тужбама, о коима смо говорили, и много се разликую одъ нѣи и у увођеню и у упражненю.

1. Явна се зато зову, што се упражненъ нѣово у общте дае свакоме грађанину.

2. Одъ явны обтужена нека су главна нева нису. Главна се зову што доносе за казнъ смртъ или забрану ватре и воде, или депоргацию или осуђенъ на радню у рудницѣма. Остала, ако доносе губитакъ чести са повчаномъ штетомъ, истина су явна, али опетъ нису главна.

3. За явна обтужена ови су закони: законъ Юлія збогъ повреде величества, кои власть свою простира на оне кои што учине противъ цара или државе: казнъ се садржи у томе што се туженый лишава живота и споменъ нѣговъ и после смрти осуђуе се.

4. Такође законъ Юлія за угушенъ браколомства, кои смрћу казни не само оне кои туђе бракове каляю, но и оне кои се усуђую недозвольну страсть вршити и надъ мушкимъ. Истый законъ Юлія казни и безчестно дело безъ насилія учинѣно

са девайкомъ или удовицомъ кои поштено живи. Истый законъ определява за казни кривцима, ако су поштени, да ѿмъ се половина иманя конфисцира, ако су непоштени, телесну казни и relegatio.

5. Такође законъ Корнелия de sicariis, кои осветителѣмъ мачемъ казни човекоубице, или оне кои иду са *telum*-омъ на убиство човека. *Telum* пакъ, као што е нашъ Гая у толкованю закона XII. табл. написао, просто зове се оно, што се на лукъ баца, но означава и све оно, што се изъ руке баца; следовательно и каменъ, и дрво, и гвозђе, подъ тимъ се разуме. Зове се тако што се на далеко бацити може, и долази одъ грчке речи *τῆλοῦ* (далеко): а тай смисао можемо наћи и у грчкој речи, еръ што мы зовемо *telum*, они зову *βέλος* одъ *βάλλεσθαι*. То намъ наже Ксенофонъ, кадъ овако пише: „Донеште стварій кое се могу бацити: копала, стрела, праћкій и много каменя.“ *Sicarii* — убице — зову се одъ *sica*, што значи великій ножъ. По истомъ закону казне се смрћу и тровачи, кои мрзкимъ вештинама као отровомъ, или маѣичнимъ врачанѣмъ люде убіяю или явно продаю рѣаве лекове.

6. После, другій законъ особиту казни определюе за оне, кои учине найужаснѣе злочинство; тай се законъ зове Помпея де *patricidiis*. Нѣмъ се нареѣуе, ко ускори смрть родителя или сина, или другогъ лица одъ свогъ рода, когъ убиство садржи се подъ речи *patricidium*, было да се то усуди учинити тайно или явно, а тако и опай, по чѣмъ е наговору то учинѣно и участникъ у злочинству ма да е и странный фамилин, да се касни са казни за *patricidium*, а то нѣ ни мачъ, ни ватра, ни друга каква обична казни, него да се ушѣе у кожный цакъ са псетомъ, петломъ, змиѣомъ и маймуномъ, и да се у той отровной тавницы бацы, по каквоѣи предела, или у суседно море или у реку, да се ѿшъ

за живота почне лишавати свега што е за животъ нужно, и да му се узме живомъ nebo а мртвомъ земля. Ако ко убіе друго кое лице, кое е по когнатству или по сродству по тастбини са нѣмъ родъ, издржаѣ казнъ по закону Корнелія *de sicariis*.

7. Такоѣ законъ корнелія за правленѣ лажны исправа, кои се зове и тестаментскій определява казнъ за онога кои тестаментъ или другій писменый доказъ лажанъ напише, запечати, чита или покаже и за онога кои лажанъ печать начини, изреже или удари, знаюѣи и злонамерно. Казнъ по томе закону за робове е смръть (као и у закону о убицама и тровачима) а за слободне депортація.

8. Такоѣ законъ Юлія о явной и приватной сили противу они иде, кои учине силу са оружіемъ или безъ оружія. Ако е сила са оружіемъ, по закону Юлія о явной сили, казнъ е депортація; а ако е безъ оружія казни се конфискаціомъ треби не добара. Но ако е ко силомъ уграбіо девојку, удовицу, калуѣерицу или другу жену, тада и злочинацъ и нѣгови саучастницы казне се смръу по определению наше конституціе, изъ кое се ово може подробнѣ научити.

9. Такоѣ законъ Юлія збоъ явне краѣ, казни оне кои украду новацъ или явну свету или религіозну стварь. Но ако сами магистрати за време свое администраціе украду явны новаца, казне се смртномъ казни; и не само они него и нѣгови участницы у злочинству, или кои су са знанѣмъ примияли одъ нѣи украдене ствари. Остала лица на кои се овај законъ односи, казне се депоорациомъ.

10. Међу явнимъ обтуженѣима налази се јошъ и законъ Фабія *de plagiaris*,^{1.)} кои у известимъ

^{1.)} *Plagiarius* е онај, кои знанѣмъ и злонамерно притајна, купув, продае или држи у оковима човека слободногъ, сло-

случаима казни смртномъ казни по царскимъ конституціама; а у некимъ случаима лакшомъ казни.

II Осимъ овы међъ явнимъ обтуженъима јошъ су закони Юлія de ambitu, законъ Юлія repetundarum, законъ Юлія de annona,¹⁾ и законъ Юлія de residuis, кои говоре о известнимъ преступленъима и казне оне кои учине противно њинимъ правилима, не смртномъ казни по другимъ казнима.—Ово о явнимъ обтуженъима зато смо изложили, да вамъ њй тако рећи претомъ покажемо и назначимо. У осталомъ бољъ ћете то научити са помоћу божіомъ изъ пространія књига Дигеста или Пандекта. (D. 48. 14. de lege jul. ambitus; D. 11. de lege jul. repetundarum; D. 12. de lege jul. de annona; D. 13. ad legem jul. pecul. et de sacril. et de residuis.

TIT. XVIII. DE PUBLICIS IUDICIIS.

Publica iudicia neque per actiones ordinantur, neque omnino quidquam simile habent cum ceteris iudiciis, de quibus locuti sumus, magnaque diversitas est eorum et in instituendis et in exercendis.

1. Publica autem dicta sunt, quod cuivis ex populo executio eorum plerumque datur.

бодногъ одъ рођеня или ослобођеногъ, или и роба туђегъ безъ сазволеня његовогъ господара.

1) Зак. Юлія de ambitu, казни са 100 златица и по неки путъ и са депортаціомъ славолюбнице кои употребе силу или мито да бы добила јавна званія.

Зак. Юл. repetundarum казни са депортаціомъ јавне званичнике, кои примаю новаца за испуњавањъ или преступленъ своє дужности.

Зак. Юлія de annona казни глобомъ одъ 100 златица онога кои подиже цену рани или препречана њѣмъ долаза къ.

Зак. Юлія de residuis казни оне, кои инаођи да даду рачунъ задржавају јавне новце. Казнь њ осуђенъ на трећину затајне суме

11. Sunt praeterea publica iudicia lex Julia de ambitu, et lex Julia repetundarum, et lex Julia de annona, et lex Julia de residuis, quae de certis capitulis loquuntur, et animae quidem amissionem non irrogant, aliis autem poenis eos subiiciunt, qui praecepta earum neglexerint. — Sed de publicis iudiciis haec exposuimus, ut vobis possibile sit, summo digito et quasi per indicem ea tetigisse; alioquin diligentior eorum scientia vobis ex latioribus Digestorum seu Pandectarum libris, Deo propitio, adventura est.

2 - 4.

Ова је Книга Старица 2
 Јовановића ученика III града
 Кој украде Лошће, (20) Јули
 1843 Ова је Книга зове
 Јустинијановска Уставна
 збује

117
 3

50

117

6

3

56

